

Raftul Denisei

„Cea mai bună carte pe care am citit-o în ultimii ani."
Irvine Welsh

James Meek

Un gest de iubire

roman

HUMANITAS fiction

JA

MES MEEK

UN GEST DE IUBIRE

TRADUCE RE DE FRAGA CUSIN

EDITURA HUMANITAS FICTION
2011

Ocupat să reconstruiască lumea, omul a uitat să se reconstruiască pe sine.

Andrei Platonov,

Pepiniera omului nou

Samarin

Când Kirill Ivanovici Samarin avea doisprezece ani, cu mult înainte să fi desluşit printre izurile de manuale şi colonie, într-un ghiozdănel de fată, inconfundabilul miros de dinamită, i-a cerut unchiului său permisiunea de a-şi schimba numele patronimic. Nu mai voia să fie „Ivanovici“. Acel Ivan de la care-i venea patronimicul, tatăl său, murise când el avea doi ani, la puţină vreme după mama sa, şi de-atunci trăise la unchiul său. Numele de botez al unchiului era Pavel; de ce nu putea să-l cheme pe el Kirill Pavlovici? Când unchiul i-a spus că era ceva ce nu se putea schimba, că aşa erau făcute lucrurile, că taţii decedaţi aveau drepturi şi li se cuvenea respect, băiatul s-a cufundat într-o tăcere înciudată, şi-a strâns buzele şi şi-a întors privirea, pufnind zgomotos pe nas. Unchiul său cunoştea aceste semne. Le vedea o dată la câteva luni, ori de câte ori băiatul era dezamăgit de vreun prieten, sau când i se spunea să-şi stingă veioza şi să se culce, ori când încerca să-l împiedice pe unchi să pedepsească un servitor.

Neobişnuit a fost ceea ce a făcut băiatul după aceea. L-a privit pe tutorele său şi a zâmbit, apoi a început să râdă. Ce neliniştitoare era privirea ochilor căprui, aproape negri, înălţaţi spre ochii unchiului, dimpreună cu acel râs, care încă nu era acela al unui bărbat – încă nu-şi schimbase vocea –, dar nici de copil nu era.

— N-ai putea să-mi spui doar „Samarin“ de-acum încolo, până va veni vremea să-mi pot alege singur numele?

Şi aşa a ajuns băiatul de doisprezece ani să i se spună, cel puţin acasă, doar pe numele de familie, de parcă ar fi trăit într-o garnizoană. Unchiului îi era drag nepotul. Îl răsfăţa când putea, cu toate că Samarin era greu de răsfăţat.

Unchiul lui Samarin n-avea copii şi era atât de sfios în preajma femeilor, încât era greu de spus dacă îi plăceau sau nu. Ca rang, nu prea avea cu ce se lăuda, însă era

bogat. Era arhitect şi constructor, unul dintre acei oameni binecuvântaţi a căror utilitate practică trece dincolo de orice snobism, corupţie şi prostie a puterilor de care depind. Pe măsură ce Samarin creştea, lumea din Raduga, oraşul de pe Volga unde trăia împreună cu unchiul său, înceta să-l mai socotească un orfan nefericit, începând să-l numească sciastlivcik, norocosul.

Faptul că nu-l interesa politica nu dăuna bunului nume al unchiului lui Samarin printre nobilii conservatori. La reşedinţa lui nu se întrunea nici un grup de liberali flecari, omul nu era abonat la periodice scoase la Sankt Petersburg şi refuza să se înscrie în societăţi reformatoare. Cu toate acestea, reformatori de tot felul continuau să-i solicite participarea. Nu fusese întotdeauna indiferent la o cauză sau alta. În vara nebună a anului 1874, cu mult înainte ca Samarin să se fi născut, unchiul lui se aflase printre studenţii care mergeau la sate, ca misionarii, printre ţărani, îndemnându-i să se răzvrătească. Ţăranii n-aveau habar despre ce vorbeau studenţii, îi bănuiau că-şi bat joc de ei şi, mai cu o şoaptă ruşinată, mai cu un brânci, le cereau să plece. Unchiul lui Samarin scăpase ca prin minune de surghiunul în Siberia. Şi nu-şi mai redobândise niciodată mândria pierdută. O dată pe lună, compunea o scrisoare lungă, adresată unei femei pe care o cunoscuse în acele zile şi care trăia acum în Finlanda şi, exact înainte de-a o expedia, o ardea.

Samarin părea să-i calce unchiului pe urme în privinţa politicii, însă nu şi în relaţiile cu femeile. A trecut prin şcoală şi a ajuns la universitatea din localitate, unde s-a înscris la inginerie, fără să se alăture nici uneia dintre societăţile de dezbateri sau vreunuia dintre cluburile de discuţii sau cercuri marxiste semiclandestine frecventate de studenţi radicali. Nu-i plăcea nici instrucţia cazonă, nu se amesteca nici cu antisemiţii militanţi care-şi pierdeau vremea pe treptele universităţii, căscând gura la caricaturile de evrei rapaci, cu nasuri coroiate, din cărţuliile negustorilor ambulanţi. Citea mult – unchiul îi cumpăra orice carte îşi dorea, în orice limbă –, mergea la petreceri dansante şi, la sfârşitul adolescenţei, făcea lungi călătorii, vara, la Sankt Petersburg. Când un prieten îl întreba despre etichetele în germană, franceză şi engleză de pe cufărul cu care călătorea, el zâmbea şi spunea că era mult mai ieftin să cumperi etichete decât să călătoreşti cu adevărat peste hotare. Avea o sumedenie de prieteni sau, mai curând, o sumedenie de studenţi îl numărau printre prietenii lor, deşi, dacă se gândeau bine, cei mai mulţi dintre ei ar fi putut număra pe degetele de la o mână ceasurile petrecute în compania lui. Femeile îl plăceau pentru că dansa bine, nu se grăbea să se îmbete cu orice chip când se ivea prilejul şi le asculta cu interes neprefăcut când vorbeau. Avea un fel al lui de a-i acorda toată atenţia unei femei, ceea ce nu doar că o încânta în timpul conversaţiei, ci îi şi dădea senzaţia că timpul pe care-l petrecuseră împreună – indiferent cât de scurt, şi de obicei era scurt – era un timp oferit ei dintr-un tezaur

preţios, iar Samarin ar fi putut şi ar fi trebuit să-l folosească pentru a continua o sarcină măreaţă. Faptul că nimeni nu ştia care era sarcina aceea măreaţă nu făcea decât să sporească acest sentiment. Pe deasupra, se îmbrăca bine, avea să moştenească o mare avere, era inteligent şi totul la el, spiritul lui, forţa, chiar şi înfăţişarea – era înalt, cam subţirel, cu păr şaten, des, până la ceafă şi ochi care-şi schimbau expresia, de la absenţa senină la atenţia bruscă şi intensă – sugera un bărbat care se abţine să se dezvăluie pe deplin din consideraţie pentru semenii lui mai puţin dotaţi.

Vocile care vorbeau de un Samarin cu mai multe feţe nu erau niciodată ascultate, nu pentru că s-ar fi crezut că sunt motivate de invidie, ci pentru că erau socotite prea obscure calomniile pe care le vehiculau. Erau primite la fel ca scurtele relatări din ziare despre întâmplări ciudate din alte oraşe mici de provincie ca Raduga (dar niciodată din Raduga): citite cu interes, dar nu crezute, şi fără nici un efect. Se povestea, de pildă, că Samarin şi unchiul său fuseseră văzuţi plimbându-se împreună, când nepotul avea cincisprezece ani, şi cel care vorbea era nepotul, gesticulând ca şi cum ar fi explicat ceva, iar unchiul cărunt era cel care asculta în tăcere, aprobând din cap, cu mâinile la spate, aproape respectuos. În acele zile, erau frământări la sate. Ţăranii, furioşi că încă le mai datorau moşierilor compensaţii pentru privilegiul de a fi fost eliberaţi din iobăgie în urmă cu patruzeci de ani, dădeau foc la conace. Unchiul era solicitat să dirijeze reconstrucţia conacelor. Îl lua pe Samarin să-l însoţească atunci când vizita familiile nobililor afectaţi de incendii. Un martor spunea, şi era doar cuvântul lui contra tuturor celorlalţi, că-i auzise pe unchi şi nepot vorbind între ei după o asemenea vizită, la o familie din stratul cel mai de jos al nobilimii, care-şi pierduse tot avutul, şi că cei doi râdeau de păţania lor.

— L-am auzit pe băiat râzând primul, pe urmă a început şi unchiul! afirma martorul.

În 1910, când avea douăzeci şi unu de ani, Samarin a început să se vadă cu Ekaterina Mihailovna Orlova – Katia – colegă de clasă cu el şi fiica rectorului universităţii. Făceau plimbări împreună; aveau aparteuri la petreceri; dansau. Într-o zi, la începutul primăverii, tatăl Katiei a poruncit ca relaţia să ia sfârşit. Samarin îl umilise, spunea el, în timp ce-şi rostea discursul anual în faţa studenţilor din ultimul an. Când Orlov vorbise despre cât de norocoşi erau studenţii să fie tineri într-o epocă în care Rusia se transforma într-o democraţie prosperă şi iluminată, Samarin începuse să râdă.

— Nu era un râs înfundat sau un chicotit, zicea Orlov, ci un hohot uriaş de râs, tunător ca răgetul unei fiare sălbatice intrată în livada noastră academică.

A urmat o vacanţă şi Orlov şi-a dus fiica la casa de la ţară a unuia dintre eforii universităţii. Samarin a aflat că un alt student aranjase s-o întâlnească pe Katia în grădina casei, pentru a-i citi poezii scrise de el. Samarin l-a convins pe student să

meargă împreună până la moşie. Şi l-a înştiinţat de preferinţa Katiei pentru bărbaţii îmbrăcaţi în haine de culoare deschisă. Curând după ce bărbaţii au intrat pe drumul de ţară care ducea spre conac, Samarin pe bicicletă, iar celălalt călare pe un cal, s-a petrecut un accident ciudat. Calul, de obicei docil, l-a azvârlit pe poet din şa tocmai când treceau printr-un loc noroios. Costumul alb şi fulgarinul bej englezesc ale poetului s-au umplut de noroi, iar el şi-a scrântit glezna. Samarin l-a ajutat să reîncalece şi poetul a făcut cale întoarsă. Samarin s-a oferit să ducă poemele la conac şi apoi să se întoarcă pentru a-l ajuta pe poet să ajungă în siguranţă acasă. Poetul a fost de acord. Cei doi s-au despărţit.

La mai puţin de doi kilometri de casă, Samarin a descălecat şi a luat-o pe jos, cu o mână ducând bicicleta de coarne, iar în cealaltă ţinând poeziile studentului. Versurile erau puternic influenţate de creaţia de început a lui Aleksandr Blok. Cuvintele „lună", „întuneric", „dragoste" şi „sânge" apăreau cu mare frecvenţă. După ce le citea, una câte una, Samarin se oprea, rupea hârtia în opt pătrate egale şi-i dădea drumul în şanţul de la marginea drumului. Nu era vânt şi hârtia se împrăştia pe suprafaţa apei scurse de pe ogoarele care se dezgheţau.

La poarta conacului stătea un paznic. Pentru el, studenţii arătau toţi ca unul şi, când Samarin s-a prezentat ca fiind poetul, nu i-a trecut prin cap că s-ar putea ca tânărul să mintă. Samarin a întrebat dacă ar putea să se întâlnească cu Katia la pavilionul de lângă iaz şi paznicul a plecat s-o cheme. Samarin a tras bicicleta până la pavilion, o alcătuire dărăpănată şi putredă, luată în stăpânire de muşchi de un verde intens, a rezemat-o de un copac şi s-a aşezat pe un loc uscat de pe trepte. A fumat vreo două ţigări, a urmărit un melc cum îi dă ocol tocului de la gheată şi şi-a petrecut mâna peste un cuib de urzici până l-a usturat. A ieşit soarele. A apărut Katia, păşind prin iarba udă, necosită, îmbrăcată într-o haină lungă, maro, purtând pe cap o pălărie cu boruri largi. A zâmbit când a văzut că vizitatorul era Samarin. S-a aplecat şi a smuls ceva din pământ. Când s-a aşezat lângă el, ţinea în mână un bucheţel de ghiocei. Samarin i-a spus ce-a păţit poetul.

— N-am voie să mă văd cu dumneata, zise Katia.

— Mi-a dat poeziile lui, îi explică Samarin. Le-am pierdut. Nu erau bune. Am adus altceva să-ţi citesc. Vrei o ţigară?

Katia scutură din cap că nu.

— Acum scrii poezii? îl întrebă.

— N-am scris eu asta, spuse Samarin, scoţând o broşură împăturită din buzunarul interior al hainei. Şi nu e poezie. M-am gândit că o să te intereseze. Am auzit că ai de gând să te faci teroristă.

Katia se aplecă înainte şi râse.

— Kirill Ivanovici! Ce prostii spui! Glumeşti tot timpul, adăugă ea, dând la iveală dinţişori perfect regulaţi.

— Teroristă. Cum îţi sună? Pentru că trebuie să te obişnuieşti cu acest cuvânt. „Terorist."

— Fii serios! Fii serios. Ţi-am rostit eu vreodată vreun cuvânt despre politică? Dumneata ştii mai bine decât oricine ce fiinţă cu capul în nori sunt eu. Teroare. Nici nu-mi place să pronunţ cuvântul. Doar dacă nu vorbeşti de vremea când am aprins amândoi artificii în spatele pescarilor la copcă, de Anul Nou. Am trecut de vârsta aceea. Acum mă port ca o doamnă. Modă. Despre asta să mă întrebi! Îţi place haina asta? Mi-a cumpărat-o papa de la Petersburg. Nu-i drăguţă? Destul. Aşa.

Katia aşeză florile pe treaptă, între ei. Tulpinile erau strivite acolo unde le strânsese ea în pumn. Îşi împreună mâinile în poală.

— Nu-i de mirare că papa nu vrea să te vezi cu mine dacă ai de gând să glumeşti pe seama mea. Hai, citeşte, dă-i drumul.

Samarin deschise broşura şi începu să citească. A citit vreme îndelungată. La început, Katia l-a urmărit cu acea uimire care se iveşte pe chipurile oamenilor când cineva rosteşte cu voce tare ceva ce corespunde gândurilor lor celor mai ascunse; la fel de bine ar fi putut fi expresia care se iveşte atunci când o persoană face o propunere indecentă altei persoane, pe care o curtează, mult mai devreme decât ar fi de aşteptat. Însă, după o vreme, ochii albaştri ai Katiei s-au îngustat şi ultima urmă de îmbujorare s-a şters de pe faţa ei albă şi delicată. Şi-a întors capul de la Samarin, şi-a scos pălăria, şi-a îndepărtat şuviţele blonde, strălucitoare, de pe frunte, a luat o ţigară de la el şi a început să fumeze încovoiată.

— „În firea adevăraţilor revoluţionari nu există loc pentru nici un fel de romantism, sentimentalism, emoţie sau entuziasm", citea Samarin. „Nu există loc nici pentru ură personală sau răzbunare. Pasiunea revoluţionară, care la ei devine o stare de spirit obişnuită, trebuie în orice clipă să fie asociată cu calculul rece. Totdeauna şi pretutindeni, revoluţionarii trebuie să fie nu ceea ce le-ar dicta imboldurile înclinaţiilor lor personale, ci ceea ce impune interesul general al revoluţiei." Ascultă, Katia, la partea asta: „Când un tovarăş e la ananghie, revoluţionarul, atunci când decide dacă e nevoie ca acesta să fie salvat sau nu, trebuie să gândească nu prin prisma sentimentelor personale, ci doar luând în considerare ce este bine pentru cauza revoluţionară. De aceea, trebuie să se pună în balanţă, pe de o parte, cât este de folositor respectivul tovarăş şi, pe de alta, câtă energie revoluţionară ar trebui consumată pentru salvarea lui, şi să se opteze pentru varianta care atârnă mai mult în balanţă".

— Ce legătură are acest document ciudat cu mine? întrebă Katia.

— Se zice că există un plan de a ţi se încredinţa un dispozitiv şi o ţintă.

— Ar trebui să nu te amesteci, zise Katia.

— Nu accepta. Cred că intenţia este să fii sacrificată şi trecută la pierderi neînsemnate.

Katia râse scurt şi subţire:

— Mai citeşte.

Şi Samarin citi:

— „Revoluţionarul intră în viaţa publică..."

Suflând fumul şi privind în depărtare, Katia îl întrerupse:

— „Revoluţionarul intră în viaţa publică, a claselor şi a aşa-zisei culturi şi trăieşte în ea numai pentru că are încredere în distrugerea ei rapidă şi totală", recită ea. „Nu e revoluţionar dacă simte milă pentru ceva din această lume. Dacă este capabil, trebuie să accepte distrugerea unei stări, a unei relaţii sau a oricărei persoane care face parte din lume – trebuie să rămână la fel de inflexibil faţă de toate şi de toţi. Cu atât mai rău pentru el dacă are familie, prieteni şi fiinţe dragi; nu este revoluţionar acela care nu poate merge până la capăt." Poftim. Acum, dacă lucrezi pentru poliţie, poţi să-ţi foloseşti fluierul.

— Nu lucrez pentru poliţie, replică Samarin, împăturind broşura şi lovindu-şi uşor genunchiul cu ea. Aş fi putut s-o fac pierdută împreună cu poeziile, nu? Ai învăţat pe dinafară Catehismul revoluţionarului. Foarte inteligent.

Îşi înclină puţin capul în faţă şi se forţă să zâmbească, dar nu-i reuşi decât o grimasă. Katia îşi aruncă chiştocul în bălării şi se apleacă şi ea în faţă, ca să prindă expresia de îndoială de pe chipul lui, o expresie pe care n-o prea văzuse până atunci. Samarin îşi întoarse puţin capul de la ea, Katia se apleacă şi mai mult, Samarin se răsuci cu spatele, Katia se răsuci după el, o clipă răsuflarea Katiei îi atinse obrazul, pe urmă el îşi îndreptă spatele şi privi în jur. Katia scoase un sunet slab, exprimând dispreţ, amuzament şi descoperire, toate deodată. Îi puse o mână pe umăr, iar el se întoarse spre ea, privind-o în ochi de foarte aproape. Atât de aproape, încât puteau spune dacă priveau în filamentele irisului celuilalt sau în adâncurile întunecate ale pupilelor celuilalt, şi se puteau întreba ce înseamnă fiecare.

— E ciudat, spuse Katia, dar am impresia că, pentru prima oară, te privesc pe tine, cel adevărat.

Vocea îi era una de intimitate, nu o şoaptă, ci un murmur leneş, moale, un tors întretăiat. Samarin îşi plimbă un deget pe puful aproape invizibil de pe buza de sus a fetei.

— De ce-o fi atât de insuportabil? zise Samarin.

— Ce?

— Să priveşti în ochii celui care te priveşte.

— Dacă ţi se pare insuportabil, zise Katia, nu suporta.

— N-am să suport, răspunse Samarin.

Îşi lipi buzele de ale ei. Se îmbrăţişară cu ochii închişi. Prefăcute, mâinile fiecăruia se plimbau pe spatele celuilalt, cu atât mai cuviincios cu cât se sărutau mai pătimaş. Erau aproape de violenţă, de dinţi şi sânge, când auziră un glas strigând în depărtare şi Katia îl împinse şi rămaseră amândoi privindu-se, respirând adânc şi ursuz, ca nişte opiomani care şi-au risipit, ciorovăindu-se, porţia de laudanum.

— Trebuie să pleci, zise Katia, arătând din cap spre broşură. Acolo. Scrie acolo. Cunoşti capitolul 2, punctul 21?

Samarin începu să dea paginile, dar, înainte să găsească locul, Katia porni să-l recite, făcând pauze de respiraţie:

— „Categoria a şasea, şi una importantă, este aceea a femeilor. Ele se împart în trei tipuri principale: primul, acele femei frivole, nepăsătoare şi insipide, pe care le putem folosi aşa cum îi folosim pe bărbaţii din categoriile trei şi patru; al doilea, femeile care sunt pătimaşe, dotate şi devotate, dar care nu ne aparţin pentru că nu au dobândit o adevărată înţelegere revoluţionară, raţională şi pragmatică; acestea trebuie folosite la fel ca bărbaţii din categoria cinci; şi, în sfârşit, femeile care sunt de partea noastră în totalitate, adică acelea care au fost complet iniţiate şi au acceptat programul nostru în întregul său. Pe aceste femei trebuie să le considerăm ca fiind cea mai preţioasă dintre valorile noastre, de al cărei ajutor nu ne putem lipsi".

Au trecut câteva luni până când Samarin a revăzut-o pe Katia. Într-o dimineaţă, o aşteptă la gară. Universitatea avea o bibliotecă săracă şi, la răstimpuri, autorităţile trimiteau de la Penza vagoane de cale ferată mobilate cu rafturi de cărţi şi mese de lectură, pentru a le oferi studenţilor acces la lucrările de specialitate. Samarin avea acasă toate cărţile care-i trebuiau, însă în zilele cele mai fierbinţi de mai, când sosea biblioteca feroviară, el aştepta afară. Apăru Katia, îmbrăcată într-o rochie albă, fără pălărie şi purtând un ghiozdan mare, aproape gol. Se bronzase şi era mai slabă şi mai agitată. Arăta ca şi cum ar fi dormit prost. Un vânt fierbinte şuiera prin plopii aliniaţi în spatele gării. Samarin o strigă, dar ea intră în vagonul-bibliotecă fără să se întoarcă.

Samarin se aşeză pe o bancă, pe peronul gării, cu ochii la vagon. Ardea ceva în oraş, un fum negru se răspândea peste acoperişuri. Vântul era atât de puternic şi de fierbinte încât anunţa o furtună, însă cerul era senin, doar fumul se tot întindea. Samarin stătea pe bancă şi urmărea cum vin şi pleacă studenţii. Banca se afla la umbra acoperişului gării şi la adăpost de vânt, însă scândurile din acoperiş începeau să se zgâlţâie cu zgomot. Studenţii se mişcau prin nori de praf, cu ochii închişi, femeile îşi adunau fustele cu o mână, iar cu cealaltă îşi ţineau pălăriile. Samarin simţea mirosul de fum de la incendiu. Copacii fremătau, apoi vuiau ca o cascadă. Când n-a mai rămas nici un

student care să aştepte afară, în vânt, Samarin începu să-i numere pe cei care ieşeau. Simţea mirosul de ars. Se adunau nori. Erau groşi şi el îi urmărea cum se umflă. Nu mai rămăsese nimeni pe peron. Aerul era greu de praf, de fum şi ozon. Se făcu foarte întuneric. Cerul era un acoperiş scund. Ultimul dintre studenţi ieşi în fugă din vagon. Samarin se ridică şi-l strigă. Studentul alerga, ocolind vagonul, traversând şinele şi pornind-o spre câmp, cu gulerul ridicat. Se întoarse o singură dată şi, fără să se oprească, îl privi pe Samarin. Era ca un mesaj din viitor. Văzuse ceva ce nu voia să mai revadă şi nu-şi dorea decât să-l mai privească o dată pe Samarin în faţă, pentru a putea spune: „L-am văzut pe Samarin în acea zi".

Katia era singura care nu ieşise. Samarin intră în vagon. Sala de lectură era pustie şi mesele goale, rămăseseră doar exemplarul din Bazele aburului pe care îl folosise Katia şi nişte însemnări de-ale ei. Scrisese o poezie. „Iubea precum sinucigaşii iubesc pământul spre care se îndreaptă în cădere", scrisese ea,

El îi opreşte, îi îmbrăţişează şi curmă a lor durere,
Dar ea se prăbuşea la nesfârşit, zvâcnind în zbor pierdut,
Pământul atingând, apoi, murind şi recăzând ca la început.

Samarin închise cartea, se duse la uşa biroului bibliotecarului, lipindu-şi urechea de lemnul ei. Vagonul, scuturat de vânt, trosnea atât de tare, încât nu putea desluşi nimic. Nu-şi dădea seama dacă ceea ce auzea erau şoapte de cealaltă parte a uşii sau erau doar vântul şi vuietul copacilor. O rafală adunase nisip şi paie şi le suflase de-a lungul şasiului vagonului ca pe un torent de şobolani revărsat printre roţi. Samarin se îndepărtă de uşă şi auzi o femeie care striga. Strigătul venea de afară. Ieşi în fugă din vagon în praful de-afară şi cercetă peronul cu privirea. Nu era nimeni. Se auzeau clopotele pompierilor în oraş. O auzi iar pe femeie strigând, dar parcă nu de frică sau de plăcere sau furie, ci doar de dragul de-a scoate un sunet, cum face lupul sau corbul. Şi se auzea de la mare distanţă. O piatră îl lovi pe Samarin în umăr, alta în cap şi una în obraz, însângerându-l. Îşi acoperi capul cu braţele şi alergă să se adăpostească sub acoperişul peronului. Vuietul vântului fu acoperit de alt sunet, ca de proiectile revărsate asupra oraşului dintr-o inepuizabilă pulberărie, şi aerul se albi. Vijelia cu grindină a durat două minute, iar când a încetat, frunzele ucise atârnau din copaci ca nişte cârpe. Pământul era acoperit de un strat de gheaţă care-i ajungea până la glezne. Samarin văzu deschizându-se uşa vagonului şi pe Katia coborând cu un ghiozdan în spate. Ceva greu trăgea ghiozdanul în jos. Fata îşi ridică privirea şi-l văzu. Samarin o strigă şi ea începu să fugă, îndepărtându-se de-a lungul liniei. O porni după ea. Katia alunecă pe gheaţă şi căzu, iar el o ajunse. Stătea în gheaţă, jumătate pe spate, jumătate pe-o parte. Samarin îngenunche şi ea îl privi ca şi cum sosise la ea dimineaţa s-o trezească după nopţi şi zile de somn. Îi pipăi tăietura de pe obraz şi îşi retrase încet

degetul, cu o urmă de sânge pe vârf. Începea să tremure de frig. Îl întrebă pe Samarin:

— Încotro?

Încotro. Samarin o prinse de mâini şi o ridică din gheaţa care începea să se topească. Era udă şi tremura. Ea se îndepărtă câţiva paşi, îşi scoase ghiozdanul din spate, se uită înăuntru, şi-l lipi de piept şi râse. Samarin i-l ceru. Ea continua să râdă şi o luă la fugă de-a lungul căii ferate. Samarin fugi după ea, o prinse de mijloc şi ea căzu cu faţa în jos. Era puternică şi încerca să acopere ghiozdanul cu trupul ei. Samarin se lupta cu ea, încercând s-o întoarcă cu faţa în sus, cu gambele ude cufundate în gheaţă, cu genunchii proptiţi de coapsele ei, cu mâinile cercetând sub trupul ei, acolo unde ea îşi strângea ghiozdanul lipit de pântece. Îi adulmeca părul şi bumbacul ud al rochiei, mijlocul ei delicat şi viguros se răsucea în mâinile lui ca un peşte. Îşi strecură mâna dreaptă între coapsele ei şi mâna stângă pe pieptul ei şi, fără să strige, fata dădu drumul ghiozdanului, se zvârcoli, luptându-se să-i desprindă mâinile de pe trupul ei, iar palmele ei moi şi îngheţate îi apăsară încheieturile degetelor. El apucă ghiozdanul, se rostogoli şi se ridică.

— Dă-mi-l înapoi, spuse fata, rămasă acolo nemişcată, cu ochii la el.

Samarin deschise ghiozdanul. Înăuntru era un dispozitiv exploziv. Îl scoase şi-i aruncă ghiozdanul gol înapoi. Katia începu să tremure.

— Mai bine eu decât tu, rosti Samarin.

— Romantic, zise Katia sec. Ai dat greş înainte de-a începe.

— Braţul cu care arunc eu e mai puternic.

— Ai să-l arunci în râu. N-ai să-l foloseşti niciodată.

— De ce nu? zâmbi Samarin, cu ochii la pachetul care-i atârna greu în mâini. E un lucru mai bun decât planurile.

Katia se ridică. Pe rochia boţită, gheaţa topită se prelingea în dâre întunecate. În păr îi atârnau boabe de grindină. Ea îşi plecă ochii şi începu să-şi netezească rochia, apoi se opri şi-l privi pe Samarin. Chipul ei îşi schimbă brusc expresia. Deveni cald, lacom şi interesat. Se apropie de Samarin, îşi lipi trupul de-al lui, îl cuprinse cu braţele şi-l sărută pe buze.

— Chiar îţi plac atât de mult? întrebă ea.

— Da, răspunse el, lipindu-şi gura de a ei.

Katia smulse bomba din mâna lui neatentă, îi puse piedică şi-l răsturnă, şi fugi înainte ca el s-o mai poată prinde.

Două săptămâni mai târziu, era arestată şi acuzată de conspiraţie pentru săvârşirea unui act de terorism.

Bărbierul şi culegătorul de fructe

Nouă ani mai târziu, la mijloc de octombrie, în acea parte a Siberiei care se întinde

între Omsk şi Krasnoiarsk, un bărbat înalt şi subţire, purtând două haine şi două perechi de pantaloni, venind din nord, mergea pe jos, spre calea ferată. Urma cursul râului, străbătând prin usturoiul sălbatic, printre scoruşii şi mestecenii de pe stâncile de deasupra pragurilor cei câţiva kilometri rămaşi până la pod. Urechile i se iţeau dintre laţele răsucite de păr negru care-i ajungeau până la guler şi limba i se strecura printre câlţii bărbii ca să-i umezească buzele. Privea drept în faţă şi păşea apăsat, fără să se poticnească, nu atât ca un om care cunoştea drumul, cât ca unul care umblase pe jos luni de zile către soarele alb şi era hotărât să meargă mai departe, până când ar fi fost ucis sau oprit de ceva sau cineva. S-a aplecat şi cu mâna dreaptă a pipăit o bucată de sfoară cu care-i erau legate încălţările. Braţul stâng şi-l ţinea strîns lipit de piept.

Se afla la câteva sute de metri de linia ferată, când auzi fluierul unei locomotive. Nu era vânt şi copacii se înfiorară de sunetul venit din depărtare. Siguranţa şi direcţia i se tulburară şi omul privi în jurul lui cu gura deschisă, lingându-şi buzele. Privi clipind spre cerul cenuşiu strălucitor şi începu să respire adânc. Fluierul se auzi din nou şi bărbatul zâmbi şi scoase un sunet care ar fi putut să însemne o frântură de cuvânt sau o încercare de-a râde, cu toate că uitase cum se râde.

Când locomotiva şuieră a treia oară, mai aproape, bărbatul trecu în fugă pe după un cot al râului şi văzu podul. Expresia îi dispăru de pe chip şi el alergă până la marginea apei. Se lăsă pe vine şi cu mâna stângă făcută căuş luă apă şi îşi împroşcă faţa, apoi bău. Privi grăbit spre pod şi, înapoia lui, printre copaci, şi relaxându-şi mâna stângă scoase un pachet de sub haină. Era înfăşurat într-o cârpă. Luă o piatră grea şi o îndesă în pânză, legând două capete într-un nod strâns. Cu braţul întins în spate, azvârli pachetul şi acesta dispăru în apa râului. Îşi băgă mâinile în apă şi se spălă, le scoase şi le scutură, îşi suflecă mânecile hainelor şi se spălă iar pe mâini.

Peste pod venea locomotiva, o fiară de culoare verde-închis cu dâre spălăcite de rugină, ca malahitul, târându-se pe puntea subţire, trăgând după ea un şir de vagoane de vite. Fluierul răsuna prin defileu şi greutatea trenului apăsa pe traversele putrede, cu geamăt de lemn şi scrâşnet de fier şi oţel neuns. Se târa mai departe, de parcă ar fi avut de ales între mai multe drumuri şi nu doar unul singur, şi prin aer pluteau spre râu fulgi de funingine şi frânturi de paie. Unul dintre vagoane se clătina de pe o parte pe alta şi, peste zgomotul locomotivei şi al trenului, se auzi un sunet ca de tăietor de lemne, ca şi cum cineva lovea cu toporul într-o scândură.

Uşa vagonului se deschise brusc şi în ea apăru, cu spatele, un bărbat îmbrăcat în pantaloni de uniformă militară şi cămaşă albă, ţinându-se cu o mână şi încercând să prindă hamul unui cal cu cealaltă. Calul se trăgea înapoi şi-l lovea pe bărbat cu picioarele din faţă. Mai erau şi alţi cai în spate, care-şi întindeau năvalnic capetele spre lumină. Bărbatul căzu din vagon pe când acesta se apropia clătinându-se de râu şi se

rostogoli peste şine. Se prăbuşi de la cincizeci de metri în apa puţin adâncă, cu fund bolovănos. Braţele şi picioarele i se agitau în cădere, ca şi cum ar fi încercat în acelaşi timp să zboare, să aterizeze în picioare şi să se pregătească pentru momentul impactului. Avea ochii deschişi, la fel şi gura, dar nu ţipa. Obrajii i se deformară şi se prăbuşi în apă pe burtă. Apa înălţă fuste albe vârtej în jurul lui şi, când se linişti, bărbatul era nemişcat, eşuat pe prundiş, învăluit în clipocit de bulboane line la marginea râului.

Caii, cinci la număr, se rostogoliră din vagon în urma bărbatului. Fură prinşi între trenul în mişcare şi parapetul scund şi ruginit al podului. Unul se prăvăli imediat peste pod, aterizând la marginea râului, aproape de bărbatul căzut, plesnind apa cu un zgomot de mină care explodează. Ceilalţi se luptau pentru spaţiu pe parapetul podului. O iapă roaibă masivă fu târâtă înainte de un vagon, cu hamul agăţat într-un cârlig ieşit în afară, şi trasă, alergând şi alunecând şi zbătându-se, până la gura tunelului de la capătul celălalt al podului, unde îşi rupse gâtul.

Cei trei cai supravieţuitori încercau să-şi găsească un loc ferit între tren şi parapet. Era doar atâta spaţiu cât să poată merge pe un singur rând, dar unul dintre ei, un cal mare, slab, negru tăciune, încerca s-o ia în direcţia opusă faţă de ceilalţi. Dădu înapoi şi picioarele îi aterizară pe calul care-i închidea calea, un murg. Calul cel negru îşi recăpătă echilibrul şi dădu iar înapoi. Murgul forţă înainte şi calul cel negru ajunse deasupra lui, cu picioarele atârnând peste gâtul lui.

În timp ce calul murg şi cel negru erau încleştaţi, ca doi pugilişti năuciţi de lovituri, trenul probabil că îl îmbrâncise pe un al treilea, un armăsar alb, sau calul înnebunise, pentru că se năpusti şi plonjă cu capul înainte peste parapet, în râu. Cum armăsarul şi murgul erau legaţi cu o frânghie împreună, murgul fu smuls de sub calul cel negru şi îl urmă pe armăsar în cădere. Murgul şi calul alb zburară în jos, despicând aerul fără graţie de Pegas, cu membrele înţepenite, spărgând cu un bubuit luciul apei şi izbindu-se de prundişul râului.

Supravieţuitorul, calul cel negru, făcu câţiva paşi înapoi, se opri şi o luă în galop mărunt înainte, în direcţia opusă trenului, înapoi pe drumul pe care venise. Spaţiul dintre parapet şi vagoane se lărgea pe măsură ce calul înainta şi animalul luă viteză când ultimul vagon o coti peste pod. Vagonul dispăru în tunel, iar calul se făcu nevăzut în galop spre apus, prin feriga şi iarba înaltă de pe lângă linia de cale ferată.

Bărbatul de lângă râu stătuse nemişcat, ascultând până când n-a mai auzit trenul. Îşi dezlegă bocancii, îşi scoase ambele perechi de pantaloni şi intră în râu, până la locul unde-şi aruncase pachetul. Apa îi venea până la gleznele albe şi subţiri. Căută preţ de o oră, încet, cercetând pas cu pas apele limpezi, înainte şi înapoi. De două ori se aplecă şi puse mâna pe câte o piatră albicioasă.

Ieşi, se aşeză şi îşi puse iar bocancii şi pantalonii.

— Vasăzică un prost, rosti el cu voce tare.

Merse pe firul apei, până la picioarele podului. Murgul încă mai trăia, capul i se scutura într-un nor de ţânţari, restul trupului era paralizat, cu apa rotindu-se în jurul lui, o stâncă mare, caldă şi moale de carne. Soldatul care căzuse din tren şi un alt cal fuseseră aduşi de apă la mal. Soldatul era mort. Avea pantaloni din material bun şi cizme de import. În buzunare n-avea nimic. Bărbatul îi scoase cizmele şi le încercă. Nu reuşi să-şi vâre picioarele în ele. I le puse mortului la loc, întoarse cadavrul cu faţa în jos şi scoase un cuţit din buzunar. Era o singură piesă de oţel, lungă, subţire, dreptunghiulară, ascuţită bine pe-o latură şi cu o fâşie de postav înfăşurată la capăt, în chip de mâner. Se duse la unul din caii morţi, cel alb, decupă o fâşie de piele de pe picior, tăie o bucată de carne şi o băgă în gură. Se duse la şirul de copaci, culese o mână de frunze de măcriş şi se aşeză pe jos, mestecând carnea crudă şi frunzele, privind în jur şi la soldat. După ce termină, bău apă din râu. Îşi lipi urechea de piciorul podului şi ascultă.

Se duse la soldat şi-i apucă mâna dreaptă. Privi înapoi, în susul râului, în direcţia de unde venise, puse încheietura soldatului pe o piatră spălată de un şuvoi subţire de apă şi-i tăie mâna, ferăstruind ligamentele şi desfăcând articulaţiile mai mult prin apăsare decât prin ascuţişul lamei. Sângele întunecă piatra şi se prelinse în apă formând un nor care fu luat de curent.

Bărbatul lăsă braţul soldatului să cadă în apă, luă mâna tăiată şi intră în fugă în pădure. Se îndepărtă la vreun kilometru de râu şi săpă cu mâinile o groapă în stratul de glod şi frunze putrede şi pământ. Îngropă mâna şi o acoperi. Se întoarse la râu, se spălă pe mâini şi începu să urce stâncile spre tunelul de cale ferată.

Degetele de la picioare, cu unghii crestate şi rupte, ieşeau ca nişte gheare prin botul bocancilor şi, atunci când drumul deveni abrupt, îşi scoase bocancii şi-i îndesă în buzunarele hainei de deasupra. Treizeci de metri mai sus era un stâlp de susţinere înfipt în stâncă, dar pe ultimii zece metri locul era abrupt, aproape vertical, fără nici o tufă de care să se poată agăţa. Bărbatul rămase în picioare pe un ţanc, suflând greu, cu spinarea dogorindu-i sub postavul gros al hainelor încinse de soarele care stătea să apună şi cercetând cu privirea crăpăturile din stâncă. Făcu prima priză cu mâna, întinzând braţul stâng în sus, şi îşi săltă piciorul drept până la o ieşitură a stâncii. Se căţără, braţ cu braţ, picior cu picior, până când stânca deveni netedă şi crăpătura pe care o văzuse şerpuind în sus, până aproape de stâlp, se dovedi a fi umbra unei plăci de gresie. Stătea lipit de stâncă, cu braţele şi picioarele răsfirate, ca o făptură nou-născută care încearcă să sugă şi să îmbrăţişeze o mamă de piatră mult mai mare decât puteau cuprinde simţurile lui. Urcase prea sus ca să mai poată să-şi dea drumul şi să

cadă. O nervură de cuarţ suia pieziş spre stâlp. Bărbatul pipăi piatra ce stătea să-l părăsească. Scoase un sunet, pe jumătate icnet, pe jumătate suspin, şi se agăţă de cuarţ, mai întâi cu unghiile de la mâna dreaptă, apoi cu cele de la mâna stângă, obţinând jumătate din sprijinul de care avea nevoie pentru ca ieşitura translucidă să-l oprească din cădere, restul trebuind să vină de la degetele de la picioare. Unghia lungă şi tare de la degetul mare al piciorului drept râcâi în jos pe peretele stâncii câţiva centimetri şi se propti într-o crăpătură ascunsă. Toată greutatea bărbatului lunecă pentru o clipă înapoi pe pana de piatră sfărâmicioasă, apoi omul se propti în ea pentru a-şi face vânt înapoi în sus şi, în secunda de dinainte ca unghia să se rupă, înşfăcă bara ruginită a stâlpului podului cu o mână. Rămase suspendat câteva secunde, apoi se apucă şi cu cealaltă mână şi se săltă în sus; picioarele i se sprijineau acum pe fier.

Se căţără pe stâlpul de susţinere. Era simplu, ca o scară. Urca şi durerea îi zvâcnea în ritmul bătăilor inimii. În vârf era o portiţă care ducea la drumul pietonal de lângă calea ferată. Trecu de partea cealaltă şi se aşeză pe plăcile de metal vopsit. Soarele cobora, gata să apună în spatele copacilor. Se întinse pe o fâşie de metal neted, între nituri, şi închise ochii.

Auzi zgomot de paşi pe pietrişul dintre traverse şi întoarse capul în direcţia sunetului, fără să se ridice. Norii se risipiseră şi cerul, la apus, era portocaliu, cu orizontul întrerupt de pinii negri şi de grămezile gemene de stâncă spartă de ambele părţi ale locului dinamitat. Fiinţa care se apropia mergea pe jos şi era singură, o formă întunecată înaintând lent în amurg. Bărbatul se ridică în picioare cu braţele întinse în lături:

— Frate! strigă el şi silueta care se apropia se opri. Nu te teme! Sunt singur, fără arme!

Celălalt personaj se apropie câţiva paşi.

— Hai să nu ne speriem unul de altul.

Cei doi bărbaţi se apropiară atât cât să-şi vadă unul altuia chipul. Bărbatul venit dinspre apus purta căciulă şi palton şi avea bărbia acoperită de un puf moale. Ducea o geantă de voiaj.

— Eu culeg fructe de pădure. Samarin, Kirill Ivanovici, rosti bărbatul care se căţărase până sus, şi întinse mâna.

— Balaşov, Gleb Alekseevici.

Mâna îi era lungă, rece şi avea pielea netedă. A lui Samarin era mai aspră, fierbinte şi cu pielea crăpată. Amândoi aveau cam aceeaşi vârstă: treizeci de ani.

Samarin se aşeză pe şină şi-şi legă bocancii. Balaşov îl urmărea cu privirea, ţinându-şi geanta în faţă cu amândouă mâinile.

— De ce mergi pe jos? îl întrebă Samarin. Sunt trenurile prea iuţi?

— Nu mai există trenuri. Doar din cele militare. E interzis să călătoreşti cu ele.

— Eu am văzut un tren.

— Era un tren militar. Un tren ceh. Cehii te împuşcă dacă încerci să te urci la ei.

— Cehi? Nu mai suntem în Siberia?

— Ba da, în Siberia.

Samarin îl privi cercetător pe Balaşov, ca şi cum ar fi încercat să-şi dea seama dacă minţea sau era tâmpit. Balaşov îşi drese vocea şi întoarse capul. Strânse atât de tare mânerul genţii, că pielea scârţâi. Privi în jur, în spate, peste marginea podului, lungindu-şi gâtul. Scoase un strigăt, scăpă geanta şi se apucă strâns de parapet. Din geanta căzută jos, pe-o parte, se împrăştiară diferite obiecte. Balaşov nu le luă în seamă.

— Acolo, jos, sunt cai! spuse. Răniţi!

— Sunt morţi, făcu Samarin. Au căzut dintr-unul din vagoanele trenului. I-am văzut căzând.

— Bietele animale! Sunteţi sigur? Ar trebui să cobor. Poate unul dintre ei mai trăieşte. Când o să înceapă oamenii să nu mai amestece caii în războaiele lor? zise, privind la Samarin ca şi când ar fi sperat să primească un răspuns.

Samarin râse.

— N-o să ajungi acolo jos. Eu era aproape să-mi rup gâtul căţărându-mă până aici. Ei bine, dumneata m-ai dat gata. Culeg fructe de-atâta vreme şi primul om pe care-l întâlnesc când ies din codri e cineva căruia îi pasă mai mult de caii care merg la război decât de oamenii care merg cu ei. E ca în povestea cu englezoaica aceea care a ajuns în iad şi a văzut milioane de damnaţi chinuiţi de demoni în timp ce încărcau cu mâinile goale cărbuni aprinşi în căruţe trase de măgari. Şi femeia a exclamat: „Vai, bieţii măgari!"

— Caii nu merg singuri la război, răspunse Balaşov. Oamenii îi duc.

— Mai e un cal mort aici, sus, făcu Samarin, arătând cu capul spre gura tunelului.

Balaşov se întoarse, trase adânc aer în piept şi alergă spre locul unde zăcea iapa roaibă, la vreo cincizeci de metri depărtare. Samarin îl urmări cu privirea şi, când îl văzu aplecându-se deasupra animalului şi punând mâna pe gâtul lui, se lăsă pe vine lângă geanta lui Balaşov. Din ea căzuse un sul de pânză mic, greu, legat. Mai erau acolo o pâine, un borcan cu ardei muraţi cu etichetă chinezească şi o broşură intitulată Nouă căi tainice de a pune capăt durerii. Privind peste umăr, să vadă ce face Balaşov, Samarin desfăcu sulul de pânză. Ieşi la iveală un set de instrumente chirurgicale, ca o falcă ciudată cu vârfuri, lame şi foarfeci înfipte în gingii comode de pânză. Samarin scotoci pe îndelete în geantă şi găsi o sticluţă cu spirt brut, pe care îl mirosi şi apoi trase o duşcă. Trase afară o bucată mare de pânză, cândva albă, acum ţeapănă de la sângele uscat pe ea. O îndesă înapoi în geantă şi extrase de-acolo un ultim obiect, un portofel

de carton, cu urechi, de mărimea unui plic, legat strâns cu o bucată de elastic. Deschise portofelul şi scoase dintr-o despărţitură interioară de hârtie cerată o fotografie. Era portretul unei femei tinere, nu o poză de studiou de provincie, ţeapănă şi trasă la patru ace, ci ceva intim, real şi apropiat; îşi rezema capul pe mână şi pesemne privea prea fix în lentila aparatului de fotografiat – era prea întuneric ca să-şi dea bine seama sau să desluşească detalii. Pe spatele fotografiei nu scria nimic. Băgă portofelul şi fotografia înăuntrul hainei sale de deasupra, aşeză geanta în picioare, puse la loc sticla, sulul de pânză şi cârpa şi începu să-şi îndese în gură pâine şi ardei. Mânca repede, cu capul în jos şi ochii plecaţi.

— Iartă-mă, zise Samarin mestecând în continuare când se întoarse Balaşov. Ţi-a căzut mâncarea din geantă. Mi-era foame. Ţine, zise, întinzându-i lui Balaşov cu o mână ce mai rămăsese din pâine, în timp ce-şi scurgea în gură saramura din borcanul de murături cu cealaltă mână.

— Nu-i nimic, zise Balaşov, refuzând coaja. Să fii sănătos. Mai e doar o oră de mers până la Iazîk.

— Pot să iau de-acolo un rapid până la Petersburg?

— Se vede că de multă vreme culegi fructe de pădure.

— Da, de multă vreme.

— Ţi-am spus. Nu există trenuri, spuse Balaşov.

Se uită în geantă. Mâinile lui se zbăteau înăuntru ca o pasăre prinsă în capcană, enervându-se tot mai tare.

— Ai văzut un portofel de carton? Era o fotografie înăuntru.

— Un portofel? Nu, nu cred. Cine era în fotografie?

— Anna Petrov... dar, fireşte, n-ai de unde s-o cunoşti.

— Anna Petrovna! Soţia dumitale?

— Nu, eu n-am soţie.

Proptit în mâini şi în genunchi, Balaşov cerceta terasamentul. Era aproape noapte.

— O cunoştinţă, atâta tot. M-a rugat să i-o duc la Verhni Luk pentru nişte documente, dar... nimeni nu mai emite acum documente.

— Mare păcat c-ai pierdut-o! Şi ce păcat că eu nu pot s-o văd. Anna Petrovna. E genul de nume care-ţi îngăduie să-ţi imaginezi orice fel de femeie, nu-i aşa, Gleb Alekseevici? Codiţe blonde, păr roşcat, tuns scurt, o tânără studentă, o babuşka, poate şchioapă, sau poate nu. Pe un nume ca ăsta poţi să-ţi construieşti singur un portret. Nu e, să zicem, cum ar fi Evdokia Filemonova, care ar putea fi doar o brunetă cu negi şi piept mare. Anna Petrovna. Probabil o persoană de înaltă moralitate. Sau o fi olecuţă curviştină?

— Nu! răspunse Balaşov. Este văduva unui ofiţer de cavalerie, are un băiat şi cea

mai înaltă ţinută morală cu putinţă.

— Excelent. Şi frumos din partea dumitale că faci pe comisionarul pentru ea.

— Am o prăvălie în Iazîk. Şi sunt şi bărbier din când în când. Mă duceam cu treabă la Verhni Luk. E drum de două zile de mers dus-întors. Am o dugheană. Îi tund pe toţi, îi bărbieresc pe cei care vor.

Balaşov vorbea tot mai repede, deschizând şi închizând geanta.

— Gleb Alekseevici, îl întrerupse Samarin, punând o mână pe umărul lui Balaşov. Linişteşte-te. N-ai nimic de explicat. Dumneata eşti un cetăţean paşnic, care respectă legile, care-şi vede de treburile lui. Acuma, uită-te la mine. Nu sunt eu cel ciudat? N-ar trebui să fiu eu cel care se explică?

Balaşov râse nervos.

— E întuneric, zise el.

— Nu atât de întuneric pe cât o să fie în tunel, răspunse Samarin.

— Ah, exclamă Balaşov. Mergi şi dumneata la Iazîk?

— Ăsta-i cel mai apropiat oraş?

— De bună seamă.

— Atunci trebuie să-i avertizez pe cei de-acolo în legătură cu bărbatul care mă urmăreşte.

Cei doi bărbaţi o porniră, mergând printre liniile de cale ferată abia vizibile în noaptea fără stele. Când trecură pe lângă calul mort de la gura tunelului, Balaşov îşi făcu cruce şi murmură o rugăciune.

— De obicei, când mergem doi prin tunel noaptea, ne ţinem de mână, spuse Balaşov.

— Păi ne aflăm în Asia, rosti Samarin.

Balaşov îl luă de mână pe Samarin şi-l conduse înainte, în tunel. Paşii lor începură să răsune puternic pe pietriş şi întunericul şuiera, nesfârşit, în jurul lor. Samarin tuşi şi tusea porni de una singură, vie, de-a lungul zidului invizibil. După câteva sute de metri, Samarin se opri. Balaşov voi să meargă mai departe, însă Samarin îl strânse mai tare de mână şi, în loc să se lupte să-şi retragă mâna, Balaşov aşteptă.

— Ţi-e frică? întrebă vocea lui Samarin.

— Nu, răspunse şovăitor vocea lui Balaşov.

— Cum de nu? Mie mi-e frică.

— Dumnezeu e aici.

— Nu, zise Samarin. Nu de unul din aceia. De acest întuneric trebuie să-ţi fie frică. Să adormi aici, să te trezeşti în întuneric şi tăcere, continuă el, dând drumul mâinii lui Balaşov. Singur. Şi fără putinţa de a-ţi da seama cine eşti. Poţi să-ţi asculţi sunetul vocii. Dar eşti tu cu adevărat?

Părea că vorbeşte de departe, ca şi cum atenţia făpturii din spatele cuvintelor era îndreptată în mai multe direcţii.

— Eu nu sunt singur! strigă Balaşov.

Vocea i se rostogoli înainte şi înapoi prin tunel, dându-i dimensiuni perceptibile, pe măsura auzului lor încordat. Nu mai era nesfârşit. Samarin îl cuprinse pe Balaşov şi-l îmbrăţişă. Şovăitor, Balaşov îi răspunse cu o îmbrăţişare uşoară.

— Iartă-mă, prietene, rosti Samarin. Fireşte că nu eşti singur. Sunt aici. Iată mâna mea. Am fost înstrăinat multă vreme, mult prea multă.

O porniră mai departe.

— Odată, m-am rătăcit în pădure preţ de-o săptămână, zise Balaşov. La vremea asta din an. Noaptea, eram îngrozit de fiarele sălbatice, dar nu cutezam să aprind un foc, de teamă să nu-l vadă tâlharii. Stăteam culcat într-o pătură, în întuneric, după ce mergeam toată ziua, străduindu-mă să nu adorm până când simţeam că ochii îmi sunt gata să sângereze de efort. Uneori auzeam lupi. Liniştea era şi mai rea. Ţi-ai fi dorit să auzi broaşte sau o bufniţă, chiar dacă sună ca nişte suflete care se roagă să li se îngăduie să plece; în schimb, trecea câte o oră de tăcere şi pe urmă se auzea un foşnet în preajmă şi te gândeai la colţii unei fiare care te înhaţă de picior şi te smulge din nemişcare şi tu urli şi te rogi, ştiind însă că animalul nu te poate înţelege şi că în el nu există nici bine nici rău cu care să te poţi lupta. Chiar în culmea spaimei şi a suferinţei de-a rămâne treaz, am început să înţeleg că grozăvia pe care ar aduce-o fiara cu ea dacă ar veni ar fi toată înăuntrul meu. Aş simţi cruzimea şi durerea morţii de unul singur, în sălbăticie, dar n-ar fi din pricina lupului, lupul e doar parte din lucrările Domnului, şi Domnul e bun; toată grozăvia o purtam cu mine, ca teamă, iar lupul ar lua-o de la mine şi n-ar mai sta nimic între mine şi Dumnezeu.

— Şi dacă n-ar fi o fiară sălbatică? Dacă ar fi un alt om? întrebă calm Samarin.

— Asta n-ar putea fi aşa de îngrozitor. Chiar până în clipa morţii, ai spera că oamenii te-ar salva de la grozăvia pe care o poartă în ei înşişi, că s-ar răzgândi. Ai spera că s-au înşelat. Însă fiarele n-au venit atunci, nimeni n-a venit noaptea. În cele din urmă adormeam şi, în loc de coşmaruri, aveam vise frumoase, despre Paradis şi amintirea unei bucurii eterne. Când mă trezeam, când îmi dădeam seama că m-am trezit, eram trist, de parcă-mi murise cineva foarte drag. Mergeam toată ziua şi amintirea visului se ştergea încet-încet, până când la venirea nopţii mă apuca iarăşi groaza. Într-o seară, am văzut luminile unui sat şi am ştiut că sunt în siguranţă. Dar a crescut în mine o nouă groază, mai puternică decât cea veche. Mi-era teamă că toate coşmarurile pe care nu le avusesem cât timp mă aflasem în pădure aveau să mă năpădească deodată, în prima noapte petrecută la adăpost.

Samarin se opri şi se apropie de Balaşov. Răsuflarea lui îi atingea obrazul.

— Şi te-au năpădit? şopti el. Ţi s-a întâmplat asta?

— Nu! zise Balaşov, încercând să-şi îndepărteze obrazul de răsuflarea fierbinte a lui Samarin. Niciodată.

— Sigur că nu, făcu Samarin. Sigur că nu. Bine. Să mergem mai departe.

Cei doi bărbaţi ieşiră din tunel, învăluiţi de mirosul de zadă din ambele laturi ale unui pasaj. Venise o noapte cu nori şi nu se vedea nimic, doar un luciu slab acolo unde se aflau şinele de cale ferată şi silueta neagră, vagă, a copacilor, profilată pe cer. Un stol de gâşte trecu în zbor pe deasupra lor, ţipând ca o morişcă în vânt. Cizmele desfundate ale lui Samarin scârţâiau pe terasament.

— În ce an suntem? întrebă Samarin.

— 1919.

— Mai e încă război, bănuiesc.

— E un altfel de război. Unul în care nu poţi pricepe cine de partea cui este. În vechiul război, cel împotriva nemţilor şi austriecilor, erau ai noştri împotriva lor. Acum, ai noştri sunt mai curând împotriva alor noştri. Sunt Albii şi Roşiii. Albii sunt pentru ţar – acuma el e mort, l-au ucis Roşiii – şi Roşiii sunt pentru egalitate între toţi.

— Dumneata pentru ce eşti, Gleb Alekseevici?

Balaşov tăcu îndelung. În cele din urmă, răspunse cu voce încordată:

— Toţi oamenii sunt egali dinaintea lui Dumnezeu.

— Dar dumneata cum simţi asta?

— Dumneata ce fel de puşcăriaş eşti?

Samarin, care mergea înainte, se opri şi se întoarse. Luna se ridicase de după nori şi o fâşie slabă de lumină însăila umbre de copil pe chipurile bărbaţilor. Chipul lui Samarin îşi pierduse însufleţirea şi încremenise într-o nemişcare lipsită de expresie.

— Credeam că în Siberia oamenii ne spun „nefericiţi“, spuse el.

Balaşov se trase un pas înapoi.

— Aşa este, însă... dumneata nu vorbeşti ca un puşcăriaş.

— Asta-i bine, după ce am petrecut cinci ani printre ei.

Trăsăturile lui Samarin începură să se anime şi acum, cu chipul însufleţit, părea că încremenirea lipsită de viaţă care se aşternuse mai înainte pe faţa lui nu putuse fi aievea. Smulse o creangă de ferigă şi începu să-i rupă frunzele. Cântă câteva versuri dintr-un cântec, prea încet însă ca Balaşov să poată desluşi cuvintele, cu excepţia expresiei „printre lumi“.

— E adevărat că am încălcat legea şi am evadat dintr-un lagăr de muncă, zise Samarin. Dar nu sunt un răufăcător.

— Politic.

— Da.

— Eşti un intelectual. Socialist.

Samarin râse şi-l privi în ochi pe Balaşov, cunoscător şi neceremonios.

— Cam aşa ceva, spuse. Am fugit din Grădina Albă. Ai auzit de ea? E la vreo mie cinci sute de kilometri la nord de-aici.

— Era aur acolo? întrebă Balaşov cu voce moale. Nu ştiam că e un lagăr de muncă la Grădina Albă.

— Era muncă, dar nici pomeneală de aur, răspunse Samarin. Bănuiesc că vrei să ştii de ce-am fost deţinut acolo.

— Nu-i nevoie să ştiu. Mi se pare că, într-un fel, curiozitatea în legătură cu străinii e ca un păcat.

— Hei! Ăsta-i un mod de-a gândi foarte cumsecade. Sigur n-ai fost închis niciodată?

— Nu. N-am fost niciodată prizonier. Decât în felul în care sufletele noastre sunt prizonierele trupurilor, Kirill Ivanovici.

— A, da, chestia cu sufletul şi trupul. Da. Mă rog. Dacă dumneata crezi în asta, presupun.

— Noi, cei din Iazîk, credem. Noi credem în mântuire. Cei mai mulţi dintre noi au fost mântuiţi.

— Mântuire, râse Samarin.

O porni iar la drum. Balaşov îl urma la câţiva paşi mai în spate. O vreme merseră în tăcere. Din când în când, Samarin se poticnea sau tuşea. Balaşov înainta calm, păşind din traversă în traversă, de parcă le-ar fi cunoscut pe fiecare, chiar pe întuneric. El fu cel care rupse tăcerea.

— De bună seamă, Kirill Ivanovici, spuse el, dacă doreşti să-mi spui de ce ai fost închis, ar fi un păcat să te împiedic.

— Nu, aveai dreptate, răspunse Samarin tăios.

— Doar că mi-aduc aminte că vorbeai mai devreme despre un avertisment. Despre un bărbat care te urmăreşte.

— Da. Poate ar fi mai bine dacă aş face cale întoarsă. Ai auzit povestea cu călugărul care a sosit cândva într-un orăşel din Polonia, a sunat clopotul în piaţă, i-a adunat pe toţi locuitorii şi le-a spus că venise să-i avertizeze despre o năpastă grozavă care avea să se abată în curând asupra lor? Cineva l-a întrebat cine aducea năpasta. Călugărul a răspuns: „Eu".

— Înţeleg.

— Eram student la mecanică, într-un oraş de lângă Penza. Era o fată acolo, tot studentă. Katia. Mă rog, nu contează numele. Eram prieteni. Ea s-a lăsat atrasă într-o tovărăşie nepotrivită. La fel şi eu. Katia a mers mai departe decât mine. Asta se întâmpla pe vremea când ţarul era încă la putere. A ajuns să poarte o bombă la ea. Îmi

plăcea fata şi nu voiam să fie arestată, aşa că i-am furat bomba. Pe urmă am fost arestat. M-au condamnat la zece ani de muncă grea la Grădina Albă.

— Atât de departe în nord, rosti Balaşov. Trebuie să fi fost greu acolo.

După o vreme, Samarin răspunse:

— Nu-ţi poţi închipui cât de departe, cât de frig, cât de pustiu... Într-o noapte, am ieşit afară hotărât să nu mă mai întorc. Întunericul părea de două ori mai negru decât cel de-aici. Vântul bătea atât de tare, că te simţeai ca un pai în puterea lui. M-am gândit la ce-o să se spună despre mine şi am înţeles că n-o să se spună nimic. Nu făceam parte din nici o mişcare umană şi dacă noi, toţi cei cinci sute de osândiţi, am fi ieşit din barăci şi ne-am fi culcat în zăpadă, zăpada ne-ar fi acoperit şi noi n-am fi însemnat nimic pentru istorie. Pricepi? N-am fi lăsat nici o urmă. Noi eram istoria lunii. Eram istoria aerului şi a apei. Ne aşteptau gropi în gheaţă, aveam să fim de culoarea gheţii şi pe măsura gropilor. M-am gândit că dacă alergam până la sârmă şi mă izbeam tare de ea n-aş fi simţit nimic, aş fi dormit tot astfel, vântul m-ar fi scuturat ca pe o ancoră în furtună şi stofa hainei s-ar fi agăţat în ţepii sârmei ghimpate şi, când mi-ar fi găsit trupul şi l-ar fi coborât, n-ar fi reuşit să culeagă de pe sârmă toate firele destrămate din haină, şi sârma avea să cadă şi să ruginească însă zdrenţele ar fi rămas acolo, conturul meu, un semn că un bărbat a alergat cândva şi s-a izbit de sârma ghimpată, şi asta ar reprezenta un mic atom dintr-o lume viitoare, mai bună, amintirea unui bărbat alergând prin întuneric să-şi întâmpine moartea, iar nu întinzându-se pe jos, în aşteptarea zăpezii care să-l acopere.

— De bună seamă, Dumnezeu a vegheat asupra dumitale pentru a te aduce aici, rosti Balaşov.

— Nu Dumnezeu m-a adus aici. Un bărbat m-a adus aici. Bărbatul care mă urmăreşte acum. Mohicanul. Ai auzit de numele lui?

— Nu. Adică, sigur, cunosc romanul.

— Acest Mohican nu e mai bătrân decât dumneata sau decât mine şi se bucură de respectul tuturor marilor bandiţi, de la Odessa până la Sahalin. Toţi se tem de el. Mohicanul calcă peste cadavre ca să ajungă unde doreşte să ajungă la fel de uşor cum păşeşti dumneata pe aceste traverse. Chiar şi în puşcărie era cel mai liber om din câţi am cunoscut vreodată. Legăturile care se nasc spontan între doi oameni, fie fraţi, fie străini, ca noi, nu există pentru el. El n-are treabă cu onoarea sau datoria, cu obligaţia sau grija.

— Cu toate acestea, te-a luat pe dumneata cu el când a evadat.

— Da. M-a luat ca să aibă ce mânca. Am fugit în ianuarie, când nu-i nimic de mâncat în taiga, în tundră nici atât, şi turmele de reni sunt prea departe, la sud. M-a luat cu el ca să mă ucidă, să mă măcelărească şi să mă mănânce, ca pe un porc.

— Doamne apără!
— Ce poate fi mai bun decât hrana care merge cu tine, îţi cară lucrurile şi-ţi ţine tovărăşie până în ziua în care o mănânci?
— Isuse din ceruri, Kirill Ivanovici, chiar a încercat aşa ceva?
— A încercat. Am fugit. Socot că am o zi avans.
— Dar, dacă a reuşit să ajungă până aici, de ce-ar mai trebui să... nu-i prea multă hrană în Iazîk, totuşi...
Samarin râse şi-l înghionti pe Balaşov în umăr.
— Gleb Alekseevici, ar trebui să joci într-un spectacol de revistă! Eşti caraghios! Se-aude un tren?
Şinele căii ferate cântau. În faţa lor, spre răsărit, o lumină cenuşie fulgeră cerul. Balaşov şi Samarin se traseră la o parte de calea ferată care se desfăşura de-a lungul unui taluz. Şinele cântau tot mai tare, şuierau şi trepidau. Trenul avea un reflector montat pe un pivot de pe un vagon-platformă. Luă curba, îndreptându-se spre apus, cu două faruri albe lucind de pe locomotivă, lăsând scântei roşii în urmă, în timp ce reflectorul mătura copacii, orbind bufniţele şi punând pe fugă jderii înspăimântaţi la kilometri depărtare de linie. Când trecu pe lângă Samarin, acesta începu să alerge. Balaşov îi strigă să se oprească. Fulgeră o lumină, se auzi o detunătură de armă. Samarin sări, se agăţă de un lanţ care atârna dintr-un vagon, îşi ridică picioarele de la pământ, se legănă în aer o fracţiune de secundă, apoi căzu şi lunecă în josul taluzului, ca un ghem de braţe şi picioare rostogolindu-se în feriga de la poalele lui. Balaşov veni şi-l ajută să se ridice.
— Te-ai tăiat la mână, zise el.
— Să punem puţin din acel alcool, spuse Samarin, adăugând, pentru că Balaşov şovăia: Am tras o gură din el mai devreme.
— Ştiu, l-am mirosit în răsuflarea dumitale.
Balaşov scoase o batistă din buzunar, o înmuie în alcool şi curăţă tăietura. Îl întrebă pe Samarin dacă auzise împuşcătura.
— Cred că glonţul a rupt o creangă acolo, spuse, arătând cu capul spre copaci. Ai avut noroc. Cum ziceam, nu poţi să-ţi dai seama cine de partea cui este acum. Vechiul război nu s-a sfârşit limpede. Au rămas urme peste tot în Rusia, rămăşiţe, cum ar fi cehii. Rusia i-a făcut prizonieri în celălalt război, când n-aveau o ţară a lor. Acum au şi încearcă să se întoarcă la ea, dar au rămas prinşi în războiul ăsta nou. Ei sunt Albi, oficial. Dar jumătate din ei sunt Roşii. Sunt cu miile, în toată Siberia. Au pus stăpânire pe toată linia ferată transsiberiană, poţi să-ţi închipui? Nimic din toate astea n-are vreun înţeles.
— Totul e de înţeles, răspunse Samarin. Cu excepţia dumitale.

— Mai bine să mergem, râse Balaşov.

Merseră o vreme în tăcere, apoi Samarin zise:

— Ba nu, eu nu glumesc. Serios, dumneata eşti cel de neînţeles.

— Nu pricep, rosti Balaşov, cu voce tremurătoare, căci i se uscase gâtul.

— Dumneata nu eşti bărbier. Sau eşti un bărbier foarte prost. Bărbierii nu folosesc bisturie şi spirt şi nu-şi fac muşteriii să sângereze ca porcii.

— Uneori îmi scapă mâna atunci când bărbieresc.

— Bărbiereşti ce? Bărbiereşti un gât cu bisturiul?

— Te rog, Kirill Ivanovici, trebuie să înţelegi cât de departe ne aflăm de cel mai apropiat spital. Uneori fac mici intervenţii chirurgicale.

— Pot să înţeleg că faci parte dintr-una din acele secte siberiene ţicnite. Pot să cred că toată lumea din Iazîkul ăla al vostru, sau cum îi zice, face parte din aşa ceva. Însă dumneata eşti de familie prea bună ca să fii bărbier sau proprietar de dugheană şi eşti prea prost ca să fii un surghiunit politic.

— Domnule Samarin, te implor. Ai spus singur mai devreme cât de mulţumit eşti să nu scormoneşti în vieţile altor oameni, când aceştia nu doresc ca vieţile lor să fie scormonite.

Samarin se opri, se întoarse şi întinse mâna să mângâie bărbia lui Balaşov. Acesta se trase brusc în lături.

— Ştiu ce eşti, rosti Samarin.

Se prăbuşi pe genunchi, îşi lăsă capul pe spate şi râse spre cer, din toată inima, îndelung, cu poftă. Se întoarse apoi şi-l privi pe Balaşov, clătinând din cap.

— Ştiu ce sunteţi voi. Ştiu ce-aţi făcut şi ştiu ce-aţi pierdut. Extraordinar. Cehii ştiu de asta? Nu, fireşte că nu. Îşi închipuie probabil că sunteţi doar nişte ţicniţi oarecare. Măi, să fie, straşnic de amuzant, numai că pun rămăşag că bărbatul – bărbat? băiat? – din Verhni Luk nu râde.

— N-am pierdut, şopti Balaşov.

— Poftim?

— Ai zis: „Ce-am pierdut noi“. Noi n-am pierdut decât o povară, şi am dobândit o viaţă nouă.

Samarin căscă şi dădu din cap.

— Mi-e frig, zise. De îndată ce încep să mă gândesc la interiorul unei clădiri calde, mi se face frig.

Porni iar şi Balaşov îl urmă, ţinându-se acum la zece paşi distanţă de el.

— Ce-ai de gând să faci? întrebă Balaşov după o vreme.

— Mă îndrept spre Petersburg.

— Dar nu există trenuri. Şi în direcţia aia se dau lupte de-a lungul căii ferate.

— N-am încotro, va trebui să-i conving pe cehii dumitale să mă urce într-un tren de-al lor. Cine-i comandantul lor?

— Îl cheamă Matula, răspunse Balaşov. Însă nu-i tocmai normal. Are sufletul bolnav.

— E ciudat cum spui că alţi oameni nu sunt normali.

— Kirill Ivanovici, te rog, indiferent ce faci, nu vorbi cu voce tare în Iazîk despre felul nostru de-a fi. Cehii, cum spui, nu ştiu. Noi le-am spus că am trimis copiii din oraş în Turkestan, ca să fie în siguranţă.

— Turkestan! Glumeţule. Dar prietena dumitale, Anna Petrovna? Şi fiul ei, Mişa?

— Alioşa, nu Mişa.

— Vasăzică îl cheamă Alioşa.

— Rogu-te, nu-i face rău Annei Petrovna.

— De ce să-i fac rău? întrebă Samarin.

Până în acel moment, vorbise fără să privească în urmă la Balaşov, acum, însă, se întoarse. Întrebă pe un ton curios:

— Merită să-i faci rău?

Printre copacii din faţa lor apărură nişte luminiţe.

— Uite, Iazîk, anunţă Balaşov.

Samarin se opri şi privi luminile.

— Sărman orăşel, zise. Ascultă, trebuie să-mi spui un lucru. E pe-aici un şaman tungus care-i necăjeşte pe oameni în vremea din urmă? Un şarlatan de prin partea locului, care s-a iscat de curând din codri călare pe un ren jigărit, face profeţii şi încearcă să cerşească băutură?

— E unul care doarme în curte la statul-major al căpitanului Matula.

— Acolo-i, prăpăditul. Câţi ochi are?

— Unul.

Samarin făcu un pas spre Balaşov.

— Vrei să zici, un ochi zdravăn.

— Un ochi zdravăn şi două bandaje, unul peste ochiul bolnav şi unul peste frunte. Susţine că are al treilea ochi acolo, însă nu l-a văzut nimeni niciodată.

— Mm, făcu Samarin. Amărâtul. Mă tem că e primul pe lista Mohicanului.

— Ar trebui să rămâi aici până mâine, zise Balaşov. Noaptea sunt soldaţi cehi care fac de strajă la marginea oraşului. E interdicţie de circulaţie. Dumneata n-ai permis.

— Dă-mi sticla, zise Samarin.

— Nu-i bun de băut, Kirill Ivanovici.

— Ţi-am zis să mi-o dai.

Vocea lui Samarin se schimbase. Suna cam ca atunci, în întunericul din tunel, o voce

mai bătrână, golită de tot ce putea însemna suişuri şi coborâşuri ale unui bărbat pătimaş.

— Eu... Nu-mi vine să-ţi dau sticla, Kirill Ivanovici.

— Nu-ţi stă în fire să te lupţi.

— Aşa e, însă dumneata n-ar trebui să iei sticla, dacă eu nu vreau să ţi-o dau. Ai spus că nu eşti un răufăcător.

Samarin îşi repezi mâna înăuntrul hainei şi scoase cuţitul. Îl lipi de obrazul lui Balaşov.

— Dă-mi sticla, până nu termin eu ce-ai început dumneata.

Balaşov puse geanta jos, trăgându-se cu grijă din faţa lamei de cuţit, scoase sticla şi i-o dădu lui Samarin.

— Acum nu mai am nici un motiv să te ucid, zise Samarin. Dumneata nu vei spune nimic despre întâlnirea cu mine din noaptea asta, ca şi cum n-ar fi fost. Eu nu voi spune nimic despre scopul călătoriei dumitale la Verhni Luk. Noi doi nu ne-am întâlnit niciodată. Sper că s-a înţeles. Ce se află dincolo de acei copaci?

— O luncă.

Samarin se întoarse, o luă la fugă printre copaci şi dispăru în lunca întunecată, în timp ce Balaşov striga după el să stea şi să nu-i facă rău Annei Petrovna. Îl auzi o singură dată pe Samarin strigând, cu vocea lui mai tânără:

— Măscăriciule!

Mutz

Locotenentul Josef Mutz din Legiunea Cehoslovacă din Rusia stătea la o masă în camera lui, cioplind într-o bucată de lemn de vişin cu o daltă piezişă, la lumina unei lămpi de gaz. Cam o dată la un minut îşi apropia nasul de lemn, apoi consulta o

tăietură dintr-un ziar, mânjită, cu fotografia lui Thomas Masaryk. Suflă peste gravură şi o apăsă pe o tuşieră. Extrase o hârtiuţă albastră, dreptunghiulară, dintr-un top care se afla în faţa lui. Pe hârtie, în rusă, cehă şi latină, erau imprimate cuvintele: „Prima Bancă Slavo-Socialisto-Siberiană din Iazîk: Un miliard de coroane", şi denominarea în cifre. Mutz suflă peste bucata de lemn şi o apăsă pe o porţiune goală a hârtiei. Pe bancnotă se ivi o imagine a primului preşedinte al Cehoslovaciei. Ochelarii lui Masaryk ieşiseră mâzgăliţi, însă detaliul fin al ridurilor din jurul ochilor se desluşea, iar în spatele bărbii Mutz prinsese zâmbetul distant cu care, vreme de decenii, preşedintele ascultase, în timp ce proştii vorbeau. Mutz apucă o daltă semicirculară şi insistă iar asupra ochelarilor. Era important ca Masaryk să nu arate de parcă ar fi purtat ochelari negri. La monetăria lui Mutz, oamenilor buni trebuia să li se vadă întotdeauna ochii.

Imprimeria locotenentului consta dintr-o tavă mare de zeţar, aşezată pe o latură pentru a forma mici rafturi, sprijinită pe o tablă pentru jocul de dame bătută în cuie orizontal, pătată de creierii de neşters ai revoluţionarului socialist Chupkin, al cărui cap fusese găurit de un franctiror în timpul unei partide de dame, tocmai când Mutz era pe cale să-l bată, aşa cum îl bătea întotdeauna, cu toate că Chupkin refuza să recunoască orice înfrângere anterioară, o încăpăţânare impregnată în celulele lui nervoase, care zădărnicise curăţirea mizeriei cu nisip şi apă, la fel cum zădărnicise orice încercare de a-l face să-şi schimbe convingerea despre rolul burgheziei în lupta de clasă pe vremea când era încă în viaţă. Pe tabla de dame erau rânduite dălţile şi dălţiţele lui Mutz. Rafturile conţineau scurta istorie a inflaţiei din Iazîk sub legea marţială cehoslovacă, bancnote de la una la o sută de milioane de coroane şi gravurile în lemn aferente. Bancnote de o coroană nu prea mai rămăseseră. Circulaseră două luni încheiate, câtă vreme Mutz reuşise să-l ţină pe Matula la un anumit standard, legând valoarea banilor tipăriţi de cantitatea de alimente din district. Erau atât de uzate, că arătau ca nişte cârpe, şi îşi pierduseră orice valoare. Mutz scoase gravura de o coroană şi-şi trecu buricele degetelor peste şanţuri. Trecuse atâta vreme de când fusese folosită, că cerneala se uscase şi nu lăsa nici o urmă. Mutz potrivi o hârtie goală, muie gravura în cerneală şi imprimă un exemplar nou. Imaginea pe care o realizase pentru bancnota de o coroană era o femeie ce simboliza Libertatea. Cuvântul „Libertate" era înscris sub imaginea femeii, care, altfel, ar fi putut fi luată drept vreun personaj celebru, sau măcar drept o persoană anume, iar nu un simbol, pentru că n-o înfăţişase în întregime, luând cu asalt baricadele, ci îi dăltuise doar capul şi umerii. Capul era descoperit, cu o coamă de păr lung şi creţ, legat la spate. Avea nas ascuţit, iar buza de sus era mai plină decât cea de jos, conturată delicat şi uşor răsfrântă. Privea din bancnotă cu ochii rotunzi şi întunecaţi pe care-i folosise atâta amar de vreme pentru a devora lumea şi a râde cu încântare de toată farsa asta, încât şi atunci când nu mai rămăsese nimic de care să

poată râde nu fusese capabilă să-i silească să privească în altă parte.

Mutz privi o vreme la Libertate, cu obrajii în flăcări. Îşi masă gâtul, cu degete reci pe muşchii calzi, puse bancnota de o coroană în buzunarul de la cămaşă şi, cu bancnota de un miliard de coroane între buze, se ridică şi începu să strângă talmeş-balmeşul de pe pat. Puse pe podea dinţi de mamut, nişte bucăţoaie albe de mărimea unor cărămizi, orândui pe un raft insectare în care erau fixaţi fluturi de noapte siberieni, aşeză în ordine cronologică un teanc de caricaturi cu propagandă bolşevică şi încopcie schiţa unui referat asupra geologiei de pe cursul superior al fluviului Enisei în arhiva de însemnări păstrată într-un cufăr de lângă uşă. Se întinse pe pat şi ridică în lumină bancnota de un miliard de coroane. Nici un filigran. Probabil la Praga se foloseau acum bani cehoslovaci noi, cu filigran. Cu mai puţine zerouri. Într-o bună zi, fie ca aceasta să vină curând, o sută de bărbaţi în uniforme jerpelite aveau să coboare dintr-un tren la Praga şi să mărşăluiască spre cârciumă şi pentru bărbaţii în costume noi şi femeile în rochii noi care se vor opri în stradă să privească uimiţi războiul se va fi terminat de mult şi ei aveau să se simtă deranjaţi de aceşti soldaţi înarmaţi care mărşăluiau printre elitele lor, susţinând ca nebunii că ei luptaseră pentru Cehoslovacia în Siberia. Şi bărbaţii din compania căpitanului Matula, din Legiunea Cehă, aveau să intre în cârciumă, tăcuţi, lingându-şi buzele, şi să încerce să plătească o băutură cu banii imperiali pe care-i purtaseră în buzunare timp de cinci ani, prin Eurasia şi America şi peste Atlantic, şi cârciumarul avea să clatine din cap şi să le arate banii cei noi, banii cehoslovaci, şi să-i întrebe dacă n-aveau din ăia. Şi unul din ei se va scotoci iar în buzunar şi va extrage o bancnotă de un miliard de coroane de la prima Bancă Slavo-Socialisto-Siberiană din Iazîk şi-o va trânti pe tejghea şi va comanda o sută de halbe cu bere. Şi cârciumarul o să-i servească, poate de milă, poate de frică, poate pentru că, preţ de o clipă, ar putea să-şi vadă muşteriii aliniaţi într-o paradă zdrenţuroasă dintr-un oraş din stepa de la celălalt capăt al lumii, aşteptând să plece acasă.

Mutz auzi voci din curtea de sub fereastra lui, unde căpitanul Matula îl ţinea pe şaman legat cu lanţ de un coteţ. Mutz se ridică şi deschise fereastra. Se afla la etajul superior al statului-major ceh, care fusese clădirea administrativă a oraşului. Singura lumină, în afară de-a lui, era felinarul santinelei, atârnat de un cârlig în gangul care ducea în curte. Zări silueta sergentului Nekovar în gang. Nekovar se întoarse şi dispăru din vedere.

Mutz strigă la şaman. Nu putea să-l vadă, dar auzi un trup rostogolindu-se în noroi şi lanţul zornăind.

Şamanul tuşi prin văluri groase de flegmă şi zise:

— Toată lumea va avea câte un cal.

— Ai băut? întrebă Mutz.

Urmă o pauză, apoi tusea şi cu ea răspunsul:

— Nu.

— Atunci, dormi, zise Mutz şi închise fereastra.

Căpitanul Matula era invidios pe visele şamanului. El, care participase la şedinţe de spiritism la Praga înainte de război şi sedusese un medium cu ochi negri şi păr de culoarea ţiţeiului carpatin, crezând că femeia avea strămoşi brahmani, ca apoi să descopere, pe când stăteau culcaţi, fierbinţi şi jilavi, în mătăsurile şi aşternuturile ei răvăşite şi parfumate că, din Epoca de Piatră până în acel moment, arborele ei genealogic nu-şi întinsese ramurile mai departe de Pressburg, îşi închipuia că, atunci când dormea, spiritul şamanului cutreiera taigaua. Căpitanul voia să ştie ce văzuse şamanul şi cum făcea ca spiritul lui să fie mişcător şi prin ce lumi umblase; era oare posibil ca planul astral vizitat de spiritiştii europeni să fie un loc aglomerat, plin de sporovăială şi eleganţă, ca o cafenea vieneză, toată numai frunze de palmier, delicatese şi pene de struţ, unde prietenii devin amanţi şi amanţii aruncă ocheade la mesele vecine şi veştile de la cei vii sosesc sub forma chemării la telefon şoptite de chelner, în vreme ce lumile superioare şi inferioare ale şamanului erau câmpii vaste, unde alergau şi se luptau eroi, demoni şi reni, locuri cu sânge şi fier? Când venise şamanul prima oară în Iazîk în căutare de băutură, căpitanul îi dăduse o cameră şi un pat de campanie şi ceva vodcă şi-i ordonase să-şi destăinuie secretele şamanice, să-l ajute pe căpitan să stabilească ordinea în ţinuturile de la nord de calea ferată, până la oceanul din nord, să-i ajute pe cei o sută de cehi să se împărtăşească din tainele pădurilor de zadă. Şamanul mai ceruse de băut, apoi adormise. Când s-a trezit, a început să tuşească cu sânge şi l-a făcut pe Matula avahi, ceea ce în tungusă înseamnă demon. I-a numit pe toţi cehii şi ruşii avahi. Spunea că un avahi îi întunecase cel de-al treilea ochi în pădure şi de-atunci spiritul lui nu mai putea vedea nimic. Matula a zis că o să-i deschidă el cel de-al treilea ochi şi a poruncit să fie pus în lanţ ca să-l împiedice să fugă sau să găsească băutură până când avea să înceapă să vadă iar şi să-şi dezvăluie tainele.

Mutz stătea întins pe pat. De dincolo de uşă răzbătu tropăit de cizme şi îl auzi pe Broucek strigându-l. Mutz îi ordonă să intre.

Broucek rămase în prag; îşi ţinea puşca cu ţeava în jos, aşa încât gura ei pendula la câţiva centimetri de podea, şi cu cealaltă mână se trăgea de guler.

— Raportez supus, frate, zise el. Domnul Balaşov. Doreşte să-ţi vorbească.

— Nu-i nevoie să mai zici „Raportez supus", făcu Mutz.

Îşi trase picioarele de pe pat, se aşeză pe margine şi se întrebă cu voce tare ce făcea Balaşov afară după ora de la care era interzisă circulaţia.

— Domnul Balaşov e foarte agitat, rosti Broucek.

— Ăsta-i felul lui.

— Mai agitat decât de obicei.
— Stai jos.
Broucek se aşeză pe pat lângă Mutz, ţinându-se de gura puştii cu amândouă mâinile. Era tuciuriu ca un ţigan, cu toate că zicea că nu e şi susţinea, fără să se înfurie niciodată, că nici un ţigan nu se aflase vreodată destul de aproape de mama sa ca să aibă vreun amestec în conceperea lui, sau ca să-i fi schimbat pe-ascuns pruncul din leagăn. Era înalt şi-şi purta înălţimea cu graţie legănată. Gura îi era veşnic întredeschisă într-un început de zâmbet şi ochii lui mari şi negri ca smoala priveau în jos la toată lumea cu candoare şi interes. Nu era isteţ, n-avea poveşti de spus şi nu se pricepea să mintă sau să linguşească, însă pe parcursul călătoriei din Boemia în Siberia descoperise cât de atrăgător îl găseau femeile şi, fără să fi intenţionat, împrumutase de la ele limbajul pe care îl putea folosi pentru a le fermeca. Prietenul său, Nekovar, care-şi închinase viaţa descoperirii a ceea ce el numea baza mecanică a aţâţării simţurilor femeii, îl bătea în permanenţă la cap să-i dea informaţii. În rest, ei erau un muncitor agricol şi un proiectant, transformaţi în soldaţi. În ziua cea mai rea a serviciului lor militar nedorit, la Staraia Krepost, Broucek se ţinuse deoparte, nevoind să participe, şi nu băgase deloc de seamă cum ţipetele femeilor încremeniseră într-o spaimă mai tăcută şi mai teribilă la vederea obrazului său proaspăt, curat, al lui Broucek, frumos şi straniu printre călăii lor, când ele şi-au dat seama că îngerii şi diavolii erau mult mai aproape unii de alţii decât ar fi putut fi vreodată de ele.
— Uite banii cei noi, zise Mutz, arătându-i lui Broucek bancnota de un miliard de coroane.
Broucek o luă şi o cercetă îndelung.
— Sunt nouă zerouri, constată el.
— Da. Un miliard. O să fim miliardari.
— Un miliard e foarte mult.
— E al dracului de mult. O mie de milioane.
— O mie de milioane!
— Da!
— Când lucram la fermă, în Boemia, primeam zece coroane. Zece! zâmbi Broucek, răsfirându-şi demonstrativ degetele de la mâini. Puteai cumpăra tot soiul de lucruri cu zece coroane. Kilul de cafea sau un pachet de cărţi de joc, sau o batistă, sau o sticlă de coniac, ori o pereche de ghete sau un bilet pe o zi la Hradec Kralove, ori un ziar sau o pălărie englezească, sau un topor, o cursă de şoareci, sau o muzicuţă, ori un buchet de garoafe, ori o pungă de portocale. Iar ultima oară când am fost plătiţi noi, am primit fiecare cât?
— Cinci sute de milioane de coroane.

— Da. Şi nu era nimic de cumpărat, doar seminţe de floarea-soarelui, şi astea costă o sută de milioane pachetul. Poate e din pricină că Siberia e aşa de mare. Poate de asta. Ca şi cum lucrurile se petrec la fel cu kilometrii şi cu banii. În Boemia, dacă faci o călătorie de zece kilometrii totul se schimbă. Aici, mergi mii de kilometri şi totul arată la fel. Şes, cu mesteceni şi ciori. Cel din portret e Masaryk?

— Da.

— L-ai desenat bine. Şi când are de gând să ne aducă acasă?

— Nu ştiu.

Broucek pufni şi se aplecă să-şi scarpine nasul de gura puştii.

— El o duce bine la Praga, zise. Acum trebuie să fie la castel. N-ar fi trebuit să ne lase aici, în Siberia, nu? Poate că a uitat de noi.

— Nu, răspunse Mutz. Dar ştii cum a fost. Când francezii, englezii şi americanii s-au întâlnit şi au hotărât cum să împartă imperiul, toţi cei care au vrut o bucată din el au trebuit să aducă ceva la masă. Ceva preţios: aur sau cărbune sau sânge. Iar Masaryk n-a avut nici aur nici cărbune de oferit.

— Nu? se miră Broucek. Credeam că are averi.

— Dar nu din astea.

— Aşa că a oferit sânge.

— Da.

— Sângele nostru.

— Da.

— Ne-am luptat cu nemţii. Sângele ăla nu le-a ajuns?

— Aia a fost bine, dar acum, că nemţii sunt învinşi, francezii, englezii şi americanii sunt îngrijoraţi din pricina Roşiilor.

— Pentru că ei l-au ucis pe ţar.

— Mai degrabă pentru că ăştia vor să ia toate averile şi să le împartă.

— Da, am auzit eu de-aşa ceva, dădu Broucek din cap. Pare o idee bună. Nu aşa o să fie şi Cehoslovacia când ne întoarcem noi?

— Nu sunt sigur, răspunse Mutz. Aşa ai vrea tu să fie?

— Da. Eu deocamdată n-am nici o avere. Întotdeauna mi-am dorit o pendulă. Şi un pian. Şi un costum de haine ca acelea pe care le poartă englezii la cursele de cai.

— Ai uitat gramofonul.

Broucek ridică din umeri.

— Să ia altul gramofonul. Mie mi-ar plăcea să mă întorc şi să mă interesez de pendulă. E vremea. Am luptat deja cu Roşiii. Arată a ruşi. Ca şi Albii. Toţi arată a ruşi. N-au nevoie de noi aici. Se omoară destul de bine între ei fără ajutorul nostru. Poate că Masaryk vrea să facă un Imperiu Cehoslovac, aşa cum au britanicii şi francezii. Poate se

gândeşte că dacă englezii, de pe mica lor insulă, pot să stăpânească toată India, cehii şi slovacii pot să conducă Siberia.

— Nu Masaryk, răspunse Mutz.

— Atunci căpitanul, de bună seamă, zise Broucek.

— Da.

— Dintre ceilalţi, unii cred că ar trebui să-l omorâm.

— Asta ar însemna răzvrătire.

— Da.

— El îi plăteşte pe Smutny, Hanak, Kliment, Dezort şi Buchar în dolari, ca să-l apere, şi ăştia au arme Maxim.

— Dumneata ai putea să ne scoţi de-aici. Ai putea să ne duci la Vladivostok fără căpitan.

Se auzi o bătaie timidă la uşă.

— Domnul Balaşov e afară, zise Broucek, ridicându-se în picioare.

— O să-l primesc. Tu du-te jos şi întreabă-l pe Nekovar dacă şamanul e bine.

— Nekovar nu-i aici, frate. Îi supraveghează pe localnicii care se strâng în camera din spate a prăvăliei domnului Balaşov.

— Vasăzică nu-i nimeni de pază dincolo de curte?

— În curte e doar şamanul, şi el e legat în lanţ, aşa că nu poate să iasă.

— Dar dacă ar vrea cineva să intre? zise Mutz.

Ieşiră amândoi în fugă în coridorul întunecat, trecând pe lângă Balaşov, care striga ceva în urma lor. Cizmele lui Mutz şi ale lui Broucek răsunau pe podea, spărgând liniştea coridoarelor şi puşca soldatului ţăcănea izbindu-se de praguri. Afară se făcuse şi mai frig şi începuse să plouă.

Cei doi bărbaţi străbătură gangul în fugă şi se apropiară de coteţul şamanului, o umbră proiectată pe zid de lumina care venea de la fereastra lui Mutz. Cizma lui Mutz se lovi de o sticlă. Omul se lăsă pe vine şi culese sticla goală. Un iz de alcool nerafinat îi înţepă sinusurile. Dădu drumul sticlei în noroi, tuşi şi se şterse la ochi. Se vedea mai bine. Şamanul stătea în noroi, cu spatele rezemat de coteţ, cu toba pe burtă şi cu mâinile împreunate peste tobă. Mutz îl zgâlţâi de umăr. Figurinele de animale din fier ruginit şi monedele şi capacele îndoite de conserve care împodobeau haina şamanului zornăiră precum clopoţeii la gâtul unei pisici. Mutz scoase din tunică o brichetă şi lumină cu ea faţa şamanului. Ploaia spăla fiere şi sânge de pe barba lui încâlcită, acolo unde i se scurseseră din gură. Şamanul tuşea şi se simţea miros de vomă şi alcool. Ochiul cel bun i se zbătea, dar nu se deschidea.

Mutz puse mâna pe umărul şamanului şi-l zgâlţâi.

— Hei, zise, cine ţi-a dat băutura?

— Prea la sud, îngăimă şamanul.

Cuvintele abia se auzeau. Vorbea bine ruseşte, cu pronunţat accent tungus şi voce gâjâită, ieşită dintr-un gâtlej ros de vârstă, boală şi alcool. Şuiera cu o slabă urmă de voce, ca ultimele pâlpâiri din cenuşa unui foc. Cuvintele nu erau bolborosite: părea mai mult epuizat decât beat.

— Te-a lovit careva? întrebă Mutz.

Pe buza şamanului se vedea o tăietură.

— I-am spus că nu-l pot vedea pe fratele lui din celelalte lumi, făcu şamanul. L-am putut doar auzi aici, jos, unde pute. L-am auzit pe frate strigând că-şi vrea trupul înapoi.

— Fratele cui? Mutz se întoarse către Broucek. Ai idee despre ce vorbeşte?

Broucek ridică din umeri.

— Tatăl meu se îmbăta şi răcnea aiurea ceasuri întregi şi nimeni nu-l întreba despre ce vorbeşte.

Capul şamanului se bălăbănea dintr-o parte în alta şi omul începu să tuşească şi să vomite. Mutz îl zgâlţâi iar de umăr.

— Trebuie să te ducem înăuntru, zise.

Broucek îi aminti:

— Cheia e la dumneavoastră.

Lui Mutz i se făcu ruşine. Începu să se caute în buzunare după cheia de la închizătoarea cu care-l legase pe şaman de coteţ. Şamanul vomită în noroi. Reflexul păru să-i inducă un firicel de viaţă şi el trase aer în piept şi deschise ochiul.

— La naiba, rosti Mutz. Broucek, dă fuga în camera mea. Cheia e pe cârligul de lângă patul meu. Şamanule, spune-mi cine te-a lovit. Cine ţi-a dat spirtul?

— Când aveam trei ochi buni, eram un războinic viteaz, spuse şamanul. În poveştile cântăreţilor, eu eram un războinic. Îmi ziceau Omul Nostru.

— Te rog, insistă Mutz. Încearcă să pricepi ce te întreb. Trebuie să-mi spui cine ţi-a făcut asta.

— Nu. El o să-l urmărească pe Omul Nostru până în Lumea de Deasupra. E un demon crud. Un avahi, spuse şamanul şi îşi vârî mâna în desagă, extrase o bucăţică neagră şi uscată de ceva, şi-o strecură între buze şi începu să mestece. Omul Nostru moare curând. El pleacă.

— Aşteaptă, rosti Mutz. O să te îngrijim înăuntru. Aşteaptă puţin, doar până aducem cheia.

— Omul Nostru nu poate să vadă încotro se îndreaptă acum, dar simte miros de zadă şi aude o creangă trosnind acolo unde trage de ea o frânghie şi miroase un sicriu din scoarţă de mesteacăn legănându-se în vânt la capătul frânghiei.

— Stai, zise Mutz. Trăieşte! Lecuieşte-te. Ai trecut prin nopţi mai rele decât asta şi ai trăit. Ce ţi-a spus acela, demonul?

Vocea şamanului se schimbă; era aceeaşi şoaptă, abia articulată, însă fără accent şi i se adăugase un ton rău şi batjocoritor, de parcă înregistrase vocea demonului pe o placă de patefon.

— Tu, pui de căţea, rosti şamanul cu vocea demonului. De ce-ai venit aici? Îţi închipui că am de gând să cred în viziunile tale de şaman dezmăţat şi-am să mă spânzur?

Vocea demonului trosni prin cea a şamanului, într-un râs european deformat:

— Oamenilor le plac prezicătorii orbi. Cu cât văd mai puţin, cu atât ştiu mai multe, aşa cred ei.

— Pot să-l găsesc şi să-l pedepsesc pe acest om, dacă mă ajuţi, spuse Mutz. L-ai recunoscut? Îl mai întâlniseşi?

Şamanul respiră adânc şi trupul îi fu cuprins de un tremur violent. Zise cu vocea lui:

— Plec.

Mutz îl auzi pe Broucek revenind în fugă.

— Uite, Broucek aduce cheia. O să te ducem înăuntru, la adăpost de ploaie.

Şamanul îşi lăsă o mână în jos şi cu palma făcu o mişcare largă prin noroi.

— Nici un ren care să-l ducă pe Omul Nostru în Lumea de Deasupra şi nici un cal, rosti. Noroiul ăsta e moale. Împinge pe Omul Nostru până la râu, împinge-l în apă şi lasă curentul să-l ducă spre nord.

Broucek sosi împroşcând noroiul şi Mutz îi smulse cheia şi descuie lacătul.

— Corabia alunecă prin noroi şi pluteşte liberă, şopti şamanul şi din gâtlejul lui ieşi un sunet ca de pasăre rănită printre frunze căzute. În viitor, fiecare va avea un cal.

Capul îi căzu în piept, Mutz i-l ridică, îi forţă maxilarul ca să-i descleşteze gura şi îşi puse palma întoarsă în dreptul ei. Plimbă bricheta înainte şi înapoi prin faţa ochiului sănătos al şamanului, căutând după puls cu cealaltă mână.

— E mort? întrebă Broucek.

— Da. A băut până s-a eliberat, zise Mutz. Cum pune mâna pe un litru de alcool un om înlănţuit, în miez de noapte, într-un oraş ca ăsta?

Mutz se uită la faţa şamanului, tatuată de-a lungul obrajilor şi îmbătrânită, brăzdată de riduri adânci şi precise, parcă cioplite cu dalta lui fină de gravor. Celălalt ochi al şamanului era o orbită goală, în urma luptei cu un urs, o pierdere pe care şamanul o socotise onorabilă. Pe frunte se afla banda din piele de ren care-i acoperea cel de-al treilea ochi, despre care zicea că e tot nevăzător, însă pe care nu-l văzuse nici un ceh. Se zbătea şi zbiera dacă îl atingea careva. Mutz trase banda în sus, peste creştetul

mortului. Al treilea ochi era o protuberanţă pe frunte, un os tare sub carne, cu un ochi tatuat pe ea. Tatuajul era vechi şi deformat, ca şi când i s-ar fi făcut şamanului când era încă mic şi gurguiul urma să mai crească. Peste el, cineva făcuse un tatuaj recent, mai neîndemânatic, scrijelit cu un vârf de cuţit. Era un cuvânt: MINCINOS.

Îl duseră pe şaman în clădire cărându-l în propria lui haină. Cum treceau prin ploaie, mirosul înţepător de alcool se pierdea şi simţeau miros de fier ud, ruginit. L-au pus jos, pe dalele de la picioarele scării. Acolo aştepta Balaşov. Când văzu cadavrul, strigă la ceruri.

— A fost înjunghiat? întrebă el.

— De ce crezi c-a fost înjunghiat? zise Mutz.

— Uneori vin proscrişi din pădure. Puşcăriaşi fără casă. Bărbaţi care au devenit ca nişte fiare.

— Ai vreun motiv să crezi că se află acum un puşcăriaş în Iazîk?

Balaşov scutură din cap.

— Dumneata nu vinzi alcool în prăvălie, nu? întrebă Mutz.

— Onor domnule locotenent, după cum ştiţi, acesta este un oraş fără băutură. O interzic credinţele noastre.

— Da, credinţele voastre enigmatice. Nici măcar în scopuri medicale?

— Sunt ele chiar aşa de enigmatice?

— Da, enigmatice. Tot ce ştiu este că nu mergeţi la biserică, credeţi în Dumnezeu, nu beţi şi nu mâncaţi carne, găsiţi întotdeauna o cale să ocoliţi o întrebare directă şi nu vă vedem niciodată copiii.

— Turkestan, bâigui Balaşov. I-am trimis în Turkestan cu un tren special, ştiţi... cât durează tulburările...

Îşi şterse gura, apoi îşi trecu mâna prin păr, privind în jos, la omul mort.

— Cine să-i dea alcool? Poate n-au vrut să-i facă rău. Doar să se milostivească de un alt nefericit ca ei.

— De ce eşti afară după stingere? Pe mine nu mă deranjează, înţelegi, însă puteai să fii împuşcat.

— Eram în vizită la nişte prieteni, la marginea oraşului. Voiam să vă văd. Mă tem că Anna Petrovna e în pericol. Voiam să vă întreb dacă aţi putea să trimiteţi nişte oameni să-i păzească în noaptea asta casa, zise, apoi făcu semn cu capul spre şaman: Bietul om. Ceva nou şi neplăcut a intrat în oraşul nostru.

— Ce te face să crezi că Anna Petrovna e în primejdie?

— Dumnezeu mi-a spus. Unul din tunguşii lui va veni să ia trupul şamanului. Între timp, ar trebui să-l puneţi într-o pivniţă rece. Dar vă rog, vă implor, trimiteţi un soldat să vegheze casa Annei Petrovna.

— Am să merg eu, zise Mutz. Vino cu mine.

— Nu, strigă Balaşov.

Când a rostit asta, pentru o clipă, chipul şi privirea lui păreau ale unui alt bărbat, la fel de deosebit de Balaşov cel obişnuit cum e rana de cicatrice.

— Nu, rosti, mai liniştit acum, iar celălalt bărbat se topi.

Un zâmbet fugar îi traversă chipul, când îşi puse amândouă mâinile pe mâneca lui Mutz. Zise:

— Anna Petrovna nu-mi îngăduie... mi-a cerut să nu mă apropii de casa ei, din pricina unui vechi dezacord dintre noi. E o femeie bună, e respectabilă şi cinstită, are un băiat, e văduvă, văduvă de război. Dar dumneavoastră o cunoaşteţi, nu-i aşa?

— Da, răspunse Mutz.

— Ştiţi ce femeie de treabă e.

— Da, aşa este.

Mutz urmări cum apare şi dispare zâmbetul lui Balaşov, apoi o fluturare de pleoape şi o încruntare aduse de o amintire.

— I-aţi pus chipul pe banii dumneavoastră, zise Balaşov.

— Da. A fost o greşeală. Ar fi trebuit să-i cer mai întâi permisiunea. A fost supărată. Am văzut-o la poartă, privindu-ne când am intrat prima oară în oraş. Mi-am amintit figura ei. Am memoria figurilor. Hai, mă duc oricum acolo. Acum du-te acasă.

Balaşov îi mulţumi şi plecă. Mutz şi Broucek îl înfăşurară pe şaman în doi saci şi îl cărară jos, într-un depozit rece şi umed de la subsol, unde îl puseră pe un pat de paie şi lădiţe sparte, într-un culcuş mai mare de vechituri, mobilă stricată şi piese de metal ruginite. Pentru Mutz morţii arătau ca nişte învelişuri de viaţă, nelocuite, însă şamanul arăta altfel. Preocupat, poate. Ca şi când crezuse cu adevărat în ce spunea că poate să facă, adică să călătorească în lumea spiritelor, şi murise concentrându-se asupra ultimului salt către acea lume. Tot timpul făcuse unul şi acelaşi lucru: îşi transformase visele în cuvinte. Altceva ce mai rămânea? Greul urma abia când oamenii încercau să-şi transforme cuvintele-vise în fapte. Ceva nou şi neplăcut. Mutz nu-l mai văzuse niciodată pe Balaşov minţind atât de primejdios.

— Am să mă duc să stau cu Nekovar o vreme, zise Mutz. Tu mergi la casa Annei Petrovna. Ne vedem acolo mai târziu.

Broucek zâmbi şi încuviinţă dând din cap.

— Îţi place de ea? întrebă Mutz, simţind brusc un freamăt interior.

Broucek zâmbi şi ridică din umeri.

— E drăguţă, răspunse el.

— Nu vorbi cu ea, zise Mutz, întrebându-se dacă, la lumina lămpii, Broucek putea să-l vadă schimbându-se la faţă. Îţi ordon, ai înţeles? Vezi dacă e în siguranţă, aşteaptă-

mă afară, în faţa uşii, şi las-o în pace.

Broucek arăta jignit şi stânjenit. Dădu iar din cap şi tropăi pe scări în sus.

Balaşov

Mutz stătea în pragul clădirii statului-major. Nu era lumină la nici o fereastră şi foşnetul ploii pe acoperiş se transformase în răpăit. Îşi puse şapca şi o pelerină englezescă şi ieşi afară. Piaţa era ascunsă de ploaie şi de întuneric; biserica dărăpănată, prăvălia lui Balaşov, birourile părăsite ale negustorului de piei şi cooperativa de lactate, casele, statuia lui Alexandru III, chioşcurile unde ruşii vindeau peşte afumat, seminţe de floarea-soarelui, broşuri, reviste şi ziare vechi de-o lună şi, în vremea din urmă, efecte personale, ceasuri, bijuterii şi ornamente. Mutz păşi înainte, părăsind micul petic de pavaj, călcă în noroi, un strat de lichid deasupra, un strat tare dedesubt şi între ele un strat lunecos ca untura. Pământul emana un miros puternic de ţărână udă; simţea greutatea apei izbindu-i umerii. În timp ce traversa piaţa, cizma i se afundă în coama unui şleau şi trase tare piciorul ca să se elibereze. Cizma ieşi cu un plesnet de aer care acoperi sunetul ploii. Îi trebuiră câteva minute ca să ajungă de partea cealaltă. Mutz se opri la colţul unei clădiri de bârne de mărimea unui hambar, ridicată pe piloni, cu o firmă pe fronton. Era prea întuneric ca s-o poată citi, dar ştia ce scrie: G.A. Balaşov – Mărfuri – Produse de băcănie. Prăvălia, cu ferestre de-o parte şi de alta a uşii, avea obloanele trase. Mutz urcă treptele până la uşă şi bătu uşurel. Îşi lipi urechea de uşă, ascultă o vreme şi se întoarse spre piaţă.

În dreapta, între prăvălia lui Balaşov şi clădirea următoare era un spaţiu îngust. Mutz trecu prin acel spaţiu, printre tufe ude de păpădie, urzici şi studeniţă. Prăvălia era mai mare decât părea văzută din piaţă. După două ferestruici, zidul se întindea orb, în spate, vreo treizeci şi cinci sau patruzeci de metri. Ploaia se oprise. Pe la jumătatea zidului Mutz auzi o bătaie slabă, ritmică, venind din interiorul clădirii, un sunet între tobă şi puls, şi încă ceva, atât de nedesluşit şi moale, că la început crezu că e un fâlfâit în propriile-i urechi. Fusese la mare, lângă Trieste, când avea douăzeci de ani. Suna la fel.

Un fluier de locomotivă ţipă de trei ori din pădure şi reflectorul de pe trenul căpitanului Matula mătură întunericul din spatele acoperişurilor din Iazîk. În curţile de lângă cea a lui Balaşov, potăile legate cu funii îşi înălţară capetele şi răspunseră cu lătrături. Mutz ajunse la celălalt capăt al prăvăliei lui Balaşov. În spatele clădirii erau nişte acareturi înconjurate de un gard înalt şi solid de lemn. Sergentul Nekovar stătea lipit de gard, ţepos şi greoi ca un tufiş, cu ultimii stropi de ploaie scurgându-i-se de pe

vârfurile mustăţilor.

— Raportez supus, frate, sunt toţi acolo, înăuntru, şopti Nekovar. Se învârtesc şi declară şi profeţesc. Trei sute patruzeci şi nouă de indivizi, două sute nouăzeci şi unu bărbaţi, cincizeci şi opt femei.

— Pot să urc?

Nekovar îngenunche şi scoase o scară pliantă pe care o deschise şi o rezemă de clădire. Părţile scării se mişcară în tăcere, ca unse, iar fuşteii de metal fură fixaţi solid. Mutz clătină din cap.

— Când ajungi în vârf, şopti Nekovar, apleacă-te în faţă şi o să găseşti un mâner. Îl tragi foarte uşurel spre dumneata şi se deschide un chepeng în acoperiş. Împingi uşa în sus. Ea pivotează. Urci înăuntru şi vei vedea o mică fâşie de lumină acolo unde ţi-am decupat un orificiu prin care să priveşti. Podeaua podului e rezistentă, dar să te mişti fără zgomot, ca să nu te audă.

Avea o voce de om plictisit de îndemânarea lui.

— Cum ai făcut toate astea fără să bage nimeni de seamă? şopti Mutz, furios fără să priceapă de ce.

— Sunt un om practic, suflă Nekovar.

Mamă, ce plictisit era. Aştepta să i se dea de făcut ceva cu adevărat greu.

Mutz începu să urce scara. Nekovar o sprijinea la picioare. Când Mutz ajunse în vârf, scara se clătină şi se îndoi sub greutatea lui, însă nu părea că stă să se răstoarne. Ţinându-se strâns de scară cu o mână, Mutz întinse orbeşte cealaltă mână în faţă, aşteptându-se să atingă scândurile ude ale acoperişului. Degetele lui întâlniră metal rece şi ud de ploaie. Mânerul se afla în pumnul lui. Trase, împinse, chepengul se deschise şi dinăuntru năvăli căldură şi aer uscat şi mirosul prăvăliei lui Balaşov, peşte sărat, ceai ieftin, mărar şi oţet, rumeguş, petrol, naftalină şi lemne proaspăt tăiate. Mutz părăsi scara şi pătrunse în pod.

Sunetul ritmic se auzea mai clar. Era bătaia unui picior care lovea în lemn. Mutz desluşea acum în vuietul mării cutremurarea de spaimă şi scrâşnetul şi durerea şi mulţimea plămânilor. Era o adunare de oameni care respirau laolaltă. Văzu lumina acolo unde-i tăiase Nekovar vizorul. Înaintă spre ea, străduindu-se să nu facă zgomot cu cizmele, se întinse pe burtă şi privi prin orificiu în magazia din spatele prăvăliei lui Balaşov. O siluetă se rotea. Pe ambele laturi ale magaziei erau lămpi şi bărbaţi şi femei care se legănau şi răsuflau pe gură, cu capetele lăsate pe spate, cu ochii închişi şi mâinile împreunate a rugă, dar în jurul siluetei care se rotea era un spaţiu, un cearcăn de uimire şi spaimă şi întuneric între cercul care respira şi pânza albă care se rotea. Părea să fie un bărbat, însă un bărbat transformat în turbină silenţioasă. Se auzea doar bătaia ritmică a piciorului lui drept pe podea şi şuieratul cu care poala cămăşii tăia

aerul. Avea braţele desfăcute, călcâiul stâng pivota pe podea de parcă ar fi fost fixat şi uns, cămaşa i se umfla în timp ce se rotea, prea repede ca Mutz să-i poată vedea chipul, însă credea că e Balaşov. Cămaşa şi pantalonii erau de un alb orbitor, rotirea era atât de rapidă, încât părea o sclipire nemişcată, o sământă cu aripioare, captivă între copac şi pământ, ţinută acolo într-un vârtej de vânturi.

O femeie căzu la podea, zbierând cuvinte într-o limbă pe care Mutz n-o cunoştea şi rămase întinsă, zbătându-se şi smucindu-şi capul dintr-o parte în alta. Un bărbat pe care Mutz îl ştia de pe stradă păşi în faţă şi începu să se învârtă ca Balaşov. Răsuflarea începu să intre în ritmul bătăii de picior a lui Balaşov în vreme ce acesta se rotea. Adunarea respira mai zgomotos, umplând şi golind plămânii într-o secundă. Încă două persoane leşinară şi un bărbat urlă din rărunchi. Al doilea învârtitor se prăbuşi pe podea, îşi scutură capul, se ridică în picioare, şovăitor ca un om beat, şi se pregăti să se răsucească iar. Balaşov continua să se învârtească, apoi căzu şi fu prins de doi sectanţi. Rămase culcat pe braţele lor. Avea ochii deschişi dar privirea îi era îndepărtată.

Treptat, respiraţia colectivă şi bolboroseala se domoliră şi, tăcuţi, participanţii la ceremonie începură să circule de colo-colo prin magazie, îmbrăţişându-se şi sărutându-se pe obraji. Unii băură ceai. Apoi mişcarea reîncepu. Unul după altul, asemeni lui Balaşov, începură să se învârtească şi foşnetul tivurilor în aer şi respiraţia lor şi tactul moale bătut cu picioarele îi făceau să semene cu o ceată de copii care aleargă printr-un lan de grâu, străduindu-se să nu facă zgomot. Balaşov se ridică şi se învârti iar, lunecând spre mijlocul încăperii. Lângă el era o femeie cu chip de vultur, înfăţişare aspră, nas coroiat şi umeri laţi şi, unul câte unul, ceilalţi cădeau sau leşinau sau se opreau din învârtit şi se retrăgeau la margine, poticnindu-se. După o vreme, mai rămăseseră doar Balaşov şi chipul de vultur, cu feţe şi trupuri semistrăvezii, imagini înceţoşate de viteză, rotindu-se cu braţele întinse, mâinile lor se încrucişau, ca roţile unei maşinării miraculoase, alăturate dar fără să se atingă, în unitate şi armonie. Un sunet ascuţit ţâşni din direcţia făpturii cu chip de vultur, izbindu-se de grinzile tavanului iar ea se îndepărtă de Balaşov rotindu-se, încetinind până când rămase nemişcată, în picioare, dreaptă, strălucind de sudoare, cu păr lucios şi înfoiat ca un panaş, cu rochia lipită de pieptul plat şi neted. Oare era femeie?

— Fraţi şi surori, Christoase care eşti, rosti vulturul. Am zburat către un loc înalt, într-un aeroplan de smarald, spre ochii lui Dumnezeu. Îngeri m-au îmbrăcat într-o haină de piele, albă ca zăpada, şi mi-au pus ochelari de aviator din diamante şi o cască de piele, cum poartă piloţii, doar că era albă. Am zburat multe ore prin întuneric, până când am putut să văd la mare depărtare ochii mari şi strălucitori ai lui Dumnezeu, arzând ca două oraşe în noapte. Când m-am apropiat mai mult am văzut milionul de felinare electrice ale raiului, milioane şi milioane de lumini strălucitoare şi am auzit

cântările îngerilor care veneau dintr-o sută de mii de gramofoane. Cuvintele lui Dumnezeu trec spre pământ prin fire de telefon subţiri ca firul de păianjen, prieteni, multe cât toate firele de păr de pe toate capetele din Rusia, şi îngerii cei mai iubiţi ai Domnului merg în maşini de aur, cu roţi de perle şi claxoane de argint. Am zburat cu aeroplanul meu peste faţa lui Dumnezeu şi jos, departe, pe un deal verde, lângă un fluviu de electricitate, l-am văzut pe Mântuitorul nostru Isus Christos vorbind cu Christosul nostru, îngerul nostru, fratele nostru Balaşov. Pe el îl văd acum întorcându-se, fraţi şi surori, îl văd pe Gleb Alekseevici întorcându-se din ceruri cu vestea lui, cu mesajele lui de la Dumnezeu. El se întoarce! El e aici!

Umbrele peretelui îi întoarseră strigătul:

— El e aici!

— Fraţi şi surori, spuse Balaşov.

De pe bărbie i se scurgeau stropi de sudoare. Se legăna şi clipea şi cuvintele-i ieşeau din gâtlej bolborosite. Trase aer în piept, încet, adânc şi îndelung, apoi expiră. Se îndreptă şi zâmbi. Zâmbetul i se transformă într-o lipsă de expresie interioară, ca şi cum spiritul ar fi fost un vas din care fericirea se scurgea prea repede, neputând să dureze.

— Da, rosti moale Balaşov. Da, am fost acolo şi am vorbit cu prietenul nostru, fratele nostru, fiul lui Dumnezeu, cel care-i are în paza sa pe porumbeii albi.

— El ne are în paza sa pe noi, răspunse murmurul dinspre umbrele de la perete. Nu pe cei morţi, pe ciori.

— El mi-a spus că timpul din ceruri e altfel şi că anii trebuie socotiţi ca ceasuri. Noi trăim în Iazîk ceasurile nopţii, dar zorii sunt aproape.

— Amin!

Răspunsurile venite dinspre umbrele de la perete îl readuseră pe Balaşov mai aproape de locul de unde plecase, acolo unde fusese. Vocea lui deveni mai puternică.

— În primul ceas, spuse el, comisarii ţarului au venit în satul nostru şi au încercat să-i înroleze pe aceia dintre porumbeii albi care fuseseră bărbaţi. Prin voia şi dragostea lui Dumnezeu, i-am făcut să priceapă că noi nu luptăm şi ei au plecat.

— Un anotimp pe pământ e doar un ceas în ceruri, veni răspunsul murmurat.

— În ceasul al doilea, cei care-şi spun revoluţionari socialişti au venit, ne-au lăudat virtutea, ne-au admirat viaţa dusă în comun şi ne-au luat găinile.

Umbrele de la perete râseră.

— În ceasul al treilea, oamenii ţarului au venit beţi şi ne-au făcut trădători, necredincioşi, i-au bătut pe fraţii şi surorile noastre, ne-au obligat să sărutăm icoane şi să bem vodcă, ne-au luat caii şi-au plecat. Căpitanul districtual şi familia lui au plecat cu ei.

— Lupii! Să fure de la îngeri!

— În ceasul al patrulea, s-a abătut asupra satului gripa, în timp ce noi eram slăbiţi de munca fără cai şi doisprezece dintre noi s-au dus să trăiască întru Christos pe veci.

— El îi cunoaşte pe ai lui!

— În ceasul al cincilea, au venit aceia care-şi zic bolşevici, cu steagul lor roşu, ne-au spus să ne bucurăm că ţarul, duşmanul nostru, e mort şi că acum suntem liberi să trăim cum dorim sub comunism. Noi le-am spus că duseserăm întotdeauna o viaţă în comun. Ei au râs, au luat toate proviziile şi tacâmurile pe care le-au putut căra şi au plecat.

— Ciorile!

— În ceasul al şaselea, au venit cehii şi evreii. Ei ne-au scotocit casele, ne-au luat alimentele şi au început să ne ucidă animalele şi să le mănânce. L-au împuşcat pe învăţător. Căpitanul districtual s-a întors. Cehii au promis că pleacă. Au rămas.

Tăcere în umbrele de la perete.

— Al şaptelea ceas soseşte. Al şaptelea ceas este iarna şi noi suntem flămânzi, cu toate că împărţim totul între noi.

— Îngerii împart totul!

— Dar al şaptelea ceas înseamnă zorii. El mi-a spus. Cehii şi evreii vor pleca şi nu vor mai veni alţii, şi noi vom avea iar lapte şi pâine şi vom trimite unt la piaţă. Soarele va răsări deasupra Iazîkului şi trenul va sosi în fiecare săptămână, fără soldaţi. Asta va urma, fraţi şi surori, şi noi trebuie să ne rugăm şi să avem răbdare. Nu vor mai fi oameni ai ţarului, nici revoluţionari, nici steaguri roşii, nici oameni din apus. Ne vom trăi viaţa în comun, în vecii vecilor, aici, pe pământ, ca şi în ceruri, fără păcat, întorşi la starea lui Adam şi a Evei dinainte de cădere.

— Noi am încălecat pe calul cel alb!

— Da, soră. Trebuie să ne rugăm şi să avem răbdare. Noaptea trecută, la Verhni Luk am ajutat un tânăr să încalece calul cel alb şi să-şi afle mântuirea. A plâns şi s-a ţinut de umerii mei în timp ce sângera, rugându-se şi mulţumindu-i lui Dumnezeu pentru tăria de a-şi afla mântuirea. Priviţi pe umerii mei urmele degetelor lui! După aceea, s-a ridicat şi a aruncat singur cheile iadului în foc. Vedeţi, chiar şi fără păcat, chiar şi fără copii, numărul nostru sporeşte. Răbdare, o să se întâmple curând, la vremea primului mare îngheţ, vor fi duşi cu toţii.

— Şi văduva, rosti o voce de femeie din umbra zidului.

Nu era nici răspuns, nici întrebare. Era vocea femeii-vultur, care vorbea ca pentru a-şi împleti profeţia cu cea a lui Balaşov.

— Văduva, răspunse Balaşov, privind spre podea şi ştergându-şi mâinile de cămaşă, Christos nu mi-a spus nimic despre văduvă. Ea trăieşte aici. În ceruri, numele oamenilor nu sunt pomenite, soră. Prieteni! E târziu. Un psalm şi apoi să vină cu

cererile cei în nevoie şi să rostim rugăciunea de încheiere.

Balaşov deschise gura şi începu să cânte:

Raiul meu minunat,
Ce luminată mi-a fost ziua,
Sufletul şi împăcarea
În paradis le-am aflat,
Am trăit acolo cu Dumnezeu
Nemuritorul, ca unul;
El m-a dăruit cu toată iubirea
Ca pe fiul său adevărat.

— Amin! se întoarse ecoul dinspre umbrele zidului. Nemuritor!

Mutz auzi paşi în spatele lui şi se răsuci, dând din braţe şi din picioarele încălţate în cizme ca un gândac răsturnat pe spate în întuneric. În panica lui, pelerina udă se transformă în neajutorate aripi de liliac. Îşi muşcă buzele ca să nu ţipe. Piciorul lui drept întâlni ceva mişcător care, spre groaza lui, îi înhăţase talpa cizmei şi nu-i dădea drumul.

— Frate, şopti Nekovar. Trebuie să te întorci la statul-major. Au prins un individ suspect care dădea târcoale. Un străin, frate. Are la el un cuţit cât o sabie.

Puşcăriaşul

Una dintre încăperile din clădirea statului-major fusese transformată în celulă. De câteva ori, executanţii lui Matula aduseseră acolo soldaţi cehi, să-i maltrateze când se plângeau prea des că nu se întorc acasă. La răstimpuri, ca acum, pădurea şi calea ferată, o linie terminus cu o singură cale, derivată din linia principală transsiberiană la o sută de kilometri spre sud, îşi aruncau pe-acolo dejecţiile bucătăriei de război. Fusese ţinut acolo un dezertor cazac din Omsk, care se lepăda de alcool şi se căia cu lacrimi pentru violurile comise şi pentru incendiile provocate. I-au dat drumul după câteva săptămâni şi s-a întors în pădure. Poate mai era încă acolo. Poate se dusese în alt loc, cu alt nume şi altă poveste. Mai fusese un ungur. Ăsta pretindea că e un fost prizonier de război care încerca, la fel ca cehii, zicea el într-o nemţească stricată, să ajungă acasă. Matula l-a socotit spion şi l-a împuşcat cu mâna lui. Fusese şi revoluţionarul socialist Putov, care susţinea că se duce în vizită la rude. Tânăr vioi, companie plăcută, cu ochi mari şi mâneci prea lungi. Rătăcise drumul pe undeva. Şi negustorul de blănuri din Perm. N-au avut nici un motiv să-l pună la popreală. Era la fel de rus ca pâinea neagră şi ca vodca şi avea şi acte. Dar Matula n-avea altă cale de a-l convinge să stea şi Matula voia să vorbească cu el despre misterele şi bogăţia taigalei. Aşa că l-a pus în celulă pentru o săptămână, apoi l-a trimis în drumul lui, cu un sac de peşte roşu sărat şi o gravură urâtă pe scoarţă de mesteacăn, reprezentând naşterea Mântuitorului, în chip de scuze.

Mutz luă cu el un felinar pe coridorul neluminat care ducea la celulă. Era umed şi frig în noaptea de după ploaie. Felinarul se legăna, trimiţând lumina în sus şi în jos. Se auzea mormăitul vocilor lui Racansky şi Bublik, cei care-l capturaseră pe străin. Noaptea, pe aceste coridoare goale, cu parchet de pe care de multă vreme dispăruse lustrul, cu ziduri văruite şi tavane înalte şi umede, când vorbeau între ei doi oameni, oricare ar fi fost aceia, suna a conspiraţie.

— Ascultă, Racansky, spuse Bublik în timp ce se apropia Mutz. Iluminarea este pentru ofiţeri. Acum, există o metaforă pentru lupta de clasă.

— Ai dreptate, zise Mutz. Însă n-am de gând să-ţi dau felinarul.

— Până şi prizonierul are o lumânare, replică Racansky.

— I-am dat-o pe-a noastră, adăugă Bublik. Şi bine-am făcut. Cred, adăugă cu voce scăzută, că ne aflăm în faţa unui personaj important, domnule tovarăş locotenent-evreu. Îl cheamă Samarin. Deţinut politic. Evadat dintr-un loc de undeva din nord. Cred că s-ar putea să fie bolşevic. Revoluţionar!

— Şi ţie-ţi place asta.

— Cărui om bun şi cinstit nu-i place? Alianţa dintre soldaţi, ţărani şi muncitori...

— Atunci de ce l-aţi închis?

Tăcere. Bublik îşi drese vocea şi îşi făcu de lucru cu siguranţa de la armă.

— Matula, răspunse Rakansky.

— Ştiu, spuse Mutz. Împotriva lui când o să faceţi o revoluţie?

— O revoluţie fără felinare? strigă Bublik, făcând către Mutz semnul cu degetul mare între arătător şi mijlociu. Păi ai fi următorul pus la zid, tovarăşe burghez.

— Omul e în regulă, Tomik, murmură Racansky.

— În revoluţie, nimeni nu e în regulă, rosti Bublik, adresându-se podelei.

Mutz deschise gura, apoi o închise. Îşi dorea o formulă de adresare pentru aceşti oameni. În privinţa asta încă se mai ascundea sub ruinele imperiului în care trăise şi care pierise. Avea o slăbiciune pentru categorii. Aproape toată lumea avea. El era domnul-tovarăş-locotenent-evreu. Ştia ce riscant era să te agăţi de categorii vechi în zile de revoluţie şi război civil şi în ţări noi, cu toate acestea nu se putu abţine. Deschise iar gura.

— Ăă... (Bublik ridică privirea) ... co-funcţionarii mei...

Ochii lui Bublik se îngustară şi mustăţile părură că i se lasă pe spate, ca urechile unei pisici. Era dispreţuitor, cu toate acestea îi plăcu expresia.

— L-aţi percheziţionat?

— E plin de jeg, zise Bublik.

— Pute, explică Rakansky. Şi are păduchi.

— O să-l curăţăm, spuse Mutz. Ce-aţi găsit?

Felinarul fu îndreptat spre o cârpă jegoasă întinsă pe podea. Pe ea se aflau o bucată de metal transformată într-un cuţit grosolan, un sul din scoarţă de copac, câteva bucăţi de frânghie improvizată din maţele unui animal şi un portofel de carton.

— Nu mare lucru, zise Racansky.

Mutz deschise portofelul şi scoase fotografia. I se strânse stomacul.

— Asta era în posesia lui? O cunoaşte pe Anna Petrovna?

Bublik şi Racansky se îngrămădiră la lumină să vadă fotografia.

— Nu ne-am dat seama că e ea, explică Racansky. Zicea că a găsit-o pe stradă.

Mutz apucă sulul şi-l desfăşură. Pe el erau mâzgălite stângaci câteva cuvinte, cu litere de tipar: „EU MOR AICI. K.“. Băgă sulul şi portofelul în buzunar şi întrebă dacă

Samarin mai spusese şi altceva.
Bublik îşi apropie obrazul de obrazul lui Mutz şi rânji:
— Cineva a încercat să-l mănânce.
Mutz luă cheia celulei şi o răsuci în broască.
— Am s-o las deschisă, le spuse el soldaţilor. Aveţi grijă.
— Dacă te-atingi de el, o să ne dai nouă socoteală, îl avertiză Racansky.
Mutz intră în celulă şi închise uşa după el. Privi în jos la prizonier, care îşi potrivise lumânarea la marginea patului de fier şi stătea cu picioarele încrucişate sub lumina ei, pe podea, citind un exemplar vechi din Cotidianul cehoslovac. Când ajungeau la Iazîk, ziarele erau deja vechi.
— Citeşti în limba cehă? întrebă Mutz în rusă.
Samarin ridică privirea.
— N-ai o ţigară? întrebă el.
— Nu.
Mutz îşi vârî mâinile în buzunare şi-l cercetă pe prizonier cu privirea. Pe obrazul supt şi emaciat al lui Samarin se citea dispreţ şi o minte cercetătoare şi mobilă. Ochii lui aveau forţă, ca şi cum ar fi putut atinge, mângâia, scormoni sau înşfăca tot ce vedeau.
— Regret că trebuie să te închidem, spuse Mutz. Oricât ţi s-ar părea de ciudat, noi deţinem aici jurisdicţia şi, cum dumneata n-ai acte, trebuie să-ţi verificăm mai atent spusele.
— Ar fi mai uşor să mă urcaţi în primul tren spre Sankt Petersburg, propuse Samarin.
— Sunt trei mii de kilometri până la Petrograd şi împrejurimile Omskului sunt sub bombardament, răspunse Mutz. Ştii asta, nu?
Străbătu încăperea şi se aşeză pe pat. La lumina lumânării zări o mişcare uşoară în părul lui Samarin şi se trase mai la distanţă pe saltea. Umplutura de paie foşni sub greutatea lui.
— Când am fost arestat, i se mai zicea încă Petersburg, rosti Samarin.
— Când a fost asta?
— În 1914. Am fost judecat şi am ajuns în lagărul de muncă de la Grădina Albă în 1915. Am fugit în ianuarie. Acum nouă luni. Merg pe jos de nouă luni.
— Mâine ţi se va audia povestea, îl informă Mutz. Aş vrea să-ţi pun câteva întrebări acum.
— Aştept, zise Samarin.
Tuşi, horcăi şi scuipă în colţ, îşi lăsă fruntea pe genunchi şi rămase aşa, cu capul rezemat. Mutz vedea că nu e doar obosit. Fusese zdrobit în cei cinci ani petrecuţi printre osândiţi şi în sălbăticie. Viaţa minţii lui scânteietoare şi iuţi de altă dată pâlpâise

o clipă, înşelându-l pe Mutz în primele momente, însă acum se furişa înapoi pustiul; mai văzuse şi altă dată pustiirea lăuntrică la osândiţi, când golul nu este lipsa vitalităţii, ci vitalitatea este un artificiu sporadic disperat care încearcă să ascundă golul.

— Cum te-ai tăiat la mână?

— E plin de lucruri tăioase pe-afară. O creangă ruptă.

— Ştii ceva de un şaman tungus cu frunte diformă? îl întrebă Mutz.

Samarin ridică din umeri.

— Am întâlnit pe cineva cu descrierea asta în pădure, acum câteva luni. În împrejurări grele.

— Adică?

— Alt puşcăriaş încerca să mă măcelărească.

— Da. Încercarea de canibalism. Şi de-atunci, nu? Ai introdus alcool în oraş în seara asta?

Samarin îşi înălţă capul şi râse. Mutz tresări surprins. Era ca şi cum până atunci ar fi stat în holul unei case reci şi întunecate, purtând o conversaţie răcnită cu o voce pe jumătate adormită şi confuză de la etaj, când, brusc posesorul vocii deschide uşa, aprinde luminile şi focul în sobă. Nu că l-ar fi judecat greşit pe Samarin, doar că nu cu el vorbise până atunci.

— Locotenent Mutz, zise Samarin, ridicându-se şi privind de sus la anchetatorul său, cu o mână în buzunar şi cu cealaltă mângâindu-şi bărbia acoperită de barbă. Înainte să mă întrebi, îţi răspund că numele mi l-au spus ei, tovarăşii dumitale. Nu crezi că toată treaba asta e cam anapoda? Iată-mă pe mine, student în propria mea ţară, osândit doar prin definiţia unei tiranii care a fost acum răsturnată cu tot cu legile în temeiul cărora am fost arestat. Cu toate astea, sunt încarcerat de dumneata. Cine eşti dumneata? Un ofiţer evreu, trimis în misiune de armata unui imperiu care nu mai există, slujind acum o ţară pe care n-ai vizitat-o niciodată, pentru că ea există doar de un an şi se află la vreo cinci mii de kilometri depărtare. Mi se pare că eu ar trebui să te închid pe dumneata şi să te întreb ce cauţi aici.

Mutz îşi ridică privirea spre Samarin, care stătea deasupra lui cu braţele încrucişate şi sprâncenele înălţate. Era înalt şi arăta, într-un fel, mai curat. De pe coridor se auziră aplauze şi Bublik strigă: „Bravo!" Mutz simţi că se prăbuşeşte într-o fântână de tristeţe. Îşi cercetă cizmele, îşi strânse buzele şi zise:

— Mda. Am de gând să merg la Praga, atunci când am să pot, fireşte. Ce reprezintă acest sul?

Scoase din buzunar bucata de scoarţă de copac. Samarin i-o smulse şi-o puse în flacăra lumânării. Scoarţa se aprinse atât de rapid încât omul îi dădu drumul şi o stinse

cu piciorul.

— Asta nu însemna nimic, zise repede. În Grădina Albă osândiţii obişnuiau să arunce asemenea mesaje din blocul de pedeapsă. Nu-mi place să mi se reamintească locul acela. Nici nu ştiam c-o am în buzunar.

— Timp de opt luni?

— K. ... cine era K.? Kabancik cred că-l chema. Un hoţ priceput când e vorba de intrat şi ieşit printr-o fereastră mică şi înaltă.

— Şi fotografia?

— După cum le-am explicat tinerilor cehi de-afară, am intrat în oraş venind dinspre nord, de-a lungul unui râu şi, după ce-am trecut de prima fermă, acolo unde poteca se transformă în drum, am găsit portofelul pe jos.

— Pe întuneric.

— Am vedere bună.

— O cunoşti pe femeia din fotografie?

— Ar trebui s-o cunosc?

— Spune, o cunoşti?

— Dumneata o cunoşti?

— Da, o cunosc, răspunse Mutz, frecându-şi fruntea cu degetele mâinii drepte. Eu nu sunt poliţist. Nu sunt detectiv.

— E în regulă. Fii pe pace, zise Samarin. Şi adevărul e că n-am avut lumină să văd fotografia înainte să mi-o ia oamenii dumitale. Pot s-o văd acum?

Mutz scoase fotografia şi i-o dădu lui Samarin, care se aşeză pe pat şi o ridică la lumina lumânării cu degetul mare şi arătătorul de la fiecare mână, ţinând-o doar de marginea albă cu unghiile lui negre şi rupte, ca să n-o mânjească. Era aceeaşi Anna Petrovna, femeia din gravura lui Mutz de pe bancnota de o coroană a cehilor, aceeaşi coamă de păr cârlionţat legat la spate şi aceiaşi ochi avizi, însă aici era mai tânără cu câţiva ani şi mai fericită: Anna de dinainte de război. Rochia neagră cu guler înalt ar fi arătat demodată acum, felul în care cei doi nasturi de sus rămăseseră descheiaţi cu aparentă nepăsare, felul în care capul Annei, rezemat pe mâna ei, lăsa să se vadă o linie unduitoare, fină şi palidă a gâtului, o scoteau în afara modei. În vreme ce fotografii de studio ar fi scos o imagine cu ten alb şi neted sub o lumină egală, această fotografie era împărţită în extreme de lumină şi umbră. Contrastul puternic dintre planurile întunecate şi cele luminate ale chipului Annei se reverbera în contrastul dintre severitatea clarobscurului însuşi şi fericirea ce emana din zâmbetul ei. Lumina – greu de spus dacă era lumina soarelui sau venea de la vreo instalaţie artificială, electrică – dădea la iveală micile riduri şi imperfecţiuni existente chiar pe pielea ei tânără, şi asta, prin contrast cu modul extrem de simplu în care îi erau subliniaţi pomeţii şi nasul

puţin cârn, o făcea să pară tânără şi înţeleaptă totodată.

— Frumoasă, spuse Samarin.

Dacă ar fi rostit-o în orice alt fel, Mutz s-ar fi înfuriat şi ar fi regretat că i-a arătat fotografia. Însă o spusese pe un ton de constatare, ca şi când a fi frumos ar fi fost o profesie, ca aceea de dulgher sau camionagiu şi era de la sine înţeles că fiecare orăşel îşi avea frumoasa lui.

— Nu toată lumea gândeşte la fel, spuse Mutz. O recunoşti?

— Nu. Mă întreb când a fost făcută fotografia. Cel care a făcut-o e priceput.

— E un autoportret, răspunse Mutz, luând înapoi fotografia şi punând-o deoparte. Ai vreun motiv să crezi că ar putea fi în pericol?

— Nici măcar nu ştiu cum o cheamă. Pot să-ţi spun că toată lumea din acest oraş e în pericol. Celălalt osândit e pe urmele mele. Mohicanul, cum îşi zice. Nu-i ştiu numele de botez. Când e vorba să ucidă e foarte iscusit. Câteva zeci de soldaţi cehi n-o să-l deranjeze.

— Cunoşti un bărbat pe nume Balaşov?

— Nu. Spune-mi, cum o cheamă pe femeie?

— Nu e necesar să ştii.

— Anna Petrovna? Aşa o cheamă! Îmi dau seama după expresia dumitale. Paznicii mei de-aici îmi povesteau despre ea. Transmite-i complimentele mele, te rog, pentru arta ei fotografică. Acel portret va rezista mai mult decât noi.

A urmat un moment de linişte. Mutz simţea că Samarin îl urmăreşte cu privirea. Se întoarse; prizonierul îl privea cu o expresie foarte firească de prietenie. Ca o confirmare, când vorbi, o făcu pe un ton de grijă intimă, extrem de delicată, ca şi cum cei doi bărbaţi fuseseră apropiaţi ani de zile. O clipă, Mutz se pomeni trecându-şi în revistă cunoscuţii din trecut. Să-l fi ştiut el pe acest om? Ridicol. Şi cu toate acestea, puteau exista oameni cu darul, prin tonul vocii, prin expresie şi o capacitate de a-i citi pe alţii, de a da impresia că sunt prietenii tuturor şi ai fiecăruia în parte? De-a face să pară că o secundă de afecţiune nu era mai puţin preţioasă decât nişte ani – că timpul nu conta? Să aibă amintirea atât de puţină însemnătate când ajungi să pui preţ pe prezent?

— Ţi-e dragă Anna Petrovna, nu-i aşa, Jacob? zise Samarin.

— Numele meu e... nu e Jacob, răspunse Mutz.

Fusese o capcană ieftină.

— Abraham?

— Numele meu e Josef. Prefer să rămânem în termeni oficiali. Ştiai că şamanul e mort?

Samarin scutură din cap. Apoi pocni din degete şi arătă spre Mutz.

— Otrăvire cu alcool! zise. Ţi-ai trădat deja bănuiala. De ce l-aş fi... ascultă-mă.

Îşi lăsă capul în jos, îşi umezi buzele şi privi spre ferestruica celulei. Era grav şi speriat.

— Şi dacă Mohicanul e deja aici? Şamanul ştia ce încercase să-mi facă! E greu de înţeles, însă, deşi un mare bandit se poate lăuda în faţa altor hoţi că mănâncă un om, el nu poate îngădui ruşinea ca fapta să fie cunoscută de turma de rând. Şi ştiu că ducea alcool cu el. Te rog, locotenente. Vezi cât sunt de obosit şi cu tribunalul ăsta de mâine... dacă una din santinelele dumitale nu-i de gardă sub fereastră toată noaptea, n-am să dorm. Fiecare fiinţă căreia îi povestesc ce s-a întâmplat în taiga e în mare primejdie. Acum, dumneata. Dar mâine am să spun la atâţia oameni, încât nici măcar el să nu-i poată ucide pe toţi.

— Bublik! Racansky! strigă Mutz, ridicându-se şi îndreptându-se spre uşă. Veniţi aici.

Cei doi intrară. Mutz privi în jur.

— Domnul Samarin a solicitat o pază atentă pentru noaptea asta şi ştiu că toţi vreţi să vă cunoaşteţi mai bine. Propun să petreceţi noaptea împreună.

— Onorat, cârâi Bublik.

— Să nu-i daţi vreo armă. În rest, împărţiţi cu el ce-aveţi.

— Atunci lăsaţi-ne felinarul.

— Încă n-am plecat.

Bublik făcu un pas înainte.

— Suntem onoraţi să avem ca oaspete pe un membru adevărat al clasei revoluţionare ruse, un intelectual, prieten activ al muncitorilor, un purtător de lampă – un far pentru ţărani, un bărbat care a cunoscut dinăuntru natura celei mai mari revoluţii pe care a văzut-o omenirea vreodată, care ne poate ajuta să înţelegem agonia imperialismului, capitalismului şi naţionalismului burghez, care poate să ne fie călăuză prin operele marelui Karl Marx. Tovarăşul Samarin!

Bublik aplaudă. Racansky îl urmă.

— Daţi-mi o ţigară, zise Samarin.

Bublik îi făcu semn cu cotul lui Racansky şi acesta îi dădu o ţigară şi i-o aprinse. Samarin trase lacom fumul în piept.

— A fost revoluţie? întrebă.

— Da! strigă Bublik, înălţând un pumn în aer.

— Îmi închipui că au fost steaguri, marşuri, o schimbare de guvern, pedepsirea proprietarilor, ceva incendieri şi jafuri, o reîmpărţire a pământului şi a spaţiului locativ, dreptate făcută la iuţeală?

— Da! admise Bublik, coborând puţin pumnul, mai puţin sigur. Totul s-a schimbat.

— Şi dumneata te-ai schimbat?

— Da! exclamă Bublik, ridicând iar pumnul. Nu!

Se lovi cu palma peste frunte, peste piept, îşi izbi ţeava puştii de podea, îl împunse pe Racansky.

— Mă simt... ignorant. Adică neinstruit. Nu e vina mea. Suntem cu toţii victime ale sistemului de învăţământ austro-ungar controlat de burghezie. Sunt aşa de multe... procese.

— Eu sunt doar un student, rosti Samarin, umplându-şi plămânii cu fumul cald. Nu sunt revoluţionar, cum zici dumneata. Cinci ani într-un lagăr de muncă, adăugă şi râse. Pentru o neînţelegere! Dar, dacă asta contează, uite cum văd eu lucrurile: o revoluţie se petrece atunci când se petrece aici, înăuntru, zise el făcând semn spre cap.

— Excelent! aprecie Bublik, ridicându-se şi aşezându-se la loc de câteva ori. Vezi? Concis, direct. Tovarăşe Samarin, care e calea cea mai bună pentru a înfăptui această revoluţie interioară? Mulţi dintre soldaţii şi ofiţerii...

— Există aceia care sunt virtuoşi din fire, zise Samarin.

— Da!

— Generoşi din fire. Altruişti care muncesc pentru binele comun, care dau fără să urmărească profitul, care fac sacrificii fără să aştepte recunoştinţă. Oameni care n-au nevoie să fie organizaţi.

— Da! Eu însumi...

— Toţi ceilalţi trebuie distruşi.

— Distruşi... De-acord.

— E foarte uşor să fii de acord, dar e foarte greu de privit. Lucrurile stau aşa: cu toate că nu există Dumnezeu, o adevărată revoluţie trebuie să fie ca o pedeapsă divină. Instrumentele ei trebuie să fie în ochii celor virtuoşi ca nişte instrumente ale unei voinţe inevitabile, irezistibile – propria lor voinţă – care-i osândeşte pe cei ticăloşi. Daţi-mi o ţigară.

— Dă-i o ţigară, Racansky.

— E ultima.

— Vrei să fii distrus de voinţa celor virtuoşi? Dă-i-o!

Bublik îi smulse ţigara şi i-o dădu prizonierului, care se aplecă uşor peste flacăra lumânării şi o aprinse.

— Continuă, te rog, tovarăşe Samarin. Spune-ne cum urmează să se înfăptuiască această distrugere. Cum vor fi recunoscuţi cei virtuoşi? Există pericolul de-a se face greşeli?

— De bună seamă, râse Samarin şi se răsuci pe-o parte, proptindu-se într-un cot şi alungând fumul cu mâna. Nu uitaţi, eu nu ştiu cum o să se petreacă. Sunt doar un

student.

— Dar dacă distrugătorii ucid nevinovaţi la grămadă cu vinovaţi, cumpăni Racansky, nu merită şi ei să fie distruşi?

— Ţine-ţi gura, interveni Bublik.

— Racansky are dreptate, zise Samarin. În cele din urmă, distrugătorii se vor distruge unul pe altul şi totul se va sfârşi. Tocmai de asta ei îşi pot permite să se poarte, cum probabil că pare, ca nişte monştri. Ei sunt dincolo de vină şi nevinovăţie. Ei sunt fioroşi, înfricoşători, sângeroşi. Dar pe ei nu-i judeci, tot astfel cum nu judeci o viitură, indiferent cât te-a îngrozit, indiferent câte neamuri ţi-a ucis. Apele se retrag şi viitura a dispărut, însă pământul s-a schimbat.

Bublik şi Racansky se uitau unul la altul, Bublik dând din cap, Racansky holbându-se la Samarin cu gura întredeschisă. Rakansky se aşeză pe podea cu picioarele încrucişate şi cu puşca în poală, privind în sus la prizonier. Suflând greu de efort, Bublik făcu la fel.

— Ştie careva vreo anecdotă? întrebă Samarin.

— Vezi? îi şopti Bublik lui Rakansky. Acum înviorează atmosfera şi îi atrage pe ţărani şi pe muncitori cu anecdote distractive şi instructive.

— Vă spun eu una, zise Samarin. „Un ucigaş duce o fetiţă în pădure, noaptea. E întuneric, copacii gem sub vânt şi nu mai e nimeni prin preajmă. Fetiţa îi spune bărbatului: Mi-e frică. Şi ucigaşul zice: Ţie ţi-e frică? Eu sunt ăla care o să se întoarcă singur acasă!“

Urmă o tăcere de câteva secunde. Chipul lui Bublik se schimonosi; cu ochii strâns închişi, cu gura căscată, sergentul dădu drumul unui hohot de râs lung şi cârâitor. Samarin, Racansky şi Mutz îl priveau cum necheza, îşi scutura capul, se ştergea la ochi şi chicotea.

— Singur acasă! zise el, chircindu-se la loc. Grozavă. Pricepeţi?

Mutz păşi în cercul celor trei bărbaţi şi puse jos felinarul, în mijloc.

— Uite, zise.

Bublik ridică ochii spre el şi se întoarse iar spre Samarin. Samarin i se adresă lui Mutz:

— Eşti un om generos, Josef, ne laşi felinarul dumitale când afară e întuneric. Fireşte, nici pe dumneata n-o să te vadă nimeni. Dacă mergi la Anna Petrovna, sunt sigur că ştii drumul.

— Nu-mi plac familiarităţile, replică Mutz. Aveţi grijă ca prizonierul să fie despăducheat şi curăţat, cu haine noi, până mâine la nouă. Sergent Bublik. Te rog.

Şi plecă spre casa Annei Petrovna.

Anna Petrovna

Anna Petrovna Lutova s-a născut în anul 1891, într-un oraş din gubernia Voronej, în stepa europeană, când peste regiunea înconjurătoare se abătuse foametea. Pe mama ei au apucat-o durerile facerii într-o după-amiază ploioasă de octombrie şi tatăl ei a plecat călare să-l aducă pe doctor. Când s-au întors cei doi bărbaţi, tatăl ei era palid. În timp ce doctorul a urcat la etaj să se ocupe de mama Annei, tatăl ei s-a aşezat în bucătărie, fără să vorbească, bând pahare de coniac, vărsând jumătate pe podea, pentru că umplea paharul până la buză şi apoi îi tremura mâna şi nu voia să lase slujnica să-i toarne, privind-o doar năuc în ochi atunci când ea încerca să-i ia paharul gol din mână. Ca să-l găsească pe doctor, tatăl călărise până dincolo de marginea oraşului. Pe drum, trecuse pe lângă o familie care stătea la marginea drumului: trei copii cu chipuri famelice, obraji supţi şi urechi prea mari, adormiţi în iarba udă, şi părinţii în picioare lângă ei, tatăl cu o haină neagră peste cămaşă, o şapcă turtită şi cu mâinile la spate, privind în depărtare; mama, cu o broboadă murdară, boţită, lipită de frunte, a înaintat când s-a apropiat calul şi l-a strigat. I-a spus „domnule“ şi a cerut ajutor. Tatăl Annei a mers mai departe, fără să se oprească. De ce-şi lăsaseră părinţii copiii să adoarmă pe pământul ud, cu ploaia căzându-le pe faţă şi de ce erau copiii atât de slăbiţi şi nemâncaţi? Îl tulbura şi nu-l tulbura. La întoarcere, i-a povestit doctorului iar doctorul l-a privit fără să spună nimic până când, la un kilometru mai încolo, s-a ridicat în şa, s-a întors şi i-a spus tatălui Annei:

— Copiii au murit probabil de foame.

Când au trecut pe lângă locul acela, familia plecase. Doctorul spunea că doar ţăranii mai avuţi rămăseseră în sate, restul o porniseră spre oraşe ori spre codri. Oamenii mâncau scoarţă de copac şi şopârle. La marginea oraşului, au văzut iar familia aceea, într-o căruţă. Mama şi tatăl stăteau cu spatele la căruţaş. Copiii morţi zăceau sub o bucată de pânză cu mici ochiuri de apă adunate în cute şi suprafaţa apei tremura când roţile căruţei încălecau şleauri. Părinţii n-au ridicat privirea când tatăl Annei şi doctorul au trecut în galop mic pe lângă ei.

Anna a auzit povestea prima dată de la tatăl ei când avea paisprezece ani. Până atunci crezuse ce auzise de la sora ei mai mică – la rândul ei, aceasta auzise povestea de la slujnică –, şi anume că pe tatăl lor îl înspăimântase atât de tare gândul la naştere, încât se îmbătase de groază. Tatăl pe care-l ştia ea bea doar la sărbători şi la petreceri la iarbă verde, sau când era împreună cu prietenii şi atunci rosteau toasturi lungi, serioase, ridicând paharul unul în cinstea celuilalt şi a unor persoane cu nume ciudate, ca Obri Berdsley1 sau Gustav Klimt, şi Anna se mândrise că atunci când se năştea ea tatăl ei era atât de pătruns de eveniment încât pusese mâna pe sticlă şi fredonase poate un cântecel în bucătărie în cinstea fiicei sale în timp ce ea tocmai venea pe lume.

Tatăl ei era pictor. Era autodidact şi spunea sus şi tare că peisajele reprezentau o formă moartă. Dispreţuia fotografia, numind-o coruptă, degenerată, decăzută, şi refuza să permită membrilor familiei sale să se fotografieze. Ori de câte ori era rugat, promitea să-şi ia blocul de schiţe puţin mai târziu, însă după ce-şi încheia activitatea care-l împiedica să deseneze – fumatul sau cititul unui roman sau scrisul unei scrisori – uita de blocul de schiţe. Picta portrete ale unor oameni de afaceri, intelectuali şi aristocraţi din Voronej şi ale soţiilor lor. El era cel care îi aborda, întrebându-i dacă vor să-i pozeze, iar nu invers, dar adevărul era că uneori aceştia se ofereau să plătească. El respingea ofertele, împingând ambele palme în faţă cu putere, ca şi cum ar fi mânat tauri într-un ţarc, şi zicea:

— Un artist adevărat nu lucrează pentru bani. Un artist adevărat n-are nevoie de bani.

Era adevărat că tatăl Annei n-avea nevoie de bani, pentru că venitul de la fabrica de bere pe care familia o deţinea în Lipeţk le ajungea pentru întreţinerea casei, pentru hainele familiei, hrană, patru servitori şi pentru lucrurile dorite care apăreau în casă odată cu noul secol – bicicleta, gramofonul şi lumina electrică.

Anna a crescut în atmosfera cu miros de vopsele şi pânză şi lemn proaspăt geluit care năvălea prin uşa deschisă a atelierului, cu cei veniţi să pozeze, care urcau ţanţoş scările scârţâitoare, boiernaşii care soseau de la casele lor de la ţară cu tivul hainelor destrămat şi plini de mătreaţă, mirosind a igrasie, conţopiştii ţepeni în uniformele lor noi, comandate prin poştă, femei frumoase şi înalte, uneori câte două, alteori singure,

care zoreau graţios şi foşnitor către lumina ce umplea catul de sus. După câteva săptămâni, tatăl Annei o ducea în atelier şi îi arăta pictura şi ea era uluită să vadă cum îşi modificase tatăl ei modelele, cum dispăruseră firişoarele roşii de pe obrajii boierilor şi nasurile lor deveniseră mai ascuţite, cum umflătura din dreptul burţii migrase la nord, spre pieptul lor, cum femeile frumoase deveneau mai tinere iar taliile lor mai subţiri decât erau în realitate, cum funcţionarii cu ochi vicleni şi feţe şterse ajungeau să te privească din portret plini de înţelepciune şi de o dorinţă de-a face bine omenirii pe care n-o observai niciodată dacă-i zăreai pe stradă. Când era mică, Anna credea că mai mult ca sigur clienţii tatălui său erau foarte recunoscători pentru că el le netezea toate ridurile, le ştergea petele, umflăturile, negii şi le îndrepta ochii saşii, pentru că lua atâtea fire de păr de pe feţele femeilor şi punea atâtea pe capetele bărbaţilor, pentru că, de fapt, făcea ca toate femeile şi toţi bărbaţii să arate aproape la fel cu toţii, aşa ca nimeni să nu fie gelos. Ea credea că ei trebuie să plătească mult pentru portretele lor, poate chiar în aur.

Într-o după-amiază, cu câteva săptămâni înainte ca Anna să împlinească cincisprezece ani, tatăl ei a chemat-o în atelier să-i arate portretul pe care i-l făcuse mareşalului local al nobilimii. Cu toată simpatia lui pentru arta modernă, în ceea ce picta tatăl Annei era conservator. Personajele lui erau întotdeauna îmbrăcate ceremonios şi întotdeauna înfăţişate în picioare, pe un fundal întunecat, atât de întunecat că era greu de spus dacă reprezenta noaptea sau o perdea sau pur şi simplu un strat rapid de vopsea neagră, neamestecată. Perspectiva era asigurată de obiecte dispuse în planul din faţă, un craniu sau cărţi sau un glob pământesc, aşezate pe o masă pe care se odihneau delicat degetele subiectului. Anna l-a recunoscut pe mareşal după mulţimea de medalii şi ordine pe care tatăl ei le înfăţişase în amănunt pe pieptul acestuia. Pe masă, tatăl ei pictase trei şoareci de câmp care păreau să fi murit de foame. Li se vedeau coastele, aveau pulpele jigărite şi pielea întinsă pe cranii, gurile căscate în agonie. Nu mai pictase niciodată ceva aşa de real sau de urât. Anna vedea că tatăl său era emoţionat şi totodată neliniştit. Vopseaua era aproape uscată, însă el era încă în halat. Nu coborâse în ziua aceea la prânz, nu-l văzuseră nici la micul dejun, nici măcar nu se dusese să-şi sărute fetele la culcare cu o seară înainte. Pe barbă avea stropi de vopsea iar ochii îi erau încercănaţi de oboseală şi nelinişte.

Anna ştia că tatăl ei dorea ca ea să-l întrebe despre şoareci, aşa că l-a întrebat. El i-a povestit despre copiii morţi pe care-i văzuse în ziua când se năştea ea, şi cum mareşalul nobilimii, care era cel mai mare moşier de prin partea locului, vânduse toate grânele pe care le avea în hambare şi le expediase peste hotare, în timp ce arendaşii lui mureau de foame, şi apoi încercase să-i împiedice pe alţi aristocraţi şi orăşeni să strângă ajutoare pentru cei loviţi de năpastă, de teamă ca nu cumva să se creadă în străinătate că acolo

exista foamete. Anna a privit tabloul, apoi şi-a privit tatăl, care zâmbea şi se încrunta şi clipea şi ronţăia coada unei pensule. Primul ei gând a fost că era foarte nepoliticos din partea unor copii să moară de ziua ei de naştere. Al doilea gând a fost că mareşalul nobilimii, pe care îl văzuse urcând ţanţoş scările spre atelier cu o săptămână în urmă, care-i zâmbise şi o salutase din cap, un bărbat mărunt cu piele cenuşie şi mustăţi albe, date din belşug cu ulei, era un monstru. S-a aşezat pe masa unde îşi amesteca tatăl ei vopselurile şi pe fiecare obraz i s-a rostogolit câte o lacrimă. Tatăl ei a lăsat pensula jos, i-a cuprins umerii cu braţele, i-a dat de-o parte părul de pe obraz şi a sărutat-o pe frunte şi i-a spus să nu-şi facă griji, pentru că probabil n-o să fie arestat. Asta Anna n-o pricepea, pentru că ea plângea fiindcă i se părea că e trist ca ei să dispară aşa din amintirea familiei ei, morţi şi fără nume sub o prelată în ploaie, iar ea se simţea răspunzătoare şi ruşinată cu nu fusese acolo ca să poată da o mână de ajutor.

L-a mai întrebat o dată ce însemnau şoarecii. El s-a aşezat lângă ea şi i-a spus că erau un simbol al foametei. Ea l-a întrebat de ce, în loc să picteze un simbol al foametei, nu pictase foametea. Tatăl ei s-a aprins la faţă şi s-a ridicat în picioare, şi-a înălţat braţele, a scuturat din cap şi i-a spus că ea n-avea habar ce risc îşi asuma el insultând un om atât de puternic cum era mareşalul fie şi numai cu un simbol. Putea fi trimis în surghiun, în Siberia.

Anna şi-a şters ochii, şi-a tras nasul şi s-a încruntat. Nu voia ca tatăl ei să fie trimis în Siberia şi i-a spus-o. I-a spus că, dacă avea de gând să-l insulte pe mareşal, poate era mai bine să picteze portrete de oameni adevăraţi de pe moşiile lui, care muriseră de foame, aşa mareşalul putea să se simtă cât de jignit poftea, dar n-ar avea cum să protesteze. I-a mai spus că dacă ar fi vrut să-l insulte pe mareşal nu l-ar fi înfăţişat ca fiind un bărbat înalt, puternic, cu ochi pătrunzători şi cu aceiaşi obraji trandafirii ca toţi ceilalţi, femei şi bărbaţi, pe care-i pictase, l-ar fi pictat aşa cum era, cu piele cenuşie, bătrân şi viclean. Tatăl ei s-a înfuriat, a apucat-o de mână, a dat-o afară din atelier şi a trântit uşa.

Peste câteva zile, tatăl Annei a înfăşurat pictura şi s-a dus la o întrunire de după-amiază a consiliului orăşenesc, unde avea de gând să i-o înfăţişeze mareşalului, care n-o văzuse încă. Atunci când Anna a văzut cât de speriat era, s-a speriat şi ea. Tatăl ei le-a sărutat şi le-a îmbrăţişat, pe ea, pe sora ei şi pe mama ei, ca şi când s-ar fi putut să nu le mai vadă niciodată. Se cuibărise o spaimă în el. Anna şi-a dat seama că inima tatălui ei fusese rănită de un ciob din lumea de-afară. Nu mai văzuse niciodată aşa ceva, forţa teribilă şi cruzimea mulţimii de oameni pe care nu-i cunoşti şi care poate pătrunde înăuntrul tău şi te poate înspăimânta. Nu mai văzuse niciodată acea stare, iar acum o vedea pe chipul tatălui său. După aceea, a mai văzut-o la el doar de două ori, când a auzit că era grevă la fabrica de bere şi când i s-a spus că era un artist prost. Când a

văzut-o, şi-a dat seama c-o mai văzuse şi înainte, că la alţi oameni ea exista tot timpul, bărbaţi cu haine prăfoase şi şepci ponosite, care mergeau pe străzi încet, de parcă s-ar fi temut să se ducă acasă, iar faptul că la tatăl ei nu exista era un semn de cât de puţin avea el de-a face cu acea lume. O făcea să dorească s-o surprindă şi s-o urmărească. Mai târziu, când şi-a cunoscut soţul, n-avea să vadă la el nici că se teme de nepăsarea lumii largi, nici că o ignoră cu bună ştiinţă ca tatăl său, avea să vadă doar credinţa într-o altă lume care avea să vină.

În seara aceea tatăl ei nu s-a întors acasă, iar Anna cu sora şi cu mama ei au rămas treze până după miezul nopţii, bând ceai şi jucând cărţi. Mama Annei le-a spus servitorilor să meargă la culcare, iar ele trei au stat împreună pe divan, privind la ceasul nemţesc de pe perete, de lângă sobă. Mama fetelor şi-a tot petrecut degetele prin părul lor până când ele i-au spus să înceteze, pentru că le freca prea tare pielea capului şi ele au adormit pe umărul mamei după ce pendula a bătut de două. La cinci, s-au auzit bubuituri în uşă şi vestea a trezit casa. Tatăl Annei fusese arestat de poliţie la ordinul mareşalului nobilimii şi era reţinut în închisoarea din oraş. Mama Annei a apucat în grabă un şal şi o pălărie şi le-a târât pe cele două fiice somnoroase în stradă. Era luna mai, abia se lumina de ziuă şi ele alergau cu paşi mari şi se împiedicau pe străzi albastre, prăfoase şi pustii, urmărite cu privirea de beţivi cu pas clătinat. Anna a stat în faţa închisorii cu sora ei de mână, ascultând-o pe mama lor cum s-a străduit ore întregi să-l convingă pe paznicul de la poarta închisorii, încercând să ajungă să-şi vadă soţul, plângând şi fluturându-şi batista în faţa paznicului şi arătând spre copii. Paznicul a ascultat cu atenţie şi a dat din cap şi şi-a îndreptat mustaţa spre pământ, dar n-a zis şi n-a făcut nimic, în timp ce la poartă se aduna o mică ceată de alte neveste de arestaţi, mai sărace decât mama Annei şi furioase că numai ei i se dădea atenţie. În cele din urmă, mama Annei a plecat, cu capul în pământ. S-a uitat la Anna şi a întrebat-o cu vocea răguşită de cât vorbise şi se rugase de ce nu plângea, ar fi fost de ajutor. Atunci Anna chiar a plâns.

Tatăl ei a stat la închisoare două zile. N-a fost trimis în Siberia, n-a fost nici amendat, nici judecat. Mareşalul nobilimii era jignit de tablou. Acuzaţia era gravă, faptul că nu-şi dăduse seama la început că era acuzat era şi mai rău, la urma urmei erau doar trei şoareci, şi toţi ceilalţi ştiau că era acuzat, pentru că tatălui Annei îi trebuiseră câteva luni bune ca să-şi facă curaj să picteze şoarecii şi se asigurase că toată lumea ştia ce se pregătea el să facă. Dar era anul 1905 şi mareşalul nobilimii era precaut. Consiliul era un cuib de liberali, armata scosese artileria pe străzile Moscovei, ţăranii incendiau proprietăţile moşierilor. Într-o zi, oraşul a fost invadat de fum, venit de-acolo de unde Sutele Negre2 dădeau iama în jidănime şi de dincolo de marginea oraşului, unde carcasa goală care mai rămăsese din conacul lui Kulin-Kalenski fumega

prin găvanele ferestrelor. Poliţiştii îşi făceau jocurile personale, iar în ziare nu se putea avea încredere, căci jurnaliştii nu se mai temeau cum s-ar fi cuvenit. Când mareşalului i-a spus chiar fiica lui că nu mai era primită în unele din cele mai bune case din oraş pentru că îl arestase pe artistul Lutov, acesta a aranjat ca tatăl Annei să fie eliberat.

Tatăl Annei a venit acasă în triumf, şi-a îmbrăţişat duios familia şi a plecat după o oră la un banchet organizat în cinstea lui de fruntaşii liberali din oraş, şi acolo a fost lăudat în cuvântări în care a fost numit leul democraţiei, iar în toasturi numele lui a fost asociat atât de des cu nevoia urgentă de-a avea o Constituţie şi de a se institui un parlament ales, încât el a ajuns să creadă că aceste trei elemente erau părţi ale unui întreg şi că una fără celelalte n-ar însemna nimic. Cu trecerea săptămânilor şi lunilor, ideea aceasta s-a şters din mintea tuturor participanţilor la banchet cu excepţia tatălui Annei, care a continuat să creadă că, din tot eroismul arătat în lupta pentru libertate în 1905, al lui fusese cel mai extraordinar. Familia îl vedea puţin, iar pe paletă şi pe pensule se aşternea praful, în timp ce el fuma puduri de tutun şi bea cafea turcească cu liberali şi revoluţionari în restaurante întunecoase şi case clandestine neaerisite. L-a cunoscut pe revoluţionarul Ţîbasov, care se refăcea după rănile căpătate în lupta cu cazacii la Odessa şi se ascundea de poliţie, candidat la spânzurătoare dacă era prins, şi care afişa o cicatrice care-i traversa maxilarul acolo unde o sabie aproape îi retezase capul în două. Când tatăl Annei l-a salutat ca pe un războinic cu judecata dreaptă care făcuse pentru cauză aproape tot atât de mult cât el însuşi, Ţîbasov – care la vârsta de şaisprezece ani vorbise liber timp de o oră la un congres revoluţionar la Viena – a fost atât de uluit că n-a ştiut ce să-i răspundă. Tatăl Annei a început să frecventeze o casă care funcţiona pe post de şcoală serală pentru tinere femei care doreau să afle despre marxism. Era capabil să le vorbească despre Marx cu mai multă elocinţă şi convingere decât puteau ele să dovedească pentru că pe el nu-l încurca nici o noţiune despre scrierile marelui gânditor. Câteva dintre fetele marxiste erau doar ceva mai mari decât Anna.

În vara următoare, într-o seară înăbuşitoare, pe sora Annei a început s-o doară capul. A făcut febră şi i-a curs sânge din nas. A zăcut în pat zece zile, scuipând sânge, delirând şi zvârcolindu-se în aşternutul jilav şi răvăşit. Doctorul i-a găsit o erupţie pe piept şi a pus diagnosticul: tifos. I-au trimis telegramă după telegramă tatălui Annei, care închiriase o cabană în Crimeea pentru luna iulie, intenţionând să-şi aprofundeze studiile marxiste, dar probabil mesajul se rătăcise, pentru că atunci când s-a întors în sfârşit la Voronej fiica lui mai mică abia mai mişca. Respiraţia ei gâjâită şi iute era cel mai puternic sunet în camera unde zăcea. Anna şi-a întâmpinat tatăl la uşă, s-au îmbrăţişat şi au urcat scările până la camera de sus, ţinându-se de mână. Mama Annei stătea pe un scaun lângă fiica cea mică, povestindu-i despre un bal la care fusese în

Sankt Petersburg şi despre rochia de mătase pe care o purtase. Ochii fiicei ei erau închişi şi buzele uşor întredeschise erau acoperite cu o spumă subţire. Când a intrat soţul ei, mama Annei a ridicat privirea spre el, după aceea a întors iar capul, fără să se oprească din ce povestea, de parcă în cameră intrase un străin, un străin care avea un motiv să se afle acolo, dar un străin. Tatăl Annei s-a aplecat, a pus mâna pe fruntea fiicei sale şi i-a rostit numele de câteva ori. Ea n-a mişcat. Tatăl Annei a oftat domol şi profund, s-a încruntat şi a zis:

— Trebuie s-o pictez.

Şi-a adus şevaletul şi un pătrat alb de pânză şi a început să facă o schiţă în cărbune. Anna îl urmărea. El continua să privească de la schiţă la fiica sa, ca şi când reprezentarea avea să fie realistă. Cu toate acestea, silueta de pe pânză stătea în picioare, ca toate personajele lui. Anna vedea cum se iscă o versiune de copil a tuturor femeilor pe care le pictase tatăl său, suplă, cu braţe lungi şi subţiri şi picioare care se curbau într-o parte şi într-alta de parcă erau făcute din sfoară, buze palide, valuri de păr fluid, nas puţin cârn şi ochi negri enormi, în timp ce sora Annei era dolofană, cu nas turtit, ochi căprui mici, buze roşii şi păr blond, frumos, care părea că e gata să zboare în toate direcţiile chiar şi atunci când era strâns în codiţe.

— Papa, a zis Anna. Ştiu ce-ar trebui să facem. Trebuie s-o fotografiem. Pot să dau fuga să-l aduc pe Zahar Dmitrievici. Tu n-ai timp s-o pictezi.

Tatăl a ridicat ochii spre ea, a dat drumul materialelor cu care lucra, a apucat-o strâns braţ, aproape de umăr, şi a împins-o afară din cameră, închizând uşa. A întrebat-o ce voia să spună prin asta, adică nu e timp. Voia să spună că sora ei avea să moară? Nu-i era ruşine?

— O să moară, a spus Anna cu ochii în podea. Şi o să fie înmormântată şi noi n-o să avem măcar o fotografie care să ne aducă aminte cum arăta ea cu adevărat.

Tatăl ei s-a albit la faţă. A plesnit-o peste obraz, prima oară când o lovea, şi i-a spus că e o mucoasă proastă şi ignorantă. Îşi închipuia că o aiureală de chimicale pe hârtie, o şarlatanie cu lumină şi oglinzi, puteau să pătrundă în sufletul surorii ei să-i vadă firea ei adevărată? Atât era de nepăsătoare, atât de puţină în simţire, că nu putea pricepe cum tatăl surorii ei, care o urmărise cum creşte de când era prunc, care avea acelaşi sânge cu fiica lui, care era dăruit cu o asemenea măiestrie artistică, încât zguduise temeliile politice ale sudului Rusiei, avea să-i picteze un portret în care toată viaţa care respira, pulsa şi cânta în ea avea să fie captată pentru eternitate, cu mai multă profunzime decât o invenţie stridentă şi de prost gust pentru ţărani şi soldaţi, care să le nemurească urâţenia şi hainele ieftine?

Pe Anna o ustura obrazul. Era mirată că nu plângea. Îşi ţinea mâinile încleştate la spate şi-şi privea tatăl drept în faţă. Descoperise cu uimire că vorbele ei îi provocaseră

lui o durere mult mai mare decât aceea lăsată de palma lui pe obrazul ei. Tatăl clipea şi respira greu. A vrut să-l rănească şi mai mult. I-a spus:

— Toate portretele tale arată la fel.

Tatăl ei a ridicat mâna s-o lovească din nou şi ea a închis ochii şi şi-a ascuns capul între umeri. Lovitura n-a venit şi când a deschis ochii a văzut că mâna-i căzuse şi el tremura. I-a strigat că e un monstru, că nu putea să fie fiica lui şi i-a spus să se ducă în camera ei.

Uşa s-a deschis şi mama Annei a ieşit şi a spus:

— A murit.

După ce s-a terminat înmormântarea, tatăl Annei s-a întors în Crimeea. Până în momentul plecării n-a vrut să vorbească cu ea şi au trecut ani până să-l revadă. La câteva săptămâni după înmormântare a venit ziua de naştere a Annei. Mama Annei a intrat în camera ei când se lumina de ziuă şi credea că fiica ei încă doarme, ducând un colet mare şi greu, împachetat în hârtie crem. De îndată ce a ieşit mama, Anna s-a dus să-l deschidă. Era un aparat de fotografiat franţuzesc într-o cutie de lemn cu balamale, căptuşită cu catifea şi cu un mâner ca de valiză. Pe lângă aparatul de fotografiat, în cutie se mai afla un suport pliant cu două picioare, sticluţe cu chimicale, diferite lentile, un cablu cu declanşator pentru acţionarea diafragmei de la distanţă şi o carte groasă intitulată Principiile fotografiei, toate orânduite în buzunare de catifea.

Prima fotografie a Annei o înfăţişa stând în picioare la masa de toaletă din camera ei, cu lumina soarelui venind din spatele aparatului, strălucind prin ferestrele înalte. Era după-amiază devreme şi soarele care se revărsa asupra Annei era înalt, strălucitor şi fierbinte. Lipsită de experienţă şi nerăbdătoare, nu se gândise la lumini şi umbre şi fotografia o înfăţişa plutind într-un paralelogram orbitor care se delimita de întunericul din jur al camerei neluminate, unde rotunduri stinse şi colţuri se furişau informe spre marginile hârtiei. Rochia ei albă era atât de tare supraexpusă, încât era imposibil să desluşeşti vreun detaliu sau ţesătura şi în fotografie părea să strălucească cu o lumină proprie. Avea şaisprezece ani. Părul îi era legat la spate în coadă de cal şi faţa i se vedea limpede. Ţinea cablul declanşatorului la spate şi în timp ce-l apăsa se străduia din răsputeri să rămână nemişcată mult timp pentru eventualitatea că expunerea ar fi ieşit ştearsă. Avea capul ridicat. Arăta mândră şi fericită, privind lumea de sus, cu ochii umezi de la efortul de a-i ţine deschişi în soare fără să clipească şi cu buzele abia lipite, străduindu-se să nu râdă.

Anna a pus stăpânire pe o parte din cămară, pe care a transformat-o în cameră obscură, şi-a convins mama să cumpere o draperie neagră, care să fie atârnată din tavan până la podea în colţul din spatele butoiaşelor cu murături şi îi speria pe toţi cu mirosul chimicalelor ei şi cu strigătele adresate oricui încerca să pătrundă prin paravan

când developa fotografii. A dat jos portretele în ulei pe care i le făcute tatăl ei, care atârnau peste tot prin casă, câte o pictură nouă pentru fiecare an de viaţă, şi le-a pus pe focul de frunze clădit de grădinar în luna noiembrie. Mama o privea şi se încrunta de la fereastră, dar n-a încercat s-o oprească, însă grădinarul a refuzat să le ardă şi a zis că o să le ducă la fratele lui la ţară, şi aşa au ajuns în cele din urmă pe o tarabă în piaţă şi s-au vândut pe mai nimic şi au dispărut. În locul lor, Anna a pus autoportrete şi fotografii ale mamei. A vrut să pună şi o fotografie cu servitorii în hol, dar mama ei a obiectat şi a insistat să fie pusă în spălătoria de vase. Anna s-a dus la cimitir şi a fotografiat mormântul surorii ei sub prima zăpadă care acoperea pietrişul de la baza crucii şi un buchet de crizanteme uscate, îngheţate, înghesuite într-un colţ ca şi când ar fi căutat adăpost. A dat-o la înrămat în negru şi cu o panglică neagră într-un colţ şi a vrut s-o atârne în locul ultimului portret al surorii, făcut de tatăl ei, însă mama ei a scuturat din cap, aşa că Anna a pus-o pe măsuţa ei de toaletă.

Anna se ducea cu aparatul la piaţă şi fotografia ţărănci bătrâne cu şorţuri mânjite de brânză, stând cu degetele lor noduroase sprijinite de tarabă de-o parte şi de alta a castelelor albe şi năruite de tvorog, brânză dulce, cu ochi sceptici, afundaţi în spatele pometţilor. Unele îşi trăgeau marginea broboadei peste obraz şi o alungau şi ţipau că le deoache. Altele râdeau şi o rugau pe Anna să le trimită şi lor o poză şi când ea le cerea adresa ele îşi ziceau „mătuşa" şi îşi dădeau numele de botez şi numele satelor. Anna a fotografiat şi o echipă de muncitori care încărcau saci de cereale pe barjele de pe Don; bărbaţii au lăsat cu toţii lucrul deoparte şi s-au orânduit sfioşi pe două rânduri asudate şi nici unul din ei nu ştia dacă să-şi încrucişeze braţele sau să se ţină de gulerele hainelor sau să-şi pună mâinile la spate, se tot foiau şi chicoteau pe înfundate şi îşi dădeau ghionturi şi şuşoteau ca fetele, până când au devenit mai îndrăzneţi şi au început s-o întrebe dacă era măritată şi dacă i-ar plăcea să danseze şi dacă ar putea s-o ia cu ei pe fluviu şi până la urmă au ajuns toţi să râdă şi să cânte şi să ţopăie într-un picior până când a apărut şeful de echipă dintr-o baracă unde moţăise, i-a certat şi i-a întors la muncă.

Într-o dimineaţă, s-a sculat înainte de răsărit ca să fotografieze pescari în bărci mici, cu santinele inundate de peştişori argintii ca nişte stropi de mercur, înainte ca soarele să alunge pâcla de deasupra fluviului. Şi-a instalat aparatul pe balconul casei pentru a fotografia procesiunea crucii prin oraş, cu preoţii orbiţi de praful spulberat de vântul de vară, cu odăjdiile lor în alb şi negru fluturând cu un sunet de parcă gâştele dintr-un stol se ridicau toate odată de pe un câmp, şi un localnic nebun în costum negru, fără cămaşă şi fără încălţări, lunecând şi ţopăind cu spatele în faţa procesiunii, cu capul ridicat în sus, către crucea de aur, cu mâinile ba întinse înainte şi frecându-le una de alta, de parcă s-ar fi încălzit la foc, ba lipite de tâmple. S-a împiedicat şi a căzut pe spate

şi procesiunea a trecut peste el. Câţiva preoţi l-au lovit cu picioarele în trecere, iar unul a călcat cu talpa direct pe pieptul nefericitului. În cele din urmă a fost târât la marginea drumului, cu sângele curgându-i din colţul gurii, de un grup de călugăriţe, care l-au aşezat cu grijă în şanţ şi s-au grăbit să ajungă crucea din urmă. După câteva minute, lunaticul s-a dezmeticit şi s-a luat după norul de praf, mergând în patru labe.

Într-o zi, în toamna anului 1907, Anna s-a dus să fotografieze un grup de studenţi care înfiinţaseră un club de înot, cules de ciuperci şi patinaj. Studenţii înotau, patinau şi strângeau ciuperci, dar numai ca să ascundă de poliţie discuţiile lor despre comunism. Anna auzise de comunism, cuvântul plutea în aer, dar nu ştia bine ce înseamnă; îşi imagina că era o sectă austeră, demnă, artistic-filozofică, probabil cu înclinaţii vegetariene, ai cărei membri locuiau în colibe prin luminişuri din păduri – oameni serioşi, bărbaţi intelectuali cu bărbi lungi şi îmbrăcaţi în rubăşti ţărăneşti, femei cu rochii simple şi negre, care-şi petreceau timpul discutând cum se putea face lumea mai bună şi, cu toate că proveneau din familii bune şi prospere, îşi cultivau şi îşi preparau singuri hrana şi chiar îşi spălau singuri rufele, cu toate că era un mister cum de reuşeau să aibă timp pentru discuţii fără servitori care să facă toate acele munci. Poate că femeile se ocupau de spălatul rufelor, de gătit şi de recoltatul cartofilor, lăsându-i pe bărbaţi liberi să organizeze discuţiile. Anna nu citea ziare, doar romane şi poezii. Cel mai adesea, când îl citea pe Aleksandr Blok, nu înţelegea mesajul poetului, dar adora lumina, culorile şi spaţiul fără forme precise, dar labirintic, spre care cuvintele lui păreau să deschidă o fereastră şi care o făceau melancolică. I-a întrebat pe studenţi dacă exista vreo legătură între comunism şi marxism. Un student lung şi slab, cu ochelari şi laţe de păr crescut până la guler, cu încheieturile subţiri iţindu-se din manşetele unei haine vechi de canefas cu câteva numere prea mică s-a uitat la ea de parcă ar fi întrebat câte zile sunt într-o săptămână şi apoi a început să-i explice cu încântare tot mai mare. Anna l-a întrerupt şi l-a întrebat dacă ştia un bărbat pe nume Lutov.

— Cunosc numele Lutov, a răspuns studentul. Se crede artist. I-am văzut portretele. Foloseşte forme burgheze decadente. Are un stil foarte primitiv. Pictează arhetipuri de femei drăguţe şi de bărbaţi arătoşi. Vorbeşte despre sine de parcă ar fi un revoluţionar, de parc-ar fi plasat o bombă sub perna ţarului, dar după câte ştie toată lumea n-a făcut niciodată nimic, nici măcar să distribuie un singur manifest. Oricum, e un rentier parazit, trăieşte din sângele muncitorilor de la nu ştiu ce fabrică al cărui proprietar este. Îşi petrece majoritatea timpului încercând să seducă fete care stau prin preajma marxiştilor. Tu eşti exact genul lui. Ar trebui să iei seama.

Anna i-a urmat pe comunişti la o întrunire pe care o organizaseră la o vopsitorie lângă docuri. Muncitorii opriseră lucrul după ce unul dintre ei se înecase într-o cuvă cu

gudron de huilă şi fratele lui fusese concediat pentru că îşi luase o zi liberă pentru înmormântare fără să ceară voie. Erau o ceată de şase, care zoreau spre fabrică pe o străduţă pavată cu piatră cubică, nu mult după ivirea zorilor. Lunganul cu haine ca de căpătat, preşedintele clubului, mergea în frunte, purtând un snop de manifeste, o oală cu pap şi o bidinea într-un ghiozdan de piele pus pe umăr. În urma lui venea un băiat îndesat, bine hrănit, gătit cu o şapcă neagră de piele şi o haină nouă neagră, tot de piele, şi faţa ciupită de la o boală a copilăriei. Îşi strânsese centura la haină atât de straşnic, cu un nod atât de necruţător că nu putea fi desfăcut decât dacă te aşezai şi strecurai o scoabă în el, aşa încât băiatul semăna cu cifra opt. Într-o mână ţinea un caiet şi un creion. Intenţiona să scrie un articol pentru revista clandestină Tânărul social-democrat al Rusiei de Sud. O femeie măruntă într-o haină maro, cu păr blond strâns în coc şi fără pălărie, cu pielea netedă şi palidă ca ceara, cu ochi mari de un albastru apos, ducea un drapel înfăşurat, făcut din pânză roşie. Mergea cu paşi iuţi şi mărunţi, cu capul uşor aplecat, de parcă era în întârziere şi se aştepta să fie pedepsită. Ceea ce punea şi mai mult în evidenţă forţa şi graţia femeii de lângă ea, o prinţesă comunistă înaltă, frumoasă, în haină de astrahan, care purta o şapcă ţărănească ponosită peste părul negru tuns scurt, pesemne după ultima modă de la Viena. Avea piele măslinie, pometi înalţi şi ochi delicat îngustaţi. Bunica ei era din neamul buriaţilor3. Purta o poşetă în mâna înmănuşată şi din când în când se întorcea să-i zâmbească Annei, care se opintea în spatele plutonului cu bipodul şi plăcile fotografice pe un umăr şi aparatul de fotografiat atârnat cu o baretă de celălalt umăr. Lângă Anna era un bărbat cu o faţă simpatică şi ţepoasă, un evreu cu o căciulă veche din blană neagră de urs ce se zgribulise în aerul rece, care ducea o ladă goală. Se străduia să-i explice marxismul în timp ce zoreau spre destinaţie şi ea se străduia să asculte şi să înţeleagă şi în acelaşi timp să-şi închipuie cum ar fi să fie o fată sedusă de tatăl ei şi ce însemna seducţia şi ce se ascundea în această acţiune, când se întâmpla în romane ceva care-i făcea pe bărbaţi să se poarte atât de urât cu femeile după aceea.

Erau şi alţii care treceau printre ei şi alături de ei, muncitori, un şuvoi care se îngroşa pe măsură ce se apropiau de spaţiul de adunare clisos din faţa porţilor închise ale fabricii. Călcând pe ierburi cafenii şi în noroiul moale, pe jumătate îngheţat, şi în băltoacele pe care se întindeau pete de chimicale strălucitoare, erau adunaţi acolo două sute de oameni, strânşi în grupuri în jurul celor mai meşteri la vorbă antrenaţi câte doi în dispute despre ce trebuia făcut. La porţi erau infanterişti, un pâlc de doisprezece cazaci călări stăteau pe o ridicătură de pământ între muncitori şi fluviu iar dincolo de parapetul unei barăci de cărămidă construită pe jumătate, mai aproape de oraş, o trupă de cavalerie din armata regulată urmărea mulţimea fumând şi discutând. Anna şi comuniştii l-au urmat pe preşedinte până la un bărbat voinic cu haină de stofă şi

melon, cu o fâşie de pânză roşie legată pe antebraţ.

Cei doi bărbaţi şi-au strâns mâinile şi mai marele muncitorilor i-a salutat înclinând din cap pe ceilalţi studenţi. Privirea lui a zăbovit ceva mai mult asupra femeilor, ochii i s-au îngustat şi s-a întors spre preşedinte, a privit din nou la femei, a dat iar din cap şi a început să vorbească cu conducătorul comuniştilor. Era cu mulţi ani mai în vârstă decât studentul cel înalt, dar cândva, mai demult, depăşise o barieră spre înţelegere şi îl privea pe preşedinte şi-i vorbea nu ca un muncitor unui student sau ca un autodidact unuia şcolit la universitate, sau ca un bărbat care se bătuse cu pumnii şi-i făcuse copii unei mironosiţe palide care până nu demult locuise împreună cu familia lui înstărită, ci ca un bărbat cu o problemă, vorbind cu un specialist care-i oferă o soluţie. Restul greviştilor şi-au ţâstuit tovarăşii buni de gură şi s-au îndreptat spre grup. Cele două femei au desfăşurat drapelul roşu şi l-au întins. Buzele bărbaţilor se mişcau în timp ce aceia dintre ei care ştiau carte citeau cuvintele scrise cu vopsea albă: Pentru toţi muncitorii – respect, demnitate, dreptate. Evreul a pus lada jos, în noroi, şi preşedintele s-a urcat pe ea, ridicându-şi capul şi umerii deasupra mulţimii. I-a dat vraful de manifeste mai-marelui muncitorilor, care a început să le împartă. S-a lăsat tăcerea printre grevişti când aceştia şi-au ridicat privirea spre tânărul comunist; în aer plutea un sentiment de aşteptare respectuoasă, aşa cum îşi imaginează practicanţii şi ministranţii unor vechi religii că se petrecea în zilele de început, făcătoare de minuni, ale unei credinţe, când cuvântul era pe cale să fie predicat pentru prima dată, însă când zvonurile despre puterea lui i-o luaseră înainte. Murmur slab de motoare venea dinspre fabrică, un cal a nechezat şi bărbaţii şi-au înăbuşit tusea.

Când a vorbit preşedintele, cu voce apăsată care se auzea până departe, plonjând şi înălţându-se ca o ciocârlie peste o păşune, greviştilor li s-a părut că el le cunoştea suferinţa, putea să le spună pe nume şi să-i descrie, ca şi când i-ar fi urmărit de luni de zile, plutind nevăzut lângă umărul lor în timp ce ei se ocupau de distilerii, de cuve şi de furnale. Le cunoştea meseria şi îi considera bărbaţi demni de toată lauda. Le zicea stimaţi muncitori, tovarăşi, fraţi. Ştia cât de prost erau plătiţi; câte ore lungi munceau; cum aceia care se accidentau erau aruncaţi pe poartă afară şi nu li se dădea măcar o copeică de ajutor şi, câteodată, erau urmăriţi de portărei şi dincolo de porţi pentru presupusele daune provocate maşinilor cu braţele sau picioarele lor schilodite şi cu ţestele lor zdrobite; cum patronul li se adresa nepoliticos, de parcă ar fi fost iobagi sau copii mici; cum aproape tot ce le plătea la salarii patronul lua înapoi în formă de chirii pentru barăcile pline de şobolani şi gândaci în care trăiau muncitorii şi familiile lor şi aproape tot ce le mai rămânea încasa magazinul companiei; cum fiul patronului violase o fiică de muncitor şi scăpase nepedepsit, iar familiei i se dăduseră câteva ruble de aur şi fusese expediată la Harkov şi i se pusese în vedere să nu se mai întoarcă niciodată; şi

despre cea mai recentă ticăloşie a patronului, după înec, atunci când fratele victimei ţinuse o clipă mâna omului care se îneca şi care încă mai avea puls şi apoi a murit şi cum atunci când îl înfruntase pe patron vorbind de înmormântare patronul se năpustise asupra lui cuprins de furie şi-l izbise în cap şi-l bătuse cu un par până i-a ţâşnit sângele prin urechi şi a trebuit să fie ţinut ca să nu mai dea, altfel ar fi fost două cadavre şi iarăşi nici un procuror nu s-ar fi amestecat în caz.

Preşedintele îi fermecase; s-a oprit; muncitorii erau acum nemişcaţi şi tăcuţi. A continuat, adăugând gesturi la cuvinte, strângând pumnii şi agitându-şi braţele, lovindu-se cu pumnul în palma stângă, lăsându-se pe spate şi desfăcându-şi larg braţele, ţâşnind ca o pisică, lăsându-se pe vine şi măturând cu mâna întinsă într-un gest circular pe deasupra capetelor mulţimii, înfigându-şi mâinile în şolduri şi lăsându-şi capul pe-o parte şi apoi aplecându-se înainte şi împungându-le feţele cu degetul, tu, tu şi tu, noi toţi. Anna, făcându-şi loc printre umerii bărbaţilor, în mirosul de umezeală şi tutun îmbibat în stofa hainelor, şi-a aplecat capul spre vizorul aparatului de fotografiat şi, printr-o fereastră de lumină decupată în întuneric, l-a văzut pe preşedinte cum se îndreaptă, se lasă pe spate şi cercetează mulţimea cu privirea, dând aprobator din cap în timp ce netezeşte aerul cu mâinile. Şi-a mutat aparatul în jos, până când din preşedinte a apărut doar un pantof şi un crac de pantaloni într-un colţ al imaginii şi obiectivul s-a umplut cu chipurile a trei dintre muncitori. În acea clipă unul a strigat tare, cu ochii în flăcări între şapcă şi barbă, cuvântul pe care-l striga – Adevărat! – nu putea fi prins pe gelatina şi nitratul de argint al plăcii fotografice, dar mânia lui avea să stea pe veci mărturie; alt muncitor se holba în sus la preşedinte cu un chip plin de uimire tăcută, ca şi când unul dintre apostoli ar fi intrat în oraş, venind din pădure şi ar fi dezvăluit că începând din această zi omul de rând avea să fie martor la toate minunile despre care se zvonea, se visa şi se povestea şi încă la multe altele; în timp ce al treilea bărbat, nepregătit încă să creadă, dar nici gata să conducă partida scepticilor, însă gata întotdeauna să râdă, privea pieziş, căutând o fisură în vrajă pe care s-o poată destrăma cu o glumă. Anna a apăsat diafragma, a tras afară placa şi a înlocuit-o cu una nouă.

Preşedintele vorbea în continuare, mai tare, mai încrezător şi cu noi miracole care să le aducă muncitorilor alinare. Cunoştea lucruri uluitoare despre starea financiară a patronului şi le-a explicat cât costă să faci vopseaua şi cu cât se vinde vopseaua şi cum plusul intră în buzunarele patronului. Le-a explicat cum plusul aparţinea muncitorilor, pentru că ei erau aceia care făceau vopseaua, iar nu patronul – se pricepea el să facă aşa ceva? Se pătaseră mâinile lui vreodată de vitriol sau carmin? Nu! Erau pătate numai de sânge, de sângele muncitorilor. Patronul era un parazit, nu un creator de lucruri necesare, folositoare sau frumoase, un om care-şi dobândise puterea de a fura roadele

trudei muncitorilor nu prin pricepere, ci schimbându-şi omenia, cumsecădenia firească pe şansa de a sta împreună cu acea mână de bandiţi care conduceau băncile, capitaliştii, şi de a-şi lua partea.

Cineva a strigat că băncile erau conduse de jidani. Alţii au urlat: Daaa. Preşedintele a privit pe rând în ochii celor din cor şi a continuat să vorbească cu un glas care le dădea dreptate şi în acelaşi timp făcea ca dreptatea lor să fie mult mai măreaţă decât îşi imaginaseră ei. Evrei, ruşi, tătari, nemţi, polonezi; nu conta ce sânge aveai, ci dacă te aflai printre cei care îl beau sau erai unul din cei cărora li se bea sângele.

— Păi asta-i ce fac jidanii, a zis disidentul. Ei îi omoară pe creştini şi le beau sângele. O fac în secret.

Mai-marele îi spuse să-şi ţină gura şi să nu fie prost.

— Capitaliştii şi ziarele lor vă spun poveştile astea de adormit copiii ca să nu vedeţi adevăratul secret, cel mai mare şi mai înfricoşător secret, a zis preşedintele.

Şi-a coborât uşor vocea şi până şi respiraţia şi tusea din mulţime au încremenit şi muncitorii s-au mişcat mai aproape de centru. În depărtare s-a auzit un clinchet de metal, cazacii îşi potriveau echipamentul.

— Secretul este că voi sunteţi mulţi, ei sunt puţini. Voi sunteţi puternici, ei sunt slabi. Când muncitorii dintr-o singură fabrică se răscoală, aşa cum aţi făcut voi, ei se clatină, dar nu cad. Dar dacă s-ar opri toate fabricile şi nu numai fabricile, ci s-ar răscula şi ţăranii şi soldaţii? Şi nu numai în Rusia, ci şi în Germania, şi în Franţa şi Anglia şi America? Acesta e secretul pe care ei nu vor să-l ştiţi: voi nu sunteţi singuri. Ei vorbesc de popor. Poporul sunteţi voi, poporul e în voi şi voi sunteţi în popor; poporul e o forţă grozavă, mai puternică decât armatele, pentru că fără popor nu există armată, mai puternică decât banii, pentru că fără popor banii n-au ce cumpăra, mai puternică decât iubirea, pentru că fără iubirea poporului nu poate exista iubire adevărată. Poporul sunteţi voi. Poporul e atotputernic. Znacit[4, voi sunteţi atotputernici. Priviţi! Priviţi, fraţilor!

Preşedintele a arătat spre porţile fabricii. Soldaţii le deschiseseră ca să lase maşina patronului să iasă. Cu tot frigul, maşina neagră era decapotată şi mulţimea îl putea vedea pe patron stând pe bancheta din spate, la mijloc, înfofolit în blană de veveriţă şi în propria-i carne şi grăsime, cu o şapcă englezească pe cap, ca aceea purtată de detectivul englez Sherlock Holmes. Scaunul lui era înălţat şi, aşa cum rula maşina peste deşeurile călcate în picioare, părea un rege călare pe un cărăbuş. Atât de mare era vraja produsă de preşedinte, încât părea că el îl atrăsese pe patron afară din locul adăpostit din fabrică printr-o tainică invocare a poporului a cărui putere o cunoştea, şi câţiva muncitori s-au retras de lângă lădiţa oratorului, aşteptându-se ca cei doi bărbaţi să se înfrunte într-un duel a cărui natură fantastică ei n-o puteau prevedea. Mai mulţi au

alergat spre maşină, care apuca pe drumul spre oraş dar se mişca prea încet şi risca să fie întoarsă din drum.

Anna a privit peste umăr spre înălţimea unde aşteptau cazacii. A văzut prin ochii lor cum bărbaţii hotărâţi se răspândeau şi alergau, negri pe fundalul malului de pământ, o masă zdrenţăroasă, solidară şi posomorâtă, şi a vrut s-o prindă pe a doua placă fotografică. Cazacii şi-au părăsit poziţia, o falangă tăcută, calmă de călăreţi, iar când şi-au tras săbiile şi le-au pus pe umeri, caii care avansau nu s-au speriat. Cavaleriştii din armata regulată încălecaseră şi stăteau pe loc. Preşedintele comuniştilor s-a dat jos de pe lădiţă şi echipa s-a strâns în jurul lui, doar femeia cea scundă alerga împreună cu muncitorii spre maşina patronului, târâind un capăt al steagului prin noroi, acolo unde-i dăduse drumul prinţesa comunistă.

Evreul i-a strigă Annei că era timpul să plece.

— De ce? a întrebat Anna. Unde mergeţi?

— Cei care se află în avangarda luptei revoluţionare sunt prea puţini pentru a fi sacrificaţi în confruntare deschisă cu forţele reacţiunii, o informă preşedintele. Aceasta este sarcina maselor largi ale clasei muncitoare radicalizate.

Preşedintele s-a întors şi a luat-o spre oraş în ritm alert, împreună cu ceilalţi patru membri ai avangardei. După câţiva paşi, au început toţi să fugă.

Maşina patronului era blocată de o coloană de muncitori care-şi lăsau toată greutatea pe radiator. Şoferul a ambalat motorul şi cauciucurile s-au învârtit în gol. Patronul s-a ridicat în picioare; mulţimea îşi bătea joc de şapca lui şi voia să ştie pe unde umblă dr. Watson şi câinele lui georgian, Baskervili. S-au auzit râsete şi o piatră a nimerit umărul patronului. El a dat la iveală un revolver, gloata a scos sunete batjocoritoare şi un bărbat a strigat:

— Ucigaşule!

— Ce fel de ucigaş sunt eu, puturoşi nenorociţi? a strigat patronul. Aţi fi muritori de foame dacă n-aş fi clădit eu fabrica asta. Mergeţi înapoi la ţară dacă vă place acolo. Vă plătesc prea mult. Am văzut eu hainele pe care le purtaţi la sărbători. Tatăl meu a fost ţăran şi iobag şi avea două cămăşi cu totul. Ce, îi credeţi acum pe evrei când vă spun că o duceţi greu?

Mulţimea a spus că deja ştia asta fără ajutor din partea evreilor şi a început să zgâlţâie maşina de pe-o parte pe alta. Patronul a tras un foc în aer, a scăpat revolverul din pricina reculului şi s-a prăvălit. Şoferul s-a extras prin parbriz şi a lunecat în mijlocul gloatei. Când s-a auzit strigătul de alarmă „vin cazacii“, călăreţii erau deja printre ei. Iureş şi forţa cailor şi răsuflarea lor şi hăţuri şi bărbaţi în haine întunecate aplecaţi în şa, lipsiţi acum de graţie, care izbeau cu greutatea contondentă a armelor. Anna privea prin vizorul aparatului, în jurul ei iureş de bărbaţi care fugeau, în timp ce

ea stătea cât putea de nemişcată, atentă să-şi ţină picioarele bine înfipte pe pământul îngheţat, şi-a centrat vizorul pe maşina răsturnată pe-o parte, patronul stătea cu spatele la maşină, speriat, însă destul de curios pentru un bătrân cu gura căscată şi o ureche a şepcii lui de Sherlock Holmes atârnând, alături zăcea un bărbat cu faţa în jos, un braţ îi zvâcnea iar capul îi era năclăit de sânge, unul dintre muncitori găsise revolverul şi l-a armat, a ţintit şi a tras lejer, de parcă şi-ar fi atârnat haina în cuier, reculul nu l-a deranjat defel, iar calul cazacului a fost lovit în piept, s-a îndoit şi s-a prăvălit; alt călăreţ s-a aplecat şi, cu vârful ascuţit al săbiei, a tras o linie de la fruntea bărbatului până la talie, linia s-a îngroşat într-o secundă şi el s-a prăbuşit, iar cele două părţi ale liniei nu se mai ţineau una de alta. Anna privea prin vizor de parcă lucrul se petrecea doar acolo, iar când unul din cazaci a doborât drapelul şi s-a îndreptat spre femeia care-l ţinea, luând-o prin surprindere, căci ea privea în altă parte, năucă, a urmat o rapidă demonstraţie de echitaţie, şi cazacul a apucat părul femeii, l-a răsucit pe degete ca pe hăţuri şi a tras şi femeia şi-a dus amândouă mâinile la păr şi a încercat să-l elibereze şi cazacul râdea, femeia nu ţipa, nu scotea un cuvânt şi Anna a apăsat pe declanşator. Cazacul a apucat-o pe femeie de spatele hainei cu cealaltă mână şi a tras-o sus, pe cal trântind-o peste oblânc cu faţa în jos.

Un cazac şi-a pus cizma în faţa aparatului de fotografiat. Anna i-a privit faţa, înălţată şi întunecată şi zvâcnind de furie războinică.

— Hei, *barîşnia*[5, a zis el. Ce-i aparatul ăla, la ce foloseşte, cine-mi eşti tu aici? Studentka! Ce-i aparatul ăla, hai, isteaţo, studentka necredincioasă?

— Fac fotografii.

— Ce fotografii?

— Cu lucrurile care se petrec.

— Doamne, ce căţea isteaţă, a exclamat cazacul, rotindu-şi braţul cu sabia.

Anna şi-a pus braţele în jurul aparatului de fotografiat şi şi-a ascuns capul între umeri. Cazacul a lăsat sabia jos şi şi-a tras calul înapoi. Lângă Anna se afla un alt călăreţ, cavalerist din armata regulată, un husar.

— Înapoi, i-a ordonat husarul cazacului.

— Era împreună cu lepădăturile astea, înălţimea voastră, a zis cazacul. Cu agitatori jidani şi răzvrătiţii ăştia.

— Nu vezi că e o fată respectabilă?

— Înălţimea voastră, fetele respectabile nu umblă cu aparate de fotografiat.

— Şi acuma noi tăiem gâtul fetelor pentru că au aparate de fotografiat?

— Da nu, *barin*[6, a râs cazacul cu gura plină pe jumătate de aur şi cu nasul spart, un tânăr sudic, chipeş, cu pielea pârlită de soare. Doar oleacă de semn cu partea fără tăiş a unei săbiuţe, nimic rău, adăugă el. Ceva să-i aducă aminte de noi.

Husarul şi-a aplecat privirea spre Anna şi obrajii ei s-au aprins, apoi au îngheţat, pentru că a înţeles că până în clipa aceea nu plăcuse niciodată cuiva aşa cum îi plăcea acelui tânăr călăreţ şi cu toate astea ea nu scosese o vorbă şi nu ştia ce însemna să încânte un bărbat doar prin felul cum arăta, să fie privită ca şi când timpul alerga înapoi şi el se trezise faţă în faţă cu cea mai dragă amintire a lui înainte ca ea să fie amintire, cunoscând-o pe deplin din prima clipă şi necunoscând-o într-o viaţă.

— Pot să vă conduc acasă, s-a oferit el.

Ea a acceptat cu o înclinare a capului şi el a descălecat şi a ajutat-o să urce. Ea s-a aşezat în şa pe-o latură şi husarul a condus-o spre camarazii lui, care veneau în întâmpinarea lor cu un cal de rezervă.

Anna a privit peste umăr, i-a văzut pe soldaţii de la poartă şi pe patron şi pe şofer îndreptând maşina şi doi dintre muncitori, care nu puteau fi muncitori, răsturnându-i pe muncitorii morţi cu botul cizmelor şi cotrobăindu-le buzunarele; când cel tăiat cu sabia a fost rostogolit i s-au împrăştiat măruntaiele; i-a văzut şi pe cazacii călări îngrămădiţi în jurul calului împuşcat, fata cu drapelul a scos un ţipăt, luptându-se o clipă, apoi lupta a încetat. Anna îi vedea părul atârnând, lumină proiectată deasupra noroiului întunecat multicolor.

— Daţi-i drumul femeii! a strigat Anna.

— N-o să păţească nimic, i-au răspuns ei. Atamanul are şi el şase fiice. Doar o să stăm un pic de vorbă despre ce făcea dumneaei aici. Caut-o mâine.

Husarii şi Anna au pornit pe drumurile care duceau de la fluviu în oraş. Au trecut pe lângă o bisericuţă, nu cu mult mai arătoasă ca un hambar mic, cu un turn şi o cupolă strâmbă. Pe cupolă era o cruce aurită. În rest, era făcută din scânduri decolorate, nevopsite, ca o biserică de misionari pe ţărmul arctic, construită din lemn plutit. Singurul dintre călăreţi, husarul care intervenise între ea şi cazac şi care acum călărea alături s-a închinat cu capul plecat, mişcându-şi buzele a rugăciune. S-a închinat de două ori.

— De ce vă închinaţi, iar ceilalţi tovarăşi ai dumneavoastră nu?

— Sufletele lor sunt oarbe. Pentru sufletul care vede, lumea e un loc întunecat, dar el zăreşte alte suflete bune care trec prin oraş ca nişte felinare în noapte, şi el vede lumina strălucind din casele Domnului, ca aceasta, lumina lui Dumnezeu şi a fiului său, a îngerilor lui şi a sfinţilor, şi a mucenicilor revărsându-se în stradă, şi sufletul supus, a continuat el închinându-se din nou, poate sorbi puţin din această lumină şi când pleacă mai departe în întuneric el duce acea lumină şi străluceşte pentru alţii.

— Nu vorbiţi ca un husar.

Bărbatul a râs.

— Toţi husarii sunt beţivi şi cartofori şi... şi nici o fată n-are aparat de fotografiat. De

ce faceţi fotografii?

— Pentru că nu mă pricep să le povestesc oamenilor ce văd.

Când au ajuns la casa Annei, ea l-a întrebat dacă poate să-l fotografieze. El şi-a chemat tovarăşii să i se alăture şi ea a privit spre ei peste umăr şi a dat din cap că nu. El a descălecat şi a rămas în picioare lângă cal şi ea l-a fotografiat. Era norocoasă că se afla acolo, pentru că el era singurul bărbat de pe pământ. Ceilalţi erau doar figurine de lut cu încheieturi urâte şi găurele ca de ac în loc de ochi şi cu inimi de carne. El era singurul viu cu adevărat. Ea văzuse în ziua aceea un bărbat măcelărit şi lăsat mort la pământ. Ceilalţi erau şi ei morţi, chiar aşa stând în picioare şi mişcându-se. El s-a înclinat şi a rostit câteva cuvinte, a încălecat şi a plecat, luând cu el ceva ce valora mai mult decât toate bucuriile ei de până atunci şi lumea, până la ultimul atom, s-a închis la loc după ce-a plecat. O fărâmă din el se păstra în aparatul ei de fotografiat. Şi ea a alergat în casă să-şi arate sieşi acea fărâmă.

În hol era un bărbat impozant cu o haină impozantă şi cizme impozante. Mama ei şi încă o siluetă i s-au adresat ei. Erau agitaţi şi vorbeau tare şi dădeau lămuriri. Bărbatul impozant era mai aproape de aparatul de fotografiat şi mai ameninţător. Anna l-a acoperit cu braţele, şi-a aplecat capul deasupra lui şi s-a tras înapoi, spre uşă. Bărbatul impozant s-a mişcat iute, şi-a pus mâinile impozante pe aparat şi a tras. Era puternic şi i-a smuls aparatul de fotografiat care mai păstra căldura corpului ei. Anna a strigat „Nu“, gâtlejul a durut-o şi urechile i-au bubuit de propriul urlet, mama şi silueta o ţineau când ea ar fi vrut să se desprindă de podea, împinsă înainte de furie şi să sfâşie cu dinţii capul bărbatului impozant. Acela i-a dus aparatul de fotografiat în curtea din spate, l-a pus jos şi l-a făcut fărâme cu o singură lovitură de baros.

— Scumpa mea fetiţă, ce te-ai apucat să faci? Pe unde-ai umblat cu aparatul ăla? Voiau să te aresteze.

Mama Annei era atât de înspăimântată de furia fiicei ei că nici să plângă nu putea.

Silueta era un poliţist. El a întrebat-o de ce credea ea că o tânără se putea plimba singură prin oraş cu un aparat de fotografiat, umblând prin pleava societăţii, pe la cei mai de jos, mai puţin respectabili şi mai necinstiţi indivizi şi fotografiindu-i fără ştirea autorităţilor, şi i-a explicat că numai datorită eforturilor lui supraomeneşti s-a îngăduit să fie distrus aparatul de fotografiat în loc ca ea să fie dusă la închisoare, judecată şi aproape sigur surghiunită.

Mai târziu, după ce toată lumea a plecat la culcare, Anna a ieşit cu un felinar în curtea întunecată. Patru ore a stat acolo, căutând placa fotografică pe care era imaginea cavaleristului. N-a găsit-o. A găsit diafragma aparatului şi a luat-o cu ea în pat unde a rămas întinsă o vreme, ţinând irisul de metal ridicat în dreptul lunii şi dilatându-l şi contractându-l aşa încât acum ţinea între degete un punct minuscul şi intens de

lumină, iar în clipa următoare vedea în amănunt desenul de pe suprafaţa satelitului.

Peste trei ani, Anna şi husarul s-au căsătorit. Petrecerea de nuntă s-a ţinut pe-o pajişte la marginea oraşului şi ofiţerii regimentului au făcut demonstraţii de măiestrie în faţa musafirilor, apucând năframe de pe jos din fuga calului, călărind în picioare în şa şi despicând cu săbiile bostani înfipţi în prăjini.

Pe înserat, colonelul regimentului îi spuse Annei:

— Doamnă, soţul dumneavoastră este un călăreţ înnăscut. Călăreşte ca unul dintre tătarii aceia care au fost legaţi călare pe spinările poneilor înainte să înveţe să meargă. Mânuieşte sabia mai bine decât orice ofiţer din gardă. Soldaţii l-ar urma. Cu toate acestea, mă gândesc dacă n-aţi reuşi să-l convingeţi să se apuce de altă activitate. Unei femei atât de frumoase ca dumneavoastră n-ar trebui să-i fie greu s-o facă. Nu vreau să trebuiască să-l iau la război.

— Nici eu nu vreau să meargă la război, răspunse Anna. Însă este locotenent de husari. E soldat.

— Un bărbat poate să fie soldat desăvârşit şi, pus la încercare în prima lui bătălie, să dea greş, spuse colonelul.

— Credeţi că soţul meu e laş?

— Nu. Nu este. E viteaz dacă e atât de pios printre husari. Să ai credinţă e una, toţi suntem credincioşi, dar să fii pios înseamnă vitejie. Lucru pentru care a fost ironizat. Când nu vrea să joace cărţi pe bani, nu pentru că n-ar avea bani, ci pentru că ăsta e un păcat, e ironizat şi el nu suportă. Pentru aşa ceva a băgat un om în spital. Ştiaţi asta? Nu.

— Atunci, despre ce este vorba?

Colonelul o privi intens fără să spună nimic preţ de câteva clipe. Pe urmă îi zbieră în faţă „POC!!!" şi râse văzând-o cum a tresărit.

— Iertaţi-mă, Anna Petrovna, e vorba de zgomot. Soţul dumneavoastră a intrat în armată prea târziu ca să mai ajungă în războiul cu japonezii. El nu ştie. Aţi auzit vreodată o mortieră trăgând de-aproape sau un obuz explodând la cincizeci de metri? Şi nu-i vorba că se-aude tare. E ca o lovitură. E ca un atac. Un şoc. Sunetul îţi umple capul, apăsându-ţi craniul de dinăuntru. Dacă am lupta cu turcmenii sau cu vreo gloată de ţărani, Doamne fereşte, ar fi vorba de bătălia simplă de-altădată, cu sabia, şi soţul dumneavoastră s-ar acoperi de glorie. Dar dacă e vorba de Turcia, sau de Austria ori Germania, Dumnezeule mare, o să fie câte o mie de tunuri grele de ambele părţi, toate trăgând deodată, două mii de obuze pe minut, bubuind de să-l sperie şi pe diavol. Pot eu să vorbesc, dar cuvintele nu vă spun nimic despre ce face un asemenea bubuit cu mintea omului, chiar dacă n-a încasat niciodată măcar un gram de şrapnel.

— Dar bărbaţii trebuie să se obişnuiască cu el.

— Ne obişnuim. Suntem soldaţi. Avem capete tari, pline de câlţi şi caşă, rosti el, ciocănindu-şi fruntea cu încheietura degetului. Dar nu suntem toţi aşa. Ştiţi că facem aplicaţii pe teren, nu? Cu tunurile cele mari. Exerciţii. Da. Vorba e ... vă doresc dumneavoastră şi soţului dumneavoastră toată fericirea de pe lume. Îmi place mult să-mi văd cei mai buni călăreţi cucerind cele mai frumoase mirese. E doar un lucru la care trebuie să cugetaţi, Anna Petrovna. Când trag tunurile cele mari, soţul dumneavoastră tresare. Tresare de fiecare dată! Aşa că folosiţi-vă farmecele!

— O să fie război?

— Nu înainte de-a se termina luna de miere! Nu curând! Poate niciodată! răspunse colonelul râzând. La naiba! strigă el, adresându-se celor din jur şi lovind masa cu palma. Al cui e rândul să toasteze?

Soţul Annei se întoarse la masă.

— La naiba! zise iar colonelul, privind o clipă spre Anna.

Anna se uită la soţul ei. Colonelul bătu mai tare cu palma în masă. Anna îşi văzu soţul tresărind.

Seara, soţ şi soţie s-au urcat în expresul de Crimeea. Aveau un cupeu de clasa întâi, cu două paturi şi călătoria urma să dureze douăzeci şi cinci de ore. Conductorul a primit un bacşiş gras. A făcut paturile şi a aşezat o vază cu crizanteme albe şi o sticlă de şampanie pe masa de sub fereastră. Compartimentul avea lumină electrică. Era 15 mai 1910.

La nouă şi jumătate, satele care se perindau prin faţa ferestrei, la nord de Harkov, s-au făcut albastre, apoi negre, bătrânii şi-au părăsit prispele şi doar îndrăgostiţii, hoţii şi vagabonzii mai stârneau praful drumului. Anna văzu o vulpe care trecea peste un câmp, oprindu-se şi înălţând capul, şi un cal lovit de amoc galopând în cercuri într-un ţarc din apropierea unui râu. Soţul Annei se duse să se spele şi ea trase transperantele, se dezbrăcă, îşi puse cămaşa de noapte şi-şi desfăcu părul. Când se întoarse, soţul ei o întrebă dacă voia puţină şampanie. Ea dădu din cap că nu. Soţul ei încuie uşa şi se aşezară amândoi, faţă în faţă, despărţiţi de spaţiul îngust dintre cele două paturi.

— Aşa, zise soţul Annei.

— Aşa, zise Anna.

Râseră amândoi. Anna tremura. O înspăimânta atâta putere. Părea oricum că fericirea n-are margini, iar chipul iubitului ei, membrele lui, respiraţia, ochii lui, cea mai uşoară mişcare a gurii lui sau o simplă clipire din ochi îi şopteau cu o bucurie însutită că universul le aparţine, ca să se joace cu el, că lumea întreagă era ghemuită în ascultare şi în aşteptare, că timpul se oprise din cursul lui imprevizibil şi le netezea un loc unde să se iubească în voie, că istorie n-avea să mai fie până când Anna şi iubitul ei n-aveau să spună că totul trebuie luat de la început.

Soţul Annei întinse mâna s-o atingă pe-a Annei, dar ea îşi retrase mâna.

— Ce se întâmplă? întrebă soţul Annei.

— Nimic, răspunse Anna, cu răsuflarea tăiată, cu inima bătând, gata să-i spargă pieptul şi să iasă afară. Mi-a fost teamă că, dacă ne atingem, lumea ar muri.

Soţul Annei se ridică şi se aşeză lângă ea, cuprinzând-o cu braţele şi lumea nu muri.

— Mă crezi? spuse el.

— Ce?

— Mă crezi când îţi spun că te iubesc?

— Da.

— Te iubesc. Dacă ai putea vedea în inima mea ai şti cât de adevărat este.

— Pot. Văd. Cred.

— Ne-am mai atins şi până acum.

— Da.

— Ne-am sărutat. Am dansat. N-a murit nimeni.

Anna zâmbi şi îl sărută pe buze şi pe ochi.

— Nu mă gândeam la ce crezi tu că mă gândeam, spuse ea. A fost mai bine decât crezi.

Soţul ei roşi.

— Înainte, te-am atins doar unde puteam.

— Şi pe nimeni altcineva? În nici un alt loc? Adevărat?

— Pe nimeni.

— Toate fetele spun: „Ah, husarii, husarii!“ Eu l-am găsit pe singurul dintre ei care e călugăr.

Soţul Annei zâmbea şi era nerăbdător.

— Tu ştii ce să faci? o întrebă el.

Anna scutură din cap şi râse.

— Tu ştii?

— Mi se pare că ştiu, răspunse soţul ei aproape surprins. Dar nu-mi amintesc să fi stat cineva să-mi explice.

Râdeau amândoi.

— Să sting lumina? întrebă soţul Annei.

— De ce?

— Nu ştiu.

— N-o stinge, se încruntă Anna, am văzut cai.

— Nu, spuse soţul ei. De un lucru sunt sigur, nu e ca la cai.

— Dar eşti cavalerist.

— Nu! rosti soţul ei acoperindu-i râsul.

— În alte feluri mai seamănă bărbaţii cu caii?
— Mie-mi place zahărul.
— În alte feluri.
— Tu vrei să semăn?
— Arată-mi.
— N-ai să fii dezamăgită dacă nu e ca la cal?
— Arată-mi.
— Vrei să închizi ochii?

Anna scutură din cap. Îl lăsă să se întoarcă cu spatele în timp ce-şi scotea hainele şi le împăturea ordonat unele peste altele. El se întoarse apoi spre ea, gol, doar cu o cruciuliţă de aur la gât şi se aşeză lângă ea, punându-i un braţ pe după umeri şi o mână pe genunchi. Primul penis de bărbat pe care-l vedea Anna avea vârful îmbobocit ca un trandafir cu petalele strânse gata să înflorească peste o oră. Ea ştia unde o să meargă, unde o să se potrivească şi se întreba dacă o să înflorească în ea, dacă o să simtă petalele desfăcându-se pe carnea delicată dinăuntrul ei. Îl întrebă pe el, şi el zâmbi şi spuse nu, n-o să fie petale.

— Păcat, zise ea.
— Sămânţă, spuse soţul ei.
— Da? Ah, da, de bună seamă.

Anna nu-şi putea lua ochii de la el, nu că ar fi fost frumos, sau urât, dar era ciudat şi viu şi era parte a unicului bărbat din lume şi făcut din acel element care o făcea să se teamă să-şi atingă bărbatul, dintr-un motiv pe care nu putea să i-l explice, anume că şi ea purta acel element şi elementele lor, odată îngemănate, ar putea fi prea puternice pentru restul lumii. Momentul de frică trecuse, dar ea ştia că atunci când oamenii vorbeau despre bine şi rău, întuneric şi lumină, minţeau pentru că ţineau secretă o a treia extremă, extrema pentru care iubire era un cuvânt prea neînsemnat şi caraghios.

— Poţi să aştepţi puţin? întrebă Anna, punându-şi obrazul pe coapsa lui.
— Dacă vrei tu.

Anna îl vedea cum zvâcnea uşor, cum pulsa în el sângele cu putere şi îi mângâie tulpina cu buricul degetelor.

— Întotdeauna stă aşa ridicat?
— Nu, răspunse soţul ei. Doar pentru tine.
— Doar pentru mine! râse ea şi sărută bobocul. Poţi să-l faci să se culce?
— Acum nu.
— Ah. Dar e doar pentru mine? E al meu?
— Da. E al tău.
— Asta e foarte generos, şopti ea, mângâind transportată darul lui cu degetele şi

privindu-l în ochi. Nu ştiu ce pot să-ţi dau eu în schimb.

— Ştiu eu, răspunse el.

Se închină, îşi sărută cruciuliţa, murmură o rugăciune şi-i descheie cămaşa de noapte.

— Vreau tot ce ai, spuse el. Te vreau toată, tot ce ai fost, tot ce eşti şi tot ce vei fi.

— Ia, răspunse Anna. Eu am să iau ce-i al meu.

Şi aşa a făcut.

Nu mult după luna lor de miere, regimentul a fost trimis la Kiev. Anna a adus pe lume un fiu, Aleksei, Alioşa, Lioşa, Lioş. Părea că nu-i nici o primejdie dacă îşi cumpără un aparat de fotografiat, aşa că a început să facă portrete, uneori pentru sume mici de bani, alteori fără nici o plată, pentru că o interesa un anume chip. Nu petrecea niciodată mai puţin de o zi cu cei pe care-i fotografia, uneori îi trebuiau săptămâni. Şi-a convins soţul s-o lase să-l fotografieze nud şi a făcut autoportrete. Ea şi soţul său se certau pentru că el ţinea să meargă regulat la biserică şi să ţină posturile şi sărbătorile şi pentru că ea îşi lua aparatul de fotografiat şi pleca într-un sat sau în casa unei persoane străine, însă erau unul dintre cele mai fericite cupluri. Nici unuia nu-i păsa ce credeau despre ei alţi ofiţeri sau alţi artişti, iar Anna nu-şi pierdea niciodată curiozitatea şi nici soţul ei nu-şi pierdea dorinţa şi siguranţa atunci când schimbau daruri.

Când austriecii au atacat Serbia şi ţarul a mobilizat armata, Anna i-a spus soţului ei că n-o să-l lase să plece la război. L-a avertizat că avea să angajeze oameni să-l lege, să-l încuie într-un cufăr şi să-l expedieze într-o ţară neutră. El a râs, pe urmă a încetat să mai râdă, apoi a început să creadă că ea nu glumea. Războiul avea să fie prea zgomotos, zicea ea. Într-o noapte, el l-a sărutat de nenumărate ori pe Alioşa, atunci când Anna nu-l vedea, şi i-a spus să fie un bărbat bun şi să aibă grijă de mama lui atunci când tatăl lui n-o să fie acasă şi să trăiască cu frică de Dumnezeu. Nu putea minţi, aşa că i-a spus Annei că se temea că tovarăşii lui aveau să-l socotească laş dacă ar fi solicitat o numire în spatele frontului şi Anna a crezut că de asta se lega neliniştea lui din noaptea aceea. A plecat de-acasă când ea încă mai dormea şi când a ajuns ea la gară trenul regimentului plecase. Trei săptămâni mai târziu, a venit o telegramă care o anunţa că soţul ei era dat dispărut.

Anna şi-a încuiat aparatul de fotografiat, s-a îmbrăcat în negru şi a stat într-o cameră cu obloanele închise, fără să vorbească sau să plângă, până când i l-au adus pe Alioşa, şi atunci a început să plângă pentru omenirea care-şi pierduse singurul bărbat. Mintea îi era pustie. A plâns zile în şir, apoi s-a oprit, întrebându-se cum de mai trăia când înăuntrul ei nu mai era nimic. Soţul ei avusese dreptate: exista un iad, iar ea şi, nu se ştie de ce, şi fiul ei, alunecaseră în acel iad şi tot ce putea ea să facă era să se străduiască să-l protejeze. A început un fel de viaţă fără culoare, doar cu Alioşa, şi cu

vorbe puţine, doar pentru Alioşa.

La patru luni după telegramă a sosit pentru Anna un plic gros cu multe file împăturite. Ea s-a închis într-o cameră şi a citit singură, până când s-a auzit un ţipăt scurt şi după câteva minute a intrat în bucătărie, unde bucătăreasa stătea de vorbă cu un soldat. Anna zâmbea. A cerut un cuţit mare şi ascuţit şi bucătăreasa i l-a dat. Soldatul a reuşit să i-l smulgă înainte să apuce să se rănească grav, dar a curs sânge. Bucătăreasa s-a pierdut cu firea; Anna era leşinată pe podea şi sângera. Soldatul a fugit să aducă un doctor. Fiind beat, a întârziat mult iar când s-a întors cu doctorul, Anna şi Alioşa deja dispăruseră, cu câteva lucruri. Au fost temeri în legătură cu viaţa mamei şi a fiului. Se credea că Anna şi-a pierdut minţile, deşi soldatul a fost luat în râs când a susţinut că în loc să încerce să-şi taie încheieturile mâinilor sau să-şi înfigă cuţitul în inimă, ea pornise să-şi taie un sân. Îngrijorarea a încetat într-o zi când s-a aflat că atât Anna cât şi Alioşa erau în viaţă şi în siguranţă. Într-o scrisoare adresată avocatului familiei, Anna îşi cerea iertare pentru tulburarea pe care o provocase şi dădea asigurări că rana îi fusese tratată şi că nu era gravă. Dădea instrucţiuni referitoare la proprietate şi avere şi părea să fie în deplinătatea facultăţilor. Nu explica de ce hotărâse să se stabilească împreună cu fiul ei la câteva mii de kilometri spre est, în Siberia, lângă fluviul Enisei, într-un orăşel numit Iazîk.

Văduva

Mutz a luat-o spre est, ieşind din piaţă, spre podeţul care ducea la casa Annei

Petrovna şi, mai departe, la staţia de cale ferată. În câteva din casele pe lângă care trecea erau lumini aprinse, insule de strălucire lăptoasă în spatele ferestrelor cu geamuri duble. Se întreba de unde făceau ruşii rost de gaz. De la Legiune nu. Împărţeau între ei, fără îndoială. Se pricepeau să împartă, ăştia de-aici. Şi nici măcar nu era vorba că-şi împărţeau între ei bunurile, gazul şi topoarele şi cartofii, ci că-şi împărţeau şi timpul între ei. Piaţa era ca o mlaştină, însă aici, pe una din cele patru străzi din Iazîk, el călca pe un drum podit cu buşteni, bine consolidaţi în teren, protejând trecătorii de noroi. Nu era treabă făcută de un singur om, nici de puşcăriaşi. Şi oare ce citeau acum, la lumina lămpilor, în spatele zidurilor de bârne groase şi negre şi al ferestruicilor cu tocuri albe? Biblia, de bună seamă. Poate puneau murături, sau carne la afumat, ori munţi de castraveţi în saramură cu mărar, sau poate peticeau haine la coate şi la genunchi la lumina aceea, dar nu, mai mult ca sigur erau prea aprinşi după slujba religioasă ca să nu citească Cuvântul, să-l caute, să-l deschidă şi să-l înfulece. Mutz, care nu era credincios, încercase cândva să citească toată cartea, de la cap la coadă, cu tot cu Apocrife. S-a împotmolit; a răsfoit, a citit pe sărite. Vechiul Testament avea ceva poveşti interesante, dar suna ca o făcătură, încropită în aşa fel încât să-i înfăţişeze pe evrei ca pe nişte războinici caraghioşi, fanfaroni, maniaci, cu un Dumnezeu de operetă, o fantoşă purtată pe roţi scârţâitoare, în timp ce Noul Testament recădea tot timpul, de la umilinţă şi simplitate, într-un soi de intrigă legată de bani sau de administrare ecleziastică, sau de miracole date la schimb pentru credinţă. Cu toate acestea, avusese temerea că ambiguităţile şi contradicţiile şi vastitatea Bibliei i-ar putea tenta pe aceia care erau nemulţumiţi de lume, aşa cum era ea, mai ales de caracteristica ei cea mai supărătoare, faptul că era veşnic schimbătoare. Uite o întreagă lume care nu se schimba niciodată şi putea fi comparată favorabil cu cea reală. Din punctul ăsta de vedere, Biblia era fără fund; ceea ce nu înţelegeai se cerea citit şi răscitit tocmai din acest motiv; la ceea ce înţelegeai reveneai mereu, pentru că exista acolo un adevăr neschimbat, pe câtă vreme aici, în beznă, totul era haos. Mutz se întreba dacă şamanul citise vreodată Biblia, pe urmă îşi aminti că fusese analfabet.

Trecu podul şi văzu casa Annei Petrovna. Se opri. Nimic nu-l obliga să intre. Mai multe motive avea să se întoarcă şi să se ducă la culcare. Era târziu, probabil vreo zece, deşi cine mai ştia? Ora exactă de la Irkuţk venea numai când funcţiona telegraful. Mâine avea să dea seamă în faţa lui Matula pentru moartea şamanului, iar căpitanul va continua să caute caii pierduţi. Annei Petrovna nu-i păsa dacă el venea sau nu. Sau îi păsa? Îndoiala îl durea şi îl intimida. Mai puţin dureros decât atunci când se apropia de casa ei înainte ca ea să-i cedeze, dar atunci era durerea de a fi viu, iar asta era altceva. Împărţise patul cu ea de şapte ori, de patru ori până în zori, de trei ori strecurându-se afară din casă când era încă întuneric, pipăind pereţii şi mobila cu

degetele, străduindu-se să nu-l trezească pe Alioşa, auzind cum Anna îşi înăbuşea râsul când îi scârţâia o scândură din podea sub picioare şi apoi făcând înadins scândura să scârţâie, doar ca s-o audă cum râde. După a şaptea întâlnire, ea i-a spus că n-o să-l mai lase să rămână. Nu, nu putea, asta a fost tot ce i-a spus şi nu i-a explicat niciodată de ce.

Se auzi un câine lătrând. Mutz începu să numere până la zece. Dacă lătra iar înainte să termine de numărat, avea să meargă mai departe. A ajuns la zece. Câinele n-a lătrat. O porni mai departe, aşa cum ştiuse de la început că va face. Era şi aşa prizonier destul, fără să mai fie şi prizonierul câinilor.

Merse în spatele casei, intră pe poartă, străbătu curtea şi intră prin uşa din spate, neîncuiată, în bucătăria caldă şi luminată. Broucek stătea în capul mesei mici, strângând în palme o ceaşcă de ceai, cu puşca rezemată într-un colţ, ca o mătură. Anna, într-o rochie albastru-închis, era aşezată cu faţa spre uşă. Zâmbi şi-l salută pe Mutz, cu braţele încrucişate. Broucek lăsă ceaşca pe masă şi se ridică în picioare. Mutz închise uşa. Îşi spuse că n-ar fi trebuit să vină.

Anna se ridică, ocoli masa, veni la el şi-l sărută pe amândoi obrajii.

— Broucek îmi povestea despre vizitator, spuse ea.

Mutz se uită la Broucek.

— Şi, mă rog, de când vorbeşti tu aşa bine ruseşte? întrebă el.

Broucek rânji şi ridică din umeri, apucă puşca şi şi-o aruncă peste umăr.

— Nu face atâta caz, îi spuse Anna lui Mutz. Oamenii găsesc căi să se-nţeleagă. Stai jos.

Mutz se aşeză pe locul lui Broucek. Scaunul de lemn era cald. Broucek îşi goli ceaşca, îi mulţumi Annei Petrovna, îl salută cu mâna la chipiu pe Mutz, care dădu din cap, şi plecă.

— Nu l-aş numi vizitator, zise Mutz.

Anna îi puse o ceaşcă dinainte şi el o duse la buze cu amândouă mâinile. Îşi dădu seama că-l imita pe Broucek şi puse ceaşca la loc, fără să bea.

— Hai, povesteşte-mi, zise Anna, aşezându-se la loc şi aplecându-se în faţă.

Mutz se străduia să se concentreze. Ce ciudat, cu cât petreceai mai mult timp gândindu-te la un chip, cu atât erai mai şocat să-l vezi.

— Îl cheamă Samarin. Kirill Ivanovici.

— De unde e?

— De fel e de undeva de la vest de Urali. Ţinut cu pământ negru. Lângă Penza, cred.

— Vârsta?

— Vreo treizeci de ani, aş zice.

— Trebuie să-ţi tragă omul vorbele cu cleştele. Cum arată? E inteligent? Probabil că e mort de foame după ce-a rătăcit prin pădure. Nu-i de mirare că aceia care au făcut revoluţie au fost deţinuţi. Şi eu aş fi fost revoluţionară dacă m-ar fi ţinut la închisoare.

— Dacă te referi la bolşevici, aceia care au făcut revoluţia n-au fost deţinuţi, spuse Mutz. Au fost surghiuniţi. În ce priveşte înfăţişarea lui, arată ca un idol de matineu.

Anna îl lovi cu o linguriţă peste nodurile degetelor.

— Nu mă lua peste picior, îi zise.

— E înalt şi subţire. L-am văzut schimbându-se. Întâi l-am văzut un osândit, bătut şi epuizat. Şi apoi a fost altfel. Într-o secundă. Un seducător. Un om de acţiune, care-i convinge pe alţii să facă ce vrea el.

— Zi mai departe, îl îndemnă Anna.

Mutz se întrerupsese. Nu voia să vorbească mai mult despre Samarin şi regreta ce spusese deja.

— Cum să ştim care e adevăratul Samarin şi care actorul? se întrebă el.

— Poate că în ambele întruchipări era el, cel adevărat.

— Sau poate în nici una.

— Nu-ţi place omul, constată Anna.

Mutz ştia că e aşa, însă nu voia să recunoască.

— Poţi să mergi să-l vezi mâine, dacă vrei, spuse el. O să fie o audiere în faţa lui Matula. Samarin va trebui să se explice. Va trebui să obţii permisiunea lui Matula.

— Pfui!

— Tu hotărăşti.

Anna îşi răsuci nehotărâtă inelul.

— Am să vin, zise. Am să-i duc ceva de mâncare.

Mutz îşi plecă faţa deasupra ceştii de ceai şi simţi un val de emoţie plăcută pe care n-o putea defini, însă care avea legătură cu fotografia din buzunar.

— Deci nu-l cunoşti pe Samarin? întrebă el.

Anna îl privi fără să priceapă. El fu cuprins de o duioşie îndepărtată şi neputincioasă, ca la o demonstraţie de prestidigitaţie când vezi o altă persoană din audienţă, care până atunci se distrase, speriată deodată, pentru că prestidigitatorul o invită chiar pe ea pe scenă. Recunoştea acea emoţie acum, când era prea târziu: răutate. Acum, ea nu putea decât să întrebe de ce, şi el va trebui să-i spună.

— Avea la el o fotografie de-a ta.

Mutz scoase fotografia şi i-o dădu Annei. Femeia se albi la vederea ei şi-şi duse mâna la gură.

— De unde o avea puşcăriaşul?

— Zicea că a găsit-o pe stradă. N-ai pierdut-o tu, nu?

— Nu în Siberia. L-ai văzut pe Gleb Alekseevici în seara asta?

— Pe Balaşov? Da. Din nu ştiu ce motiv, îşi făcea griji pentru tine.

— L-ai văzut înainte sau după ce a fost arestat acest Samarin?

— După. Da, după. De ce?

Anna lăsă fotografia jos, îşi propti coatele pe masă, trecându-şi degetele prin păr, şi privi în gol.

— Anna, îmi pare rău... mă simt de parcă ţi-aş fi făcut ceva rău, zise Mutz, întinzând mâna s-o mângâie pe umăr.

— Nu, zise ea, îndepărtându-i mâna cu blândeţe.

— Poate nu-i nevoie să-mi spui.

— Această fotografie i-a aparţinut soţului meu. O avea tot timpul la el. Credeam că s-a pierdut când a murit, în ultima lui bătălie. E singurul exemplar. Negativul l-am distrus. N-am văzut-o de cinci ani.

— Anna, te rog – dacă tu spui că nu-l cunoşti pe Samarin, eu te cred. Nu vreau să te fac să te gândeşti la soţul tău.

Anna dădea din cap fără să-l asculte. Se obişnuise atât de mult ca ea să refuze să vorbească despre ceea ce se petrecuse între moartea soţului ei şi sosirea cehilor în Iazîk încât întristarea ei de-acum în legătură cu o fotografie veche şi cu întâmplări din viaţa ei despre care el nu ştia nimic îl făcea să simtă că fusese iubit doar în parte, ca şi când toate şoaptele şi glumele lor nocturne şi destăinuirile şi amintirile comune, chiar şi sunetele şi mişcările pe care ea le făcuse cu el în pat, erau prescurtate, modificate pentru un amant neiniţiat.

— Dar orice poţi să-mi spui... rosti Mutz pierit.

Cu cât era mai necăjită, cu atât mai mult voia el ca ea să-l dorească din nou.

Anna îşi ridică privirea, zâmbi şters şi-l conduse pe Mutz în camera de zi. Strânsoarea palmei şi degetelor ei calde, imboldul uşor al trupului ei îl făcură să uite de orice altceva. Aşa începuse totul, cu ea conducându-l de mână, aşezându-l pe divan, năpustindu-se şi sărutându-l pe gură, apoi trăgându-se înapoi, râzând, pe urmă el găsindu-i gura şi strecurându-şi mâna sub fusta ei şi între coapsele ei, şi asta sub acel portret urât al soţului ei în uniformă de husar, cu panglica neagră de doliu într-un colţ. Acum totul semăna cu o repetiţie stângace, mult după ce se terminase ultimul spectacol. Se trezi singur pe divan, urmărind-o pe Anna cum se aşază la birou, în cealaltă parte a camerei, punând fotografia în poală, apoi ridicând-o în dreptul obrazului, fascinată. Cu gura întredeschisă şi sprâncenele încruntate, ţinea fotografia la distanţă, o apropia încet de ochi, apoi o îndepărta iar.

Anna îşi amintea ce fierbinte fusese lumina. Un prieten îi aranjase să folosească unul din noile reflectoare electrice de la Opera din Kiev înainte de a fi montat. O lampă

enormă, focalizată, arzătoare, strălucind pe faţa ei într-o cămăruţă cu aer închis. O aprinsese şi o stinsese de nenumărate ori ca să nu-şi pârjolească pielea şi să nu transforme camera într-o etuvă. Din toate expunerile şi pozele, aceasta fusese singura bună. De aceea zâmbise: ştia că-i reuşise, momentul în care, dintre toate adevărurile posibile de lumină şi umbră, şi piele şi ochi, îl găsise pe acela care le umilea pe celelalte. Îi dăduse fotografia soţului ei chiar înainte să înceapă războiul. Se întreba dacă abia în seara asta o văzuseră alţi bărbaţi.

— Ce părere ai? îl întrebă ea pe Mutz, ştiind că el o să-i laude priceperea.

— O operă de artă strălucită, răspunse Mutz cu înflăcărare.

— Ce-a zis puşcăriaşul? Samarin? El ce părere a avut?

Mutz şovăi, întrebându-se de ce-i păsa Annei. Anna băgă de seamă că şovăie. Mutz rosti:

— Frumoasă.

— „Frumoasă"? A zis el asta?

— A spus-o ca şi când asta ar fi ocupaţia ta. De parcă tu ai fi frumoasa satului şi ţi-ai plimba frumuseţea de colo-colo.

— Hm. Aroganţă! Tu, Josef, crezi că sunt frumoasa satului?

Mutz se temea de aceste ocazii de flatare pe care i le ofereau femeile iubite. Anna asculta, iar el şovăia. Ea se întreba dacă Mutz îl înfăţişase corect pe puşcăriaş; şi dacă nu, de ce nu? Un tânăr rus educat, venit printre ei, ca un mesager dintr-o lume mai normală.

— Asta e tot ce-a spus? întrebă ea.

Din nou, Mutz şovăi, mai mult de data asta.

— Înseamnă că nu e tot.

— M-a rugat să transmit complimentele lui şi a spus că fotografia ta va trăi mai mult decât noi, răspunse Mutz.

Anna dădu din cap şi se strădui să nu-i arate lui Mutz câtă încântare îi producea afirmaţia. Era ea însăşi surprinsă că îi păsa aşa de tare. Era uimită de cât de mult o deranja faptul că încă o mai dorea. Îşi privi iar fotografia veche de cinci ani, aşezată pe birou, portretul pe care-l purtase cu el soţul ei şi, ca un reflex, îşi atinse dinţii cu degetul mare. Acela a fost momentul în care şi-a dat seama că păstra înăuntrul biroului o putere formidabilă de-a rezolva situaţia. Nu-i trecuse prin minte până atunci s-o folosească: nu-i trecuse prin minte că se putea folosi de ea, că era altceva decât un blestem.

Mutz văzu. Văzu micul gest fugar cu care ea îşi atinsese dinţii câteva clipe cu vârful degetului mare, coborându-l apoi încet pe măsură ce gândul punea stăpânire pe ea; se întoarse să-l privească, de parcă ar fi vrut să se asigure că mai era acolo. Mutz se simţea

ca un idiot – îşi reaminti fără voie cum o implorase pe Anna să meargă cu el la Praga –, apoi fu copleşit de tristeţe şi pe urmă de frică. Era pe cale să se petreacă ceva groaznic. Era gata să facă orice ca să amâne acel ceva, dar habar n-avea ce trebuia să facă. Să spună o poveste? Să fugă din casă? Să se repeadă la Anna şi s-o sărute, chiar dacă ea s-ar fi zbătut? S-o roage?

— Josef, spuse Anna, nu ţi-am spus niciodată ce-ai vrut să ştii, de ce sunt aici şi de ce am încetat să te mai văd ca înainte.

Scoase o cheie. Descuie un sertar al biroului. Mutz ştia că are de gând să aducă în viaţa lui un rău de care-l apărase până atunci şi pe care el n-avea să-l mai poată alunga în veci. Se ridică în picioare.

— Anna, începu el.

Făcu câţiva paşi către ea, apoi se opri.

— Anna. Draga mea. Te rog. Orice ar fi, nu trebuie să se întâmple acum.

Anna nu-l luă în seamă. Băgă mâna în sertar şi scoase un teanc gros de hârtii. Se întoarse spre Mutz.

— După ce o să citeşti asta, ai să înţelegi de ce-am venit aici, dar poate nu şi de ce am rămas, spuse ea şi cu un suspin scutură din cap, zâmbi şi continuă: El a construit acest secret, dar eu am fost aceea care s-a zidit în el, de parcă ar fi cu putinţă să trăiesc aici, de parcă aş putea să-l schimb. Ce proastă! Cât despre tine, Josef, o să-ţi dai seama că ceea ce am făcut noi doi e o ruşine, dar nici pe departe nu se compară cu ce-a făcut el. Mi-a fost pe rând milă şi silă de el, uneori mi-a fost ruşine de mine însămi şi aventura noastră s-a petrecut într-un moment de silă, dar nu numai mila care a revenit m-a făcut să încetez cu tine. Ascultă-mă, urmă ea după o pauză. Îţi par de bună-credinţă. Ca şi el. Dar ăsta nu-i un lucru rău, nu-i aşa? Nu-i aşa?

— Nu, răspunse Mutz, simţind că i se dezagregă fiecare celulă a trupului.

— Lucrul cel mai important, spuse Anna, este că Alioşa nu ştie. Dacă se poate, vreau să nu afle niciodată. E limpede? Promiţi?

Mutz aprobă din cap. Nu putea vorbi.

— Mă găseşti în bucătărie, zise Anna şi ieşi.

Mutz luă hârtiile şi începu să citească rândurile îngrijit scrise de mână.

Soţul

Scumpa mea Anna, steaua mea,

Am ars zeci de pagini – nimic nu poate fi lăsat pentru privirile altora – încercând să-ţi povestesc cum m-am schimbat şi în cele din urmă iată la ce am ajuns. O să ţi se pară încurcat şi poate vor fi părţi pe care n-o să le înţelegi. La început, m-am gândit să nu-ţi spun totul, însă am hotărât să nu-ţi ascund nimic, oricât de greu îmi este să-ţi scriu şi oricât de greu o să-ţi fie ţie să citeşti. Cuvintele sunt pentru tine, dar sunt şi pentru mine. Chiar şi acum, când se scrie atât de mult şi se citeşte şi se uită, un lucru scris devine într-un fel consfinţit.

Ai crezut că am murit? Îmi pare rău. Da, pentru asta îmi pare rău şi te rog să mă ierţi. Îmi imaginez chipul tău adorat, răvăşit de plâns pentru că eu sunt mort şi aş vrea să fiu acolo şi să-ţi arăt că sunt viu, mai mult decât viu, mult mai mult! Aşa că pentru asta îmi pare rău. Când am să-ţi povestesc în ce fel m-am schimbat, s-ar putea să-ţi doreşti să fiu mort. (Nu te speria.) Trebuie să înţelegi că nu-ţi pot cere iertare pentru ce-am făcut, căci pot să-ţi cer iertare doar pentru păcate, iar ceea ce am făcut nu este un păcat în faţa lui Dumnezeu. Dimpotrivă, este o evadare din păcat. Regret nu felul în care m-am schimbat, ci că mi-a luat atât de mult timp să aflu cum trebuia să mă schimb. Şi îmi pare rău că a trebuit să vă părăsesc, pe tine şi pe Alioşa. Acum înţeleg cum trebuie să se simtă cineva salvat de la un naufragiu, ştiind că cei dragi n-au fost salvaţi, ştiind că ei sunt încă acolo, luptându-se cu apa rece, strigând după ajutor, dar fără să ştie dincotro ar putea veni acel ajutor. Trebuie să-ţi spun că noi, cei în mijlocul cărora trăiesc acum, numim obştea noastră „corabie". Anna, eu trăiesc aici printre îngeri. Mie mi se pare firesc să scriu asta şi să-ţi spun că şi eu sunt înger, dar când citesc cuvintele pe care tocmai le-am scris mi-amintesc că s-ar putea să crezi că mi-am pierdut minţile. Aşa că trebuie să-ţi povestesc totul, fără ruşine sau teamă.

N-a fost niciodată un secret pentru tine că eram foarte credincios; credeam în adevărul fiecărui cuvânt din Evanghelii, atunci când cuvintele apostolilor şi profeţilor păreau să se contrazică, doar lipsa mea de înţelepciune mă făcea să nu le pot înţelege. Cred că ştii cum credeam eu în Paradis, acea stare a cerului şi a pământului dinainte ca Adam şi Eva să guste din fructul oprit. Acela era Paradisul pe care mi-l imaginam, Edenul, nu Cerurile, acolo tu şi cu mine şi cu Dumnezeu ne-am fi plimbat împreună prin pădure, stând de vorbă, şi noi doi am fi călărit alături de îngeri pe o pajişte fără sfârşit. Nu cred c-ai ştiut cât de tare mă tulbura să văd ce diferită e lumea noastră de Eden şi cât de mult ne deosebeam, tu şi cu mine, de îngeri. Nu puteam suporta să văd

cât de mulţi ţărani se aşteptau să trăiască întotdeauna atât de rău; cum beau şi se încăierau şi flămânzeau, cum pruncii piereau la sânul mamelor, de boală sau de foame, şi cum erau în stare să călătorească sute de kilometri prin noroiul întunecat pentru a săruta o icoană vestită. Nu puteam suporta să văd cum fabricile îi luau pe ţărani şi-i transformau în piese ale unei maşinării. Nu puteam suporta felul în care minţeau toţi; avocaţii minţeau pentru că asta le era meseria, funcţionarii minţeau că sunt cinstiţi, preoţii minţeau că sunt buni, doctorii minţeau că sunt în stare să-i vindece pe bolnavi, gazetarii minţeau vorbind despre toţi ceilalţi mincinoşi. Nu puteam suporta felul în care oamenii îşi chinuiau caii. Ei arată mai demni decât noi, mai aproape de caii din Eden decât suntem noi de bărbatul şi femeia din Eden. Ei reuşesc să fie ceea ce noi nu putem fi, mândri şi umili în acelaşi timp. Colonelul iubea caii. Îi trata bine şi-şi făcea oamenii să-i trateze şi ei bine. Că veni vorba, a fost ucis, ştiai? Când i-am văzut prima oară pe husari am dorit să fiu şi eu ca ei. Caii şi hainele lor erau de o rară frumuseţe, chiar şi chipurile lor – păreau făcuţi mai mult pentru iubire decât pentru război. Iubire sălbatică, o iubire care voia să cucerească, dar iubire totuşi, iar eu aveam doar şaptesprezece ani, era felul de iubire pe care îmi doream s-o duc lumii, cusută pe un stindard. Eram neştiutor şi prost. Chiar credeam că nu vor mai fi războaie şi, dacă ar fi, acei husari frumoşi şi caii lor frumoşi ar fi prea delicaţi ca să fie distruşi de gloanţe. Şi doar mai târziu am aflat cât de mulţi dintre acei husari erau beţivi şi cartofori şi se purtau rău cu femeile. Oricum, la vremea aceea credeam că ţarul era deosebit de apropiat de Dumnezeu, aşa cum nu era nici unul dintre preoţii pe care-i întâlneam, şi a-l sluji pe ţar mi se părea a fi o cale de a-l sluji pe Dumnezeu altfel decât ar fi putut un călugăr. În plus, dacă m-aş fi călugărit n-aş fi putut niciodată să fiu cu tine.

L-ai cunoscut fără îndoială pe ofiţerul cu care eram cel mai adesea împreună, Cerneţki, acela care se străduia tot timpul să-şi dovedească sângele mongol, cu toate că era blond şi avea ochi albaştri. Mergeam împreună la iarbă verde, îţi aminteşti? Era o pajişte lângă râu, cu trestii şi flori. A vărsat vin pe rochia ta şi s-a prefăcut că se împuşcă. Mi-amintesc că ne-am prăpădit de râs. Aş zice că tu şi Cerneţki şi acela care am fost cândva eu râdeam mult. Am impresia că acum, că sunt înger, nu mai râd aşa mult. Doar de bucurie, nu în bătaie de joc.

Mai era un bărbat în regiment, despre care nu ţi-am spus. Îl chema Ceanov. Era potcovar. Un om scund, slab şi vânos, ars de soare, cu pomeţi înalţi şi o mustaţă în care nu voiau să crească niciodată mai mult de câteva fire zbârlite. Nu-ţi puteai da seama ce vârstă are şi nici dacă ridurile care-i brăzdau faţa, pornind ca nişte raze de la rădăcina nasului, erau de la vârstă sau de la soare sau şi de la una şi de la alta. Era din Siberia. Muncea la forjă din zori şi până-n seară şi uneori până noaptea şi asta, ca şi faptul că ştia tot ce se putea şti despre cai, îl scăpa de pedeapsă pentru hachiţele lui. N-ar fi

salutat niciodată un ofiţer, aşa că-l ţineau ascuns când venea vreun general în inspecţie, şi refuza să meargă la despăducheat cu ceilalţi bărbaţi, atunci când toată lumea se despuia într-o colibă pentru dezinsecţie şi duş. Atunci pleca din garnizoană şi se întorcea peste câteva ore cu o spravka, adeverinţă de la o baie publică din oraş, prin care se adeverea că fusese stropit contra păduchilor şi duşat acolo. Vorbea rar. Auzisem zvonuri despre el înainte de a-l cunoaşte, cum că era un fost puşcăriaş care făcuse zece ani de muncă grea pentru omor, că-i murise toată familia în timpul foametei şi că nu era ortodox sau evreu sau catolic sau musulman, ci membru al uneia dintre acele ciudate secte mistice despre care citeşti prin gazete. Se zicea că era hlîst, flagelant, că se biciuia singur şi se învârtea ca un titirez în ceremonii secrete care se încheiau cu orgii. Ştiam că e vegetarian şi nu bea, ceea ce e o trăsătură a acestor nonconformişti, însă putea fi văzut la toate slujbele bisericii ortodoxe.

Prima oară l-am văzut de departe, când îl duceam pe Hijaz la o plimbare dimineaţa devreme cu restul escadronului prin padoc, lângă forja lui. Forja şi nicovala se aflau în faţa padocului, într-o curte acoperită şi se auzea şi se vedea cum ciocăneşte la o potcoavă. Era o dimineaţă geroasă şi îl desluşeai cu greu prin aburul respiraţiei de oameni şi cai, dar eu mă uitam la el şi la strălucirea roşie a forjei. Ciocănitul a încetat şi l-am văzut cum se ridică şi se uită drept spre mine, urmărindu-mă cu privirea în timp ce mergeam mai departe. M-am simţit de parcă amuţirea ciocanului m-ar fi lăsat descoperit, ca şi când sunetul copitelor lui Hijaz pe pământul îngheţat şi răsuflarea lui şi clinchetul harnaşamentului i-ar fi atras atenţia lui Ceanov, cu toate că scoteam toţi aceleaşi sunete. Când a cârâit o cioară şi alţi bărbaţi şi cai au ajuns între mine şi fierar, am fost bucuros de acoperire. Cu toate astea, peste câteva secunde am ajuns iar în câmpul vizual al fierarului şi el tot mă privea. Nu s-a întors la ciocanul lui decât atunci când l-am scos pe Hijaz din padoc. Ţii minte, Anna, când ne-am întâlnit prima oară, ţi-am spus cum se văd sufletele bune de la distanţă, ca luminile în întuneric? Ştiu acum că după asta se uita Ceanov. Atunci mi s-a făcut frică de el. M-am tot ferit de el până când, într-o zi, toţi soldaţii mei erau prinşi cu alte treburi şi lui Hijaz i-a căzut o potcoavă şi a trebuit să merg personal la el.

A lăsat calul în grija subordonaţilor, şi-a scos şorţul şi m-a întrebat dacă aş vrea să-i fac onoarea să iau ceaiul cu el. Mi-a vorbit ceremonios, ca de la sergent la ofiţer, şi sincer, dar era o expresie pe chipul lui şi un ton în vocea lui care nu erau acelea ale unui subordonat. Mă conducea, iar eu îl urmam supus, aşa cum se lăsa Hijaz dus de mine afară din boxa lui din grajd dimineaţa.

Ne-am dus într-un atelier cu un banc de lucru în mijloc, o singură scândură de stejar, însemnată cu crestături şi măsurători, şi o harababură de scule atârnate pe pereţi, printre care străluceau câteva obiecte de oţel şi alamă. Era o sobă în fund şi nişte bănci

de lemn aşezate pe nişte lăzi de muniţie. Şi mai era şi o masă de fier forjat, lucrată frumos. Fusese făcută de un ucenic, m-a lămurit Ceanov. A turnat ceai în pahare fixate în suporturi făcute din foi subţiri de alamă, modelate în matriţe şi fasonate după forma paharelor. Pe alamă erau gravate desene şi liniile gravate se înnegriseră, ieşind astfel în evidenţă pe fundalul lucitor al metalului lustruit. L-am întrebat pe Ceanov dacă şi ele fuseseră făcute de ucenici, el a negat, spunând că le făcuse singur. Le-am ridicat să le văd mai de-aproape. Erau oameni înfăţişaţi pe ele. Aveau un aer grosolan, păgân, cu capete mari şi trupuri mici. Mai era şi un pom cu fructe. Am înţeles ce era. Era Grădina Edenului şi Dumnezeu era acolo, sub pom, vorbind cu Adam şi cu Eva! Am fost atât de tulburat de emoţie că am început să răsucesc paharul cu suport repede, ca şi cum aş fi citit o carte, şi am vărsat ceaiul pe podea, paharul s-a dus după el şi s-a făcut ţăndări.

Ceanov a curăţat totul, nici nu m-a lăsat să-mi cer scuze şi mi-a dat alt pahar. Mi-a spus să nu mă necăjesc, să nu mă tem. Auzise că eram un om credincios şi devotat Evangheliilor şi dorise să mă cunoască. Venea dintr-un oraş numit Iazîk, aflat în Siberia, între Omsk şi Irkuţk. Nu fusese niciodată osândit şi n-avea familie; era orfan, fusese înfiat de fierarul din Iazîk şi-i moştenise atelierul la moartea acestuia. Nu era flagelant, dar, ca toţi locuitorii din Iazîk, făcea parte într-adevăr dintr-o sectă. N-avea să-mi povestească despre asta decât că el şi ceilalţi membri ai congregaţiei trăiau deja în Rai, în Paradis, aici, pe pământ.

Anna, scumpa mea, eu sunt un scriitor modest, nu am forţa unui Sfânt Ioan sau a unui Sfânt Pavel, ca să-ţi spun cât de adevărat şi convingător mi-a părut potcovarul vorbind de asemenea lucruri de neînchipuit. Întotdeauna i-am ascultat cu răbdare pe fericiţii săraci cu duhul şi pe predicatorii zgomotoşi pe care-i întâlneşti în oraşele mari, dar nu m-aş opri să ascult un om care declară că Raiul s-a făcut deja pe pământ. Cu toate astea, Ceanov m-a făcut să mă opresc. Mi-a vorbit cu atâta siguranţă, privindu-mă în ochi şi zâmbind atât de blând, cald şi voios, însoţindu-şi vorbele cu gesturi graţioase, atât de diferite de cele pe care le făcea bubuind în nicovală. Glasul îi era calm şi totodată ritmat, de parcă ar fi cântat.

Fireşte, l-am întrebat cum putem intra în Paradis în felul ăsta, fără să murim, şi el a devenit mai serios şi mi-a spus că fiecare trebuie să facă drumul de unul singur. Singura cale era să arzi cheile Iadului, mi-a zis. A apucat o bucată de cărbune, a deschis soba şi a aruncat cărbunele în jăratic, unde cărbunele s-a aprins pe loc. Şi-a turnat apă fierbinte din samovar pe degete, ca să se cureţe de praful de cărbune.

L-am întrebat ce erau cheile Iadului şi el mi-a spus că vom vorbi altă dată şi s-a întors la nicovala lui. Am rămas o vreme lângă sobă, răsucind în mâini suportul de pahare gol. Sperasem că mi-l va da mie, ca un semn palpabil al unei promisiuni că exista mai mult decât ştiam eu.

Întâmplarea a făcut să nu-l mai văd apoi pe potcovar câteva luni. Au fost manevre, am avut permisie – ne-am dus s-o vizităm pe mama ta, ţii minte – şi, când m-am dus să vorbesc cu el, ucenicii mi-au spus că are treabă în atelier. Am început să mă întreb dacă nu cumva şi ucenicii locuiau în Paradis. Aveau ceva din altă lume în înfăţişare; piele netedă şi voci blânde şi chipuri fără vârstă. După cum poţi să-ţi imaginezi, mă gândeam foarte mult cum se poate să trăiască nişte oameni în Paradis şi în acelaşi timp să pară că trăiesc printre noi, în mijlocul minciunilor şi al murdăriei şi al cruzimii, al dezamăgirilor şi urâciunii. Eram chinuit de întrebări şi ţie nu-ţi spuneam nimic. Nu ştiu de ce. Probabil mi se dăduse o preştiinţă a ceea ce avea să se întâmple, ceva care avea să ne despartă. Poate ceea ce mă făcea să-mi fie frică să-ţi pomenesc măcar de potcovar erau cuvintele „de unul singur". Dar eram foarte nerăbdător. Poate ţi-ai dat şi tu seama. Simţeam că sunt pe cale să mi se încredinţeze o putere tainică.

Într-o seară de miez de vară, când regimentul era la aplicaţii pe teren lângă Poltava, moţăiam în cortul meu. Unul din soldaţii mei a intrat şi a spus că voia cineva să mă vadă. Mi-am pus cizmele şi am ieşit. Acolo era unul dintre ucenici. În loc să salute, mi-a pus o mână pe umăr şi a început să-mi şoptească ceva la ureche despre Hijaz, pe care-l trimisesem la potcovit mai devreme. Înainte să apuce să termine, soldatul l-a înşfăcat şi l-a culcat la pământ cu o lovitură peste faţă, spunând că o să-l înveţe el cum să-şi respecte superiorii. L-am întrebat pe soldat dacă ştia ce făcuse şi soldatul s-a uitat la mine ca la un nebun. Mi-am dat seama că, în vreme ce pentru mine lucrurile arătau ca şi cum soldatul se trimisese singur direct în Iad pentru că lovise un înger, sau cel puţin un locuitor al Paradisului, în viaţa militară acţiunea soldatului era normală şi în acel moment nu mă puteam opune. I-am spus soldatului să-l ducă pe ucenic la doctor. Cred că-i rupsese un dinte. Am pornit spre tabăra fierarilor.

Corturile şi furgoanele lor se aflau la oarecare distanţă, la marginea unei păduri. Forja de campanie şi nicovala erau instalate sub o tendă, ca să-i ferească pe potcovari de soare, şi unul din ceilalţi ucenici chiar lucra acolo. L-am întrebat de Hijaz. Mi-a arătat un ţarc unde erau închişi mai mulţi cai şi mi-a spus că Hijaz era gata şi puteam să-l iau după ce mă vedeam cu Ceanov, dacă-mi convenea. Am aprobat din cap, incapabil să vorbesc, cu inima bătând să-mi spargă pieptul şi ucenicul şi-a lăsat uneltele şi m-a condus până în spatele locului său de muncă.

Tenda era ridicată chiar în dreptul primului copac. Era o pădure de fagi subţiri, cenuşii şi înalţi. L-am urmat pe ucenic câţiva paşi în pădure. Era cam ora zece. Soarele tocmai apusese, dar mai era încă lumină. Ucenicul m-a condus spre un cort care fusese ridicat deasupra unui pârâu; pânza era fixată pe ambele maluri, dar apa curgea chiar pe linia mediană a cortului şi stâlpii erau înfipţi pe fundul pietros al pârâului. Ucenicul m-a întrebat dacă aş vrea să-mi scot cizmele şi mi le-am scos şi mi-am desfăşurat

obielele şi am păşit în apa rece care-mi ajungea până la glezne. Ucenicul a plecat şi eu am mers în susul apei şi am intrat în cort.

Ceanov stătea în faţa mea, pe un scaun de pânză. Picioarele scaunului şi picioarele lui goale erau în apă, care clipocea în jurul lui cu un susur plăcut. Mă gândisem atât de mult la această întâlnire şi-mi pregătisem atâtea întrebări şi răspunsuri, dar prima lui remarcă m-a luat pe nepregătite. M-a întrebat de ce era Hijaz armăsar. Ştii ce e un armăsar, Anna, nu-i aşa? Un cal care n-a fost jugănit. Am şovăit şi am răspuns poticnit că era un cal bun, ascultător, puternic, răbdător, iute când i-o ceream. Se arătase uneori îndărătnic, atunci când era cârlan, dar îl dezvăţasem, cu disciplină, dreptate şi dragoste, aşa cum face un călăreţ iscusit. În plus, husarilor nu le plac caii jugăniţi. Cred că n-au avânt în atac.

Speram că fierarul o să înceapă să spună ceva ce puteam înţelege, dar el a încuviinţat din cap şi mi-a pus o întrebare încă şi mai ciudată, dacă eu credeam că un cal poate păcătui. I-am spus că nu mă gândisem la asta până atunci, dar nu, credeam că un cal nu poate păcătui, nici un animal nu poate.

Ceanov a zâmbit şi a dat iar din cap. A zis că aveam dreptate, nici un animal nu poate păcătui. Doar omul poate. Omul e stăpânul calului, mi-a spus el, dar nimeni nu e stăpânul omului, cu excepţia omului însuşi, aşa cum a voit Dumnezeu. Dumnezeu aşteaptă de la om să se stăpânească pe sine, să înţeleagă calea de-a se aduce pe sine înapoi la ascultare şi neprihănire şi dragoste, să fie un înger în Paradis. Ceea ce poate fi îngăduit la un armăsar nu poate fi îngăduit la om, pentru că îndărătnicia omului e fioroasă şi crudă, iar dorinţele şi ambiţiile lui – ticăloase.

Ceanov s-a ridicat, şi-a descheiat bretelele şi a început să-şi scoată cămaşa. „Am să fac o baie“, mi-a spus şi mi-a cerut să stau şi să ascult. Mult mai târziu m-am gândit că dacă cineva l-ar fi auzit vorbind astfel unui ofiţer, ar fi fost biciuit şi degradat, însă atunci nici prin cap nu mi-a trecut să-i pun autoritatea la îndoială. M-a întrebat, într-un fel care nu cerea un răspuns din partea mea, ce-i făcea pe oameni atât de cruzi şi lacomi. Ce-i mâna să fure unul de la altul şi să se exploateze unul pe altul, să poarte războaie, să violeze şi să batjocorească femei şi copii, să mintă şi să înşele şi să se poarte ţanţoşi ca nişte cocoşi, să schilodească natura? Ce povară purtau cu ei, pusă asupra lor de Dumnezeu după ce-au gustat din fructul oprit, care-i făcea să se dispreţuiască, să trăiască în vină şi ruşine şi frică de bătrâneţe şi de moarte?

S-a întors cu spatele, apoi şi-a lăsat pantalonii să cadă în apă. Era gol în râu, doar cu lanţul de aur în jurul gâtului.

A spus: „Eu nu mai am această povară“. S-a întors cu faţa la mine. A spus: „Eu am fost făcut înger“.

Era puţină lumină în cort, dar am putut să văd că între picioarele lui nu era nimic,

un gol. Fusese castrat. Organele genitale îi fuseseră tăiate.

Ceanov s-a ghemuit şi a început să-şi împroaşte apă pe trup. Mi-a spus că el arsese cheile Iadului, că încălecase pe calul alb. Mi-a spus că atunci când va veni războiul el îmi va fi alături, pentru salvarea mea. A spus multe alte lucruri pe care le-am uitat. Nu mai puteam asculta. Am ieşit din cort, mi-am luat cizmele şi am început să alerg. S-ar putea să fi căzut în pârâu, nu-mi amintesc. L-am găsit pe Hijaz şi am călărit ore în şir, până când am zărit sclipirea Poltavei.

Săptămâni întregi m-am frământat. Mi-e greu să recunosc acum, mai greu decât îţi poţi închipui, dar am crezut sincer că Ceanov e nebun, un nefericit. Eram teribil de dezamăgit! Că totul se rezumase la o tăietură de bisturiu. Simţeam că fusesem tras pe sfoară. Îmi imaginasem, în credinţa mea, că avea să-mi dezvăluie vreo strălucire tainică, sau o rugăciune lungă şi plină de înţelesuri, poate chiar o cale anume a postului şi jertfei de sine. Asta, castrarea, era ridicolă. Cu toate astea, dacă privesc cu sinceritate în urmă, chiar şi atunci, în îndoiala mea, o parte din mine se uimea de curajul lui, de faptul că el credea cu atâta tărie în Cuvânt, încât să facă acel sacrificiu. E ciudat câţi oameni diferiţi se pot adăposti înăuntrul nostru atunci când nu suntem siguri de ceva. E ca şi cum în mintea noastră s-ar afla un grup de oameni care dezbat, în timp ce o altă parte a noastră stă deoparte, cu mâinile la urechi, nevoind să asculte nici un argument.

M-am gândit la tine, fireşte, şi la Alioşa, cum Alioşa n-ar fi existat dacă eu aş fi fost unul din castraţii potcovarului, cum tu cu greu ai fi găsit la mine ceva pentru care să merit să mă iubeşti, ca să nu mai vorbesc de căsătorie, dacă aş fi fost ca un cal jugănit şi supus. Şi, lucru ciudat, în acea ultimă vară, înainte de război, lumea chiar semăna mai curând cu Paradisul decât cu Iadul. Poate a fost întâmplare. Poate, după ce-l văzusem pe Ceanov, asta doream eu să văd. Pe drumul de întoarcere la tabăra de pe Poltava toţi cei pe lângă care treceam păreau să mă salute bucuroşi. Am văzut un ţăran care-şi adăpa bătrânul cal de povară în fluviu şi-l mângâia pe gât şi-i şoptea ceva la ureche. Am văzut într-un lan copii intrând şi ieşind în fugă printre rândurile de floarea soarelui. Se alergau unul pe altul în joacă nevinovată. Toţi râdeau.

Ai fost surprinsă, cred, când am venit acasă câteva zile mai târziu şi te-am tras cu sila în dormitor. Nu prea aveai chef. Ţi-era cald şi erai obosită şi voiai să te speli, dar eu nu te-am lăsat şi tu te-ai înviorat. Să fi făcut Dumnezeu aceste chei ale Iadului cu atâta cruzime, ca să ne dea atâta plăcere? mă gândeam atunci. Mă gândeam că-ţi plăcea cum le foloseam. Mă întrebam dacă Ceanov nu era o unealtă a Prinţului Întunericului, a Vrăjmaşului. Parcă aveam febră în ziua aceea. Ţi-aminteşti? Am zăbovit îndelung cu buzele şi limba între picioarele tale şi mi-am lăsat sămânţa să ţâşnească înăuntrul tău, şi am revărsat-o a doua oară pe limba ta şi pe buzele tale. Voiam să mă simţi cum

pătrund pe fiecare poartă a trupului tău. Voiam să ţi-o apăs în urechi, în ochi, pe pântece, pe spate. Şi cum îmi mai plăcea gustul tău, roua sărată dintre picioarele tale.

Şi apoi a venit războiul şi Ceanov a dispărut. Nu numai el, ci şi ucenicii. A fost mare scandal. S-a aflat la statul-major cum trecuse colonelul cu vederea indisciplina lui Ceanov şi, dacă n-ar fi fost urgenţa situaţiei, ar fi fost cu siguranţă pedepsit. Aşa, s-a găsit un fierar ucrainean să facă treaba şi am fost toţi urcaţi în trenuri şi trimişi spre apus, către frontiera austriacă.

Totul era neobişnuit în acele prime zile de război, însă eu nu simţeam teamă, aşa cum mă aşteptasem. Stând în compartimentul trenului – era un cupeu obişnuit, aşa cum iei când călătoreşti spre Crimeea sau Petersburg, soldaţii şi caii erau în furgoane – mi se părea că mergem în vacanţă. Eram îmbrăcaţi în uniforme, fireşte, dar toată lumea spunea toate glumele de care-şi amintea. N-aveam habar de ce urma să se întâmple sau cât de departe aveam să mergem, nici cât de repede. Ne gândeam că s-ar putea să ajungem să intrăm călări în Viena. Sau chiar în Berlin. „Paris!" a zis careva şi apoi fiecare a plusat cu propriile idei până când capetele noastre s-au umplut de viziuni în care o coloană de husari ruşi străbătea la trap străzi din New York, Rio de Janeiro sau Bagdad. Cu toate acestea, aveam săbii şi pistoale atârnând la cingătoare şi fuseserăm instruiţi să le folosim.

Când am ajuns la destinaţie, o haltă la vreo treizeci de kilometri de front, am primit veşti proaste. Colonelul, care o pornise înainte să se îngrijească de furaje şi de încartiruire, se aflase într-o maşină cu cadre superioare care părăsise drumul când un avion austriac lansase bombe. Bombele nu căzuseră aproape, însă şoferul se speriase. Toţi pasagerii din maşină muriseră.

Ne-am aşezat tabăra la locul de popas. Colonelul a fost înlocuit de secundul său, un personaj mai puţin popular. Era un nobil mai înalt în rang decât colonelul şi socotise întotdeauna că el ar fi trebuit să comande regimentul, dar era de fapt un om leneş, care nu învăţase niciodată prea mult, doar să-i pedepsească pe inferiorii cu sânge mai puţin albastru. Ţi-l aminteşti probabil, un tip masiv, palid cu barbă neagră şi ochi injectaţi. Rumlian-Peciorski, aşa-l chema. Ne-a spus că aveam să pornim mai departe în zori, posibil la atac.

În tren m-am gândit la tine. Ţi-am promis să fiu sincer, Anna, şi în tabără, când s-a întunecat, m-am gândit mai mult la Ceanov. Pentru prima oară am auzit în depărtare sunetul artileriei. Oamenii spun întotdeauna că e ca tunetul, şi aşa şi este, numai că tunetul încetează. Toată noaptea a fost un du-te-vino de convoaie lente, grele, transportând oameni şi proiectile şi animale, aşa îmi închipuiam, căci nu le puteam vedea, le auzeam gemând şi nechezând şi bocănind cu copitele, auzeam roţile furgoanelor şi mărşăluitul. Şi ceilalţi foloseau aeroplane! Ţi-aduci aminte, Anna, când

am fost la aerodrom cu Alioşa să privim cum decolează avioanele şi dispar în văzduh? Am crezut că sunt lucruri minunate. M-am gândit, când am văzut soarele reflectat, alb, de aripile lor, atât de sus în tării, că omul realiza ceva, că începea un altfel de timp. Acum sunt folosite ca să lanseze bombe. Cu toate că eram de-atâta vreme ofiţer, nu văzusem până atunci nimic asemănător cu acest efort desfăşurat de jur împrejurul meu, această organizare, această agitaţie a unor mii de oameni, îndreptată spre ceva la care nu asistasem niciodată, dar de la care nu aşteptam nimic bun. Încă nu înţelegeam ce legătură avea asta cu ideile lui Ceanov. Era absurd.

Târziu, în noapte m-am dus să-l caut pe Cerneţki. Era întuneric. Câţiva ofiţeri din escadronul lui jucau cărţi la lumina unui felinar în cortul lui, însă el nu era acolo. Mi-am dat seama după grămada de bancnote de pe masă că jucau pe mize mari. M-au privit cu acel amestec de acceptare şi suspiciune cu care eram obişnuit. La un moment dat îl ajutasem pe fiecare să se descurce cu un cal, dar niciodată n-am băut şi n-am jucat cărţi cu ei, nici nu i-am însoţit în vreun local public. Oricum, această poveste o ştii. M-ai ajutat să le fac faţă. Te plăceau. Aşa că am întrebat unde e Cerneţki şi ei au schimbat priviri între ei şi unul mi-a spus că era afară, de cealaltă parte a drumului, dincolo de furgoanele bucătarilor. Mi-au oferit lanterna electrică a lui Cerneţki, cadou de la mătuşa lui, şi am luat-o. Am trecut drumul şi am găsit furgoanele bucătarilor şi am întrebat dacă văzuseră un ofiţer. Mi-au arătat în întuneric, unde nu puteam desluşi decât un pâlc de copaci. Mergând într-acolo, am auzit o voce de femeie şi o mână mi-a atins mâneca. Femeia m-a întrebat dacă mă simţeam singur şi dacă mi-ar plăcea să petrec puţin timp cu ea. Am spus nu şi am împins-o, nu prea brutal, sper. M-am apropiat de copaci şi am zărit acolo o siluetă cu o ţigară în mână. Am aprins lanterna. Era Cerneţki. O fetiţă stătea în genunchi pe pământ, în faţa lui. La atingerea luminii, şi-a scos la iuţeală ceva din gură şi s-a întors spre mine, ridicând mâna, să se ferească de lumină. Am văzut că Cerneţki îşi îndesa mădularul în pantaloni. Altfel, nici el nici fetiţa nu păreau că au de gând să se mişte. Cerneţki şi-a pus mâna pe capul fetei şi cu mâna în care ţinea ţigara mi-a făcut semn, înjurând şi spunându-mi să sting lumina. Fireşte, până când n-am vorbit, n-a ştiut că sunt eu. Am stins lanterna şi i-am spus că era doar o copilă. Am văzut capătul ţigării descriind un arc spre gura prietenului meu şi strălucind când a tras un fum. Mi-a spus că fata are paisprezece ani, vrând să zică, presupun, că era destul de mare pentru a fi plătită de un bărbat. A dat drumul la ţigară şi am văzut-o iar lucind când copila trăgea din ea. N-arăta de paisprezece ani. Nu ştiu câţi ani avea. Doisprezece? Zece? Oricum, un copil, indiferent cât de experimentată era în îndeletnicirea ei. Cred că am vorbit din nou, spunând ceva de genul că ar trebui să-şi găsească o fată mai mare. Poate chiar m-am oferit să plătesc eu. Nu m-am mai apropiat. Nu voiam. Pe urmă am auzit-o pe fată vorbind în întuneric: „Cine-i acolo?" Cerneţki i-a

zis să tacă şi să-şi facă treaba. M-a strigat pe numele mic şi mi-a spus: „Asta nu-i treabă pentru tine".

M-am întors la cortul lui Cerneţki şi am lăsat lanterna şi cei de-acolo m-au întrebat dacă l-am găsit. Am răspuns că nu. Doi dintre ei au spus imediat: „L-a găsit!" I-am întrebat de ce trebuia să se întâmple cu o fată atât de tânără. Nu le-a plăcut ce le-am spus. Laşmanov a spus, destul de serios, că mâine am putea fi morţi cu toţii şi fiecare bărbat ar trebui să apuce ce poate, fată, femeie, bunică, băiat. Eu le-am spus că, de bună seamă, dacă urma să murim, trebuia să ne rugăm la Dumnezeu să ne ierte păcatele. Au râs cu toţii şi mi-au spus că eu n-aveam păcate. Şi Laşmanov a zis – prea iubita mea Anna, tu ştii cât de mult urăsc să folosesc asemenea cuvinte, dar ţi-am promis să nu-ţi ascund nimic, şi acum ne aflăm foarte aproape de schimbare – ei bine, a zis: „Husarul bea, fute şi se bate, şi apoi se roagă. Pe urmă iarăşi bea, fute şi se bate."

Dimineaţa, ofiţierii au primit instrucţiuni. Regimentul urma să atace. Întregul corp, întreaga armată şi alte armate ruseşti urmau să atace. Ştiam că urma să ne aflăm în avangardă, dar aveam aşa un sentiment că facem parte dintr-o oaste fără număr, popor de războinici în mişcare, şi ne simţeam puternici. Faptul că ofiţerii superiori aveau hărţi amănunţite cu locurile înspre care ne îndreptam, cu toate că nu era vorba de teritoriu rusesc, ne-a mirat şi ne-a încurajat. Ceea ce nu voiau să ne spună era dacă urma să-i atacăm pe nemţi sau pe austrieci. De nemţi ne temeam, însă austriecii, credeam noi, aveau s-o ia pur şi simplu la sănătoasa. Mulţi dintre ei nici măcar nu erau austrieci, ci cehi, slovaci, sloveni, croaţi, bosniaci, ruteni, polonezi. Ăştia puteau chiar să treacă de partea noastră. Noi aveam pistoalele încărcate şi săbiile ascuţite. Lucrul de care mă temeam cel mai tare era să trebuiască să lovesc un inamic cu sabia. Fireşte, eram instruit s-o fac, însă gândul de-a mă apropia de un om atât cât să-l sărut sau să-i strâng mâna şi să ridic sabia asupra lui şi să-l tai în două era îngrozitor. Nu credeam că am să pot găsi în mine atâta ură faţă de un necunoscut, chiar dacă el ar încerca să-mi facă acelaşi lucru. Nutrisem aceeaşi teamă în ziua în care ne-am cunoscut, în faţa fabricii. Gândindu-mă la asta, am început să mă gândesc la tine. M-am gândit la Hijaz, frumosul animal de sub mine, care mă purta înainte, şi la ce spusese Ceanov, cum mă întrebase el dacă un animal putea păcătui. M-am întrebat dacă mă purtam mult diferit faţă de cum se purtase Cerneţki cu fata: ba chiar mai mult, căci probabil fata nu era cu totul neprihănită, dar Hijaz era. M-am gândit iar şi iar şi la ultimele cuvinte ale lui Cerneţki. Asta nu-i treabă pentru tine. M-am zbuciumat mult, în timp ce ne îndepărtam călare în dimineaţa aceea. Totuşi, în acea zi n-am dat ochi cu inamicul, cu toate că, la capătul zilei, aproape toţi oamenii şi toţi caii regimentului erau morţi.

Era o zi fierbinte, pe la sfârşitul lui august. Ţin minte mirosul de ciuboţica-cucului care creştea la marginea drumului, mai puternic uneori decât mirosul de balegă de la

convoaiele de furgoane pe care le depăşeam. Treceam pe lângă coloane de soldaţi care mărşăluiau kilometri la rând. Mulţi cântau. Simţeai că ai de-a face cu un fel de excursie ciudată în masă care pornea ca să se întoarcă. N-a durat. Am început să trecem pe lângă oameni care fugeau din casele lor, avansând în direcţie opusă. Ne aflam încă în Rusia, dar era o altfel de Rusie, una în care oamenii care trăiau acolo nu credeau. În satele evreieşti, aceia care aveau destul curaj să iasă afară şi să ne privească cum trecem se uitau la noi de parcă ar fi sperat că n-o să ne mai întoarcem niciodată; în satele greco-catolice eram aclamaţi cu jumătate de gură. Am trecut pe lângă altare greco-catolice, cu chriştii lor agonizând pe cruce şi madonele lor împăcate şi placide. Ţin minte că mă gândeam ce ciudat că toate armatele care erau acum pe cale să se înfrunte credeau că Dumnezeu l-a trimis pe Christos ca să fie ultimul om schingiuit de alţi oameni şi cu toate astea iată-i pe oameni gata să se schingiuiască unul pe altul, cu zecile de mii. Singurii care nu credeau erau evreii, iar ei nu luptau.

La amiază, ne-am apropiat de linia artileriei. Nu începuseră tragerile, dar se făceau pregătiri. Drumul trecea pe lângă o baterie de vreo două duzini de mortiere. Sute de bărbaţi se învârteau în jurul lor cu o energie şi hotărâre pe care n-o mai văzusem până atunci la oamenii care se îndeletniceau cu maşinăriile. Anna, ştii că nu mă pricep la comparaţii, nu sunt poet, dar mi-amintesc că mă gândeam cum părea că oamenii sunt cei care slujesc tunurile, ca şi când tunurile ar fi stăpânii lor şi oamenii şi-ar da toată silinţa să-i mulţumească. Priveliştea mi-a amintit de filmul acela pe care l-am văzut amândoi, despre Ludovic XIV, Regele Soare, mai ţii minte? Cum stătea actorul acela mare şi gras care-l interpreta pe rege absolut nemişcat, doar căscând, în timp ce zeci de servitori se foiau în jurul lui, îmbrăcându-l, îmbăindu-l şi pudrându-l. Şi regele nu dădea nici un semn că ar băga de seamă prezenţa lor sau ce făceau. Aşa de mare îi era puterea. Aceste maşini, aceste ţevi mari, negre şi urâte cu roţile lor şi pistoanele şi manetele lor, erau stăpânele oamenilor. Lângă fiecare tun era o piramidă de obuze de metal strălucitor, mai înaltă decât un cal, cu care să fie hrănit.

Când ne aflam la câteva sute de metri distanţă, artileriştii au îngheţat, ca actorii într-un tablou vivant, şi din fiecare tun a ţâşnit o lumină puternică însoţită de fum negru, şi tunurile săreau înapoi şi apoi rulau iar înainte. O secundă m-a uimit cât erau de tăcute. Apoi, sunetul a ajuns la noi, o serie de tunete şi trosnete îngrozitoare. Socot că am fost prost instruiţi. N-auzisem niciodată atât de multe tunuri mari, aşa de-aproape. Ceea ce trebuie să înţelegi, Anna, este că ăsta nu e doar un zgomot puternic, ca un strigăt sau ca un tren în mers sau ca o orchestră care cântă tare. E o lovitură fizică, nu doar că te asurzeşte, dar te izbeşte în piept, ai impresia că ţi se desprind inima şi plămânii din balamale. Cei mai mulţi dintre noi ne luptam să ne stăpânim caii. Câţiva s-au speriat; nici unul n-a fugit. Hijaz s-a comportat mai bine decât mine. După câteva clipe mi-am

dat seama că eram aplecat în faţă în şa, cu ochii închişi, respirând de parcă tocmai ieşisem la suprafaţă să trag aer în piept după ce era gata să mă înec şi îl strângeam cu genunchii pe Hijaz atât de tare că animalul a încetinit, gata să se oprească. Şi tirul s-a încheiat; se auzea iar ropotul coloanei la drum şi se auzeau ciocârliile cântând peste lanuri. M-am relaxat, am deschis ochii şi l-am îmboldit pe Hijaz să meargă mai departe, înainte să apuce să blocheze înaintarea escadronului care mă urma.

Când am trecut pe lângă tunuri, au tras iar. Lumina puternică, fumul, reculul şi detunătura, toate s-au petrecut în acelaşi timp. Probabil că sunetul nu era mult mai puternic, dar mie aşa mi s-a părut. Nu mă puteam gândi decât la mine, la cum să scap întreg. Era ceva aşa de intim, că aveam senzaţia că în faţa mea apăruse un străin şi fără nici un motiv sau semn de emoţie mă izbise zdravăn în piept. Fără să-mi dau seama ce fac, am dat drumul la frâie şi picioarele mi s-au înălţat din scări parcă prin propria lor voinţă şi m-am ghemuit cu genunchii la gură, lipiţi de oblânc şi cu mâinile peste obraz. Ca şi mai înainte, grozăvia a încetat şi eu am devenit conştient de ce făceam şi mi-am îndepărtat încet mâinile de la ochi. Nu reuşeam să înţeleg ce se petrece; părea că mă aflu în umbră, cu toate că nu erau copaci în preajmă; şi Hijaz mergea mai departe, ca şi când nu s-ar fi întâmplat nimic. M-am îndreptat de spate şi mi-am pus iar picioarele în scări. Când încercasem să mă ascund de zgomotul tunurilor, patru dintre soldaţii mei, cei mai înalţi, călăriseră în jurul meu, ascunzându-mă privirilor celorlalţi din escadron şi apucând frâul lui Hijaz. Nu mă priveau şi nu vorbeau. Acţionaseră atât de uşor şi de rapid încât cred că făcuseră repetiţii. Eram uluit şi recunoscător, cu toate că n-am spus nimic, pregătindu-mă pentru următoarea salvă, încleştându-mi maxilarul şi simţind frâiele lunecoase de la sudoare. De data asta, salva n-a venit decât atunci când ne aflam la mai mult de un kilometru depărtare, fiind mai uşor de suportat. Nu ştiu ce s-a petrecut; poate soldaţii mă văzuseră în timpul exerciţiilor tresărind la sunetul artileriei şi erau pregătiţi, sau poate vorbise colonelul cu ei. El îmi pusese întrebări mai înainte în legătură cu asta şi eu minţisem, spunând că nu mă tulbura. Mândrie, Anna. În sfârşit, acum eram mişcat şi încurajat de grija arătată de soldaţii mei. Totuşi, ce-ar fi urmat dacă aş fi fost demascat pe loc şi condus înapoi printre coloane, acoperit de ruşine, acuzat, presupun, de laşitate? Poate nu l-aş mai fi reîntâlnit niciodată pe Ceanov. Dumnezeu ştie ce face.

Am călărit mai departe. După o vreme tirul tunurilor a încetat şi totul a devenit foarte paşnic, cu toate că mi-amintesc că mă gândeam că nu se prea zăreau civili decât foarte puţini.

Eram pe drumul spre Lemberg. Regimentul a fost încartiruit, a primit hrană şi apă într-un sat părăsit, unde statul-major se instalase în casa celui mai bogat ţăran. Se instalau telefoane de campanie şi un furier pe motocicletă venea şi pleca. Era iar starea

aceea de ordine şi acţiune precisă şi serviciu în slujba unei puteri mai îndepărtate, mai severe decât aceea pe care o servisem până atunci. În jur de patru după-amiază, escadroanele combatante au primit ordin să încalece şi să înainteze în coloane, în câmp deschis.

A ajuns până la ofiţerii de grad inferior veste despre ce se discutase printre superiori. Nu era vorba de marele atac; acela avea să fie mai târziu. Eram trimişi să testăm apărarea inamicului. Baloane, aeroplane, iscoade şi cercetaşi strânseseră deja informaţii despre liniile austriece – a reieşit că erau austrieci –, dar mai erau poziţii inamice de care statul-major nu era sigur. Îi interesa o vale împădurită. Planul era ca regimentul să abordeze valea de pe culmile joase de ambele părţi. Rumlian-Peciorski era în dificultate, pentru că acţiunea ar fi trebuit întreprinsă în ziua precedentă, astfel că, deşi era târziu, mai aveam doar cinci ore de lumină acceptabilă, şi noi trebuia să mergem, să executăm recunoaşterea şi să ne întoarcem, a insistat să ne punem pe loc în mişcare. Comandanţilor escadronului nu le plăcea planul lui, care presupunea că trebuia să conducă întregul regiment printr-un spaţiu descoperit, un interval de cinci sute de metri între două păduri dese, ca să ajungă în câmpul deschis care ducea spre vale. Rumlian-Peciorski a insistat, explicând că ofiţerii de stat-major se angajaseră să trimită un batalion de puşcaşi să asigure pădurile de ambele părţi ale spaţiului descoperit. Şi aşa am pornit, cu soarele în ochi, de parcă l-am fi dăruit austriecilor ca să-l folosească împotriva noastră.

După o oră, am văzut spaţiul descoperit în faţă. Escadroanele mergeau în coloane de câte patru peste miriştea unui câmp de pe care se strânsese grâul. Ideea era să ne mişcăm cât mai repede cu putinţă prin acel interval şi apoi s-o cotim şi să ne repezim spre culmi. Adjutantul lui Rumlian-Peciorski se uita prin binoclu. Dar şi noi, cu ochiul liber, vedeam steagurile care fluturau de la marginile pădurii, semnalul că locul era deja asigurat de infanterie. Gornistul a dat semnalul de galop mic şi caii noştri au întins pasul. Ne-am scos săbiile, cu toate că, ştie Dumnezeu, nu ne aşteptam să fie nevoie să le folosim. Era doar aşa, ca să ne simţim mai puternici, cu greutatea lor ascuţită în prelungirea braţelor. Şi chiar ne simţeam puternici, când pământul a început să duduie de sunetul copitelor, şi eram tineri şi ni se părea că suntem invincibil de mulţi, aproape o mie, un torent de forţă cabalină şi uniforme suflate de vânt. Sub buzele întinse se vedeau dinţii, ai cailor şi ai oamenilor. Săbiile ar fi trebuit să aibă lamele mate, unse, ca să lunece uşor în teacă şi ca să nu reflecte soarele, dar metalul unora scânteia în lanul de războinici. L-am văzut strălucind.

Mă aflam în avangarda celui de-al doilea escadron care urma să treacă. În faţa mea, vedeam primul escadron cum încetineşte ieşind la câmp deschis şi cum începe să se îndrepte spre capul văii. Am auzit un mic sunet ciudat în aer în preajma mea, felul de

sunet pe care îl face un plici de muşte înainte să lovească ceva şi, desigur, Kigrin, locotenentul de lângă mine s-a plesnit peste ceafă cu un icnet, ca atunci când te înţeapă o insectă. Şi pe urmă s-a prăvălit de pe cal! Mi-amintesc că mă gândeam ce stânjenit s-o fi simţind unul din cei mai buni călăreţi din regiment să cadă de pe cal din pricina unei înţepături de insectă. Am impresia acum că am gândit toate astea înainte să-mi dau seama că peste sunetele pe care le produceau călăreţii, bufnituri, zgomote surde, zdrăngănit metalic, şi acel ciudat şuierat de ceva care loveşte aerul, se auzea sunetul tirului de mitralieră. Nici atunci nu m-a dus mintea că s-ar putea ca ţinta să fim noi. M-am întors şi am văzut cum din coloana noastră se prăvăleau ici-colo mici movile negre care se profilau întunecate pe miriştea luminoasă, ca nişte grămăjoare de bălegar. Soldatul Bilenko mă privea cu o faţă de câine de luptă încolţit. L-am văzut cum se îndoaie de la mijloc, în unghi ascuţit, pe-o parte, ca o marionetă, o mişcare pe care un om n-ar fi putut s-o facă decât dacă i s-ar fi frânt brutal şira spinării, şi a început să-mi strige ceva, am auzit primul cuvânt „Ei...", când o parte din ceafă i-a plesnit şi s-a desprins ca o bucată de cauciuc de care tragi tare şi gura i-a fost astupată de un şuvoi de sânge. Am simţit câţiva stropi calzi de sânge atingându-mi obrazul când calul lui Bilenko a murit sub el şi l-a catapultat pe soldatul mort peste cap, pe pământ. M-am întors iar şi mi-am şters sângele lui Bilenko de pe ochi cu dosul palmei. Vedeam cum explodează primul escadron în faţa mea. Încă se profila clar, ca în urmă cu câteva secunde, doar că acum lăsa în urmă oameni şi cai morţi şi schilodiţi, în timp ce rămăşiţele lui, vii şi răniţi, fugeau în toate direcţiile şi erau hăcuiţi pe măsură ce avansau.

Mi-am dat seama că escadronul trebuia să se realinieze şi să se îndrepte spre pădure, într-o parte sau în alta. Eram năuc. Asta ar fi trebuit făcut, dacă eu aş fi fost un ofiţer bun care rămâne cu mintea limpede, căci focul venea dintr-acolo şi noi eram prea aproape ca să ne retragem, dar în starea în care eram mă gândeam doar la cât de întunecate şi apărate erau pădurile şi ce bun adăpost ne-ar oferi. Ceea ce e şi mai ciudat este că mă gândeam mai puţin la mine sau la ceilalţi oameni din escadron decât la Hijaz. Cel mai important lucru în acea clipă era ca Hijaz să nu fie vătămat. Simţeam că asta avea o importanţă vitală pentru mine.

Nu mai vedeam nici un alt ofiţer rămas în viaţă, nu-l vedeam nici pe trompetist, aşa că l-am strunit pe Hijaz, m-am întors, mi-am ridicat sabia şi am strigat comanda, privind înapoi în josul coloanei. La început, am crezut că, în disperare, oamenii încercau să se adăpostească la pământ sau după caii morţi, erau atât de mulţi nemişcaţi la pământ şi atât de puţini încă în picioare. Nu părea cu putinţă să fi pierdut mai mult de jumătate de escadron într-un răstimp atât de scurt. Şi totuşi, aşa se întâmplase. Supravieţuitorii au început să se pună în mişcare. Fireşte în chiar acele momente, unii

continuau să cadă, atât de repede, atât de fără glorie. Gloanţele puneau stăpânire pe ei şi într-o clipită oamenii încetau să mai existe, fără nici un răgaz între viaţă şi moarte. În mintea mea a început să se işte un fel de incantaţie, către cine, nu ştiu, dar ceream ca totul să încetinească, să se petreacă mai milostiv şi mai demn, să ne lase să asistăm cel puţin la fiecare execuţie, chiar dacă martorii aveau să fie şi ei executaţi după aceea. Şi, cu cât curgea mai mult sânge şi cădeau mai multe trupuri în jurul meu, cu atât era incantaţia mai puternică, de parcă o parte din mine credea că aş fi putut într-adevăr, dacă nu să opresc măcelul, măcar să-l fac să se petreacă mai încet sau să fie luat de la început, ca să fim pregătiţi. Probabil mă gândeam la jocul de fotbal, căutând pe cineva care să fluiere, să impună ordine şi corectitudine. În loc de asta l-am văzut pe Cerneţki, dormind buştean pe mirişte cu haina plină de sânge proaspăt şi cu capul rezemat pe pieptul care se ridica şi cobora al calului său mutilat şi muribund, dormind buştean, cu toate că un soldat cu picioarele zdrobite îi zbiera în ureche să se trezească. Pe urmă, tocmai când eram pe cale să ne năpustim spre pădure, am auzit un sunet, ca de la un stol de duhuri rele, instalându-se deasupra noastră şi cerul a explodat în mii de ţăndări. Mă aflam înăuntrul unei tobe în care bătea un băiat dement, mare cât universul, sunet şi explozie laolaltă, proiectilele explodau aproape la firul ierbii. Ştiam că surzisem după prima rafală de proiectile, însă tot auzeam exploziile, cu tot trupul meu. Deşi nu fusesem atins, simţeam că aveau să mi se sfărâme oasele de la detunături. M-am prăvălit de pe spinarea lui Hijaz şi am căzut peste un cadavru, rostogolindu-mă şi întorcându-mă poticnit şi am deschis ochii la vreme ca să văd lama uriaşă şi rotitoare a unui şrapnel cum îmi despica armăsarul de la gât spre coadă, tăietură urâtă şi adâncă, până în măruntaie şi încheieturi. A rămas în picioare o clipă, şi-a scuturat capul dintr-o parte în alta enervat, ca atunci când alunga muştele. Pe urmă, picioarele i s-au îndoit şi s-a prăbuşit. Mi-am scos pistolul şi m-am târât până la el, însă inima nu-i mai bătea. I-am cuprins gâtul cu braţele şi m-am încolăcit strâns de tot, îngropându-mi obrazul în propriul piept, ca într-un scut cald şi întunecat, şi în coama lui şi am plâns ca un copil. Anna, am plâns cu adevărat, expresia o cunoşteam din lecturi, dar eu chiar m-am auzit scâncind, urlând printre lacrimi şi chiar atunci când n-am mai avut lacrimi, până am răguşit.

După o vreme, când mă oprisem din bocit, încă strâns în coconul meu, mi-am dat seama că nu mai cădeau obuze şi împuşcăturile erau altfel. Mi se părea de neînţeles că oamenii mai sunt în stare să lupte, dar pe măsură ce lumina scădea – din când în când deschideam ochii o clipă – îi auzeam cum strigau ordine, ţipau după ajutor, trăgeau. Treceau cai în viteză, câte unul sau în grupuri mici. Am auzit alte bubuituri de tun, mai la distanţă, rafale de puşcă şi strigăte de atac şi un avion deasupra capului. Pe urmă, a fost întuneric.

Nu ştiu ce s-a întâmplat, dacă am înţeles noi greşit steagurile sau dacă austriecii i-au prins pe oamenii noştri şi au descoperit semnalul. Nu ştiu ale cui erau proiectilele care au căzut peste noi, ale austriecilor sau ale noastre. Mi se pare că nu contează. Atunci n-a contat. M-am descolăcit în întuneric şi m-am ridicat pe genunchi. În jurul meu am desluşit forme de cadavre. Se simţea şi mişcare, un târâit, un zvârcolit. Nu erau toţi morţi. Am auzit respiraţia bolnavă a unui cal, pe urmă o voce de bărbat, murmurând şi gâfâind. Mi-am pus mâinile împreunate pe burta ţeapănă a lui Hijaz, mi-am plecat capul şi m-am rugat la Dumnezeu să ne ierte pe toţi.

Nu puteam scăpa de senzaţia că fusesem atins. Mi-am scos teaca şi puşca şi toate curelele şi le-am aruncat. Mi-am scos vestonul şi l-am aruncat, cu toate actele mele şi, Anna, cu fotografiile cu tine şi Alioşa. Mi-am amintit de ele după aceea, când era prea târziu, şi am regretat, dar în momentele acelea mi se părea că intrasem cu totul în altă lume. Mi-am trecut mâinile peste faţă, peste piept, peste spate, cât am ajuns, peste picioare, peste mijloc. Era sânge uscat de la alţii pe mine, dar eu nu sângerasem. Eram nevătămat.

M-am ridicat în picioare, ghemuindu-mă, şi m-am strecurat spre locul unde vorbea bărbatul acela. Ce rostea era tot un fel de rugăciune, părea să fie un pomelnic cu toţi oamenii pe care-i cunoştea. M-am dus la el şi i-am spus cine sunt şi el mi-a spus că e Iantariov. Era unul dintre soldaţii care făcuseră scut în jurul meu când călăream la înaintare. M-a întrebat dacă ai noştri câştigaseră. Abia de pricepeam ce vrea să zică. I-am spus că nu ştiu. M-a întrebat dacă ai noştri vor veni după noi şi i-am răspuns că da. Iantariov avea stomacul spintecat. Avea probabil dureri groaznice, dar nu arăta. Cum sunt făcuţi asemenea oameni? Cred că era din zona Mării Caspice, din Astrahan. M-a întrebat dacă sunt rănit şi nu i-am răspuns. M-a întrebat dacă n-aş vrea să-i împuşc calul în locul lui. I-am spus că animalul era mort. M-a întrebat dacă n-aş vrea să-l împuşc pe el. A zis că n-avea să trăiască mai mult de câteva ore, ceea ce era adevărat, şi suferea. I-am spus că nu pot să-l împuşc. Ar fi fost un păcat. Mi-a dat dreptate, şi-a cerut scuze şi m-a rugat să-i aduc puţină apă. Bidonul lui era gol, aşa că m-am dus după al meu. În timp ce-l scoteam, am auzit o împuşcătură. Am alergat înapoi la Iantariov şi l-am găsit mort, cu propriul lui pistol în gură şi mâna pe trăgaci. O lumină rea a înflorit pe cer. Un trasor plutea spre pământ. S-au auzit iar mitraliere. M-am aruncat la pământ. Am stat acolo culcat multă vreme, până când nu s-au mai văzut trasoare. Pe urmă am început să mă târăsc în mâini şi în genunchi spre pădure. Nu ştiam ce fac sau încotro mă îndrept. Gândeam, probabil, că, dacă tot aveam să fiu ucis, aş fi vrut să mă aflu mai aproape de cei care ucideau. Cu toate astea mă gândeam cum să mă adăpostesc şi să mă ascund. Nu mă gândeam să mă întorc şi să mă alătur regimentului. Eram dezertor şi proscris, însă asta nu-mi trecea atunci prin minte.

Erau probabil soldaţi dintr-o tabără sau alta printre copaci, însă eu m-am strecurat printre ei fără să mă fi străduit în vreun fel. Erau primele zile de război. N-am urmărit îndeaproape ştirile în lunile din urmă, după cum îţi poţi imagina, însă ştiu că soldaţii îşi fac acum tranşee şi fortificaţii de câte ori pot. Se mişcă mai încet, mai precaut. Cavaleriştii nu mai merg călări. Au mai căpătat şi ei experienţă. Cu toate astea, de bună seamă, continuă să moară.

Am mers ore în şir, străduindu-mă să nu fac zgomot şi să mă afund în pădure. Era o noapte caldă. M-am ghemuit pe un culcuş de frunze moarte între două rădăcini de copac şi am adormit. M-am trezit dintr-un coşmar chiar când se lumina de ziuă. Visasem evenimentele bătăliei – bătălie? Cum să-i zici bătălie? Doar omor, cu câteva detalii în plus. Unul era acela că tu şi Alioşa şi colonelul vă aflaţi acolo, nu ştiu cum, doar că eraţi cu spatele la noi: vă uitaţi la altceva. Celălalt era că atunci când au început să explodeze obuzele am simţit că parcă m-ar fi muşcat un animal mic şi rău dinlăuntrul meu, care stătea să-mi ţâşnească prin piele. M-am ridicat cu un strigăt sub o ploaie de frunze căzătoare şi mi-am smuls vestonul şi mi-am trecut mâinile peste trup. Nu era nici un semn nou, nici măcar o zgârietură. Mi-am scos cizmele şi toate celelalte haine şi m-am aşezat, gol, pe o rădăcină, încercând să găsesc rana pe care eram sigur că o am. N-am găsit nimic. În adâncul inimii nu eram surprins, pentru că nu simţeam că pierdusem nimic, sânge sau carne. Mă simţeam mai degrabă ca şi când aş fi dobândit ceva ce n-ar fi trebuit să am, ceva ce nu existase înainte. Văzusem cum cea mai mare parte din cei două sute de camarazi cu caii lor căzuseră seceraţi în câteva minute, în timp ce eu scăpasem fără o zgârietură. Ar fi trebuit să fiu în genunchi zile în şir, mulţumindu-i lui Dumnezeu pentru îndurarea lui. Însă eu nu mă simţeam salvat. Mă simţeam murdar pe dinăuntru, ca şi când sufletul meu n-avea să mai fie niciodată curat, oricât timp aş fi petrecut în post şi rugăciune, şi simţeam o greutate care n-avea să-mi mai lase niciodată sufletul să zboare, eliberat din această lume a uciderii oarbe.

Am auzit o creangă trosnind şi m-am ascuns în spatele rădăcinii, înşfăcându-mi hainele. Am văzut o formă întunecată mişcându-se printre copaci la câteva sute de metri distanţă. Era un cal fără călăreţ. Mi-am tras hainele pe mine, m-am încălţat. Mi-am dat seama că mi-era foarte sete şi m-am gândit să mă opresc undeva să caut apă. M-am hotărât să mă iau după cal. Nu era greu. Animalul se oprea din când în când. Părea că se gândeşte sau ascultă la ceva. De vreo două ori s-a uitat înapoi spre mine. Nu-l tulbura că mă ţin după el. Când am ajuns mai aproape am văzut că era un cal de cavalerie. Avea sub şa o pătură de la regimentul nostru. L-am recunoscut: Dandy, calul soldatului Ştekel. Aş fi putut să încerc să-l prind, însă cum n-aveam nici o idee pe care să mi-o urmăresc şi mă simţeam atât de nenorocit din pricina lui Hijaz, am fost gata, ba chiar dornic să mă umilesc în faţa unui cal, îngăduindu-i să mă conducă el pe mine. Nu

vedeam cum aş fi putut să mai am vreodată îngâmfarea de-a mai călări şi am simţit un nod în gât la acel gând.

După aproape doi kilometri, s-a auzit un trosnet în dreapta noastră şi am văzut botul negru cunoscut al surului, Liotcik. Nu mi-l puteam aminti pe călăreţ. Am presupus că era mort şi mi-a fost ruşine că nu mi-l aminteam. Nimic nu mi se părea ciudat acum şi am pornit mai departe împreună, doi cai care conduceau un om prin pădure. După vreo oră, am simţit miros de fum de lemn şi am ajuns într-un luminiş cu o colibă de cărbunari. Patru bărbaţi erau aşezaţi pe buşteni, lângă un foc mic. Şi din colibă ieşea fum. Când am intrat în luminiş, unul dintre cei patru, un bărbat pe care l-am recunoscut, s-a ridicat şi a apucat frâiele cailor, salutându-mă din cap. Ceilalţi trei mă priveau. I-am recunoscut pe toţi. M-am dus la ei şi Ceanov m-a poftit să mă aşez în faţa lui. M-am aşezat şi am cerut o gură de apă. Unul dintre ucenici mi-a adus o cană şi, după ce-am golit-o, încă una.

I-am spus lui Ceanov că i se simţise lipsa. Mi-a răspuns că el nu putea lua parte la aşa ceva. Mi-a arătat în direcţia de unde venisem când a spus „aşa ceva". M-a întrebat unde era regimentul şi i-am spus că cei mai mulţi muriseră. A dat din cap şi a zis că şi aşa tot victorie se va numi.

L-am întrebat ce voia să spună. Cei care comandau, mi-a răspuns, ţarul, mareşalii lui, marii capitalişti şi finanţişti nu puneau preţ pe viaţa unui om sau altul, aşa cum nu calculau în monede de-o rublă sau de un dolar american. În afacerile lor şi la masa de joc pierdeau mii ca să câştige milioane; şi, dacă pierdeau milioane, mai aveau alte milioane. Tot aşa şi dacă pierdeau oameni. Un regiment de o mie de suflete era o miză mică. Dar eu trebuia să înţeleg adevărul care-i era ascuns până şi ţarului: că el şi comandanţii lui, şi nobilii şi capitaliştii şi kaiserul şi împăratul Austriei şi regele Angliei şi preşedintele Franţei şi toate curţile lor bogate şi puternice şi statele lor majore şi bursele lor, toţi şi toate erau la rândul lor simple mize, riscate într-un joc mai mare de un jucător mai mare. Ceanov m-a întrebat dacă simţeam prezenţa acelei mâini mai mari. I-am răspuns că da. Ceanov m-a întrebat dacă ştiam cine este. Am zis: „Satana?" Ceanov a răspuns: „Da, e Vrăjmaşul". Ceanov a spus că acest război care stârnise omenirea era cea mai reuşită uneltire a Satanei, pentru a-l sfida pe Dumnezeu. Diavolul lucrase asupra noastră zeci de ani ca să înfăptuiască asta şi fusese uşor pentru că el îi ţinea pe toţi bărbaţii pe lanţul lui cu chei. Satana era o lună neagră şi el putea să tragă de sămânţa din bărbaţi şi s-o răsucească potrivit scopului lui, aşa cum luna roteşte fluxul şi refluxul.

— Dar pe tine nu, am zis eu.

— Pe mine nu, a răspuns Ceanov. Eu nu sunt bărbat. Eu m-am refăcut după chipul şi asemănarea îngerilor. Am luat cheile Iadului care atârnau de trupul meu şi le-am

azvârlit în cuptor. Făcând astfel, eu m-am întors în acel Paradis pe care Dumnezeu l-a făcut pentru om la începuturi şi locuiesc acolo.

Ceanov mi-a povestit că Dumnezeu i-a spus să traverseze Uralii înainte de războiul prezis şi să se alăture armatei, ca să găsească fie şi câteva suflete acolo care să înţeleagă închisoarea în care se aflau şi cum ar putea să se elibereze. Trebuia să mă gândesc la el, mi-a zis, ca la un înger care călătorise în adâncurile Iadului şi care trimitea înapoi cât de multe suflete curate se puteau găsi acolo, şi care îşi puteau recunoaşte propria natură destul de bine ca să primească să meargă.

L-am întrebat cum era posibil ca un om să trăiască în Paradis şi pe pământ în acelaşi timp şi el mi-a explicat că Paradisul porumbeilor albi – aşa-i numea el pe castraţi – era ca o corabie de pe pământ dar plutind desprinsă de el, atingând uscatul în anumite locuri, dar fără să rămână niciodată acolo, în afara legilor şi fruntariilor oricărui teritoriu al muritorilor.

L-am întrebat cum le vorbea Dumnezeu şi el mi-a răspuns: „Noi ne rotim". A atins un ucenic pe umăr şi omul s-a ridicat şi s-a dus pe o lespede de piatră de la marginea luminişului. Şi-a întins braţele în lături, şi a început să se rotească pe un picior, atingând repede o asemenea viteză încât trupul lui s-a estompat, ca un titirez, şi el şi-a pierdut înfăţişarea de om. Părea făcut dintr-o substanţă mai uşoară decât lumea nemişcată din jur. M-am gândit că s-ar putea să se ridice de pe piatră şi să înceapă a pluti, printre copaci. Un al doilea ucenic s-a dus la el şi, după ce s-a mai învârtit câteva minute, silueta a încetinit, a revenit la substanţa sa pământeană şi a căzut, muiată în sudoare, cu ochii închişi, bolborosind şi zâmbind, în braţele tovarăşului.

Ceanov m-a întrebat dacă vreau să-i povestesc despre omoruri şi cu toate că-mi era greu, i-am povestit totul cât de amănunţit am putut. M-a întrebat dacă fusesem rănit şi i-am răspuns că nu, nu fusesem rănit şi nu puteam pricepe de ce Dumnezeu mă alesese pe mine dintre toţi camarazii să părăsesc neatins câmpul de luptă. Cu toate astea, aşa cum i-am spus lui Ceanov, mă simţeam de parcă aş fi dus o povară cu mine de pe câmpul celor morţi, care avea să mă ţină înlănţuit pe veci de clipele uciderii.

Şi Ceanov m-a întrebat:

— Cunoşti numele şi locul acelei poveri?

L-am privit şi am înţeles care era povara şi mi-am pus mâinile pe ea şi am simţit că atârnă acolo ca o tumoră. Mi-era frică, dar era o frică ce venea, cred, din trupul meu, în timp ce în suflet am simţit începutul unei mari bucurii, şi am avut o viziune clară în care eu stăteam în picioare pe o navă legată de un uscat în flăcări şi o sabie a tăiat frânghia care ţinea nava acostată şi eu pluteam liber pe pacea apelor. M-am gândit şi la tine şi la Alioşa. Voi nu eraţi în acea viziune. Era ca şi când voi v-aţi fi aflat într-o cu totul altă lume, o Rusie care se întindea de cealaltă parte a măcelului, undeva unde eu

nu mă puteam întoarce. Se înălţa bucuria în mine, dar şi teama, însă bucuria era tot mai mare. Dumnezeu mă salvase pentru asta, am înţeles; o încercare. Cum altfel l-aş fi găsit pe Ceanov?

Şi Ceanov a spus că celor care nu erau porumbei albi, ciorile, aşa i-a numit, li se părea că nenorocirea şi răutatea lumii erau împărţite în mii de elemente care n-aveau legătură între ele. Că mânia, lăcomia şi pofta nemăsurată şi spiritul războinic şi ambiţia care-i calcă pe alţii în picioare şi minciuna spusă pentru câştig şi egoismul şi tristeţea care la sfârşit îi ajunge chiar şi pe cei bogaţi nu făceau toate parte din acelaşi îndemn al Diavolului. Erau orbi. De ce face bărbatul război şi adună bogăţii şi pofteşte la femei dacă nu îmboldit de acelaşi neastâmpăr al seminţei sale? Nu văzusem pe feţele husarilor atunci când călăreau la război, mânându-şi animalele nevinovate spre distrugere, aceeaşi foame de nepotolit pe care o vedeam la ei când se aflau la masa de joc şi atunci când râvneau la bunurile şi femeile altora? Lanţul cu chei al Diavolului era prea puternic pentru ca poruncile Domnului să-i poată opri. Însăşi forma cheilor Iadului arăta că ele ţineau de blestemul şarpelui şi al fructului din Pomul Cunoaşterii; un trunchi şi două fructe. Un bărbat putea să scape doar distrugându-le, iar Vrăjmaşul le făcuse atât de preţioase pentru noi. Nu mă gândisem eu, atunci când mi-a arătat trupul lui de înger în pârâu, că el făcuse un sacrificiu mai mare decât dacă şi-ar fi tăiat mâinile sau gâtul? Nu mă gândisem la asta?

I-am răspuns că da şi i-am spus că eram pregătit. El mi-a spus că nu eram pregătit. Ne-am repetat unul altuia aceste cuvinte de multe ori, până când eu am întrebat ce spunea Scriptura. Ceanov a rostit cuvintele lui Matei: „Iar dacă ochiul tău cel drept te sminteşte pe tine, scoate-l şi aruncă-l de la tine, căci mai de folos îţi este să piară unul din mădularele tale, decât tot trupul tău să fie aruncat în gheenă". Şi a citat din Ioan: „Nu iubiţi lumea, nici cele ce sunt în lume. Dacă cineva iubeşte lumea, iubirea Tatălui nu este întru el; pentru că tot ce este în lume, adică pofta trupului şi pofta ochilor şi trufia vieţii, nu sunt de la Tatăl, ci sunt din lume".

M-am ridicat în picioare şi l-am implorat să mă ia cu el în Paradis. El s-a ridicat şi mi-a pus mâna pe umăr şi a scuturat din cap şi a zis că nu putea. L-am rugat iar. După ce l-am rugat de multe ori, el m-a întrebat dacă voiam asta cu adevărat şi eu am spus că da, şi în mine creşteau neîncetat bucuria şi frica. M-a condus în coliba cărbunarului, oprindu-se la fiecare pas ca să mă întrebe din nou dacă eram sigur.

În colibă era foarte cald. Un foc roşu ardea în cuptorul deschis şi pe podeaua de pământ era un scaun de lemn. Ceanov mi-a cerut să-mi scot hainele. Mi-a spus că puteam să mă opresc în orice clipă, înainte de tăiere, strigând: „Nu vreau!"

Am auzit cum se ascuţea afară un cuţit. O clipă teama m-a copleşit şi apoi m-am gândit că, pe lângă ceea ce văzusem în timpul măcelului, cu ceea ce înduraseră şi aveau

să mai îndure camarazii mei, ce urma să mi se întâmple mie era puţin. Ceanov m-a aşezat pe scaun şi mi-a cerut să-mi desfac picioarele. Mi-a spus că deocamdată avea să taie doar fructele, nu şi trunchiul. Asta se numea „prima pecete" şi „încălecarea pe calul bălţat". Încălecarea pe calul alb urma mai târziu. Mi-a spus că atunci când avea să încheie, trebuia să le iau şi să le arunc în foc.

Au intrat ucenicii. Acela care se rotise încă zâmbea şi avea ochii puţin sticloşi. Unul dintre ei ţinea un cuţit scurt, ascuţit, pe care i l-a dat lui Ceanov, un prosop alb şi o sticlă desfăcută cu spirt, pe care a pus-o pe jos.

Cei patru bărbaţi au îngenuncheat în faţa mea şi au început să se roage. La răstimpuri, mi se spunea ce răspunsuri să dau. Anna, acestea nu ţi le pot spune; sunt cuvintele cele mai tainice. Bărbaţii s-au ridicat. Unul dintre ucenici mi-a ţinut braţele la spate; ceilalţi doi îmi ţineau picioarele desfăcute de glezne. Ceanov s-a aplecat deasupra mea, mi-a ridicat mădularul cu mâna stângă şi a lăsat iute cuţitul în jos cu cealaltă. Pentru o clipă, mi s-a părut că Dumnezeu şi-a întors faţa de la mine şi frica a copleşit bucuria. M-am gândit la Alioşa şi am fost bucuros că ajutasem la aducerea lui pe lume, şi m-am gândit la noi amândoi când eram în tren, în drum spre Crimeea după ce ne-am căsătorit, şi cum tu ai cerut în stăpânire o parte din mine şi eu ţi-am dat-o şi cum rupeam legământul prin ce făceam acum. Cuţitul era foarte ascuţit. A trecut prin piele şi vase până la lemnul scaunului în mai puţin de o secundă, mult înainte ca eu să încep să simt durere. Nu cred că am ţipat. Nu ştiu din ce motiv, m-am străduit să nu ţip. Poate pentru că îmi consumasem ţipătul când stătusem lipit de gâtul mort al lui Hijaz. Am simţit cum îmi dau drumul ucenicii, am simţit şuvoiul cald de sânge între picioare, arsura spirtului turnat peste rană şi prosopul care mi s-a dat să-l apăs pe rană. Apoi Ceanov mi-a pus scrotul pe care îl amputase în palma liberă, o parte caldă şi familiară din mine care nu mai era parte din mine. M-am dus la cuptor şi l-am aruncat în foc, unde a trosnit şi a dispărut în flăcări. M-am prăbuşit.

Anna, acestea sunt făcute şi nu pot fi desfăcute. Am încă multe să-ţi spun şi am să-ţi scriu iar, curând. Am vrut să ştii, cu toate că n-ar fi trebuit să-ţi spun nimic. Am vrut să ştii. Lui Alioşa nu-i spune încă. Dar am vrut să ştii că sunt dezertor şi înger, am fost castrat şi sunt fericit.

Cu ceea ce-a rămas neprihănit din iubirea mea pentru tine,

Nu fi supărată pe vecie,

Soţul tău legitim,

Fost locotenent Gleb Alekseevici Balaşov

Iazîk

20 decembrie 1914

Mutz a terminat de citit şi a pus scrisoarea pe divan. A privit la portretul bărbatului care, ştia acum, era Balaşov, dar de nuntă de la tatăl Annei. Fireşte, nu semăna defel cu proprietarul prăvăliei din Iazîk, dar la atât se rezumase talentul tatălui. Ceva ca să i se arate lui Alioşa. Mutz nu se simţise niciodată atât de întinat ca acum, după ce citise mărturisirea lui Balaşov. S-a cutremurat la atingerea lamei, căci i-a fost imposibil să n-o simtă tăind aceeaşi subţire legătură de carne dintre propriile sale picioare. S-a ridicat, şi-a dezmorţit degetele, a privit în jur fără să ştie după ce se uită. Transpira şi a înghiţit în sec de câteva ori, întrebându-se dacă-i venea să vomite. Ar fi trebuit să se ducă să vorbească cu Anna Petrovna, dar n-ar fi suportat să privească faţa acelei ticăloase. L-a inundat un val de sudoare rece când şi-a auzit mintea iscând expresia aceea, adusă parcă la iveală dintr-un ţinut necunoscut dinlăuntrul său: faţa ticăloasei. Era prima flacără a unei furii care începuse să-l cotropească, venind din mai multe direcţii, trântindu-l înapoi pe divan, imobilizându-l, aprinzându-i pielea, tot trupul. Furia faţă de el însuşi pentru că nu văzuse că avea de-a face cu o comunitate de skopţî, de scopiţi, castraţi, era cea mai mică din toate. Se aprindeau vâlvătăile furiei provocate de prostia animalică, ignorantă cu care Balaşov interpreta orbeşte Scriptura ad litteram, de aerul de isterie pe care-l avea toată acţiunea, de imposibilitatea unei minţi sănătoase ca a lui Mutz de-a parcurge vreodată distanţa dintre cele două extreme, dintre cel mai mare rău şi durerea cea mai mare, pe de o parte, şi pe de altă parte, cea mai idioată dintre glume pe care un bărbat putea să le administreze propriului său trup. Furia iscată de autoamăgirea şi naivitatea Annei Petrovna, care se încrezuse în sănătatea mintală a unui husar obsedat de Dumnezeu şi îl lăsase să plece la război. Cel mai tare îl ardea egoismul de care dăduse ea dovadă, urmându-l pe nebun aici, la marginea lumii, ca şi când ei doi ar mai fi putut fi în vreun fel soţ şi soţie, lăsându-şi fiul să lâncezească într-un exil fără rost şi, după ce-l făcuse pe el, pe Mutz, să creadă că-l iubeşte, dând la iveală povestea măscăriciului ei eunuc, ca şi când acesta ar fi putut fi măcar în parte motivul răcelii ei bruşte.

Mutz simţi nevoia să lovească ceva. N-avea nici un motiv să mai rămână. Ieşi cu paşi mari pe uşa din faţă a casei, trântind-o, o apucă pe stradă şi se îndreptă spre pod. Chiar înainte de pod era un pâlc de scoruşi şi el apucă trunchiul unuia dintre ei şi-l zgâlţâi, urlând, până când scoruşele se scuturară în buruienile ude din jur. Una din crengi trosni şi violenţa sunetului îl făcu să se oprească şi să se străduiască să-şi amintească de ce se dusese la casa Annei Petrovna. Banditul ucigaş al lui Samarin. Canibalul.

Mutz o porni înapoi. Acelaşi câine lătră şi el îşi aminti de şovăiala, teama şi speranţa cu care se îndrepta spre casa Annei Petrovna cu numai o oră în urmă şi cum canibalul lui Samarin îi ieşise din minte. De ce? Încremeni. Pentru că el gândea cu ceea ce

Balaşov aruncase. Dacă nu credeai în Dumnezeu sau în Diavol, era mai rău să fii condus de asta? El de al cui lanţ cu chei era atârnat?

Mutz, supus şi blând acum, se strecură înăuntru prin uşa din faţă, scoase cheia din broasca interioară, încuie uşa pe dinafară şi împinse cheia sub uşă. Ocoli până în spatele casei. Privi prin fereastra de la bucătărie. Anna Petrovna dormea, cu capul pe masa de bucătărie. N-avea de gând s-o trezească. Poate că o iubea într-un fel care n-avea nimic de-a face cu ceea ce-i spuneau vintrele să facă. Dar cum putea fi sigur?

Se duse la poarta curţii şi o zăvorî, pe urmă se întinse pe paiele din duhoarea caldă a micului grajd. Balaşov, fireşte, fusese îngrijorat de siguranţa Annei Petrovna. A soţiei lui, blestemat să fie. Îi păsase. A-ţi păsa înseamnă a iubi? La ce-i mai folosea acum soţului ei iubirea Annei Petrovna? Divorţase de ea cu un cuţit mai iute decât ar fi făcut-o orice avocat. Şi mai ieftin. Mutz se trezi că zâmbeşte. O clipă se simţi nenorocit, apoi reuşi să se convingă că era un semn că dezgustul şi furia faţă de Balaşov se transformau în milă. Tot ce dorea Balaşov şi congregaţia lui pervertită de îngeri schilodiţi era să fie lăsaţi în pace. Trebuie să mai existe câteva insuliţe de simţire omenească ieşind la suprafaţă din nebunia soţului Annei Petrovna; un simţ al datoriei, poate. Mutz putea ajunge la acele insuliţe şi putea lucra asupra lor. La urma urmei, era chiar aşa de ridicol să crezi că Balaşov era cauza care îi împiedica pe Anna Petrovna şi pe Alioşa să părăsească Iazîkul şi să plece cu el? Trebuia să stea de vorbă cu Balaşov şi să-i explice de ce era nevoie să-şi convingă soţia şi fiul să plece şi să nu-l mai vadă niciodată. O să înţeleagă. O să fie în acord cu logica nebuniei lui. Pe urmă, nu mai rămânea decât să-l facă pe Matula să-i elibereze pe cehi din nebunia lui şi să înceapă marea călătorie spre Vladivostok. Era greu, dar simplu. Nu-i putea lăsa pe cehi de izbelişte. Erau oamenii lui, chiar dacă ei nu credeau că-i aşa. Mutz adormi.

Matula

Viktor Timofeiovici Skacikov, căpitanul districtual al Iazîkului, îşi lua micul dejun singur în sufragerie, când soţia lui a strigat numele Domnului de trei ori la catul de sus, de fiecare dată mai tare şi apoi a scos un urlet prelung care s-a rostogolit de la acute la note joase, sfârşind într-un gângurit de făptură inocentă, ca un râs de prunc. Sunetele s-au auzit clar în toată casa. Buzele cârmuitorului au extras chifteluţa de pe furculiţă delicat şi rapid. Când Elizaveta Timurovna a amuţit, era lumină şi pace în sufrageria cu ferestre pe două laturi, cu irizări de praf pe razele de soare, un ticăit de ceas şi un foşnet de rochie când Pelagheia Fedotovna Pilipenko, slujnica, a turnat ceaiul.

— Ruşine, şopti ea.

Cârmuitorul nu sorbea zgomotos lichidul fierbinte, nu deschidea gura când mesteca şi nici nu zdrăngănea tacâmul ciocnindu-l de porţelanul farfuriei. Se afla la un altar al tăcerii.

— Bună dimineaţa, Viktor Timofeiovici, rosti Mutz din uşă. Bună dimineaţa, Pelagheia Fedotovna.

Diriguitorul continua să mănânce, de parcă n-ar fi auzit, privind o pată din mijlocul mesei lungi.

— Poftim, ia loc, îl invită Pelagheia Fedotovna.

Mutz îi mulţumi şi intră cu ceilalţi doi locotenenţi cehi, Kliment şi Dezort.

— Ai putea să ne prăjeşti nişte cartofi, cu puţină slănină şi nişte brânză afumată? i se adresă Kliment Pelaghiei Fedotovna, lăsându-se pe spate în scaun.

— Obrăznicie! decretă Pelagheia. Chifteluţe şi caşa, pâine şi ceai. Acuma nu sunteţi la Karlsbad.

— Mi-ar plăcea să te pot duce acolo, zise Kliment, rupând o bucată de pâine şi băgând-o în gură. Ţi-aş cumpăra o rochie albastră. Ţi-ar sta foarte bine.

— De ce albastră? mormăi Pelagheia Fedotovna, aşezând farfuriile pentru ofiţeri.

— Şi diamante, continuă Kliment.

— Şi ce mi-ar trebui mie să fiu la Karlsbad, în Europa voastră nebună, zău că nu ştiu.

— Îmbrăcată în rochie albastră, gătită cu diamante, coborând treptele la Hotel Bristol, şi toţi domnii şi toate doamnele elegante ar zice: cine este acea fermecătoare frumuseţe rusă? De bună seamă, vreo prinţesă de familie veche sau, poate, noua protejată a lui Diaghilev?

— Aiureli, replică Pelagheia Fedotovna. Tâmpenie. Şi de ce albastră? De ce nu galbenă, să zicem?

Kliment şi Dezort râseră şi Pelagheia Fedotovna roşi şi le spuse să înceteze, nu se cuvenea, era obrăznicie, obrăznicie curată, de neiertat.

— Eu am fost la Karlsbad, zise cârmuitorul.

Ceilalţi uitaseră că nu era o piesă de mobilier, că mişcările lui şi felul în care-şi consuma hrana erau ceva mai interiorizat decât ticăitul unui ceas.

Căpitanul districtual rosti:

— Mi-amintesc că la unul din teatre era o negresă îmbrăcată în alb, care pretindea că poate vorbi cu Satana, dar totul era un truc, nu ne-am lăsat păcăliţi, când vorbea cu alea două voci, una foarte subţire, alta foarte groasă, ca un urs. A încercat să ne sperie, dar noi nu eram speriaţi deşi, ca toţi africanii, se cunoştea de bună seamă cu Vrăjmaşul şi eu îmi ţineam mâna pe pistolul din buzunar. Mâncarea era foarte proastă, mi-aduc aminte. Păstrăvul lor n-avea nici un gust, nici nu se poate compara cu peştele pe care-l poţi prinde aici. Peşte mare, roşu, cât masa asta, gustos ca vânatul.

— Da, Excelenţă, peştele aici e bun, aprobă Mutz.

Ofiţerii stăteau cu ochii în farfurii, în timp ce Pelagheia Fedotovna le punea cu

lingura o mâncare cenuşie. Dezort îşi drese glasul. Kliment începu să fredoneze foarte încet, ridicând privirea spre Pelagheia Fedotovna când ea se aplecă deasupra lui. Clipi, făcu o strâmbătură tristă şi ochii îi fugiră de la ochii femeii la sânii ei.

Cârmuitorul vorbi iar, rar, fără intonaţie, fără să ridice privirea:

— Ne-am dus la cazinou şi am pariat pe roată până mi-am cheltuit toţi banii pe care-i aveam la mine. Mi-am pus cei doi butoni de aur pe roşu şi a ieşit, şi crupierul a băgat mâna într-o cutie şi a adăugat încă doi butoni, aşa că am avut patru. Erau în formă de ghindă. Crupierul a zis că era cutia rusească. I-am spus soţiei mele că dacă-şi pune inelul pe un număr şi numărul iese, o să-i dea treizeci şi şase de inele. Dar ea n-a vrut să joace. Şi-a păstrat inelul, acela pe care-l cumpărasem pe Nevski Prospekt cu cinci sute de ruble, cu un smarald încadrat de cinci diamante. Ea şi-a păstrat inelul. Pe urmă, eu am pierdut butonii.

— Teribil de amuzant, Excelenţă, afirmă Mutz.

Ha-ha-uri moi, aprobatare, ieşiră din gâtlejurile lui Kliment şi Dezort. Diriguitorul nu zâmbea, nu râdea, nu ridica privirea. Fusese măcar o istorioară amuzantă? Mutz şi Dezort s-au concentrat asupra farfuriilor. Kliment şedea lăsat pe spate în scaunul lui, cu un cot rezemat de el. Cu furculiţa din cealaltă mână aduna delicat caşa.

— Îmi trebuie muştar, anunţă el.

— N-avem deloc. Nu mai e muştar de dinainte de Postul Mare, îl informă Pelagheia Fedotovna.

— Am văzut la tine în bucătărie, zise locotenentul Kliment. Am văzut un borcan mare pe care scrie „Muştar“, cu dâre galbene prelinse pe laturi.

— Prostii.

— Un borcănoi de muştar. Mirosea bine şi iute. Trebuie să-l fi văzut şi tu. Nu l-ai văzut? Îţi place gustul ăla iute pe limba ta, nu-i aşa? Ştiu că-ţi place. Vino să-ţi arăt.

— Smintiţi, zise Pelagheia Fedotovna. Nu vă e ruşine să vă purtaţi ca porcii?

Îşi netezi şorţul şi se uită la Kliment. Locotenentul se ridică, se întinse, trecu agale pe lângă ea şi se îndreptă fluierând spre uşă. Se opri şi se întoarse să se încline în faţa căpitanului districtual. Ieşi, cu Pelagheia Fedotovna în urma lui, şi uşa bucătăriei se închise.

Dezort îşi îndesă o chifteluţă în gură, lăsă furculiţa jos, îşi împreună mâinile în faţa farfuriei şi se aplecă spre Mutz care stătea în faţa lui. Vorbi încet, trecând de la rusă la cehă.

— Ce crezi, Kliment o să i-o tragă în bucătărie?

— Nu ştiu, zise Mutz. Tu crezi că o să găsească muştar?

— Cred că te caci pe tine gândindu-te la ce-o să zică Matula când o să afle de şaman.

— Ştie, răspunse Mutz. I-am trimis un mesaj azi-noapte.

— Crezi că ăla care i-a strecurat pileala era ocnaşul?

— Poate. Ai să-i auzi povestea mai târziu, nu? Doar dacă n-ai de numărat ace de zadă.

Mutz se întreba cât de mult o să-i trebuiască lui Samarin să depună mărturie, dacă Matula o să-l declare vinovat şi o să-l împuşte, şi cât de prost o să se simtă el, Mutz, dacă nu va încerca să-l împiedice. Se străduia să găsească o cale de-a pleca să-l vadă pe Balaşov şi îl apăsa sentimentul care-l urmărea de când se trezise în zori şi plecase de la locuinţa Annei Petrovna, anume că făcuse o greşeală teribilă că n-o trezise şi nu vorbise cu ea despre scrisoare.

— Mă întreb ce carne e în chifteluţele astea, spuse.

— Orice carne, atâta timp cât nu e ştii tu ce.

Mutz îşi plimbă o îmbucătură prin gură, se încruntă, strâmbă din nas, înghiţi, lăsă jos cuţitul şi furculiţa şi luă o gură de ceai.

— E pisică, rosti el.

— Slavă Domnului, făcu Dezort. Bine că nu-i cal. Am fost afară toată noaptea, încercând să-i găsesc pe cei care lipsesc. Unul dintre ei era Lajkurg. Calul lui Matula când eram la Celiabinsk. Un armăsar alb, mare şi afurisit, a băgat un îngrijitor în spital cu coastele rupte. De-aia n-a sosit trenul azi-noapte. Comandantul era aşa de înfricoşat de Matula că s-a oprit înainte de Iazîk, să verifice dacă totul e în regulă. A constatat că dispăruseră caii şi cu ei şi un om. Ori caii au fugit, ori i-a furat el cumva. Oricum, comandantul trenului s-a speriat şi s-a întors la Verhni Luk. Au trimis o telegramă de-acolo în legătură cu caii.

— Credeam că telegraful e stricat.

Ochii lui Dezort s-au mărit, aşa cum făcea instinctiv de câte ori se pregătea să spună o minciună, unul din motivele pentru care n-avea să aibă niciodată succes ca ofiţer.

— Se reparase, răspunse. Acum s-a stricat iar. Matula vorbea ieri într-un fel despre cal de parcă i-am fi căutat propriul fiu. Cu beleaua asta şi cu povestea cu şamanul, o să se poarte ca dracu'.

— Cineva îşi dă silinţa să-l facă fericit, zise Mutz.

— Of, făcu Dezort.

Mai furişă o privire către diriguitor, care se oprise din mâncat şi stătea cu capul plecat, de parcă era adormit, cu mâinile lăsate moi, în faţa lui, pe masă.

Mutz se aplecă mai mult spre Dezort.

— Tu ştii de ce comandantul nu şi-a mai adus trenul până la Iazîk. Nu din cauză că se temea de Matula. Nici măcar Matula n-ar îndrăzni să se lege de un tren. Încă. E din cauză că toată lumea până la ultimul om de-aici îl urăşte.

— E un soldat bun.

— Tu eşti gata să mori pentru el?

— Vreau să merg acasă, fireşte. Dar e timp, nu?

— Eşti gata să-i împuşti pe oameni când or să-ţi spună că n-au de gând să mai lupte, că vor să meargă acasă?

— N-o să se ajungă la asta. Legiunea e puternică. Albii sunt puternici. Englezii şi francezii şi americanii şi japonezii, toţi sunt cu noi, nu? Sunt cu noi. Ştiu că da.

— Legiunea nu-i armată, zise Mutz. Legiunea înseamnă cincizeci de mii de călători care aşteaptă pe un peron un tren întârziat spre casă.

— N-ar trebui să fii aşa de lipsit de patriotism, Mutz. Ştii că eu nu-i susţin pe ăia de zic că eşti un jidan împuţit, dar tu singur le dai apă la moară celor care vorbesc aşa. Unii cred că ai accent nemţesc.

— Dezort, tu pricepi că Albii sunt condamnaţi, nu-i aşa? Şi-au pierdut ţarul, singura lor cauză e răzbunarea şi ceea ce îşi doresc cel mai mult e să se cuibărească lângă foc, să le poruncească servitorilor să le aducă o masă caldă, să doarmă bine şi pe săturate şi, când se trezesc, să găsească totul aşa cum a fost înainte. Necazul e că servitorii nu se gândesc decât să-i căsăpească.

Privirea lui Dezort îşi schimbă direcţia. Cu un deget îşi îndesă un colţ al mustăţii în gură. Muşcă un fir şi-l smulse.

— Toate astea-s departe de-aici, rosti el.

— Roşiii au străpuns deja Uralii. După ce iau Omskul, sunt aici în câteva zile. Şi ne ţin minte. Ştiu cine suntem şi ce ne-a pus Matula să facem. Au realizat deja un film despre ce-am făcut noi la Staraia Krepost.

— De unde ştii?

— Eu nu ştiu cum suporţi tu situaţia asta. N-ai o nevastă la Budejovice?

— Ba da, răspunse Dezort. Nu mă mai gândesc la ea aşa de mult ca înainte, ca să fiu cinstit. Ştii, e ciudat că tu eşti aşa de nerăbdător să pleci, când te tot vezi cu văduva aia de la răscruce.

— Nu-i nimic între noi, răspunse Mutz. Doar amabilităţi obişnuite.

Dezort îşi strâmbă gura, se uită la Mutz şi râse:

— Mare fanfaron mai eşti.

Din bucătărie răzbătu un ţipăt, zdrăngănit de crătiţi şi îi auziră pe Pelagheia Fedotovna şi pe Kliment înjurând. Kliment se întoarse în sufragerie, încheindu-se la veston şi se aşeză. Respira greu. Îşi netezi părul cu mâna.

— Ce-i de râs? rosti, îndesându-şi caşa în gură.

— Mutz are probleme cu văduva, îl informă Dezort.

— Ce l-a făcut să creadă că pe ea ar interesa-o un evreu?

— Ai găsit muştarul? se interesă Dezort.

— Da, plescăi Kliment. Era mai iute decât mă aşteptam şi tocmai când sunt gata să... rosti el, cu ochii la căpitanul districtual, care stătea nemişcat cu capul plecat, în fruntea mesei, când sunt gata să termin treaba, ea ţipă şi dă din picioare şi eu cred că-i place şi, când colo, văd că ţâşneşte ceva, blană neagră şi portocalie şi sânge. Un samur! Îţi vine să crezi? Un samur a intrat în bucătărie şi a muşcat-o de coapsă, tocmai când noi, mă înţelegi... Ce loc! Până şi vietăţile mici sunt rele. Dinţişori mici, dar ascuţiţi. Ca un lup afurisit. Eu credeam că ăştia se hrănesc cu ace de pin, pricepi? Mutz, ar trebui să scrii ceva despre chestia asta la Cotidianul cehoslovac.

— Poate era turbat, fu de părere Mutz.

Kliment clipi, căscă gura, scăpă furculiţa şi trase de încheietorile vestonului. Stofa se umfla şi se întindea pe unde se zbătea vietatea înnebunită de dedesubt. Kliment sări în picioare, cu o mână pe după ceafă, cu cealaltă pe piept, pe sub tunică, răsucindu-se, arcuindu-se şi dezgolindu-şi dinţii. O fărâmă fremătătoare de blană şi muşchi ţâşni afară şi se repezi sub bufet, în spatele lui Kliment.

Mutz se opri din râs, luă poziţie de drepţi şi răcni comanda. Dezort sări în picioare şi Kliment îşi bătu călcâiele, ţinându-şi vestonul închis cu o mână şi cu degetul mare al celeilalte mâini lipit de vipuşcă. Roşcatul Matula stătea uitându-se la ei din uşă, cu nevasta diriguitorului în spate, privind peste umărul lui.

Ochii întunecaţi ai lui Matula erau adânciţi în orbite. Pielea din jurul ochilor era ridată şi carnea asprită de căldura şi gerul şi febrele şi gălbinarea şi scorbutul care trecuseră peste ea. Avea o cicatrice urâtă, în formă de cruce, de la o rană cusută neîndemânatic, care-i traversa bărbia. Doar gura îi rămăsese imună la toate gerurile şi vărsările de sânge din cei cinci ani de campanie. Buzele îi erau moi şi pline, roşii ca la prunci, de parcă le-ar fi pus la păstrare când pleca la luptă sau pe vreme de iarnă, ca şi cum n-ar fi fost niciodată întinse într-un strigăt de atac, ca şi cum nu şi le-ar fi strâns sau nu şi le-ar fi muşcat niciodată când limba lui le ordona oamenilor să ucidă prizonieri, ca şi când le-ar fi păstrat pentru petreceri, jocuri şi sărutări. Ochii lui văzuseră totul. Avea douăzeci şi patru de ani.

— Toţi prinţii mei siberieni sunt aici, constată el şi se aşeză la celălalt cap al mesei unde şedea căpitanul districtual. Toţi cavalerii taigalei. Ce ţinuturi să vă dau? Am hotărât să vă însuraţi toţi cu rusoaice şi să creaţi dinastii. Cu excepţia locotenentului Mutz. El o să se însoare cu o evreică şi o să creeze bani.

Kliment şi Dezort râseră. Elizaveta Timurovna zâmbi şi zâmbetul i se şterse şi apoi zâmbi iar. Se juca cu părul şi-şi sugea buza şi se uita la Matula. Era îmbrăcată într-o rochie albă, de vară, pe care o purtase cândva la petreceri la iarbă verde. Rochia mai păstra pliurile şi mirosul hainelor ţinute ani de zile în cufăr. Sângele i se urcase în obraji

şi lucirea proaspătă a poftei carnale îi lumina privirea. Îşi legase o panglică albă de satin în jurul gâtului. Se aşeză lângă Matula şi nu se întoarse către soţul ei.

— E un şobolan sub bufet, zise Matula.

— E un samur, domnule, îl informă Dezort. Mutz crede că s-ar putea să fie turbat. A muşcat-o de picior pe Pelagheia Fedotovna.

— Înseamnă că sunt şi eu turbat, spuse Matula. Am muşcat o femeie azi-dimineaţă. Aş muşca-o iar.

Îi zâmbi Elizavetei Timurovna şi-şi plimbă degetele pe coapsa ei, pe sub masă. Ea se trase înapoi şi chicoti. Pelagheia Fedotovna intră în cameră şchiopătând şi-l servi pe Matula. Toţi o urmăreau cu privirea.

— Îmi mai dai şi mie puţin ceai? ceru Kliment.

Pelagheia Fedotovna îi aruncă o privire ucigaşă şi şchiopătă până la el să-i ia ceaşca.

— Doare? se interesă Kliment, privind spre ea cu gura pungă.

Femeia strânse din buze, lăsă ceaşca jos, îşi puse mâinile în şold şi apoi îl scuipă şi ieşi şontâcăind şi plângând. Pe vestonul lui Kliment se prelingea un mic scuipat. Dezort râse şi Kliment dădu să se ridice. Matula îl împinse la loc pe scaun.

— Stai acolo, zise Matula. Ai meritat-o. Nu-i aşa, Mutz?

— De ce mă întrebaţi pe mine, domnule?

— Tu îi judeci tot timpul pe oameni. Asta eşti, nu, un judecător? Ce vreau să zic este că noi ştim că erai doar gravor la Praga, dar cu noi eşti judecător. Te afli aici ca să ne spui când facem bine şi când facem rău. Nostim, nu ştiu cine te-a numit, n-am fost eu acela, însă eşti foarte ocupat să ne judeci, să faci liste cu toate păcatele şi crimele noastre.

— N-am făcut nici o listă, domnule.

— A, ştiu, e totul în capul tău. Şi nici nu rosteşti sentinţe, păi nu, reiese din felul în care te uiţi la noi. E un lucru foarte ciudat, când eu îmi dau osteneala să rămânem toţi în viaţă şi camarazii tăi de arme încearcă să fie şi ei satisfăcuţi, întoarcem întotdeauna capul şi te vedem cum te uiţi la noi cu acea expresie de dezgust. Te gândeşti la ce pedeapsă se cuvine, nu ca un judecător. Înţelegi ce vreau să spun, locotenent Kliment?

— Da. Sau ca un poliţist. Ca şi când n-ar fi deloc de partea noastră. Ca şi când ar fi de partea unei legi pe care o poartă cu el din altă ţară.

— Ai dat un verdict în cazul locotenentului Kliment aici de faţă, Mutz, continuă Matula. Te-am văzut. Verdictul tău a fost: vinovat de-a fi profitat de-o servitoare. Şi nici n-ai ascultat ce-avea de spus în apărarea sa.

Matula stătea cu pumnii rezemaţi de marginea mesei. Îi ridică, îi deschise şi-i scutură ca să-şi sublinieze spusele, în timp ce zâmbea cu gura lui de copil şi-l urmărea pe Mutz cu ochii lui bătrâni.

— Sunt ani de zile de când ne judeci, locotenent Mutz, zise el. Când ai de gând să dai sentinţa? Nu e timpul?

— Ne aflăm în Siberia, răspunse Mutz. Cred că asta ajunge ca sentinţă, domnule.

— Aha! Nu negi că ne judeci. Mmm. Dar ce credeţi, domnilor, doamnă, nu s-ar cuveni ca un judecător să fie mai virtuos decât oamenii pe care-i judecă?

— Căpitanul are dreptate, zise Kliment, legănându-se pe scaun.

Samurul râcâi sub bufet, încercând cu ghearele rezistenţa lemnului de nuc.

— E drept ca tu să-ţi judeci camarazii care curtează rusoaice, făcându-le complimente, aducându-le daruri şi atingându-le cele mai intime, cele mai gingaşe, cele mai moi – privi spre Elizaveta Timurovna – cele mai umede şi cele mai delicioase... inimi...?

— Ah, inima mea! suspină Elizaveta Timurovna.

— ... pe când tu însuţi încerci să seduci o văduvă, cum o cheamă, Lutova?

— Asta ziceam şi eu! strigă Dezort.

— Nu seduc pe nimeni, rosti Mutz.

— Îţi dai toată osteneala, folosindu-te de mijloacele tale de două ori blestemate cabalist-ebraice, zise Matula. Eşti gata să-l trimiţi pe bietul Kliment la galere pentru slujnică, şi când-colo tu cânţi cântece jidăneşti de iubire la urechea văduvei tale, spunându-i c-o iubeşti, şi în timpul ăsta făcând planuri cum să fugi la Vladivostok.

— Asta-i spuneam şi eu! răcni Dezort.

— Anna Petrovna ştie că oamenii vor să plece, domnule, spuse Mutz.

— E groaznic de snoabă, Anna Petrovna asta, fără pic de gust, emise Elizaveta Timurovna, împreunându-şi braţele şi aplecându-se înainte. Nu-i ca venită din Petersburg, adăugă ea, strâmbând din nas şi arătându-şi cei doi dinţi din faţă. Sărmana. Credea că vine în Siberia s-o facă pe cucoana cu oameni mai provinciali decât ea, însă nu-i prea dotată pentru asta, nu? Cu hainele alea strâmte şi mohorâte şi tivurile alea caraghioase aproape până la genunchi. Ai zice că e mândră de cât e de slabă şi fără piept. De cum i se văd oasele obrajilor. Se poartă ca şi când ar fi o intelectuală şi n-are nici măcar un pian în casă, ca să nu mai vorbim de gramofon. Nu cred că ştie să cânte la altceva decât la chitara aia a ei şi ştiu că nu poate să picteze la fel de bine ca mine. O invitam la partide de cărţi şi la seri de dans, vreau să zic că în definitiv nu-i ţărancă, şi ea căsca întotdeauna şi se uita pe fereastră când cineva povestea ceva. Are aşa un fel enervant de-a se purta! Felul în care se mişca şi-şi întorcea capul când îi vorbeai, aşa încet, de parcă ce spuneam noi nu era important şi ea nu se grăbea s-asculte.

— Arată ca actriţa aia din filmul cu Charlie Chaplin pe care l-am văzut noi la Kiev, comentă Dezort.

— Cred că se pronunţă Şaplá, zise Elizaveta Timurovna, care nu văzuse filmul

niciodată. Şarlí Şaplá.

— Emigrantul? zise Mutz.

— Poate... se încruntă Dezort.

— N-arată deloc ca Edna Purviance, dacă la asta te gândeşti.

— Purviance! Ba da, aşa arată!

— Haide, Dezort, interveni Kliment. Tu nu-ţi mai aduci aminte nici măcar cum arată nevastă-ta!

— Speram că seamănă cu cineva, răspunse Dezort. Cu cineva de care-mi aduc aminte.

Elizaveta Timurovna ţipă şi arătă spre un ghem nervos de colţi şi ochi strălucitori şi nări umede care ţâşnise de sub bufet, în spatele lui Kliment şi al lui Dezort. Kliment îşi scoase Mauserul, se întoarse, îşi înclină scaunul pe un singur picior şi, cu braţul întins, trase de două ori în capul samurului. Gloanţele pătrunseră în podea şi din armă se răspândi un miros de fum fierbinte şi acru. Preţ de câteva secunde cei din cameră fură pe jumătate asurziţi.

— L-ai omorât? întrebă Elizaveta Timurovna, cu ochii închişi şi mâinile la urechi.

— Nu, răspunse Kliment, punând arma pe masă. E viclean. Dar am să-l omor. Şi pe urmă am să-l mănânc.

— Lasă animalul în pace, ordonă Matula.

Fără un cuvânt, Kliment îşi puse arma în toc, îl încheie şi aşeză scaunul pe cele patru picioare.

O vreme a fost tăcere, cât timp a mâncat Matula. Mutz şi Kliment se uitau unul la altul, pe urmă priveau în altă parte. Dezort o privea pe Elizaveta Timurovna, care-şi făcea manichiura, cu o pilă şi cu dinţii.

— Locotenent Mutz, zise Matula, crezi că sufletul unui şaman trăieşte într-un copac din pădure şi că, atunci când şamanul moare, oriunde s-ar afla, copacul cade?

— Nu, însă atunci când un şaman se îmbată, sunt sigur că toţi copacii încep să se clatine.

— Aha, făcu Matula, adunând firimituri din farfurie şi punându-şi-le pe limbă cu vârful degetului. Bine, Mutz. Ai fi putut să te străduieşti să nu laşi pileala să ajungă la el, nu?

— Lucram la banii cei noi, aşa cum aţi ordonat, domnule.

— Aa, da. Bani. Pentru unii, socot, e vorba de bani. Mutz, tu nu pricepi – neamul tău nu pricepe, tu nu simţi ce simţim noi, slavii, ce simte şamanul. Spiritul pădurii. La noi toţi, la slavi, o parte din suflet sălăşluieşte în pădure. Ştiai că tunguşii îşi fac arcurile de luptă din colţ de mamut?

— Noi mâncăm carne de pisică, domnule, replică Mutz. Nu suntem decât o sută şi

nimeni n-o să ne ajute. Vin bolşevicii. Ei o să ne omoare. Trebuie să plecăm.

— Pădurea o să ne apere, spuse Matula. Destinul nostru ne face invincibili aici. Învăţătura noastră europeană şi sufletele noastre asiatice se contopesc. De ce n-ai avut mai multă grijă de şaman, Mutz? Zi? El era călăuza mea, el urma să adune clanurile.

— Îi plăcea băutura.

— Putea vedea în Lumea de Dedesubt şi în Lumea de Deasupra! zise Matula, ridicând vocea, cu buze de înger şi ochii goi.

Se aplecă, mătură cu mâna spaţiul de sub bufet şi trase afară samurul, ţinându-l de gât. Sălbăticiunea, captivă în pumnul lui, dansa în aer, rânjind atât de tare că părea mai mult dinţi decât cap. Se arcui în formă de C, încercând să se înfigă în încheietura lui Matula, cu labe şi gheare. Matula întinse braţul spre Mutz şi îndreptă gura samurului spre capul lui Mutz. Fălcile animalului erau pline de spumă.

— Care a fost ultima lui profeţie? răcni Matula.

— Eu cred că a fost ucis, domnule, zise Mutz, mişcându-şi capul ca să se ferească de micii colţi care clănţăneau şi de ghearele animalului. Condamnatul politic, Samarin, ne-a avertizat că a venit un ucigaş printre noi din nord.

— Care a fost ultimul lucru pe care l-a spus şamanul, te-am întrebat?

— A spus: „Fiecare va avea un cal“.

— Ah! exclamă Matula, rânjind şi lăsându-se înapoi, în scaun.

Scărpină blana de pe capul samurului ca şi când ar fi fost bătrânul lui câine preferat.

— Vezi? El a ştiut că soseau caii. Indiferent de ce spunea, încă vedea cu toţi cei trei ochi. Ţi-ar fi spus dacă avea să fie ucis, Mutz. Ar fi ştiut. Şi-a ascuns probabil alcoolul în coteţ. A fost o neglijenţă din partea ta, locotenente. Va trebui să se ia o măsură disciplinară. Kliment, du-te şi spune-i Pelagheiei Fedotovna să-mi ascută sabia. Am să călăresc astăzi.

— Am să-ţi cunosc în sfârşit faimosul cal? se interesă Elizaveta Timurovna.

— N-ar fi interesant, zise Matula.

— Dar aş fi încântată.

— Vreau să spun că n-ar fi interesant pentru cal.

În bucătărie se auzi o lamă scârţâind pe o gresie. Kliment se întoarse.

— Vine Hanak.

Îşi îndreptă privirea spre Mutz, fără să-l vadă Matula, şi scutură din cap. Samurul chiţcăia şi bolborosea sub mângâierea lui Matula, care dădea din cap şi zâmbea, buzele roşii exprimau o fericire inocentă, ochii îi erau morţi, de bazalt.

— După cum sună, îi face lamei un tăiş pe cinste, Kliment. O să fie o zi bună.

Sergentul Hanak bătu la uşă, salută din prag, înaintă, se lăsă pe genunchi lângă Matula şi începu să-i şoptească ceva la ureche. În acelaşi timp, puse o cutie de tablă de

ceai chinezesc pe masă, dinaintea căpitanului. Matula rămase neclintit cât vorbi Hanak. Mâna lui încetă să mai mângâie capul samurului, deşi cu cealaltă mână îl ţinea încă strâns de gât şi animalul tot mai dădea din labe şi se mai zbătea, cu mai puţină forţă acum. Matula privea fix în faţă, statuie pereche cu tăcutul, nemişcatul căpitan districtual de la celălalt capăt al mesei. În timp ce Hanak continua să şuşotească, din ochii lui Matula izvorau lacrimi rostogolindu-se ca roua care se condensează pe granit. Gura lui de copil se schimonosea şi tremura şi buzele i se strângeau. Hanak îşi termină raportul şi se ridică. Matula respiră adânc, înăbuşindu-şi pornirea trupului de-a plânge.

— S-au dus cu toţii, zise. Lajkurg e mort. În afară de unul, toţi caii sunt morţi. Al cincilea lipseşte. I-au găsit în râu. Cineva a tăiat o fâşie de carne din calul meu, o fâşie pe care s-o mestece, şi a plecat mai departe. Cine-ar putea fi atât de ticălos? Lajkurg. Carne pentru paraziţi umani, cu un cuţit.

— O să-i găsim şi o să-i ucidem, spuse Kliment.

— Ce s-a întâmplat cu omul care lipseşte? întrebă Mutz.

Elizaveta puse mâna pe umărul lui Matula. El i-o dădu deoparte, se ridică cu dinţii încleştaţi şi cu un muget de furie şi de durere izbi capul samurului de faţa de masă. Ţeasta vietăţii trosni ca o crustă de rac şi stropi de sânge şi creier aterizară pe Elizaveta Timurovna şi pe Kliment. Matula trânti animalul stâlcit pe podea şi-şi lipi pumnii de ochi, bolborosind. Pelagheia Fedotovna intră ducând sabia într-o cârpă de vase. Matula o văzu şi luă sabia, o apucă pe Pelagheia Fedotovna de guler şi o ţinu aproape de el, scrutându-i faţa.

— Vai, Doamne, zise ea închizând ochii şi-şi întoarse faţa într-o parte.

Matula ridică lama ascuţită la cincisprezece centimetri de obrazul ei, pe urmă îi dădu drumul şi se aşeză. Îl lăsă pe Hanak să plece, ridică faţa de masă însângerată, deschise cutia de ceai şi scutură puţin din pudra albă dinăuntru pe tăblia întunecată şi lustruită a mesei. Ţinând delicat sabia, o folosi ca să tragă linii în pudră. Îşi puse arma pe genunchi, scoase o batistă, îşi suflă nasul, puse batista deoparte, scoase un pai de argint, trase pe nas câteva linii şi îi dădu paiul Elizavetei Timurovna.

— Ce s-a întâmplat cu omul dispărut? întrebă Mutz.

— Mort. În râu, zise Matula. Cineva i-a tăiat mâna. Sunt nişte lepădături ciudate în pădure.

Elizaveta Timurovna clipi repede, chicoti, îşi trecu degetul pe sub nas şi-i trecu paiul lui Kliment.

— Muzică! spuse ea. Am să învârtesc gramofonul. Ador muzica la micul dejun, toamna când adorm copacii. Ce-ar fi să rămânem toţi în casă şi să cântăm? Toată lumea ar trebui să cânte.

Începu să cânte Ochi negri. Pe frunte i se închega o mărgea de sânge şi creier de samur.

— Mutz, rosti Matula, luând paiul înapoi de la Kliment tocmai când acesta părea pe cale să i-l ofere lui Dezort. Ţie îţi place să judeci. Te însărcinez cu cercetarea. Când o să-mi poţi spune cine a încercat să-mi mănânce calul şi o să-l tragem prin sabie din cur până-n globii ochilor, putem pleca. Îţi dau cuvântul meu.

— Am să vă amintesc promisiunea.

— Bineînţeles, aşa ai să faci. Ăsta ţi-e felul. Ia seama, Mutz. Ne facem griji pentru tine. Pari singur. Pari ca un om în mulţime la Viena, doar că fără mulţime şi fără Viena.

Mutz nu făcuse nimic să împiedice ceea ce se întâmplase la Staraia Krepost. Ca alţii din rândul cehilor, se ţinuse deoparte, privise sau întorsese capul, ascultase ţipetele şi dorise atât de mult ca ele să înceteze, încât fusese ca şi cum ar fi şi încetat, când de fapt abia începeau. Împărţise evenimentele din cele două ore în sute de fărâme şi le înghesuise în unghere răspândite prin toată memoria lui, aşa încât să nu fie niciodată nevoit să le adune la un loc. După aceea, îi salvase viaţa lui Matula, şi acela era unul din motivele pentru care Matula îl ura. Dar, de fiecare dată când Matula îl făcea judecător, îl zădăra să-şi amintească tot ce făcuse şi spusese căpitanul în acea zi. Matula voia să ştie cine-i mutilase calul şi cum murise şamanul, dar deocamdată acestea erau doar cercetări de formă, în locul celei asupra lui Matula însuşi, aceea pe care nu putea să-i ordone lui Mutz s-o înceapă, dar socotea că e sortit s-o facă, aceea pe care el dorea cu disperare s-o înceapă Mutz pentru că nu-i putea îngădui s-o încheie şi astfel ar fi avut motivul râvnit de a-l ucide.

— E vremea să ascultăm ce-are de spus puşcăriaşul, domnule, zise Mutz.

Matula nu spunea nimic. Soarele dispăruse. Cerul se acoperise şi coborâse. Un miros de foc de lemne îl făcu pe Dezort să tremure. Rămăşiţele mesei începeau să pută. Elizaveta Timurovna stătea pe podea lângă gramofon, învârtind manivela şi cântând încontinuu primele măsuri din Ochi negri. Kliment puse capul pe masă, frecându-şi nările umflate de suprafaţa ei, căutând fire din pulberea de cocaină. Matula stătea lăsat pe spate, cu sabia pe genunchi, cu gura zvâcnind ca a unui copil care visează la râsul nevinovat din zilele de joacă de dinaintea cunoaşterii, cu ochii la fel de lipsiţi de expresie ca două pietre.

Fără să se mişte sau să tragă aer în piept, fără să-şi ridice privirea, căpitanul districtual, care fusese nemişcat şi mut timp de-o oră, începu să vorbească.

— Noi suntem prea iertători, spuse el. Suntem prea blânzi. Ne temem prea mult de cei fără rang, când de fapt ei ar trebui să se teamă de noi. După ce se va isprăvi acest haos şi îi vom alunga pe străini, vom şti ce avem de făcut. Nu contează cine guvernează, dacă-i prinţ de sânge sau marxist, atâta vreme cât e rus, atâta vreme cât

ţăranii îi vor şti de frică, aşa cum ar fi trebuit să ne ştie nouă de frică. Frica va străluci deasupra lor ca lumina, un soare de frică răsărind dimineaţa şi încălzindu-le spinările după-amiaza şi o frică electrică luminând asupra lor noaptea, o frică limpede şi strălucitoare, aşa încât şi dacă noul conducător va muri şi va fi înlocuit de un nevolnic, spaima să rămână în ei şi în copiii lor generaţii la rând, şi chiar şi după ce va dispărea sursa fricii, s-o căute în continuare, ca oamenii care nu pot trăi fără ea.

Tribunalul

Anna Petrovna se trezi. Afară era lumină. Soarele era pe acoperişul grajdului. Îşi pipăi adânciturile roşii din obraji lăsate de încheieturile degetelor pe care-şi rezemase

faţa. Era frig. Soba se stinsese. Îşi pieptănă părul cu degetele şi se duse în camera de zi. La lumina cenuşie care intra prin cele două ferestruici zări scrisoarea soţului ei, pusă pe divan. Trase iute aer în piept, o apucă, o împături şi o puse la loc în sertarul biroului. Mutz plecase. S-o fi înţeles el atât de anapoda încât se dusese sus şi se strecurase în patul ei? Se duse să vadă. Nu. Găsise cheia de la uşa din faţă pe podea, ieşi clipind în lumina strălucitoare şi rece şi găsi poarta deschisă. Omul plecase într-adevăr. N-avusese intenţia să-l alunge arătându-i scrisoarea, însă probabil că asta-l înspăimântase.

Intră în bucătărie, râcâi cenuşa din grătarul sobei, o puse cu lopăţica în căldare, apucă o mână de talaş creţ din scoarţă de fag, îl clădi pe grătar, puse peste el crengi, vreo două lemne deasupra şi aprinse cea mai apropiată buclă de talaş subţire. Fâşia de lemn apucă flacăra, scuipă scântei şi se răsuci, fierbinte şi galbenă, până în mijlocul rugului. Anna Petrovna închise pe jumătate uşa sobei şi ascultă cum trage cu zgomot. Îşi dădu seama că antipatia ei pentru Mutz, pe care până atunci o negase sau cel puţin se străduise să creadă că nu există, avea o formă şi un nume: ordine. Prea mare preocuparea ca lucrurile să fie într-un loc şi nu într-altul. Prea măreaţă pasiunea pentru categorii şi analiză. Chiar când îi spunea că o iubeşte, tra-la-la, nu era nici iubire, nici măcar pasiune pe care el să n-o poată stăpâni când o revărsa asupra ei. Era o iubire care preţăluia, stătea deoparte cu mâinile în şold şi scutura din cap, se uimea şi pleca s-o înregistreze pentru un jurnal gros.

Anna se duse la pompă, umplu două găleţi cu apă şi le cără în bucătărie, strâmbându-se la dezacordul muşchilor deltoizi. Umplu patru oale cu apă şi le puse pe sobă. Mai băgă lemne. Fierul sobei cânta încingându-se. Faptul că soţul ei se transformase din husar cu zorzoane în sfânt castrat printr-un act de voinţă fusese mai mult decât putea înghiţi măreţul, iluminatul, raţionalul lui spirit iudeo-german. Tot ce putuse să facă era s-o ia la sănătoasa. Când ar fi putut pur şi simplu s-o întrebe. Şi i-ar fi spus da, ce profundă şi adevărată şi pură era ura ei pentru Gleb Alekseevici Balaşov şi ce respingător i se părea cultul castraţilor şi ce om bun era şi ce iubit pătimaş şi devotat fusese. Că în mintea unei femei puteau fi toate astea deodată era peste puterea de înţelegere a lui Mutz. N-are decât să fugă. Or să plece cu toţii, cehii, iar vederea fotografiei o trezise, în sfârşit: de mult ar fi trebuit, ea şi Alioşa, să se întoarcă în Rusia europeană, indiferent ce-aveau de gând Roşiii acolo. Să plece cu Mutz fusese un substitut pentru nevoia de-a părăsi Iazîkul iar acum, că i-a împărtăşit lui motivul pentru care rămăsese, îi era mai uşor să plece de-acolo.

Kristina Pankofska, o exilată poloneză căreia Anna Petrovna îi plătea o rublă de aur pe lună pentru curăţenie şi ajutor în gospodărie, sosi cu o căldare de caşă fierbinte şi două ouă proaspete. Trăia în Iazîk de cincizeci de ani. Marea ei realizare fusese să se

silească să uite că existase cândva cu adevărat un loc numit Polonia. Mirosea a tutun şi a colonie şi purta întotdeauna un şirag de perle false, vechi, indiferent ce altceva mai avea pe ea. Se afla acolo dinainte de sosirea primilor castraţi aşa că, spre deosebire de majoritatea femeilor din Iazîk, nu-şi mutilase în taină sânii ca să se asemene mai bine cu un înger. Când a intrat în bucătărie, a scos o notă lungă, joasă, de nemulţumire. Anna n-ar fi trebuit să care singură apa. A dat drumul ouălor într-una din cratiţele care clocoteau.

— Cu aia mă spăl, zise Anna.

— Ştiu, *golubcik*[7, oftă Kristina. Pentru cine?

Era o femeie scundă şi când se uita în sus la Anna, aşa ştirbă cum era, ochii ei arătau de paisprezece ani.

Anna luă cratiţa cea mai mare şi o duse sus. O aşeză pe podea, în camera ei şi se duse să-l trezească pe Alioşa.

— Hei, zise, banditule. E vremea.

Alioşa deschise ochii, se rostogoli de sub plapumă şi rămase în picioare pe covor, clătinându-se şi frecându-se la ochi. Arăta epuizat, cu toate că dormise nouă ore, de parcă ar fi putut dormi nouă sute de ore. Ce bine-ar fi de l-ar putea păstra în starea asta şi ar putea dormi până în 1920; zeroul făcea să sune ca un nou început. Ar putea să-l pună într-o cutie căptuşită cu blănuri şi când el s-ar trezi s-ar afla amândoi într-un loc cu trenuri, cu poştă şi cu şcoli şi cu alţi băieţi.

— Am visat politicieni, mormăi Alioşa şi căscă.

— Politicieni? Ce politicieni?

— Unii vărgaţi.

— Aha. Vărgaţi.

— Cu păr lung şi unghii lungi şi cu ochi roşii, ca nemţii.

— De ce crezi că nemţii au ochii roşii?

— Şi pe urmă a venit papa pe calul lui şi cu ceilalţi husari şi le-au tăiat capetele.

— Ai nevoie de vise noi. Hai, frumosule. Mama are nevoie de ajutorul tău. Spală-te pe faţă.

Anna aduse celelalte oale sus, scoţând ouăle şi puse un lighean jos, între ei. Îşi scoase hainele şi se ghemui goală în lighean. Alioşa stătea aplecat deasupra ei şi scotea apă din oale cu o ulcică. Turna apă peste ea în şuvoi gros, făcându-l să se prelingă de ambele părţi ale şirei spinării.

— Toarnă şi pe aluniţă, zise ea.

— Ştiu, ştiu, spuse Alioşa.

— Răzvrătire?

— De ce trebuie să zic?

— Bravii navigatori...

— ...nu sunt bocitori! pufni băiatul.

Anna se ridică şi Alioşa îi dădu săpunul. O urmări până când ea îşi strecură mâna în puful întunecat dintre picioare, atunci se întoarse cu spatele, scoase un husar de lemn din buzunarul cămăşii de noapte şi îl făcu să galopeze prin aer. După o vreme, ea îl chemă în şoaptă s-o limpezească. Băiatul umplu ulcica şi se îndreptă spre ea. Anna îl privea, pe pielea ei se prelingeau forme de clăbuc; era slabă. Se cufundă iar la apropierea lui şi-şi lăsă ochii în jos, aşteptând apa.

— Ce părere ai despre locotenentul Mutz? întrebă ea când veni apa.

— Nu ştiu, răspunse băiatul.

— Dar...

Anna nu ştia dar ce. Mutz nu era în stare să vorbească cu Alioşa. Era sfios cu copiii.

— L-am rugat să-mi arate arma lui, zise Alioşa. A spus că nu poate. A spus că e interzis.

— Mulţumesc, Lioşa. Du-te jos şi ia-ţi micul dejun.

Anna se şterse, tremurând în frigul care domnea în catul de sus, îşi puse o jupă curată şi chiloţi şi ciorapi negri. Se uită fără speranţă în şifonier. Nu că lucrurile ar fi fost vechi sau demodate, n-avea idee ce era la modă sau unde se mai dădea tonul în materie de modă în vremurile astea, doar că lucrurile nu puteau fi schimbate. Îşi puse o rochie verde-închis de bumbac şi o jachetă maro şi-şi strânse părul. Dacă ar fi apărut din senin în şifonier o pufoaică şi o şapcă albă de jocheu, le-ar fi purtat acum. Îşi perie părul. Ar fi trebuit să-l spele, dar nu era timp. Se sili să se uite în oglindă. Palidă. Ochii încă îi mai plăceau. Un semn, o pată: păcat. Doar ca să vadă cât de mult îi păsa, dacă îi mai păsa, trase brusc sertăraşul în care-şi ţinea vechea cutie cu farduri. Sertarul ieşi de tot şi căzu pe podea. Periuţa pentru negru de ochi era înţepenită în pasta întărită de vreme, ultimul ruj se uscase şi el şi arăta ca un bulgăraş de piatră ponce iar din pudră mai rămăseseră atâtea fire lipite de marginea cutiei cât să-şi acopere o singură pată de pe frunte. După cum se vedea, îi păsa, însă nu pentru mult timp. Casa era plină de mici prilejuri de autocompătimire cu care se putea consola dacă voia.

Îşi muie un deget în gură şi-şi netezi sprâncenele. I se iscară în minte, fără ca ea să le fi chemat, imaginile unui trecut alternativ, în care ea ar fi alergat după comunişti în loc să rămână să-i fotografieze pe grevişti în urmă cu doisprezece ani. Nu l-ar fi cunoscut niciodată pe adorabilul cavalerist care avea să se transforme în eunuc siberian. La vremea aceea, comuniştii păreau nişte laşi. Acum, amintirea, mai limpede ca niciodată, a picioarelor lor tinere, iuţi şi isteţe pe noroiul drumului o făcea să regrete amarnic. Ţelul lor nu însemna nimic pentru ea, iar drumul lor n-avea nimic clar. Cu toate astea, simţea flacăra hotărârii lor acum aşa cum n-o simţise atunci, sentimentul lor că

străpungeau o barieră ca să intre într-o lume nouă. Anna nu credea în lumi noi, dar ştia că nu putea să nu-şi dorească să fie alături de oameni care credeau. Ascunsă în amintirea ei, printre comuniştii care fugeau, era o umbră falsă, un bărbat, care nu fusese acolo şi pe care nu-l văzuse niciodată, Samarin, apărut ca un simbol rătăcit al alegerii pe care ea n-o făcuse.

Coborî la parter, luă câteva înghiţituri de caşa cu ceai, puse într-o plasă o pâine şi o conservă de şprot, îl sărută pe Lioşa, îşi puse ghetele şi o pălărie neagră şi ieşi. Chiar înainte să închidă uşa, surprinse chipul Kristinei care se uita lung la ea, ca izbită de ciudăţenia unei străine.

— Ai să-ţi ajungi moartea, rosti Kristina, absentă, ca un medium.

Fâşii de nori zdrenţuiţi, tiviţi cu galben, umbreau lumina soarelui deasupra Iazîkului. Apa băltită sclipea şi dispărea în umbră în făgaşele făcute de căruţe pe drumul spre piaţă. Anna îşi strânse mai tare jacheta pe trup, ca să se apere de vânt. Drumul era larg, dar casele negre de bârne erau înghesuite una într-alta de parcă s-ar fi aflat îngrămădite pe-o insulă, de parcă spaţiul infinit al Siberiei era un ocean care ar fi putut să-i înghită pe oameni, sau măcar să-i facă să-şi piardă minţile dacă n-ar fi stat la distanţă de-un braţ unul de altul, ca să se poată sprijni. Şi cu toate astea erau nebuni; de asta veniseră. Castraţii n-aveau urmaşi.

Trecu pe lângă patru scopiţi care se trudeau împreună să ridice o colivie nouă, grea, pentru grauri pe micul imaş cu iarbă unde păşteau şi gâştele, în faţa casei lui Mihail Antonovici. Îi cunoştea pe toţi după nume. Când a trecut, au înclinat din cap şi au salutat-o sobru. Bogomil Nikonovici, care mâna o vacă slabă, ultima care-i mai rămăsese din ciurdă, şi-a ridicat pălăria şi a dat la iveală un cap fără păr, ca un dovleac. A spus bună dimineaţa şi a aruncat o privire spre picioarele Annei Petrovna.

Nebuna era ea. Abia de-şi mai amintea povestea pe care o însăilase soţul ei pentru tovarăşii săi castraţi despre motivul venirii ei acolo. Era vorba de fotografie şi de văduvie, şi de o nevoie isterică de linişte, care poveste nu putea să sune în faţa comunităţii decât ca apărarea nobilă a unei femei care-şi pierduse minţile. Ea era nepoata Satanei, dar o tolerau. Ea fuma; bea; se hrănea cu carne; nu se ruga niciodată; era dedată la păcatele trupeşti; nu credea că amputarea şi mutilarea organelor sexuale îi transformă pe schilodiţi în îngeri. Îi păsa mai mult de fiul său decât de vecin. Era lacomă şi egoistă cu timpul ei. Nu aspira nici la perfecţiune, nici la paradis. Mai mare era iubirea ei pentru lumea asta decât dorul după rai şi decât frica de iad. Nu căuta reguli de viaţă în Biblie, aşa cum nu le-ar fi căutat în romanul Nicholas Nickleby. Nu putea fi stăpânită. Nu era rudă cu diavolul, era chiar Vrăjmaşul în persoană. Şi ce binevoitori erau ei cu această femeie nebună şi ticăloasă care trăia în mijlocul lor! Pentru castraţi, ea era tot un suflet rătăcit, aşa cum erau acei predicatori sărmani din

oraşe care puteau fi puşi în patru labe şi bătuţi la sânge de orice ceată de băieţi; cu toate astea, aici ei nu-i puteau oferi acestei femei plăcerea martirajului predicatorilor. Ar fi putut să înveţe oraşele să-şi arate cu demnitate mila faţă de acei paria ai lor.

Apropiindu-se de piaţă, văzu un bărbat care ieşea din casa lui Timofei Semionovici cu un coş gol de răchită. Purta o şapcă neagră turtită şi un suman negru peste o cămaşă ţărănească şi pantaloni până sub genunchi. Era Gleb Alekseevici Balaşov. Întâlnirile cu soţul ei întotdeauna începeau rău şi se sfârşeau rău. El o văzu şi îi ieşi în întâmpinare. Rămaseră la doi metri distanţă unul de altul, se salutară ceremonios şi nu se sărutară. Regulile fuseseră clare din ziua sosirii ei în Iazîk, la sfârşitul primăverii anului 1915.

— Cehii mi-au spus că trebuie să mă duc la audiere, zise el. Ca şef al enoriaşilor.

— Şi eu mă duc. E un fel de divertisment.

Balaşov o privi cu compătimire sinceră pentru sufletul ei. Sincer şi tulburat. O dezgusta.

— Căpitanul Matula ar putea să-l împuşte la sfârşit, zise el.

— Atunci va merge în rai.

— E ateu. Aşa îmi închipui.

— Atunci o să aibă o surpriză plăcută când ajunge acolo.

O porniră spre piaţă. Balaşov o întrebă despre Alioşa.

— Visează la nobilul său tată răposat, răspunse Anna.

— Tatăl lui nu e mort, rosti Balaşov umil. Doar schimbat.

— Ce cuvinţel frumos, ricană Anna.

Niciodată nu era pregătită pentru cât de simplu îi amăra el gândurile. Era simplitatea întruchipată. Modul afectat al soţului ei de-a folosi un mic stol de cuvinte caste pentru orice deraiere a minţii lui scrântite.

— Zici „schimbat“ ca şi când ar fi vorba de o frunză care-şi schimbă culoarea. Nu de un cuţit care-ţi ştirbeşte trupul. Te însângerează. Îţi lasă urme. Te doare.

— Viaţa doare. Cu cât trăieşti mai mult, cu atât doare mai tare.

— Nu-i adevărat.

Anna nu putea fi atentă la spusele lui. De la frunza care se schimbă, gândul i-a alunecat la vagonul de cale ferată din noaptea nunţii lor şi la bobocul care nu s-a deschis şi apoi a sărit la noaptea din anul de după sosirea ei în Iazîk, atunci când a băut singură o jumătate de sticlă de coniac şi a ieşit în fugă din casă, chiar pe drumul ăsta, a intrat în camera unde dormea soţul ei, i-a smuls aşternutul de pe el şi a încercat să-l violeze, bâjbâind stângaci să atragă înăuntrul ei mădularul viguros care-i mai rămăsese, şi ceea ce a alungat-o afară scăldată în lacrimi şi urlând n-au fost nici cicatricile, nici absenţa, nici faptul că mădularul nu se întărea, ci supuşenia trupului lui şi bolboroseala nedesluşită, monotonă a rugăciunilor lui rostite cu glas şoptit.

— Ia-o înainte, îi spuse ea, oprindu-se. Mergi mai departe. Acolo am să te ignor.

Balaşov dădu din cap şi porni mai departe, fără un cuvânt. Era imposibil de crezut că el nu ştia ce o înfurie pe ea cel mai mult.

— I-am povestit lui Mutz despre tine, îi strigă ea din urmă. Mi-am încălcat promisiunea.

Balaşov se clătină fără să se oprească, o privi peste umăr şi spuse:

— Îmi pare foarte rău.

Îşi continuă drumul.

— De ce m-ai minţit în legătură cu fotografia? strigă ea. În scrisoare mi-ai spus că le-ai lăsat pe toate acolo, pe câmpul de luptă. De ce m-ai minţit?

Gleb se opri, se întoarse şi spuse fără să ridice vocea:

— Mi-a fost ruşine de mine însumi că am păstrat-o.

— Ruşine? Că porţi la tine o fotografie a soţiei tale? De asta ai lăsat-o pe jos, în stradă?

— Îmi pare rău. Poţi să-mi dai fotografia înapoi?

Anna se uită în jur după o piatră cu care s-arunce în el. Nu găsi şi, când îşi întoarse privirea, Gleb plecase deja mai departe. Nu suporta să-l privească. Stătea în picioare pe pavajul de buşteni, lângă drumul de pământ, n-avea unde să se aşeze, n-avea de ce să se rezeme şi n-avea nimic nou de văzut şi se simţi groaznic de singură.

După câteva minute porni spre clădirea administraţiei şi intră în curte, unde coliba şamanului arăta la fel de părăsită şi blestemată ca ghetele unui mort. Îl văzuse de câteva ori, încercase să vorbească cu el o dată, cu gândul de a-şi folosi una din ultimele plăci ca să-l fotografieze. Şamanul rămăsese cu picioarele încrucişate, cu glezna înlănţuită peste cea neînlănţuită şi cu braţele încrucişate, scuturase din cap şi refuzase să se uite la ea. Probabil se gândise că ea va fi intimidată de distanţa şi intangibilitatea unui bărbat aparţinând unei religii ezoterice. Erau anumite situaţii pe care nici măcar şamanii siberieni nu le puteau visa; pentru astea era nevoie de ţărani sadea sau de băieţi burghezi, fini şi bine-crescuţi din provinciile europene.

Un pâlc de oameni stăteau puţin mai departe de colibă, sporovăind cu mâinile în buzunare şi fumând, ca în pauza unui spectacol. S-au întors s-o privească pe Anna. Erau cehii, în micile lor facţiuni. Mutz arăta de parcă fusese pe cale să vorbească cu soţul ei, când a văzut-o. Dacă se gândea la Mutz, şi o făcea adesea, şi-l imagina exact cu acea privire tulburată, iar când fantaza uneori despre căsătorie, fanteziile se încheiau întotdeauna cu ea încercând să-l distragă de la vreo îndeletnicire migăloasă în care era adâncit, sub o lampă mare, într-o încăpere îndepărtată. Umbra lui era sergentul Nekovar, meseriaşul isteţ care reparase încălzirea Annei, îi pusese întrebări ciudate despre inima de femeie, adică dacă semăna cu o sobă, şi care vedea în Mutz un artizan

ca şi el şi totodată singurul ofiţer hotărât, ca majoritatea soldaţilor, să părăsească Siberia cât mai curând cu putinţă. Sergentul Bublik, cel care-şi zicea comunist şi care totuşi nu îndrăznise niciodată să dezerteze la Roşii, stătea deoparte, într-un colţ. Skacikov, căpitanul districtual, era încă autoritatea civilă a Iazîkului pe o foaie de hârtie undeva în cancelaria albă de la Omsk, dar în nici un alt fel; prăbuşirea vechii ordini, moartea ţarului şi ocuparea oraşului de către cehi îl loviseră ca un atac cerebral, după ce se străduise şi reuşise multă vreme să nege, pentru sine însuşi şi pentru cercetările din afară, faptul că oraşul era, cum se zvonea, locuit aproape în exclusivitate de monştri apostaţi, făptuitori ai unui păcat prea grotesc pentru a fi numit. Încă mai putea să meargă, să vorbească, să mănânce şi să bea fără ajutor, însă în fiecare zi se aşeza la masa de lucru din biroul lui, masa cea mare cu o masă mai mică în faţa ei, aşezată în unghiuri drepte pentru vizitatori care nu veneau niciodată, şi privea în gol, tremurând, uneori dregându-şi vocea, potrivind un teanc de documente vechi în faţa lui, ca marginile să fie aliniate perfect.

În centrul grupului era Matula. Oraşul era în aşa măsură jucăria lui, încât Anna era surprinsă că nu se plictisise de el. Să-i fi ajuns lui oare cu adevărat viitorul pe care i l-ar oferi Iazîkul? Părea că se hrăneşte din senzaţia de întuneric acumulat sub milioanele de copaci din pădurea din jur, numărând umbrele aşa cum alţii numărau banii. Avea suita lui, sergentul Hanak, cu maxilar şi nas care se întâlneau undeva la mijloc, ca la câini, neajutoratul locotenent Dezort şi soţia lui Skacikov, Elizaveta Timurovna, amanta lui Matula, care nu-i putea ierta Annei că nu se simţea jignită atunci când dânsa o dispreţuia. Singurul care lipsea era odiosul Kliment. Matula şi Elizaveta Timurovna chicoteau împreună. Păreau că se îmbătaseră în chip ciudat, foarte rapid. Matula o întrebă pe Anna dacă îşi adusese prânzul cu ea.

— Nu ştiam dacă-l hrăniţi pe prizonier cum se cuvine, răspunse ea. De ultimul n-aţi avut grijă.

Elizaveta Timurovna emise un „nţ-nţ“ şi un şuierat. În colţ, Bublik studie conserva de şprot şi bombăni: „Burgheză“.

— Credeam că aduceţi doar alimente cuşer, Anna Petrovna, zise Matula, vorbind foarte repede. Ziceţi că l-am pierdut pe şaman? Da, aşa e. Specialitatea lui Mutz. El tot pierde diverse chestii. Şamani, cai, încrederea oamenilor. Nu ştiu dacă prizonierul o să aibă timp să mănânce. Poate-l găsim vinovat într-un minut. Poc! În felul ăsta o să avem toţi parte de prânzul Annei Petrovna. Pâine şi peşte.

— Domnule, interveni Mutz. Ar trebui să intrăm.

Cei zece intrară în vechea sală de tribunal a Iazîkului, o încăpere micuţă cu o boxă, două rânduri de scaune şi un jilţ capitonat, cu braţe, aşezat pe un podium ridicat la câţiva centimetri de podea. Matula se duse la jilţ, îl împinse, se tolăni în el, îşi scoase

pistolul, închise un ochi, ţinti spre boxă, îşi puse pistolul în poală şi-i făcu semn cu mâna lui Mutz. Mutz îi făcu semn din cap lui Nekovar să aducă prizonierul. Ceilalţi se aşezară. După un minut de foială şi tusete, se auziră paşii a două persoane şi Samarin intră în încăpere, urmat de Nekovar, care-i acoperea spatele cu o puşcă. Samarin privi în jur, salută adunarea din cap, spuse bună dimineaţa, la care Anna răspunse cu un zâmbet şi Bublik cu un ceremonios „Salut, frate". Samarin părea că e gata să se aşeze pe un scaun gol în primul rând, în faţa lui Matula, însă Mutz păşi înainte, îl prinse de umăr şi-l conduse la boxa acuzaţilor. Samarin păru surprins, dar se duse binevoitor la locul lui şi rămase acolo în picioare, privind în jur fără să clipească. Îşi opri o clipă privirea asupra Annei şi îi zâmbi. Femeia simţi că i se aprind obrajii ca unei fetiţe.

— În nu... începu Mutz.

Matula îl întrerupse.

— Te deranjează ceva? făcu Matula.

— Părul meu, zise Samarin.

— N-ai păr.

— Tocmai asta-i problema, răspunse Samarin.

Anna, Nekovar şi Dezort râseră. De două ori, Samarin scuturase din cap ca un cal supărat de muşte, sau ca un om cu un tic grav.

— M-au ras în cap azi-dimineaţă. E greu să te obişnuieşti să n-ai păr lung după nouă luni. E greu să te obişnuieşti să fii curat. Le sunt recunoscător sergentului Bublik, dădu el din cap către Bublik, care mormăi, şi soldatului Racansky, care mi-au dat apă caldă şi haine şi mi-au pus părul pe foc.

Matula aprobă din cap şi Mutz o luă de la început:

— În numele administraţiei provizorii a oraşului Iazîk, în numele căpitanului Matula, deschid această audiere în legătură cu împrejurările sosirii domnului Samarin în oraş, în noaptea trecută, fără nici un act, aproximativ la aceeaşi oră la care a survenit decesul şamanului. Domnule, spuneţi-ne, vă rog, numele şi prenumele dumneavoastră, data naşterii, reşedinţa permanentă şi ocupaţia dumneavoastră.

— Am dreptul la avocat? întrebă Samarin.

— Nu, rosti Matula.

— Sunt judecat? Sunt acuzat de ceva?

— Eşti acuzat că ai o personalitate nedefinită, îl informă Matula.

Îşi umflă obrajii, dădu drumul la aer, îşi înclină fruntea pe gura pistolului şi se scărpină, cu ochii închişi. Se îndreptă de spate şi privi leneş la Samarin.

— Ascultă, amice, zise. Codrii sunt plini de spioni roşii, iar noi n-avem nici cea mai vagă idee cine eşti. Mutz, aici de faţă, crede că tu eşti cel care i-a strecurat şamanului un litru de alcool...

— Domnule, eu doar...

— Nu mă întrerupe, jidan afurisit! Şi domnul Mutz crede că reprezinţi o ameninţare pentru societate. Şi mai e problema calului meu frumos şi viteaz, care e mort şi pe care cineva a încercat să-l...

Matula începu să respire greu. Răsuflă tot mai zgomotos, până când izbucni:

— MĂNÂNCE!

Îşi legănă capul pe spate şi-şi plimbă gura pistolului pe buza de jos.

— Eu sunt legea în partea asta de Siberie, spuse calm. Vrem să-ţi auzim povestea. Dacă-mi place mie – nu zic dacă o cred, ci dacă îmi place –, probabil o să-ţi dau drumul. Dacă nu-mi place, o să ai destul timp să regreţi că n-ai inventat una mai bună înainte să te apuci să le-o spui ciorilor.

Fluviul

— Numele meu este Kirill Ivanovici Samarin, începu ocnaşul. M-am născut pe 3 februarie 1889 în Karelia şi după moartea părinţilor mei am locuit la unchiul meu în Raduga, lângă Penza. Am fost student acolo până când am fost arestat, în 1914. Nu am altă profesie. Nu ştiu ce s-a întâmplat cu familia mea şi cu casa noastră. S-au petrecut multe schimbări, presupun.

Bublik şi Racansky îi făcuseră rost de o cămaşă ţărănească şi de pantaloni strânşi sub genunchi, însă nu reuşiseră să-l ajute nici cu cizme, nici cu o haină. Avea aceleaşi cizme desfundate cu care sosise şi o pătură pe umeri. În timp ce vorbea, şi-a dat jos pătura, a împăturit-o şi a atârnat-o pe marginea boxei. Capul şi faţa îi erau rase. S-a debarasat repede de obiceiul de a-şi scutura părul inexistent de pe ochi, dar Annei îi părea că faptul că-l despuiaseră de păr îl făcea să se simtă umilit şi totodată să fie precaut. Când vorbea avea un fel anume de-a se adresa pe rând fiecărei persoane din încăpere şi de a o privi pe fiecare cu ochi dilataţi.

— Dumneavoastră cel puţin veţi şti despre ce vorbesc.

Nu omitea pe nimeni, nici măcar pe Skacikov, căpitanul districtual, care n-a privit spre el nici o clipă şi nu dădea nici un semn că ar asculta. A zăbovit mai mult cu privirea asupra Annei şi ea a fost bucuroasă să-şi lase privirea s-o întâlnească pe-a lui, până când a devenit o competiţie şi ea a pierdut, sau mai curând n-a vrut să fie o competiţie; a întors ea prima ochii.

— Mi-aţi spus aseară că aţi fost arestat ca fiind suspect de terorism. Că aveaţi o bombă, zise Mutz. Aş vrea...

— Mutz, Mutz, Mutz, interveni Matula, cu mâna liberă la ochi.

Căpitanul îşi masă rădăcina nasului şi mâna cu pistolul zvâcni.

— Lasă-l pe om să-şi spună povestea. Nu-l mai întrerupe. Starea mea de spirit e foarte agitată acum.

Mutz, care stătuse în picioare, între Matula şi boxă, strânse din buze şi păşi înapoi, să se rezeme de peretele opus. Samarin începu să-şi plimbe privirea de la un chip la altul.

— Cu permisiunea dumneavoastră, stimate doamne, stimaţi domni, ofiţeri şi soldaţi din Legiunea Cehă, Excelenţa Voastră, tovarăşe Bublik, zise el. În câteva cuvinte, de o

excelentă concizie, domnul locotenent Mutz a relatat motivele arestării mele şi a menţionat bomba pe care am furat-o pentru a proteja o tânără prietenă de consecinţele naivităţii sale. Îmi propun să vă explic câte ceva din ce-am suferit în lagărul-închisoare în care am fost trimis, Grădina Albă, precum şi motivele şi circumstanţele evadării mele, care m-au adus aici. Înainte de-a începe, trebuie să repet avertismentul pe care i l-am adresat domnului locotenent noaptea trecută. Sunt sigur că omul care mi-a înlesnit evadarea, hoţul pe care-l ştiu doar după klicika[8], Mohicanul, m-a urmărit din pustietăţi până în acest prim adăpost. Sunt sigur că el se află acum aici, în Iazîk. Sunt sigur că el a fost răspunzător de moartea şamanului şi de mutilarea – domnule căpitan Matula, nu vă pot spune cât de mult regret să aud despre această faptă abominabilă – de mutilarea calului dumneavoastră. Indiferent de soarta mea, dumneavoastră trebuie să vă îngrijiţi cu toţii de zăvoare şi de arme. Mohicanul... nu. Lucrurile nu-s la locul lor. Prieteni. Daţi-mi voie să încep cu fluviul, marele fluviu care străbate ţinutul, Enisei.

În timp ce Samarin îşi spunea povestea, adresându-se atent, pe rând, fiecăruia dintre ascultători, Anna se mira de cât de vii şi nevinovaţi păreau ochii lui rugători faţă de urâciunea întâmplărilor pe care le descria. Îşi dădu seama că hotărâse deja că omul era nevinovat şi că n-avea să-şi schimbe părerea; adică nu era vinovat de ceea ce încerca Mutz să scoată de la el. Era surprinsă că ajunsese atât de repede la un verdict şi îşi dădea seama că nimic nu era mai convingător decât un om care putea simţi toată plenitudinea lumii – cu ce avea ea mai rău, aşa cum s-ar putea petrece, şi cu ce avea mai bun – fără să-şi piardă sufletul pentru nici una din părţi şi fără să se ataşeze de acea parte. Convingător nu se potrivea. Poate mai curând fermecător. Uneori, când vorbea, când se detaşa o clipă de ascultătorii lui şi părea să se cufunde în sine pentru a aduce amintiri la suprafaţă, sau când vocea lui se schimba şi din gura lui ieşea argoul şi timbrul celorlalţi osândiţi, ea simţea că ei i se adresează; că avea în faţă un bărbat care nu doar că-şi negocia propria viaţă, dar o şi lua pe ea alături, ca să-i arate cum e să fii ca el.

— Când am ajuns la staţia terminus de cale ferată de la Eniseisk cu paznicii mei, încă mai credeam că aveam să fiu surghiunit într-un sat din interiorul ţării, povestea Samarin. Îmi imaginam genul de loc unde erau trimişi politicii, undeva la câteva zile de mers în josul fluviului, şi de unde se putea ajunge probabil la ultima gară cu căruţa sau, iarna, cu sania. Îmi închipuiam un şir de case de-a lungul fluviului, cu un debarcader şi păşune şi, în spate, pădurea. Un magazin unde localnici şi vânători de animale pentru blănuri – care folosesc capcane – vin să bea ceva şi să se aprovizioneze. Aveam să primesc o cameră într-o casă ţărănească, lângă grajd, şi o să mi se dea munci uşoare de făcut, aveam să tai lemne, să-i învăţ pe oameni să citească, să beau ceai cu vreun personaj care se închipuia liberalul locului, să le ţin localnicilor companie la un

rachiu iarna, discutând ştiri din Europa din ziare vechi, să mă duc la plimbare în pădure, să-mi iau notiţe pentru articole despre floră şi faună. Se vor aştepta să încerc să evadez. N-ar fi fost greu. Aş fi plecat pur şi simplu. Dar eu n-aveam de gând să evadez. Eram bucuros că nu fusesem spânzurat. Nu voiam să mai pun niciodată mâna pe o bombă. Imperiile se distrugeau singure în războiul din apus. Se sfâşiau unul pe altul mai bine decât ar fi putut-o face un terorist solitar şi erau departe de tot, de cealaltă parte a Uralilor, cu trei fluvii largi între ele şi mine. Aveam să aştept să se termine. Aşezat pe lada mea, pe chei, în timp ce paznicii mei verificau documente împreună cu poliţia locală, visam că am să fiu ca tânărul Tolstoi iar Siberia avea să fie Caucazul meu. Un *diadia*[9 bătrân o să mă ia la vânătoare în pădure, o să am o aventură cu o fată din sat, pielea o să mi se tăbăcească atât de tare de la soare şi de la ger că am să mai simt ţânţarii doar cât să ştiu că sunt în viaţă. Asta se întâmpla acum cinci ani, ceva mai spre iarnă decât acum, dar soarele era încă pe cer, fluviul Enisei curgea în faţa mea, larg şi leneş. Vedeam peşti sărind la suprafaţă. Era vreme.

Am auzit uşa neunsă de la biroul companiei de vapoare deschizându-se, fără să se mai închidă. Cineva ieşise şi stătea în prag, privindu-mă, un bărbat gras în uniformă de vaporean, mijindu-şi ochii şi frecând în mână nişte mărgele. M-a studiat preţ de un minut şi, fără să-şi ridice picioarele, s-a întors spre întunericul biroului şi i-a strigat cuiva pe care nu-l puteam vedea:

„Am putea să-l trimitem pe politic la ei“.

O vreme, n-a răspuns nimeni. Pe urmă, am auzit o voce, dar n-am desluşit ce spunea. Bărbatul cel gras s-a uitat la mine şi m-a întrebat:

„Cu ce se ocupă tatăl dumitale?“

I-am spus că înainte să moară fusese arhitect.

„Nici un grad“, a spus bărbatul, vorbind spre interiorul biroului, şi a scuipat. „Probabil“, mi-a spus mie de data asta, „eşti socotit o mare ameninţare pentru societate, de vreme ce te-au exilat când au atâta nevoie de carne de tun pentru nemţi. Mă îndoiesc că-i pasă cuiva ce facem cu dumneata.“

M-au îmbarcat împreună cu paznicii mei pe un barcaz cu aburi. Pe ambarcaţiune se aflau un geolog şi un echipaj de trei persoane: căpitanul, maşinistul şi un marinar. M-au legat de gleznă cu un lanţ de-o balustradă şi ne-au lăsat, pe mine şi pe paznici, să dormim pe punte peste noapte. Am întrebat unde mă duceau. Echipajul n-a vrut să-mi spună. Geologul a zis că e secret de stat. În primele câteva nopţi ne-am oprit în dreptul unor aşezări de pe malul fluviului. De fiecare dată credeam că o să mă dezlege şi o să mă lase acolo, dar se întâmpla mereu acelaşi lucru. O mulţime de oameni, cu tot cu câini şi vaci, ne aştepta dincolo de debarcader, urmărind acostarea ambarcaţiunii ca şi când ar fi asistat, şi nu le venea a crede, la întoarcerea unui copil pierdut. Apoi,

geologul, echipajul şi gărzile debarcau şi eu rămâneam acolo unde mă aflam, legat în lanţ ca un câine, cu o pătură şi ceva peşte uscat şi apă şi doar cu stelele şi gerul să-mi ţină tovărăşie. Vedeam lămpile luminând în ferestrele izbelor din aşezare şi-i auzeam pe localnici cântând şi rostind toasturi în timp ce-i întâmpinau pe oaspeţi cu vodcă. Uneori, paznicii îmi mai aduceau câte ceva de mâncare. Alteori, un sătean, de obicei dintre cei bătrâni, care fuseseră ei înşişi surghiuniţi, sau tineri ai căror părinţi fuseseră surghiuniţi îmi aducea ceai sau caşa sau o bucată de cârnat. Mă întrebau despre mine, despre politică şi despre război. Toţi aveau fii şi fraţi pe front. La sfârşit, toţi scuturau din cap, şopteau „Doamne Dumnezeule“ şi plecau, iar eu încercam să dorm în frig, cu sunetul apei lovind chila şi apoi în tăcere, după ce cântăreţii şi animalele lor adormeau.

Cu cât înaintam spre nord, aşezările se răreau şi dispăreau. Copacii şi nopţile se scurtau şi gheaţa de pe punte nu se topea până după-amiaza. Geologul Bodrov era tot mai agitat. Stătea tot timpul la prova. De câte ori apăreau promontorii, îl ruga pe căpitan să oprească. Avea ciocănelul în mână, voia să ia eşantioane. Căpitanul refuza, clătinând din cap. Căpitanul devenea tot mai tăcut, cu cât ne apropiam de Arctica, singurele cuvinte erau ordinele strigate jos, la maşinist, să mărească presiunea. Se temea că fluviul o să îngheţe şi ambarcaţiunea o să rămână captivă înainte de-a se putea întoarce spre sud. Cu cât era mai tăcut căpitanul, cu atât mai vorbăreţ devenea Bodrov. A tras un chiot într-o noapte, când a apărut aurora boreală, ca o ploaie de praf ce se revarsă printr-o spărtură din împărăţia stelelor şi i-a prins pe după umeri pe paznicii mei care alergaseră să vadă ce se petrece. Le-a explicat cum se naşte aurora boreală şi le-a înşirat numele stelelor care formează constelaţiile. Într-o zi, am văzut un tungus călare pe un ren cât un cal, care ne urmărea de la marginea pădurii, ţinând în mână un harpon, şi Bodrov a început să-i facă semne cu mâna şi să-i strige ceva. Bărbatul şi-a întors renul şi a dispărut în întunecimea pădurii. Când am trecut Cercul Polar, Bodrov a scos o sticlă de coniac franţuzesc şi ne-a pus să bem în cinstea Stelei Nordului şi a cântat cântece studenţeşti, cam aşa: Ţinta noastră-i Polul, băieţi, fetele tunguse sunt neveste drăguţe, în cort o să locuim, chirie n-o să plătim şi cu zăpadă o viaţă-ntreagă o să ne hrănim.

Căpitanul şi-a băut coniacul, s-a dus la ghiordel, l-a aplecat peste copastie, l-a scos plin şi l-a turnat peste Bodrov. Am simţit cu toţii muşcătura frigului pe obraji. Căpitanul a spus:

„Asta este fiinţa acestui fluviu. Curge spre nord. E rece ca moartea şi e chiar moarte. Acesta este deşertul unde nu creşte nimic. Nimeni n-ar trebui să fie obligat să trăiască aici“.

Bodrov şi-a şters apa de pe ochi, a rămas o clipă năuc, apoi a râs şi şi-a frecat obrazul până s-a înroşit.

„Priviţi fluviul! a spus. Plin de peşte! Văzduhul e plin de păsări şi pădurea de elani şi samuri. Câteva mii de tunguşi, cu suliţe şi topoare, care stau în colibe, trăiesc bine aici, în timp ce voi, oameni civilizaţi, o luaţi la sănătoasa spre sud la primul semn de îngheţ. Rocile sunt doldora de aur, diamante, platină, rubine, e cupru şi e nichel, sunt mări de cărbune şi lacuri de petrol. Lacuri de petrol cât să lumineze lumea!“

În timp ce vorbea şi-a scos hainele de pe el şi a plonjat în fluviu, a ieşit la suprafaţă zâmbind larg şi ridicând pumnii deasupra capului. Căpitanul a înjurat, a oprit vasul şi i-a aruncat o parâmă. Dacă l-ar fi lăsat în apă, ar fi murit în câteva minute. L-au dus sub punte, înfăşurat într-o pătură, tremurând. Căpitanul s-a uitat la mine şi a repetat:

„Nimeni n-ar trebui să fie obligat să trăiască aici“.

Căpitanul a pus să mi se scoată lanţul şi m-a lăsat să dorm în sala cazanelor, unde mirosea a fum şi a sulf. Înainte de acel moment, niciodată în viaţa mea nu fusesem atât de fericit ca atunci când m-au dus înăuntru, din frigul de-afară şi m-au lăsat să dorm acolo. Nu era nimic moale pe care să te întinzi şi podeaua era acoperită cu cenuşă, zgură şi bucăţi de cărbune, dar era cald. Căldura era atât de bună, era ca un prieten căruia-i fusese dor de mine şi urma să-i fie dor de mine când aveam să plec iar.

Marinarul m-a zgâlţâit să mă trezească, mi-a dat o mătură şi mi-a spus să merg sus, să curăţ zăpada. Era dimineaţă şi vasul înainta cu viscolul în faţă. Malurile abia de se zăreau prin vălătucii de zăpadă din aer. Chipul căpitanului din cabina timonei era furios şi înspăimântat. Niciodată până atunci nu mai ajunsese atât de departe în nord la o dată atât de târzie din an. Am curăţat zăpada ore întregi, tăindu-mi drum în susul şi în josul navei, până a început să mă doară spatele. Viscolul s-a muiat, vântul a scăzut în intensitate şi zăpada cădea cu fulgi mari şi grei. La marginea apei am văzut ceea ce-l înspăimânta pe căpitan. Lame delicate, curbate de gheaţă care se închegau deasupra noroiului îngheţat, semitransparente, fragile şi puternice totodată. Erau mai puţini copaci acum, mai îndepărtaţi unul de altul şi încremeniţi.

În ziua următoare, am luat-o spre răsărit, părăsind Eniseiul şi intrând pe un afluent. Asta însemna că mergem împotriva curentului, ceea ce ne încetinea avansarea. Curentul era însă puternic, râul negru şi adânc, ceea ce ţinea gheaţa la distanţă. Cerul a căpătat culoarea pielii şi viscolul a revenit. Când s-a domolit, am văzut munţi abrubţi de rocă cenuşie acoperiţi cu zăpadă. Bodrov, cu o căciulă din blană de lup şi cu haină neagră de miel, era în extaz. Ne-a spus că era Putorana şi că povestea lumii stătea scrisă acolo.

L-au lăsat la mal, la o izbă, şi au promis că vin înapoi în patru zile, să-l ia. El nu-i asculta. Era nerăbdător să ajungă pe uscat, cu ciocanul lui, cu instrumentele lui şi cu galoşii lui. Înainte să dispară din raza noastră vizuală, l-am văzut urcând voiniceşte pantele din spatele izbei, lăsând o urmă printre copaci.

L-am întrebat pe căpitan ce-avea să se întâmple cu Bodrov dacă vasul rămânea prins în gheţuri, în amonte. Căpitanul s-a uitat la mine ca un om care vede un câine făcând jonglerii.

„Vânează sau moare. Dar acolo unde mergi dumneata n-ai să-ţi mai faci griji pentru el.“

Două zile mai târziu, chiar după ivirea zorilor, ajungeam la Grădina Albă.

Grădina Albă

Grădina Albă e în tundră, între râu şi nişte coline stâncoase, în formă de con, înălţimile subalpine ale Munţilor Putorana. Colinele au jgheaburi adânci, iar jgheaburile sunt striate; aţi văzut vreodată cochilii de limpeţi? Aşa sunt colinele. Înalte de doar câteva sute de metri, dar chiar şi în august în jgheaburi e zăpadă. La nord de coline se află munţii, gheţarii, districtul Taimîr şi Oceanul Arctic. Râul face un cot şi Grădina Albă e pe promontoriu, aşa că râul o mărgineşte la est, sud şi vest. Pe o distanţă de peste o mie cinci sute de kilometri în orice direcţie, nu găseşti nici o aşezare omenească, în afara corturilor tunguse de piele. Vara găseşti muşchi, fructe de pădure şi flori pe pământ şi sunt tufişuri, tufişuri aspre. Când înverzesc, vreme de câteva săptămâni, arată ca o sârmă ghimpată care dă frunze. Nu întâlneşti copaci. Nu există iarbă. Pământul e tot timpul îngheţat sub picioarele tale. Afară, pe gheaţa de pe râu, în ianuarie, e un ger de minus şaptezeci de grade. Asta atunci când e vremea liniştită. Când suflă viscolul, purga neagră, poate să clădească peste noapte troiene mai înalte decât catargul unui vas. E o lume nepământeană. În studenţie, vorbeam despre cum s-ar putea construi o rampă destul de înaltă şi destul de lungă pentru ca un tren să zboare de la capătul ei în spaţiu, spre Lună sau spre Venus. Un asemenea loc era Grădina Albă, la punctul terminus al unei călătorii pornite de la suma tuturor căminelor noastre. În miez de iarnă, aerul e alt aer, te doare când respiri. Soarele nu se vede săptămâni în şir. Trebuie să dai cu piciorul în pilonii debarcaderului ca să crezi că există vreo legătură între locul în care te afli şi locul în care te-ai aflat, şi chiar când vezi bărcile trase pe mal, ele îţi par ambarcaţiuni căzute din greşeală din ceruri, când râul este atât de îngheţat că ar putea fi mai tare şi mai vechi chiar şi decât stâncile, iar a crede că s-ar putea topi şi deveni iar apă înseamnă un act de credinţă mai puternic decât al oricărui pravoslavnic. Când vine vara cu lumina ei eternă, e ca prăbuşirea definitivă în nebunie, cu soarele care nu mai pleacă. Lagărul se afla pe o întindere de pietriş alb, de cuarţ. În mijlocul verii, reflecta soarele preţ de câteva zile, arzându-ţi

retina cu o imagine pe care o vedeai şi cu ochii închişi. Sus, lângă coline, era o cascadă şi, când nu era îngheţată, lăsa minerale pe stâncile pe care cădea, cristale mari, albe, care luau forme de trunchiuri şi crengi, ca pomii de Crăciun. Când le vedeai prima oară le socoteai frumoase, dar cu vremea ajungeai să le urăşti, aşa cum se întâmplă cu surghiuniţii când descoperă că suvenirurile din viaţa lor de altădată sunt falsuri. Primii europeni care au dat cu ochii de acel loc au văzut cuarţul scânteind şi copacii minerali şi l-au botezat Grădina Albă şi şi-au imaginat că acolo trebuie să fie aur. Ne puneau tot timpul să căutăm, să săpăm în coasta dealurilor cu târnăcoape, ţepuşe şi ciocane, încercând să dăm de filoane de metal preţios, sau de orice metal, fier, nichel. Nu găseam nimic. Doar transformam stânca solidă în stâncă sfărâmată şi fiecare stâncă pe care o sfărâmai te întărea sau te secătuia, dar oricum te îmbătrânea.

Când am ajuns, mi s-a dat un pat într-o baracă împreună cu alţi patruzeci şi am fost repartizat unui şef de echipă pentru o muncă ce urma să înceapă în ziua următoare. Douăsprezece ore pe zi, şase zile pe săptămână. Duminica era zi de odihnă. Nu eram pregătit pentru Grădina Albă. Am intrat în baracă cu o valiză şi o ladă cu cărţi, cu capul ras ca un puşcăriaş, dar purtând încă uniforma mea de student. Ceilalţi osândiţi s-au uitat la mine de parcă aş fi fost un portofel burduşit pe care-l scăpase cineva şi singura problemă era să se asigure că proprietarul era destul de departe. Mă aflam acolo în baza Codului Penal, ca şi ei, dar nu eram ca ei. Nu că m-ar fi urât. Ură nu exista. Nu era vorba despre ură, doar ura de care ai nevoie ca de o băutură, s-o înghiţi înainte de-a lovi pe cineva. Să vă explic ce puţin pricepeam: credeam că lagărul îl conduce comandantul, un aristocrat pe nume prinţul Apraksin-Aprakov, şi credeam că paznicii sunt uneltele lui, cu care ne ţine pe noi în frâu. Fireşte că el nu era conducătorul lagărului; era proprietarul lui. Rolul paznicilor era să-l apere pe el şi să se asigure că nu evadează nimeni. Conducerea lagărului era lăsată în seama celor mai importanţi deţinuţi, în principal trei autorităţi criminale, Avraam Chibritul, Serghei Mitralieră şi Mohicanul.

Am început să mă îndoiesc de existenţa prinţului Apraksin-Aprakov. Nu l-am văzut niciodată, ani de zile, deşi se zicea că e acolo. Avea o casă la marginea lagărului, chiar lângă sârma ghimpată. Noaptea se vedeau lămpi arzând şi se auzea un gramofon. Singura dovadă a prezenţei sale erau hotărârile lui sucite. Odată, Pcelenţev, mai-marele paznicilor, ne-a adunat la echinocţiul de toamnă şi ne-a spus că prinţul avea plăcerea să ofere onoarea de-a sculpta o reproducere în gheaţă a Pavilionului Regal de la Brighton, Anglia. Nimeni n-a spus nimic. Tolik Roşcatul, un hoţ de găini recidivist din Kiev, a zis că el nu fusese în Anglia, dar cunoştea o fată din Brovarî a cărei lenjerie intimă provenea din Manchester. Locotenentul i-a dat douăzeci de lovituri de cnut şi l-a ţinut închis câteva zile într-o cuşcă, până când i-a ajuns zăpada la glezne. Şi-a pierdut două

degete de la picioare. S-au înnegrit şi chirurgul le-a tăiat cum curăţă bucătarul un cartof. Tolik a zis că nu era nimic grav, tot îi mai rămăseseră opt degete şi doctorul îi dăduse câte o înghiţitură de alcool înainte de fiecare, aşa că l-a rugat să i le taie pe toate, încet, în schimbul a o sută de grame de alcool pentru fiecare şi o să accepte să-şi amorţească durerea cu alcoolul, însă doctorul i-a spus că de-abia de-i mai rămânea ceva spirt pentru sine până venea dezgheţul, şi ce-o să facă el cu opt degete sănătoase acum că pământul era îngheţat şi nu le putea îngropa, va trebui să le ardă. Se temea că degetele s-ar întoarce să-l bântuie, opt stafii de degete creştine care să se caţăre pe salteaua lui la lumina lunii. Sculptura în gheaţă nu s-a mai realizat.

Am fost furat, încătuşat, batjocorit de unii dintre deţinuţi, ajutat de alţii, lăsat în pace de cei mai mulţi. În primul an, când exista o cantitate acceptabilă de hrană – vapoare cu aburi care treceau toată vara şi turme de reni gonind iarna din sud spre Grădina Albă am putut să rezist la muncă. Prinţul stabilea norme, însă şefii echipelor de muncă nu le aplicau cu stricteţe. Aveau grijă ca atunci când treceau pe lângă locul unde munceai târnăcopul tău să lovească stânca şi aveau grijă ca echipa lor să fi lăsat în urmă o suprafaţă de coastă modificată la sfârşitul schimbului şi, pentru că ei aveau grijă, cei din preajma ta aveau şi ei grijă şi te supravegheau.

Trebuie să fi fost în 1916 când situaţia a început să se schimbe. A sosit o barjă militară şi i-a dus de-acolo pe cei mai puternici şi mai generoşi dintre osândiţi, ca să fie măcelăriţi în uniformă. Prinţului i s-a ordonat să caute metale de război, nu ştiu ce-o fi însemnat aia, şi el ne-a dublat normele, acum că avea oameni mai puţini la muncă. În acelaşi timp ni s-au redus raţiile.

La început, când am sosit în lagăr, exista o baracă-bucătărie. Un grup de deţinuţi care intrau acolo cu paznici pregăteau mâncarea, coceau pâinea şi o distribuiau înăuntru. Eram hrăniţi de două ori pe zi, pâine, caşa, ciorbă şi ceai, uneori o bucăţică de cârnat de ziua de naştere a prinţului sau de ziua vreunui sfânt. Şi paznicii mâncau acolo, dar ei rămâneau înăuntru, iar noi ne întorceam în barăcile noastre să ne mâncăm porţia. Când au început lipsurile, primul lucru a fost că ciorba nu mai era aşa deasă şi caşa din farfurie era mai puţină. Amestecau rumeguş, cenuşă şi bucăţi de muşchi uscat în făină, ca să înmulţească pâinea. Pâinea era cenuşie şi nu se ţinea. Când încercau să taie pâinile, se sfărâmau ca putregaiul. Uneori felia de pâine era mai mult o mână de coji şi firimituri.

Am început să devin obiect de negoţ. Îi aparţineam lui Chibrit şi el a început să mă vândă. Ori mă vindea ca sclav, să muncesc o jumătate de schimb în plus pentru un cumpărător, ori îmi vindea raţia. Într-o zi, mi-a vândut şi munca şi raţia. Era să mor. Şaisprezece ore cu târnăcopul în zăpadă şi doar apă fiartă la sfârşit. Am pus în apă paie din saltea. Ştiu că sună absurd, însă n-aveam nimic altceva ca s-o mai îngroş. A doua zi

am mâncat şi am lucrat un schimb normal, dar acel deficit m-a afectat luni de zile. Încă mai simt lipsa acelei mese. Salvarea mea era Mitralieră, cel puţin aşa părea. Autorităţi ca el nu simţeau niciodată lipsurile; tot timpul erau în căutare de distracţii. Am auzit că nu ştie să citească şi m-am oferit să-l învăţ, să-i citesc, dacă mă cumpăra de la Chibrit. A făcut târgul. În continuare trebuia să muncesc cele douăsprezece ore, dar nu mai mult, şi aveam o şansă mai bună să mănânc. Lui Mitralieră îi plăcea să aibă cărţile pe un raft lângă pat şi eu îi citeam. Îi plăceau Puşkin şi Apocalipsa. Era sentimental. Era din Caucaz, Svanetia, purta bonetă cenuşie. Jefuise bănci. Furase o mitralieră de la o unitate din Kutaisi şi o instalase la spatele unui dric cu patru cai. Muniţiei îi zicea caviar şi mitralierei, peştoaică de sturion. Intra cu atelajul în pieţe prăfoase mengreliene, dădea prelata jos şi arma mitraliera, urlând: „Depune icre!" şi toată lumea fugea din bancă, i se aruncau banii pe fereastră, dar n-ajuta la nimic, pentru că odată ce făcuse anunţul, nu se putea opri până nu-şi golea toate gloanţele în bancă. Atunci când l-au prins, se scălda gol, cu mitraliera, într-o cadă de porţelan plină cu ulei de măsline. S-a oferit să meargă cu arma la război, să omoare nemţi. Le-a zis: „Numai eu pot s-o fac pe peştoaică să depună icre". I-au despărţit, pe el l-au trimis la Grădina Albă şi mitraliera au dus-o la război fără el. Şi n-a mai funcţionat niciodată, însă se zicea că era din pricină că marca de ulei cu care fusese unsă nu era cea bună. Voiam să-i citesc din Bakunin. Credeam c-o să-i placă Bakunin. Dar el nu voia să audă decât despre ultima trâmbiţă şi Prizonierul. Ştiţi, Puşkin.

Suntem păsări, suntem pe moarte: timp, frate, timp!
Acolo, dincolo de nori, unde suie munţii albi
Acolo, unde pământul împrumută albastrul mării
Acolo, unde numai vântul umblă, şi eu.

Prima şi a doua oară când i-am citit poemul a vărsat câteva lacrimi, m-a îmbrăţişat, m-a sărutat şi a adormit. A treia oară, părea că pe obrazul lui carnea se transforma în cremene pe măsură ce citeam. Multă vreme, după ce-am terminat de citit, a rămas culcat pe pat, fără să se mişte, cu ochii larg deschişi. S-a ridicat şi a început să umble în sus şi în jos prin baracă. Şi-a împreunat pumnii şi a început să scoată sunete ca şi când ar fi tras cu mitraliera. Măsura încăperea de la un cap la altul, sunetele deveneau tot mai puternice şi de câte ori ajungea în dreptul meu mă fixa cu privirea. S-a oprit, a zbierat: „Depune icre!" şi m-a lovit în obraz cu pumnii împreunaţi. Era o matahală de om, m-am prăbuşit pe loc, el stătea călare pe mine şi mă izbea cu pumnii în obraz, în gât, în piept, scoţând sunetul ăsta din gâtlej, ah-ah-ah-ah-ah-ah-ah-ah, şi de pe buză i se scurgeau spume şi flegmă. Cred că era... în sfârşit, s-a oprit brusc şi s-a prăbuşit peste

mine, cu ţepii obrazului pieptănându-mi şuviţele însângerate ale bărbii. Soţie n-avusese niciodată şi îi era foarte dor de mitraliera lui.

Eu credeam în Dumnezeu mai puţin decât oricare dintre ei, dar singur eu, dintre toţi, credeam că meritam să trăiesc. Nu doar că voiam, dar şi meritam, ca şi cum ar fi existat altcineva care să hotărască. Ei simţeau asta. Erau curioşi. Îi întărâta. Se întrebau cine era acel altcineva. Voiau să mă demonteze în părţile componente. Voiau să pipăie înăuntrul meu. Mitralieră a zis:

„Ce te face să crezi că eşti mai bun ca noi?"

„Nu cred asta", am răspuns, „toţi oamenii sunt la fel."

M-a privit îndelung în ochi şi mi-a spus să mă dezbrac.

„O să vedem", a zis, „dacă toţi oamenii sunt la fel."

Peste două zile m-am trezit pe podeaua barăcii. Abia de puteam vedea, însă el era acolo, îi desluşeam bocancii şi genunchii graşi revărsându-se peste bombeuri când s-a ghemuit acolo, privind la ce-mi făcuse. Întreba: ce-i aia ce ziceai, era interesant, ceva despre proletariat.

„În socialism", întreba el, „am să ajung să am mitraliera mea?"

I-am spus că, aşa cum înţelegeam eu dogma socialistă, toţi muncitorii vor avea acces deplin şi egal la mijloacele de a-şi apăra căminele şi locul de muncă.

— Da, dar am să pot să jefuiesc bănci?

I-am spus că pe viitor nu va mai trebui să jefuiască bănci. A scuipat şi a zis că nu ştiam eu ce-i trebuia şi ce nu-i trebuia lui şi m-a lăsat acolo.

După aceea, Mitralieră nu m-a mai bătut aşa de des, în schimb continua să-mi fure mâncarea. Noaptea, când nu putea dormi, se lăsa pe genunchi lângă patul meu, îşi vâra mâna sub pătură şi-mi atingea coastele, trecându-şi buricele degetelor prin spaţiile dintre ele, frecând cu palma adâncitura unde-mi fusese stomacul, frământând scobitura de la un şold la altul, ca un brutar care întinde aluatul. Zicea:

„Vrei să ştii ce fac?"

Îi răspundeam că nu. Iar el zicea:

„Îţi caut inima".

Stăteam nemişcat pe spate şi-l lăsam să caute. Aş fi vrut să-i cer nişte pâine. Mi-era frică. Degetele lui erau aspre şi calde şi, prin oase şi prin carne, îl simţeam zguduit de plâns. Uneori lacrimile îi cădeau pe faţa mea şi deschideam gura. În întuneric, nu putea vedea că le beam. Dimineaţa, îmi lua jumătate din raţia de hrană. Lua şi de la ceilalţi mâncare, dar nu atât de multă. Îmi spunea:

„Cine-i cel care-ţi poartă de grijă, intelectualule?"

Iar eu răspundeam:

„Nimeni".

„Nu eşti sfânt, nu-i aşa? Lui Dumnezeu nu-i trebuie sfinţi care nu cred în el."

„Nu."

„Atunci, de ce crezi că tu meriţi să trăieşti? O fi proletariatul."

Îi răspundeam că nu puteam mânca proletariat. Zicea:

„Păi nu trebuie să-l mănânci pe tot, şi râdea".

Încercam să râd şi eu, gândindu-mă că s-ar putea să-mi lase mai multă pâine. Observam cât devenise de tăcut Mitralieră, în ton cu tăcerea generală ucigaşă care se lăsa peste lagăr pe măsură ce hrana se termina şi paznicii începeau să dispară. Osândiţii şi soldaţii din garnizoană flămânzeau. Se vedea pasărea foametei dând târcoale deasupra capetelor, aşteptând să puiască foamea, o pasăre-mamă bolnavă în aşteptarea unui puiet de cranii albe care să-şi facă drum orbeşte afară, spărgând cu ciocul găoacea acestor capete ofilite.

Am auzit despre revoluţii şi despre pacea cu Germania şi că erau lupte în toată ţara. De obicei, când e o revoluţie, se golesc închisorile, nu? Dar nu Grădina Albă. Eram prea departe ca să-şi aducă cineva aminte de noi. Prinţul a hotărât că e bine să aştepte. Poate se credea mai în siguranţă aici. El ne croia ştirile. Prelua un colet cu ştiri în miez de vară şi le drămuia pe tot parcursul sezonului rece, umflându-le cu minciuni pentru a-şi ţine prizonierii în frâu şi paznicii loiali. Undeva, în vreo cancelarie de la Petrograd, vreun ministru sau revoluţionar, sau ministru-revoluţionar trebuie să fi semnat nişte ordine de desfiinţare a lagărului, eliberându-l în sfârşit pe deţinutul politic, adică pe mine. Şi ministrul a ieşit să cineze, pentru că Grădina Albă este foarte, foarte departe de Petrograd, dincolo de Urali şi undeva, pe Transsiberian, şi sus, sus, chiar la marginea lumii, şi el n-avea de gând să ducă personal ordinul. Aşa că, probabil, ordinul s-a pierdut. Poate a venit prin firul de telegraf şi s-a poticnit acolo unde firul era tăiat de partizani, sau a ars într-o bătălie dintr-un oraş de pe traseu, sau a fost folosit de un jefuitor de cadavre, care şi-a răsucit în el o ţigară, ori a fost pur şi simplu dus de vânt şi a zburat printre copacii din taiga şi s-a înfipt în crengile unei zade îngheţate şi a ajuns căptuşeală într-un culcuş de veveriţă. Aşa că acum doi ani am auzit că fusese o revoluţie, dar revoluţionarii erau credincioşi ţarului şi războiului, deci noi rămâneam deţinuţi. Apoi, anul trecut am auzit că revoluţionarii nu erau credincioşi ţarului şi războiului, dar erau pe cale să fie nimiciţi de Albi, care erau credincioşi, aşa că noi continuam să fim deţinuţi. Şi, pentru că Rusia era acum mai mult în război cu sine decât cu Germania, mâncarea avea să fie încă şi mai puţină.

De multe ori am crezut că îmi trăiam ultima zi şi, într-una din acele zile, am fost oprit de Mitralieră şi de Roşcat în faţa bucătăriei. Aveam la mine pâinea lor şi a mea: la un loc o raţie întreagă, şi aceea amestecată cu făină de oase făcută din părţi de schelete pe care tunguşii le căraseră din oceanul de nord şi fericiseră lagărul cu ele în schimbul

unei lăzi de puşti şi muniţie cu o lună în urmă.

Singurul avantaj al flămânzirii era acela că-mi luase orice urmă de mândrie. Am îngenuncheat în zăpadă în faţa lor, ţinând pâinea la piept, şi m-am ploconit, aşa încât fruntea mea atingea cizma lui Mitralieră. M-am ploconit iar şi iar, atingându-i cizma cu fruntea, aşa cum văzusem că fac ţăranii cu perceptorul, şi l-am implorat să-mi îngăduie să-mi păstrez pâinea. L-am numit cumsecade, stăpân, Excelenţă, cel mai viteaz şi mai onorabil bărbat din tot Caucazul, cel mai grozav mitralior din lume, i-am spus că eram o scârnăvie împuţită care nu dorea altceva decât să-l slujească pe el, care şi-ar da viaţa pentru el, aşa neînsemnată cum era, că nu meritam nici să fiu preş pe care să calce el, că eram cel mai nenorocit, cel mai nevolnic păcătos de pe faţa pământului, care meritam să mă târăsc pe mâini, laolaltă cu viermii, cu şerpii şi gândacii pentru tot restul zilelor mele, rugându-mă pentru iertare şi pentru gloria nemuritoare a marelui Serghei Mitralieră Gobecia, un erou şi un sfânt, dacă m-ar milui cu un strop din nesfârşita sa milă, dacă printr-un gest simplu şi-ar dobândi adoraţia finală a unui om care-l iubea şi-l venera deja ca pe un zeu printre oameni, dacă mi-ar îngădui să păstrez câteva firimituri din pâinea pe care cu umilinţă i-o aduceam din bucătărie, pentru a fi răsplătit de o mie de ori, în aur şi sânge şi în orice alt fel când războiul şi nedreapta lui întemniţare aveau să ia sfârşit.

În timp ce rosteam aceste cuvinte, Roşcatul îmi dădea capul pe spate, trăgându-mă de păr, iar Mitralieră, fără să spună nimic, îmi smulgea pâinea dintre degete. Au luat-o toată şi au plecat. Am văzut câteva firimituri pe pământ, le-am cules şi le-am pus pe limbă. Mi-am ridicat uşurel limba până în cerul gurii şi am lăsat firimiturile să se topească acolo. Am început să mă uit după alte firimituri pe pământ. Am sesizat o schimbare.

Un bărbat mă privea de la o distanţă de vreo douăzeci de metri. Stătea în picioare lângă spaţiul dintre două barăci, de unde se iveau cizmele lui Mitralieră, în poziţie orizontală. Faţa îi era cenuşie. Toţi aveam chipuri cenuşii, dar la el era cenuşiul unui văl care flutura peste trăsăturile înţelepciunii cioplite în piatră, nu cenuşiul pierit al cărnii înfometate. Zâmbetul lui era ca un deget care face semn, ca mila. Arăta bine hrănit, atent şi blând. M-am dus până acolo şi m-am uitat la Mitralieră, întins pe jos, cu gâtul tăiat. Mohicanul a rostit:

„Ţi-a furat pâinea“.

Şi mi-a dat o raţie întreagă de pâine şi o bucată de cârnat. În timp ce mi le îndesam în gură şi simţeam iarăşi lumea şi durerea mea, mi-a fost milă de Mitralieră, care împuşcase şi bătuse oameni pentru că nu le putea vorbi. Violenţa era singura limbă pe care n-o putea înţelege nimeni. Nu existau traducători. Şi el îmi vorbise mie mai îndelung şi mai dureros decât oricine.

„Eu înţeleg“, mi-a spus Mohicanul. „Pentru că eu înţeleg şi înţeleg că tu înţelegi, trebuie să-ţi port de grijă. Fiecare are locul lui, iar tu nu trebuie să mori aici.“

Şi a mai zis Mohicanul:

„I-am vorbit pe limba lui“.

Marii bandiţi se socotesc un neam aparte, ca aristocraţii, trăind şi respirând onoare, obsedaţi de modă, moda lor şi a nimănui altcuiva. În ceilalţi oameni, ei văd un fel de vânat a cărui unică onoare este să fie hăituit de bandiţi. Ei împart femeile în cinci categorii. Mamele lor; bunici; născătoare; concubine; şi târfe. Sunt înfumuraţi, viteji, nemiloşi şi sentimentali. Le place să cheltuiască banii pe care-i fură pe trandafiri, parfum şi aur pentru femei pe care nu le cunosc. Pariază tot ce au pe tot ce pot, vieţile lor pe care ţurţure cade primul. Hainele lor valorează mai mult decât casele lor, urăsc progresul, cred că lumea a fost aşa dintotdeauna şi aşa trebuie să rămână. Preferă să moară decât să înghită o insultă. Astea le-am aflat la Grădina Albă. Am crezut că Mohicanul e unul dintre ei. Mă înşelam.

Fusese hoţ şi era respectat pentru asta. Jefuise o barjă cu aur şi ucisese soldaţi. Mânuia cu iscusinţă puşca şi cuţitul. Se povestea că evadase dintr-o închisoare din Buhara şi-i omorâse pe gardieni, pe toţi, până la unul, şi se mai povestea că dinamitase casa unui om de afaceri din Taganrog, băgând în mormânt întreaga familie, şi se spunea chiar că făcuse o bancă în Alaska şi traversase până în Ciukotka într-o sanie trasă de câini eschimoşi. Era mai periculos decât ceilalţi hoţi pentru că nu avea sentimentalismul lor şi nevoia lor de o suită care să-i linguşească. Simţea pasiunile omeneşti. Nu, nu le simţea. Le manipula. Le pipăia calitatea şi le mirosea şi le gusta şi le freca de obrazul lui, însă ele nu sălăşluiau în el. Era ca un om care poate simţi agonia otrăvii, dar nu poate fi ucis de ea, indiferent cât de multă ar bea. Astfel, putea să simtă mila inundându-i trupul la vederea unui copil care-l priveşte prin fereastra unei case pe care o dinamitase, şi cu toate astea să închidă circuitul, pentru că mila nu lăsa nici o urmă în timp ce-l traversa. Cel mai îngrozitor lucru la el era siguranţa. Pentru un asemenea om, ai crede, viaţa e un joc. Când nu există nimic pentru care să te zbaţi, când nu există dorinţe omeneşti de neînvins, joci. El nu juca. La el era ca diferenţa dintre scris şi desen. Noi ne trăim vieţile ca scrisul. Peniţa se mişcă pe hârtie în rânduri ordonate. Trecutul e scris şi poate fi citit, viitorul e alb şi peniţa trebuie să se oprească pe cuvântul care se scrie acum. Mohicanul trăieşte ca desenul. El desenează o tuşă după alta, dar tuşele se pot afla în orice parte a hârtiei. Când priveşti, tuşele arată disparate şi fără sens, dar cu ochii minţii el vede întregul tablou, complet. Complet până la moartea lui. El nu face decât să umple spaţiile goale. Asta eşti tu pentru Mohican. O tuşă în tabloul lui. Poţi să te afli pe margine sau la mijloc, poţi să fii un gât tăiat şi un detaliu mărunt sau o singură privire care umple tot prim-planul. Numai el

ştie, dar el chiar ştie. El îşi ştie propria ordine a lucrurilor.

În ianuarie, nu mult după ce Mohicanul a început să mă hrănească, Grădina Albă s-a prăbuşit. Ultimele vase plecaseră cu cinci luni înainte, cu paznicii care reuşiseră să-şi cumpere un loc pe ele. De-atunci rămăseserăm izolaţi şi gheaţa de pe râu n-avea să se spargă până cel mai devreme la sfârşitul lui mai. În lagăr, cea mai mare parte din an, paznicii şi comandantul erau la fel de prizonieri ca şi noi. Unde se puteau duce? Munţii şi gheţarii se înălţau ca un zid la nord, şi chiar dacă ar fi putut fi trecuţi, de partea cealaltă nu era nimic, doar altă tundră şi Oceanul Arctic. Fireşte, puteai să treci râul îngheţat şi să te îndrepţi spre sud, sau chiar să mergi de-a lungul râului până la prima aşezare. Dar, până să ajungi acolo, mureai de frig sau de foame. Lagărul n-avea nici cai, nici camioane. Mai erau tunguşii. Ei puteau să-ţi vândă reni să-i călăreşti. Dar nu veneau la Putorana până în primăvară şi nu puteai fi sigur că-i găseai dacă plecai să-i cauţi, sau că te găseau ei, sau că ajungi măcar până la liziera pădurii. Doi paznici plecaseră în noiembrie să-şi încerce norocul. Ne-am uitat după ei cum traversează râul mergând pe gheaţă, cum se caţără pe malul opus şi străbat cu greu zăpezile de partea cealaltă. Era o coastă acolo şi în cele câteva ore de lumină i-am tot văzut mişcându-se încet prin zăpada care le ajungea până la brâu. Nimeni nu se aşteptase ca zăpada să fie atât de moale şi adâncă în acel loc. Când lumina s-a dus, ei încă nu ajunseseră pe creastă şi apoi s-a pornit un viscol şi a doua zi zăpada le acoperise urmele şi probabil îi acoperise şi pe ei. Nu ştiu dacă tunguşii i-ar fi ajutat. Pierdeau mulţi reni, luaţi de hoţi ruşi, de cazaci, de partizani roşii, mă rog, oameni care nici nu se gândeau că ar trebui să plătească.

Haosul era afară. Eu eram apărat. Niciodată nu mă simţisem aşa în siguranţă şi confortabil. Mohicanul îşi rezervase pentru sine un spaţiu cu paravan într-una din barăci, cu patru paturi, o masă şi scaune, un dulăpior şi câteva vase. Avea soba lui personală şi cearşafuri atârnate peste fereastră. Stătea acolo şi fuma, jucând cărţi cu alţi hoţi şi cu paznicii, în timp ce eu stăteam pe patul de sus, citind sau scriind. Pe mine nu mă băgau în seamă. Îi aduceau Mohicanului mâncare. El o punea deoparte şi se apucau să joace. Când plecau, el împărţea totul şi-mi dădea jumătate.

„Mănâncă până la ultima firimitură, intelectualule", mă îndemna, de parcă aveam nevoie să mi se spună.

Am încetat să mai muncesc; el mi-a spus să nu mă duc.

„Ţine soba aprinsă", zicea. „Tu n-ai să mori aici."

Săptămâni în şir doar asta am făcut. Am citit, am dormit, am pus lemne în sobă, am ascultat şuierul vântului de-afară şi sporovăiala lor când jucau cărţi. Coastele mi s-au ascuns într-un înveliş solid de carne şi abdomenul mi s-a rotunjit, coapsele mi s-au făcut mai groase decât genunchii pentru prima oară după multe luni de zile. Un

răstimp scurt a fost extaz. Când eşti obosit şi îngheţat şi flămând, n-ai la ce te gândi decât cum să dai impresia că munceşti foarte mult, de fapt muncind cât mai puţin, cum să faci rost de hrană şi cum să furi căldură. Când epuizarea şi frigul şi foamea dispar, începi să te gândeşti la alte lucruri. Ai timp să visezi şi visurile devin tortură. Toate patimile nefolositoare ţi se întorc, picătură cu picătură, în inimă, frica de moarte, ura pentru autorităţile care te-au întemniţat, o stare de singurătate, chiar şi mândrie.

Mohicanul şi cu mine nu vorbeam. N-aveam nimic să ne împărtăşim. El dormea, dar nu se odihnea niciodată. Mintea lui lucra tot timpul, dar niciodată nu-şi lua răgazul să gândească. El era tot timpul activ, iar tot ce aveam eu era timp liber. Îl urmăream uneori, încercând să-l surprind într-un moment între cărţi sau somn, sau ascuţitul cuţitului, gândind că trebuie să fie clipe când o amintire l-ar tulbura într-atât că va trebui să se întrerupă, sau să se încrunte, sau când un gând căruia nu-i dăduse atenţie i-ar îmboldi mintea, oglindindu-se pe chipul lui. Nu l-am surprins niciodată. Nu făcea niciodată nimic de prisos. Despre câţi bărbaţi poţi spune asta? Nu se scărpina, nu bătea darabana cu degetele, nu fluiera, nu căsca, nu-şi freca bărbia, nu-şi muşca buzele, nu şovăia când vorbea. Când îşi folosea ochii, o făcea cu un scop, el nu privea în gol pe fereastră, sau la perete, sau în tavan ca să-şi odihnească mintea în timp ce visa cu ochii deschişi şi-şi desluşea în cap diverse lucruri. Am hotărât că era un om mare. Da, ochii lui. Un peşte care priveşte în sus, prin gheaţă limpede la cerul de după-amiază ar vedea acea lumină şi acel mister. La jocul de cărţi, îi trebuia o secundă să-şi citească mâna şi era gata, fără să se mai uite la cărţi, atunci ce să facă el cu ochii? Tot ce-l interesa era să-i urmărească pe ceilalţi din jurul mesei. Găsea multe de văzut pe chipurile lor. Nu se gândea la nimic altceva când îi studia, doar la ei.

Nu ştiu cât a continuat acel fel de viaţă. Afară, lagărul era un murmur întrerupt de strigăte şi de sunetul topoarelor pe lemn. Una din ultimele stări care mi-au revenit când eram bine hrănit a fost sentimentul că mă aflam atât de departe de lume, însă mă descurcam cu acea senzaţie, îngăduindu-mi s-o iau puţin razna, imaginându-mi că eram un explorator arctic, prins în gheţuri pe o navă, în aşteptarea unei expediţii de salvare. Întregul lagăr fusese nebun ani de zile, o nebunie mai profundă şi care creştea odată cu foamea, însă eu asta o uitasem, altfel mi-aş fi dat seama că, atunci când se va ridica soarele deasupra orizontului pentru prima oară din noiembrie, lumina avea să pătrundă direct în creierii osândiţilor, avea să le hăcuiască nervii ca o daltă şi acela va fi sfârşitul Grădinii Albe.

În dimineaţa în care a revenit soarele, stăteam lângă fereastră, mâncând pâine cu brânză şi citind Edward Bellamy. Ceva a pătruns prin fereastră, un pumn strâns, tot numai încheieturi sfâşiate şi însângerate, vene şi tendoane uscate, iar de braţ atârnau zdrenţe şi aer îngheţat. Pielea era vie, albastru-cenuşie, străvezie, deasupra muşchilor

topiţi. Zgomotul de sticlă spartă şi izbitura frigului, priveliştea zdreliturilor roşii pe pielea cenuşie au venit toate într-o clipă; am aruncat cartea, m-am ridicat în picioare şi m-am tras îndărăt. Gheara umană s-a strâns pe mâncare şi a smuls-o, tăindu-şi o arteră la braţ în timp ce se retrăgea prin spărtura zimţată din fereastră, lucruri pe care le-am văzut pentru că am ridicat cearşaful şi am văzut lagărul afară, în lumina zorilor, pentru prima oară după atât de multă vreme. Am văzut bărbatul care spărsese fereastra să-mi smulgă mâncarea, sângele care i se prelingea din mânecă şi care se transforma în gheaţă roşie când atingea pământul, el nu băga de seamă şi îşi îndesa mâncarea în gura care se strânsese peste dinţi – buze nu mai avea, doar o gaură cu dinţi. Obrajii erau şi ei căzuţi, oasele pometţilor împungeau în afară peste obraji iar pielea i se subţiase şi se întinsese peste frunte, ochii erau morţi şi adânciţi în găuri negre: era un craniu cu pielea unui mort cusută pe el. Pe când îl priveam siderat, un alt osândit, un alt schelet mişcător a încercat să-i smulgă mâncarea. S-au prăbuşit amândoi în zăpadă, luptându-se, străduindu-se să se ucidă unul pe altul cu ultima picătură de forţă, căutând cu degetele fiecare ochii celuilalt, cu picioarele pedalând după sprijin, cu toate că amândoi erau la fel de firavi ca oasele care-i alcătuiau. Nu vorbeau şi nu strigau în timp ce se băteau, le auzeam doar răsuflarea.

La vreo douăzeci de metri de baraca noastră am zărit un cadavru despuiat, un alt schelet învelit în piele, cu faţa în zăpadă, cu păr şi sânge amestecat şi îngheţat în jurul unei răni de topor în cap. Un paznic îmbrăcat în haină de oaie a trecut în fugă, cu revolverul scos. Am auzit un fluier, apoi împuşcături.

Am auzit glasuri răstite de cealaltă parte a barăcilor. Celelalte autorităţi, Chibrit şi Ţiganul, acesta din urmă se extinsese pe domeniul rămas gol de când fusese ucis Mitralieră, voiau ceva de la Mohican. Chibrit zicea:

„Trebuie să împarţi cu noi. El e prea mult pentru un singur om".

Iar Ţiganul a adăugat:

„E sfârşitul, s-a terminat. E vremea să împărţim oraşul, frate. Doar o bucăţică, o mică bucăţică. Eu, unul, am să iau inima. Inimă crudă, încă fierbinte, asta-mi place".

Replica Mohicanului:

„E sfârşitul. Eu, ce am, păstrez. Ce păstrez merge cu mine. Voi duceţi-vă să-i faceţi pe prinţ şi ai lui. Ăia au acolo destulă şampanie şi caviar să vă ţină voioşi până la primăvară".

Şi Ţiganul zice:

„A, nu, frate. Nu merge aşa. Vrei să-l faci pe prinţ, te aliniezi cu noi şi traversezi câmpul deschis din faţa drăgălaşelor lor de Mausere, drăguţule. Ehei, îi ştii casa, ziduri de beton, groase uite-atâta! Şobolanii şi-au găsit loc bun şi noi, ce, noi ce suntem, şaizeci de câini prea prăpădiţi ca să-i putem prinde".

Şi Chibrit zice:

„Trebuie să împarţi cu noi. Unde te duci cu el? Fugi în miez de iarnă? N-o să apucaţi şapte kilometri, tu şi porcul tău".

Şi Mohicanul zice:

„V-am spus să nu folosiţi cuvântul ăsta aici".

„Ah, frumosul şi cuţitaşul lui, face Chibrit."

„Hai, fraţilor, nu trebuie", zice Ţiganul. „Pentru ca nimeni să nu trebuiască să-şi pună cuţitul deoparte fără să-l folosească, hai să-l facem pe ăla pus la îngrăşat, hai să bem ceva şi să mâncăm nişte cărniţă bună, să facem niţel oraşul, şi pe urmă mergem să-l halim pe prinţ."

„Eu p-ăsta o să-l halesc", zice Chibrit. „Am să-l tai ca un artist şi pe urmă am să-l omor."

„N-ai să fii artist", zice Mohicanul. „N-ai atâta imaginaţie."

Ascultând de lângă sobă, l-am auzit pe Ţigan ţipând. N-am auzit nici un sunet când Mohicanul l-a omorât pe Chibrit. Cuţitele sunt, în sine, obiecte tăcute. L-am auzit pe Mohican spunându-i Ţiganului să ia cadavrul şi l-am auzit pe Ţigan îndepărtându-se în goană şi pe Mohican venind spre mine. A pătruns prin paravanul de pături, ţinând încă în mână cuţitul însângerat. A spus că sosise vremea să plecăm, că în dimineaţa aceea încetaseră să mai distribuie raţii. L-am întrebat ce voiau Ţiganul şi Chibrit şi mi-a răspuns:

„Voiau ceva ce n-am putut să le dau".

O clipă, am crezut că ştiam de ce animalele nu vorbesc – nu pentru că nu ştiu să vorbească, ci pentru că groaza le încremeneşte chiar în momentul în care trebuie să se roage să li se cruţe viaţa, spaima şi neajutorarea le copleşesc atunci când o făptură cu două picioare vine la ele cu o lamă ascuţită şi lucioasă strânsă în degetele ei albe şi pricep cât de mult au fost hrănite şi cât de încete şi lipsite de vlagă sunt, şi ce lacome şi proaste au fost, şi cum copitele şi labele lor nu pot face ceea ce pot face degetele şi că sunt depăşite, deja moarte, deja carne de friptură. O clipă, am fost animal, am fost porc, gata să mă zbat sub mâinile măcelarului şi să guiţ, dar nu să vorbesc. Pe urmă am început să leg cuvinte. Am zis:

„Acel ceva eram eu? Eu sunt porcul?"

Şi Mohicanul a răspuns:

„Ascultă, intelectualule. Mai sunt patru luni până se topeşte râul şi aflăm care sunt şmecherii care conduc ţara şi dacă îşi amintesc că a existat un loc ca ăsta. Patru luni, şi singura hrană se află în cămările prinţului. Dacă rămâi aici, prinţul şi câinii lui o să te omoare şi pe tine şi pe toţi ceilalţi, ca să nu-i luaţi ce are. Dacă nu, îţi încerci norocul cu Ţiganul şi cu prietenii lui. Ei sunt flămânzi, iar tu nu eşti un individ fioros. Sau ai altă

cale. Plecăm împreună, noi doi, acum. E o alegere grea, intelectualule? Poţi să rămâi şi să fii împuşcat. Poţi să rămâi şi să fii mâncat. Sau putem pleca amândoi, împreună, în pustietate“.

Şi-a lins cuţitul pe-o parte şi mi l-a întins. Am refuzat cu un gest din cap. L-a lins şi pe cealaltă parte, l-a şters de-o cârpă şi l-a pus la cingătoare. La celălalt capăt al lagărului, unde era casa prinţului, au început să pocnească şi să răpăie focuri de armă. N-aveam de ales, doar să plec cu Mohicanul, cu toate că ştiam că exista doar un singur motiv pentru care mă lua cu el. La Grădina Albă, tot ce puteam aştepta era o moarte rapidă. Moartea era foarte probabilă şi în tundră şi în taiga, însă, atâta vreme cât ne mişcam spre sud, mai exista o speranţă care nu era doar semn de nebunie.

Mohicanul făcuse pregătiri. Din diverse ascunzători, a scos cojoace de oaie şi mitene, căciuli de blană şi pâslari. A despachetat un Colt lung şi negru şi l-a pus în buzunarul hainei. Înăuntrul hainei a dosit un topor. A scos doi desagi cu mâncare şi o sticlă de alcool şi mi-a zis să iau două cărţi. Ne-am îmbrăcat şi am plecat. Am ieşit pe poartă. Era deja întuneric, dar era lună şi ştiam drumul până la râu. Paznici nu erau, căci ei se luptau, unii alături de osândiţi, alţii împotriva lor, potrivit ierarhiilor şi înţelegerilor făcute. Chiar dacă n-ar fi fost aşa, chiar dacă ar fi avut vreun rost să ne ţină prizonieri, nu era nevoie de sârmă ghimpată şi de gherete la poartă şi de turnuri de pază. Dacă evadai, fugeai în mai. Iarna, tundra ţinea loc de orice oprelişte, pentru oricine.

Am trecut printre chilele vaselor, pe mal în jos, şi am luat-o pe gheaţa râului. Mohicanul zicea că trebuie să punem o distanţă de cincisprezece kilometri între noi şi lagăr, înainte de a aprinde un foc şi de a ne odihni. Mi-am amintit discuţia de la masa de cărţi pe care am auzit-o când Mohicanul ieşise din încăpere şi eu stăteam întins pe patul meu, prefăcându-mă că dorm. Careva, cred că era Petia, cel căruia-i ziceau Pompierul, pentru că provocase incendii, a întrebat dacă eu dorm şi Ţiganul a zis:

„A, ăla doarme tot timpul, e treaz doar când mănâncă. E un drăgălaş, numai nani-nani şi papă“.

Petia a zis că e o afacere întunecată şi Ţiganul i-a răspuns:

„Taci, drăguţule, întunericul e bun pentru afaceri“.

Şi ceilalţi au râs şi pentru o clipă n-am mai auzit decât foşnet de cărţi vechi şi clinchet de mize mici, apoi cineva a zis:

„Kieşa din Rostov, ăla era într-o echipă de muncă la nord de Baikal, a luat o vacă cu el când a fugit împreună cu vreo doi tipi pe care-i cunoştea. Vaca era una tânără, neştiutoare, cu piele moale. Kieşa şi ceilalţi au omorât-o chiar înainte să-şi termine restul proviziilor. N-au făcut foc de frică să nu fie văzuţi; i-au tăiat gâtul, au băut sângele, au scos rinichii şi i-au mâncat, calzi încă“.

Mergeam pe urmele pe care le făcea Mohicanul în zăpadă, pe râu. Vântul viscolise zăpada sus, spre mal, şi acolo, pe gheaţă, era înaltă doar de câţiva centimetri, cel mult treizeci. Lumina lunii ne arăta întinderea râului plat printre mlaştinile îngheţate ale tundrei. Ştiam că nimeni nu evadase vreodată de la Grădina Albă şi ştiam că nimeni n-ar fi făcut-o vreodată în miez de iarnă, când ai de mers pe jos mai bine de zece sau douăzeci de zile până să dai de primii copaci şi mult mai departe până la o aşezare omenească; la vremea asta până şi tunguşii îşi înălţau corturile cu turmele departe, la sud. O ştiam şi ştiam că, după ce mă îngrăşase, Mohicanul intenţiona să mă omoare, să mă măcelărească şi să mă care mai departe ca şuncă, semănându-mi oasele la distanţă de zile de mers prin pustietate. Dar încă mai auzeam împuşcături în urma noastră în lagăr, şi faptul că mă aflam din nou în mişcare şi scurtam distanţa până la partea mai caldă a Cercului Polar era aproape ca şi când găsisem deja un refugiu. Nu era mai frig de douăzeci de grade sub zero şi cum mărşăluiam aşa, în cojocul de oaie şi pâslari, mi-era frig doar la faţă. Nu conta cât era de lung, în primele ore râul mi-a părut ca un măreţ drum spre casă, generos şi uşor, lat de peste jumătate de kilometru, cu zăpada vălurită de vânt, vălurele cu creste ascuţite, care se profilau negre în lumina lunii. Mohicanul nu prea vorbea, dar când îi urmăream picioarele lăsându-şi urma pe zăpada neatinsă şi-mi puneam picioarele în adânciturile din spatele lui, frica mea de el şi încrederea mea în el urmau drumuri separate. Era groază, gândul că am să mă trezesc cu el ţintuindu-mi bărbia cu o mână iar cu cealaltă trăgând o lamă de cuţit peste gâtul meu, şi era în acelaşi timp dragoste, dragostea unui fiu pentru un tată care-i arată drumul, care-l poate călăuzi, scoţându-l dintr-un loc al morţii către o lume a celor vii.

Am făcut cei cincisprezece kilometri. Prima informaţie bună pe care o deţinea Mohicanul era un loc unde eşuase un vas dintr-o expediţie mai veche. Fusese jefuit şi aproape tot ce rămăsese din el era acoperit de gheaţă, dar mai era destul lemn pentru un foc pe care l-am aprins cu jumătate din volumul meu de Bellamy. Am mâncat şi ne-am întins împreună să dormim, într-o îmbrăţişare strânsă ca să ne apărăm de ger. Îi auzeam respiraţia în ureche şi i-am spus că puteam pescui sau vâna când se va termina hrana. N-a răspuns multă vreme, credeam că a adormit. Pe urmă a zis:

„Când se termină hrana, intelectualule, am să-ţi arăt eu ce să faci. Şi acuma, dormi".

Când ne-am trezit, în întuneric, eram lipiţi unul de altul de gheaţă, mitenele mele lipite de spatele lui, ale lui de spatele meu, eram uniţi la piept şi la picioare, părul şi bărbile noastre răsucite într-un singur fuior. Ne-am desprins unul de altul, am pus lemne pe tăciunii focului, ne-am ghemuit în jurul lui, cu degetele de la picioare în cenuşă, aplecându-ne atât de tare peste flăcări că era gata să cădem în foc. Am mâncat şi am pornit-o în susul râului.

A doua zi a fost mai rece decât prima. S-a făcut lumină, dar cerul şi pământul erau

ca o colivie cenuşie, malurile râului erau estompate de pâclă, stâncile, gheaţa şi orizontul şi toate contururile lucrurilor celor mai dure se dizolvau într-un aer aspru ca un acid. Mâinile şi picioarele îmi ardeau şi apoi arsura a început să scadă. Tot extazul plecării din Grădina Albă a dispărut, ca şi toată frica mea de Mohican, şi tot ce-mi doream era să mă culc în zăpada moale şi ceţoasă. Sunetul înfundat al paşilor noştri era un cântec de leagăn şi propria mea respiraţie mă necăjea, ţinându-mă treaz. Priveam malurile, alegând câte o măgură sau un pâlc de stânci, târându-mă înainte cu răsplata de-a le vedea cum se apropie, cum trec şi rămân în urma mea, ceea ce însemna că încă mă mai mişcam. Mişcarea s-a transformat în efort şi priveam spatele Mohicanului, învăţând pe dinafară podoaba de promoroacă a pliurilor înţepenite ale raniţei pe care-o purta pe umăr. După o vreme, a fost prea mult şi asta şi mi-am plecat capul, ca să urmăresc urmele paşilor pe zăpadă din faţa mea, alb pe alb, singura culoare vizibilă în pâclă. Urmele paşilor nu se schimbau, un oval alb perfect, o faţă fără trăsături, senină, fericită, fără nas, sau urechi sau gură. Priveam fix la acea faţă şi-mi auzeam sunetul respiraţiei şi cântecul de leagăn al paşilor pierind în depărtare şi am hotărât că am să sărut faţa şi am să mă despart în acelaşi timp de toate senzaţiile. Zăceam culcat în zăpadă, cu faţa în jos, cu nasul în urma de pas şi mueam, savurând bucuria somnului.

Mohicanul m-a trezit din moartea prin îngheţ. Am deschis ochii şi am văzut un copac. Era foarte frumos. Nu mai văzusem un copac de peste doi ani. Era o zadă amărâtă, erau câteva zade cocârjate într-un golfuleţ adăpostit, mult deasupra lizierei, dar mie trunchiul şi crengile mi-au părut aur viu. Mohicanul mă cărase acolo, îmi făcuse un aşternut de crengi, clădise un foc şi făcuse un adăpost. Am ţipat de durere când am început să-mi simt iar mâinile şi picioarele. Nu ştiu cum de n-am rămas fără degete. Mohicanul a presărat zăpadă pe pâine, a ridicat-o în dreptul focului, ca să se topească zăpada, şi mi-a băgat bucăţi din ea în gură. Mi-a zis:

„Trebuie să-ţi doreşti mai mult să trăieşti".

L-am întrebat de ce. Ca să poată el să aibă o masă caldă?

„Intelectualule", a zis, „îţi foloseşti prea mult imaginaţia. Când un tâlhar întâlneşte un civil, tâlharul câştigă întotdeauna, pentru că civilul nu-i în stare decât să-şi imagineze cum o să arate gâtul lui după ce-a fost tăiat şi, în timp ce mintea lui e ocupată cu chestia asta, tâlharul îi taie gâtul. Gândeşte mai puţin, intelectualule, respiră mai mult. Inima ta trebuie să bată mai tare. Sângele trebuie să circule. Iarnă. Îngheţ. Iată ce vrea să te mănânce în clipa asta."

Stăteam întins pe-o parte, cu faţa la foc. Mohicanul stătea întins în spatele meu, cu trupul strâns lipit de-al meu. Mi-a spus povestea loviturii din Alaska, despre cum o plănuise el cu un grup de bandiţi eschimoşi din Rusia şi America, despre cum traversaseră cu barca strâmtoarea din Ciukotka, aşteptaseră într-o colibă, în partea

americană, până s-a schimbat vremea şi strâmtoarea a îngheţat de la un cap la altul, pe urmă au mers pe jos până în oraşul aurului în ziua de Crăciun, au găurit cu o explozie zidul băncii, au aruncat în aer seiful din interior, au scris cu cretă „GELLO AMERIKA" pe perete, şi-au umplut blănurile cu prada şi au traversat înapoi, peste gheaţă, cu echipaje de câini.

Când m-am trezit, sus, pe cer era lună plină. Din foc rămăseseră doar tăciuni aprinşi. Mohicanul era încolăcit pe trupul meu, cu pieptul lipit strâns de spinarea mea, cu picioarele lipite de-ale mele, cu braţele peste pieptul meu. În mâini şi în tălpi iar nu mai simţeam nimic. Tremuram. Peisajul se modificase. Eram mai apăraţi de copaci decât atunci când stăteam culcaţi, însă în copaci era ceva ca o stare de veghe, ceva ce ne urmărea. De cealaltă parte a focului era un ciot, care nu fusese acolo înainte, cu fâşii încâlcite de chiciură, în care se reflecta luna. Şi ciotul a clipit! Era un băiat tungus cu păr alb şi buze crăpate, înfofolit în piei de ren şi o pielicică de urs, care se holba la noi peste ultima licărire a focului.

Am strigat şi m-am desprins de Mohican, cu toată forţa pe care mi-o dădea frica. Albinosul a fugit după copaci, îndepărtându-se de râu. Fugea prin zăpadă ca un urs, folosindu-şi braţele ca pe o a doua pereche de labe. Zăpada era înaltă până la genunchi. Am încercat să fug şi am căzut şi m-am ridicat cu bucăţi de zăpadă căzându-mi de pe haină şi de pe faţă. Ştiam că Mohicanul e în urma mea. Eu eram animalul lui, oaia lui rătăcită, care trebuia adusă înapoi şi îngrijită până la tăiere. Când va veni ceasul, avea să mă ameţească cu o bâtă, să mă întindă pe-o piatră, să-mi taie gâtul, să-mi scurgă sângele într-un vas, să-l bea şi să mă măcelărească, fără grabă şi fără ură, descăpăţânându-mă, spintecându-mă de la gât până la buric, scoţându-mi măruntaiele, punând deoparte inima şi plămânii şi rinichii, mâncând ficatul cât era cald, tranşând picioarele şi braţele, genunchii şi coatele, şoldurile şi umerii, tranşând restul carcasei în hălci şi împachetând carnea, îngheţată, pentru călătoria care-l aştepta până la gara terminus. Mă vedeam transformat în hrană şi-mi vedeam capul gol în zăpadă, din care se iţeau un ochi şi o ureche şi jumătate de gură şi de nas şi jumătate de gât însângerat. Mi-era milă de capul meu, abandonat de un om mâncător de oameni în Arctica, lăsat singur în întuneric, fără nimic care să-l acopere. Am văzut urma albinosului după ce s-a făcut el nevăzut, urme ciudate, puţin adânci, ca şi când ar fi păşit pe zăpadă, aşa cum calcă valurile o pasăre de apă în primele clipe de zbor. Eu nu mă puteam mişca la fel de uşor şi spintecătorul era în urma mea. Îmi ridicam picioarele cu forţa pe care o dezvoltă chiar înainte de-a fi măcelărită vietatea care urmează să fie mâncată şi mergeam într-un soi ciudat de galop mărunt pe picioarele dinapoi şi am văzut o lumină în faţă. Era o lumină galbenă în deschizătura unui cort. Am alergat spre ea. Erau reni priponiţi afară, două cerboaice mari, de călărit, şi animale de turmă. M-am uitat peste umăr. Nu-l

vedeam pe Mohican în spatele meu. Am intrat în cort.

Pe zăpadă erau aşternute piei şi de stâlpii acoperişului atârna o lampă de gaz cu o flacără liniştită. Albinosul stătea cu picioarele încrucişate pe o piele de vulpe soioasă. În faţa lui stătea un şaman cu cai de tinichea cusuţi pe pieile de ren cu care era îmbrăcat şi cu un ochi tatuat pe un gurgui de pe frunte. Acesta e nefericitul pe care îl cunoaşteţi cu toţii şi care, cred, a fost prima victimă a Mohicanului în oraş, noaptea trecută.

În jurul lor erau coşuri de samar din piele de ren, unelte din corn şi mănunchiuri de scoarţă de copac, ierburi şi beţişoare de os pentru ghicit şi frâie pentru reni şi o sticlă veche, goală, de vin bisericesc şi o tobă. Duhnea înăuntru, dar era cald ca vara şi eram aşa de bucuros că am tras un chiot. M-am ciucit aproape de lampă şi i-am întrebat dacă ştiau ruseşte.

Şamanul m-a întrebat:

„Ai băutura avahi?“

I-am răspuns că nu. În tungusă, avahi înseamnă „demon“, adică oricine nu e tungus. Şamanul m-a întrebat dacă veneam de la Grădina Albă şi dacă cei de-acolo aveau băutură tare. I-am spus că nu era bine să se ducă acolo, că oamenii se omorau unul pe altul pentru mâncare. Şamanul a zis:

„Am văzut cum e. Mai întâi, cei bătrâni sunt mâncaţi de cei slabi, pe urmă cei slabi sunt mâncaţi de cei puternici, şi apoi cei puternici sunt mâncaţi de cei isteţi“.

Samarin îşi întrerupse povestirea. De-afară se-auzea un sunet omenesc neplăcut, un amestec de hohot de plâns şi vomă. Mutz se duse şi deschise mica fereastră îngheţată care dădea spre partea din spate a statului major. Cei din sala de judecată îl auzeau vorbind în şoaptă cu cineva de-afară. Se întoarse spre încăpere. Primele încercări de-a articula cuvinte nu-i reuşiră; îi era gura uscată. Îşi trecu limba peste gingii şi încercă din nou. Rosti:

— E Racansky. Îl căuta pe locotenentul Kliment. L-a găsit. Kliment e mort. Se pare că a fost omorât. Ucis, vreau să zic... Eu... nu-i prea departe. Cred că ar trebui să... suspendăm.

— Îmi pare rău pentru dumneavoastră toţi, acum că ştim că el se află printre noi, zise Samarin.

— Să suspendăm! Caraghiosule, i se adresă Matula lui Mutz, ridicându-se în picioare. Toată lumea îşi dă seama că ar fi trebuit să suspendăm chestia asta înainte de-a începe.

Mutz zori afară din încăpere, după Matula şi Dezort. Când ajunse în dreptul Annei Petrovna, femeia îl auzi ordonându-i lui Nekovar să-l ducă pe Samarin înapoi, la celulă.

— Aşteptaţi! strigă ea în urma lor, dar cizmele importante se îndepărtaseră deja cu

zgomot şi viteză mare.

Hanak şi Balaşov îi urmau pe ofiţeri. Nekovar îl împingea cu puşca pe Samarin afară din încăpere. Anna îl prinse de umăr şi-l întrebă ce avea de gând. Nekovar se scutură de ea şi-i spuse că trebuie să părăsească clădirea.

— Dar nu e vinovat de nimic, spuse Anna. Asta nu-i ţara voastră.

— Corect, Rusia nu-i ţara noastră, Anna Petrovna, rosti Nekovar politicos, apucându-şi prizonierul de guler şi oprindu-se o clipă. Însă trebuie să vă amintiţi că noi tocmai ne-am întemeiat o ţară. Doar că încă n-a fost orânduită.

— N-am să vă îngădui să-l mai ţineţi o noapte în celula aceea, spuse Anna Petrovna.

Nekovar o ignoră şi-l conduse pe Samarin mai departe. Anna îl auzi pe Samarin strigând-o pe nume peste umăr şi mulţumindu-i.

Ogoarele

Grupul de bărbaţi, Mutz, Matula, Dezort, Hanak şi Balaşov l-au urmat pe Racansky pe drumul de sud care ducea spre locul de păşunat al vitelor castraţilor. Pădurea scăzuse şi şesul era înviorat doar de câteva pâlcuri de zadă. Cum ocupanţii măcelăriseră vitele, păşunile rămăseseră sărăcăcioase şi neîngrijite. Ţipătul ciorilor măsura pustiul sub un cer acoperit. Un vânt umed mişca iarba galbenă de la marginea drumului. Cizmele bărbaţilor răsunau nefiresc de tare pe drum ca şi când, în ciuda întinderii mari de pământ gol, ziduri invizibile care se închideau în jurul lor trimiteau înapoi ecoul scrâşnetului, scârţâitului şi plescăitului tălpilor lor pe tină.

Racansky imprima un ritm aiuritor, ţâşnind înainte, în fugă, preţ de câţiva metri, apoi încetinind, în pas şovăielnic. Începu să vorbească peste umăr în timp ce înainta. Mutz era bucuros că tăcerea marşului lor fusese întreruptă.

— Zicea că un ţăran i-a povestit despre un străin, o matahală sălbatică, cu pielea întinsă pe o ţeastă mare, pe care-l văzuse alergând peste ogoare. Ca un lup fugărind un elan.

— Cine a zis? Kliment? întrebă Mutz.

— Kliment, da, bineînţeles, confirmă Racansky. Mi-a zis azi-dimineaţă. Am plecat de la statul-major în acelaşi timp. Eu ieşeam din schimb, după ce-l păzisem pe prizonier peste noapte, Kliment se îndrepta spre gară, să vadă dacă funcţionează telegraful şi eu i-am spus de ucigaşul despre care zicea prizonierul că avea să vină. Mohicanul. Aici. Aicea e.

O urmă de căruţă ducea de la drum la un ogor arat. Trupul lui Kliment zăcea cu faţa în sus pe creasta unui făgaş adânc, cu un braţ atârnând în apă până la cot. O pată de sânge i se întindea pe piept, neagră la margini şi încă lipicioasă şi roşu-aprins în mijloc.

— Eu l-am întors cu faţa în sus, zise Racansky, ţinându-se în spate. Am sânge de-al lui pe haină.

Vocea i se transformase în şoaptă. Balaşov căzu în genunchi, îşi împreună mâinile, închise ochii şi începu să se roage cu voce tare.

— Dumnezeule, ce-i aia de pe fruntea lui? exclamă Dezort.

Mutz, Matula şi Hanak se aplecară peste faţa lui Kliment, care arăta mai atrăgătoare în seninătatea ei fără vise şi fără suflare decât arătase vreodată în viaţă sau în somn. Pe fruntea lui fuseseră făcute patru tăieturi iuţi şi puţin adânci care formau un M.

— Mohicanul! zise Dezort.

— Sau Marx, sau monstru, sau moarte sau mama, emise Mutz.

— Sau Matula, ce zici, Mutz? adăugă Matula. Bietul Klim. Scoate-i braţul din apă, Hanak. E cald încă, nu? Nu era deja mort, când a murit, nu? Un mic dejun fierbinte, un futai, un raid prin zăpadă şi un cuţit în coaste. Aş zice că a avut o dimineaţă plină. V-amintiţi când s-a oprit în zona neutră să-şi aprindă o ţigară, cu oamenii căzând în jurul lui, buf, buf, buf? Jur că, dacă-l prind pe Mohicanul ăsta, îl jupoi!

— Că a Ta este Împărăţia, intonă Balaşov.

Mutz vedea cum Matula privea în jur, nemulţumit, deja deranjat de inutilitatea mortului. Era enervat de subţierea micii sale armate şi jignit că i se amintea că era el însuşi muritor. Mutz mai observase şi înainte cât îi păsa de puţin lui Matula de morţi dar cât de mult îl supăra să piardă un ofiţer. Asta micşora imperiul minţii sale; căuta în jur alţi candidaţi la promovare. Aşa devenise Mutz locotenent.

— Racansky, întrebă Mutz, de unde-ai ştiut că e aici?

— V-am spus. Am plecat de la statul-major împreună. Când i-am spus de Mohican, el mi-a povestit de străinul ăsta pe care cineva îl văzuse aici şi a zis că are de gând să cerceteze. M-am trezit acum o oră şi mi-am dat seama că n-ar fi trebuit să-l las să meargă singur şi am venit pe drumul ăsta să mă uit. L-am văzut zăcând cu faţa în jos, cu o rană în spate.

Mutz dădu din cap. Îşi amintea cum îi zeflemisise Kliment pe Bublik şi Racansky cu

câteva săptămâni în urmă, aruncând cu pietricele în ei, după ce organizaseră o întrunire politică, şi cum îi numise „avangarda gărzii revoluţiei". Una din pietricele îl lovise pe Racansky chiar deasupra ochiului.

— Hai, i se adresă Mutz lui Racansky, ajută-mă să-l întorc.

Racansky refuză, scuturând din cap, şi se dădu un pas înapoi. Dezort se uita năuc la cadavru, cu braţele atârnând pe lângă corp, şi-şi muşca un colţ de buză. Balaşov ajunsese la începutul celui de-al treilea Tatăl Nostru.

— Vie Împărăţia Ta, rosti el.

— Hei, tu, localnicule! se răsti Matula. Ajunge cu asta. Avem preotul nostru militar.

— A murit de tifos anul trecut, domnule, îi aminti Mutz.

— Hanak! Întoarce-l pe Kliment, ordonă Matula. Aşa. Rană urâtă şi mare prin înjunghiere. Autopsie încheiată. Hanak, tu eşti luteran, nu?

— Cândva beam cu luteranii tot timpul, domnule.

— Dacă poţi să-i desprinzi stelele lui Kliment, eşti locotenent şi preot militar interimar. Daţi-i drumul, tu şi Racansky luaţi-l de-aici. Dezort, te duci cu ei. Ocupă-te de un sicriu. Şi de un steag! Avem steaguri. Localnicule, şterge-o. Eu şi domnul Mutz avem probleme de discutat.

— Balaşov, Gleb Alekseevici, îl informă Balaşov, înclinându-se în faţa lui Matula.

În acea clipă, Mutz îl văzu şi-l pricepu pe Balaşov cel de dinainte, călăreţul şi spadasinul care era demn dinaintea tuturor oamenilor şi sclav supus dinaintea lui Dumnezeu, şi-şi dădu seama că această atitudine ar fi putut fi mai teribilă în război decât sfruntarea lui Matula, nesupus nimănui. A fost doar o secundă. Balaşov s-a îndepărtat supus, Hanak şi Racansky au luat pe umeri carcasa încă neînţepenită care-l conţinuse pe Kliment, Hanak a început să desprindă cu o mână stelele de locotenent şi Mutz şi Matula au rămas singuri.

— Uite-aici, Josef, zise Matula. Tot acest pământ bun care rămâne pârloagă. Gândeşte-te ce-ar putea face nişte ţărani cehi aici.

Îi spunea lui Mutz pe numele mic numai când erau ei doi singuri şi când se pregătea să-l zădărască foarte tare.

— Înainte de războaie nu rămânea pârloagă, domnule, observă Mutz. Oamenii ăştia trimiteau unt în Anglia.

— Te crezi un om corect, însă corectitudinea este pur şi simplu felul tău de-a obţine ceea ce vrei, zise Matula.

Îşi îndesă mâinile în buzunare şi lovi un bulgăre de pământ cu vârful cizmei. Mutz ştia că, dacă bulgărele zbura ca o piatră, ar putea să fie pace. Dacă se risipea şi se făcea ţărână, ar însemna o schimbare de dispoziţie.

Bulgărele se fărâmiţă în bulgăraşi de tină, mâzgălind vârfurile cizmelor lui Matula,

care fuseseră curăţate noaptea trecută de Pelagheia Fedotovna. Matula îşi privi picioarele şi-şi lovi uşurel vârfurile cizmelor unul de altul.

— De ce eşti tu aşa un neisprăvit, Mutz? zise el. Hai? Ţi-am spus să te ocupi de transportul cailor. Tu erai responsabil noaptea trecută, când şamanul a băut până a crăpat. Tu l-ai interogat pe Samarin, el te-a avertizat în legătură cu Mohicanul şi, în loc să-i pui pe băieţii noştri să scotocească oraşul, ne-ai ţinut într-o sală de tribunal toată dimineaţa să-l ascultăm pe osânditul tenebros. Cică eşti deştept. Eu nu cred că e deştept să te trezeşti cu un rândaş, un băştinaş, şi unul din fraţii tăi ofiţeri ucişi în mai puţin de douăzeci şi patru de ore. Naiba să te ia, ovreiaşule, nu-i de mirare că imperiul austriac s-a destrămat dacă şi-a luat în armată oameni ca tine. Singurul lucru pe care nu-l pot pricepe este dacă tribul tău împuţit suferă de o deficienţă mintală sau dacă asta face parte din conspiraţia voastră, ca şleahta aia de jidani care flutură steaguri roşii la Petrograd. Ia zi, care din variante e valabilă?

Se îndreptă către Mutz, îl apucă cu mâna de bărbie şi-i zgâlţâi capul dintr-o parte în alta, să-i studieze profilul. Apoi îi dădu drumul.

— Eşti un degenerat, zise şi scuipă pe jos. De parcă te-ar fi promovat altcineva. Nici nu-mi vine să cred, însă am să te las să încerci să faci curăţenie în chestia asta.

Degetele lui Matula fuseseră înfipte adânc în maxilarul lui Mutz. Erau aici trei lumi Matula, ascunse una într-alta, cea mai lăuntrică era şi cea mai tainică, iar până acum Matula vorbise doar din cea exterioară. Acum deschisese o uşă prin care Mutz putea coborî la al doilea nivel, mai primejdios, dacă îndrăznea.

— Să fac curăţenie, domnule? întrebă Mutz, înghiţind în sec şi trecând pragul. Vreţi să spuneţi să fac curăţenie, adică să îngrop totul şi să trag pământ deasupra? Sau vreţi să spuneţi curăţenie, adică să aflu cine e răspunzător?

— Care-i chestia? se miră Matula, respirând cu zgomot. Ai hotărât că nu-ţi pasă dacă te omor?

Răceala Annei Petrovna la audiere, unde nu se uitase la el şi-i aruncase ocheade puşcăriaşului, îl făcuse pe Mutz să fie mai puţin precaut. Totuşi, se îndoia că lui Matula i-ar fi picat bine să piardă doi ofiţeri într-o singură zi. Nu era mai puţin adevărat, însă, că Matula putea încerca să-i stâlcească faţa.

— Încă nu ştim cine e Samarin, zise Mutz. Nu ştim cine l-a omorât pe Kliment, sau pe şaman, sau ce s-a întâmplat cu caii.

— Viperă lunecoasă, replică Matula. Îţi cunosc eu visurile tale obraznice de israelit, eu le văd înaintea ta, te visezi conducându-i pe băieţii mei cehi acasă, scoţându-i din acest ţinut sălbatic şi lăsându-mă pe mine îngropat aici.

— Nimic nu ne reţine aici, doar dumneavoastră.

— Eu am ordine de la Praga.

— Nimeni nu le-a văzut. E plăcut să fii rege al Siberiei, domnule, înţeleg, chiar dacă e vorba de o mică felie de Siberie. Nimeni nu se miră că nu doriţi să vă întoarceţi şi să redeveniţi reprezentant comercial al unui fabricant de becuri din Boemia de Sud. Aici sunteţi un personaj mult mai important. E grozav să vă puteţi imagina că domniţi peste păduri, să vă imaginaţi că sunteţi un Pizarro ceh care construieşte un nou imperiu cu o mână de soldaţi, că puneţi stăpânire pe femei, pe aur şi pe pământ. Dar, domnule, aici aztecii au propria lor artilerie şi au mitraliere, mai multe decât noi, şi misionari mai buni decât noi. Pot să scot pistolul la fel de repede ca dumneavoastră, domnule.

Matula începuse să-şi ducă mâna spre tocul pistolului. Deschise gura, îşi dezveli dinţii, scoase un chiot, jumătate lătrat, jumătate ţipăt, şi se năpusti spre Mutz. Care o luă la fugă, cu spatele, se împiedică şi se prăbuşi în noroi. În timp ce se zbătea să se ridice şi să-şi scoată pistolul, Matula se opri.

— Ca doi cowboy. Cândva, o să fie pe bune, zise şi întinse mâna să-l ajute pe Mutz să se ridice. Aveam de gând să te omor, dar te-am mai cruţat o dată, pentru că mi-ai dat viaţa înapoi, acolo pe gheaţă. Ascultă, oamenii mai şi mor. O să-l găsim pe Mohicanul ăsta. Atâta îţi cer, fă un lucru pentru mine. Du-te, la pod, şi îngroapă-mi calul şi pe cehul care l-a prăpădit. Pune nişte cruci, du un creştin să spună câteva vorbe pentru ei. Vreau să fie un loc la care să mă pot duce, să pun un monument mai târziu. Fă asta şi atât.

— Domnule, zise Mutz, simţind cum i se strecoară umezeala prin haine până la piele, pot să vă rog, domnule, să-l ţineţi pe Samarin închis până mă întorc? Fireşte, n-avea cum să-l omoare el pe Kliment, însă există în depoziţia lui anumite neconcordanţe.

— „Neconcordanţe." „Neconcordanţe." Ăsta e chiar un cuvânt marca Mutz, nu? Fie cum vrei. Eşti un tip aspru, dacă ne gândim la tot ce-a pătimit omul. Hai, vino la drumul mare cu mine.

Mutz îl urmă pe Matula până la drumul pustiu. Matula stătea cu faţa la el, la câţiva metri distanţă.

— Acum, zise Matula, ne scoatem amândoi pistoalele, foarte încet.

Cei doi bărbaţi îşi scoaseră armele. Matula începu să meargă de-a-ndăratelea.

— Aşa, ca să nu fie nici o neconcordanţă, spuse Matula. Vezi, Josef? Pot să merg de-a-ndăratelea fără nici o ne-con-cor-dan-ţă. Vino după mine când n-ai să mă mai vezi.

Mutz îl urmări pe Matula mergând cu spatele două sute de metri, poticnindu-se de două ori, înainte să se întoarcă cu faţa. Mutz îşi puse arma la loc. Noroiul i se usca pe haine şi el reuşi să-l cureţe aproape tot. Se duse să se aşeze pe un trunchi de copac căzut aproape de locul unde zăcuse cadavrul lui Kliment. Kliment nu lăsase acolo nici o urmă care să se deosebească de făgaşele lăsate de roţile de căruţe, copite, picioare şi

ploaie. Norii la orizont aveau o înfăţişare prietenoasă. Nu era prea devreme pentru zăpadă. Ăsta era, probabil, chipul dintotdeauna al unui război civil, ogoare înţelenite, iarbă necosită, arături vechi acoperite de buruieni, stoguri în depărtare, unde oamenii îşi făcuseră puţin fân pentru vitele din ogradă. Mai mult paragină decât răni; un ţinut chelit, zbârcit, şchiop şi nespălat. Pe Mutz îl străfulgeră o amintire gustativă şi dorul de un pahar de vin negru. Scoase un teanc de hârtii din buzunarul cămăşii şi citi o ciornă de raport despre acţiunile companiei căpitanului Matula în oraşul Staraia Krepost în urmă cu şase luni, spaima lăuntrică pe care nici unul din militari nu îndrăznise s-o pomenească, deşi despre asta vorbeau tot timpul. Cele mai multe tăieturi şi adăugiri din ciornă erau în aceleaşi locuri ca în ciornele precedente, acolo unde Mutz încerca să explice, sau, mai degrabă, să lămurească, sau să scuze, sau, ei, da, să justifice uciderea civililor, cu trimitere la incidente anterioare, în care fuseseră executaţi prizonieri cehi; în care încercase să caracterizeze vederile politice ale locuitorilor oraşului – o mare varietate de simpatizanţi ai Roşiilor şi Albilor, simpatizanţi transformaţi în activişti – şi unde descria ceea ce întreprinsese el. Încercat să împiedic, împiedic tăiat şi înlocuit cu discut cu, toată propoziţia tăiată şi introduse cuvintele temându-mă pentru siguranţa mea, n-am făcut nici o încercare semnificativă de-a interveni. Tăiat semnificativă.

Dinspre vest răsunară trei bubuituri puternice, lovituri dure asupra unei lumi pustii. Focuri de artilerie trase cam la treizeci de kilometri distanţă. Nimeni nu mai auzise până atunci asemenea sunet aici. Mutz făcu ghemotoc hârtiile pe care le ţinuse în mână, dădu drumul ghemotocului pe pământ, aprinse un chibrit şi se lăsă pe vine să vadă cum ard hârtiile până când se transformară în fulgi negri pe care-i amestecă în noroi cu tălpile.

Mutz o porni înapoi spre Iazîk, năucit de varietatea de ameninţări şi vorbe cu care se întâlnise de ieri încoace. Într-o mansardă liniştită a minţii sale un om se străduia să gândească, în timp ce împrejurul lui vecinii săreau prin ferestre, îşi dădeau foc şi se sugrumau unul pe altul. N-avea încredere în Matula; încrederea, când era vorba de căpitan, era ceva care se aplica doar retroactiv. Aveai încredere că nu te ucisese, dar nu că nu te va ucide.

La jumătatea drumului, Mutz dădu peste Balaşov, care căuta ceva la marginea unei poieni. Balaşov îi veni în întâmpinare şi-i întinse mâna.

— Voiam să vorbesc cu dumneavoastră, zise el. M-am prefăcut că mă uit după ciuperci. Mi-era teamă de Matula. Îmi pare rău pentru prietenul dumneavoastră.

— Kliment? Nu-mi era prieten, însă vă mulţumesc.

— Ce să le spun credincioşilor mei? O crimă ca asta pare şi mai teribilă în toiul unui război. Aţi auzit tunurile?

— Da, răspunse Mutz, căutând ecouri pe chipul lui, privind cercetător în ochii lui,

ca şi când acolo s-ar fi găsit, plutind în formol, cheia pentru gestul vătămării sale. Roşiii au luat probabil Verhni Luk şi au dat drumul la ceva artilerie grea, ca să ne înspăimânte.

Tăcu. Erau amândoi timizi. Dar Mutz descoperise că senzualitatea şi frica de şrapnel erau bune de leac împotriva timidităţii şi constată că-l ajută şi acum. Zise:

— Dumneavoastră aţi mai auzit şi altădată tunurile mari, Gleb Alekseevici. Mi-a spus Anna Petrovna.

— Ştiu.

— Mi-a îngăduit să vă citesc scrisoarea. Asta vă înfurie?

— Nu.

— Există ceva care să vă înfurie?

Balaşov scoase râsul acela scurt pe care unii oameni îl emit atunci când îşi amintesc de cele mai rele lucruri care li s-au întâmplat.

— Când îmi puneţi asemenea întrebări, mă simt de parcă m-aş afla pe o scenă, în faţa unui public de profesori.

— Scuze.

— Dumneavoastră aveţi patronime?

— Patronime?

— Adică aşa cum eu sunt Gleb Alekseevici, Gleb, fiul lui Aleksei. Mi-e mai la îndemână – dumneavoastră vorbiţi foarte bine ruseşte, mi-ar plăcea să pot să folosesc numele dumneavoastră mic şi un patronim. Titlurile dumneavoastră sună ireverenţios. Pan cutare şi locotenent cutare.

— Numele tatălui meu este Josef.

— Pot să vă spun Josef Josefovici?

— Dacă doriţi, acceptă Mutz, simţindu-se manipulat cu delicateţe.

— Josef Josefovici, voiam să vă vorbesc despre promisiuni. Ascultaţi-mă până la capăt. Nu e o piaţă, unde promisiunile sunt cântărite şi unele preţuiesc mai mult decât altele, iar cel care încalcă promisiunea poate fi dus la tribunal. Cel puţin, nu în lumea asta. Poţi doar să ceri şi să speri. Eu am încălcat o promisiune făcută soţiei mele în faţa lui Dumnezeu, dar de-atunci ne-am mai făcut promisiuni. Eu i-am promis că n-o să-i ajut pe alţii să facă ceea ce eu am fost ajutat să fac. I-am promis că n-am să mânuiesc cuţitul. I-am promis că n-am să merg niciodată la ea acasă fără să fiu invitat şi că am să fac tot ce-mi va sta în putinţă pentru a-l împiedica pe Alioşa să afle cine sunt. Ea mi-a promis că nu va spune nimănui, niciodată, ce-am făcut. Sufăr că şi-a încălcat această promisiune, indiferent dacă dumneavoastră sau ea socotiţi sau nu că am dreptul să sufăr. Dar nu cred că o promisiune încălcată o dată e deşartă. Ea devine o promisiune în două părţi, păstrate de două persoane, şi nu cred că dumneavoastră sau ea aveţi

vreun motiv s-o încălcaţi în continuare.

Mutz roşi şi simţi un soi de duioşie pentru Balaşov, dându-şi seama că, dincolo de îngrijorarea pentru taina lui, exista o teamă mai profundă, şi anume că cineva ar putea râde de el.

— Anna Petrovna a mai făcut o promisiune, Josef Josefovici, spuse Balaşov, împreunându-şi mâinile la spate şi privindu-l pe Mutz în ochi.

Mutz îşi dori să nu-i fi spus numele tatălui său, sau măcar nu pe cel adevărat. Regretul îl făcea pe Balaşov mai rece.

— În legătură cu bărbaţii, continuă Balaşov.

— A promis că nu se va vedea cu alţi bărbaţi?

— A promis că se va vedea.

— Ah.

— În privinţa asta nu pot să fac nimic. Nici în ce vă priveşte pe dumneavoastră, nici în legătură cu orice alt bărbat. Eu nu vreau să se întâmple, ştiu că se întâmplă şi nu pot face nimic.

Mutz se aşteptase să aibă de-a face cu un bărbat umil, încă şocat de lovitura de cuţit de-acum cinci ani, devenit naiv, şi se mai aşteptase ca propriul său dispreţ, după ce citise scrisoarea lui Balaşov, să funcţioneze şi la lumina zilei desăvârşindu-i puterea de convingere asupra castratului. Se aşteptase să-l poată domina. Treaba nu mergea bine. Fără nici un drept de partea sa, Balaşov îl imita. Mutz începea chiar să regrete că nu-l cunoscuse mai bine, mai curând. Dar vuietul evenimentelor din urechile lui Mutz devenea atât de asurzitor încât nu putea rămâne în toate minţile decât dacă se ţinea de planurile iniţiale. Era obligat să-şi formuleze cererea.

— Îmi pare rău că gândiţi aşa, spuse. Înţeleg că ştiţi despre mine şi Anna Petrovna. Asta face mai uşor de realizat ceea ce am de gând să vă cer.

— Ce?

— Trebuie să-i spuneţi soţiei dumneavoastră să plece de-aici şi să-l ia cu ea pe fiul dumneavoastră.

— Mai uşor?

— Nu e suficient să-i spuneţi că e liberă. Trebuie s-o imploraţi să vă părăsească dacă ea refuză să plece.

— Anna e soţia mea şi Alioşa e fiul meu, rosti Balaşov ferm. De ce-ar trebui să-i implor să plece dacă ei nu vor?

Îşi înălţă bărbia şi Mutz văzu cum îi apare o lumină în ochi. Unde era umilinţa?

— Nu vreau să vă jignesc, dar nu v-aţi făcut deja de râs destul? zise Mutz, şi îşi auzi propria voce subţiindu-se şi ascuţindu-se pe măsură ce-şi ieşea din fire. Singurul motiv pe care-l au ca să rămână aici sunteţi dumneavoastră, iar dumneavoastră aţi făcut tot

ce-aţi putut ca să daţi greş, ca soţ şi ca tată. Aţi fugit de la familia dumneavoastră şi v-aţi mutilat în aşa fel încât să nu mai puteţi niciodată să iubiţi sau să faceţi dragoste cu o femeie. Chiar nu puteţi înţelege că numai mila ei pentru dumneavoastră o ţine pe Anna Petrovna aici? Acum de ce-aveţi nevoie de ea? De ce-aveţi nevoie de un copil? Nu mai sunteţi bărbat, iar o soţie şi un copil sunt atribute bărbăteşti. Trebuie să le spuneţi să plece şi trebuie să le spuneţi să nu se mai întoarcă niciodată.

— N-am să le spun! N-am să le spun. Nu eu am făcut-o pe Anna să vină aici şi n-am să-i spun eu să plece. Voi, bărbaţii, rosti Balaşov cu trupul crispat de mândrie şi furie, voi, bărbaţii, aveţi acea povară între picioare, acel fruct amar şi greu şi acel mic trunchi de copac veninos, şi credeţi că fără ele nu există dragoste.

Glasul i se potoli. Faţa îi deveni placidă şi-l privi pe Mutz în ochi aproape zâmbind, sever şi sigur pe sine.

— Credeţi cu adevărat că această lume e un loc atât de îngrozitor, încât i se poate extirpa iubirea cu un cuţit? Credeţi că o pot înlătura chirurgii? Vă e scârbă de mine. Dar nu vă e scârbă şi de dumneavoastră, care sunteţi convins că aveţi nevoie să fiţi mânat de o îmbăţoşare în vintre şi de o fierbinţeală ca să vă iubiţi fiul, sau prietenii, sau o femeie?

— Sofisme, replică Mutz, roşind, umilit într-un chip pe care nu-l putea defini. Există feluri de dragoste...

— Sărutările voastre vor avea întotdeauna dinţi.

De ce crezuse Mutz că un om care împingea până la asemenea extreme transformarea ideilor în fapte ar putea fi convins cu argumente raţionale? Îi explică:

— Aici nu sunt în siguranţă. Aţi auzit tunurile Roşiilor. Nu-l văd pe Matula predând Iazîkul fără luptă. Oraşul va fi distrus. Anna şi Alioşa vor fi prinşi aici şi ucişi.

Balaşov nu asculta. Aştepta să termine Mutz, cu ochii strălucind acum, neînduplecaţi:

— Dacă aţi iubi-o pe soţia mea, în loc să încercaţi s-o furaţi, mai bine aţi proteja-o. Dacă aş fi bărbat, eu aşa aş face.

Legiunea

Anna Petrovna stătea lângă chioşcul de peşte sărat din piaţă, aşteptând să-şi termine Matula parada, ca să poată cere eliberarea lui Samarin. Îi era frig. Kira Amvrosievna, vânzătoarea de peşte, îi împrumutase un şal.

— Uite-aşa o să arate ei la Judecata de Apoi, zise Kira, sprijinindu-şi tot trupul pe braţ şi judecând peştii cu vârful cuţitului, trecând de la un şir la altul.

Pielea solzoasă, cenuşie a peştilor era întărită de la sare. Peştii erau subţiri ca pergamentul şi tari ca lemnul verde.

— Toţi păcătoşii. Toţi destrăbălaţii şi înşelătorii, toţi marii mincinoşi. Toţi aceşti

străini venetici, imbecili cu arme. Christos o să le înşire ţestele pe-o sfoară şi o să-i atârne în rasteluri ca pe nişte peşti, cu gurile spânzurând deschise şi cu ochii căscaţi şi uimiţi. Şi pe urmă o să fie aşa o judecată! Ai mare grijă să fii curată pe dinăuntru, Anna Petrovna, fiindcă Isus o să te despice cu cuţitul lui de scos maţele şi o să te judece după ce găseşte înăuntru.

— Lasă-mă în pace, zise Anna.

Se auzeau tunurile zguduind lumea.

— Doamne, exclamă Kira. Se apropie sfârşitul. Aşa sună.

Anna scoase o ţigară şi chibrituri din poşetă. Şi dacă Alioşa moştenise spaima tatălui său de bubuit de tun? Cu atât mai bine, putea să hotărască de-acum să nu se facă niciodată soldat. Îşi aprinse ţigara cu mâini tremurătoare. În închipuirea ei îl şi vedea deja pe Samarin în casa lor ca pe un scut. Nu-i putea apăra împotriva tuturor războinicilor, dar putea fi un sol al luminilor oraşelor de dincolo de codru, al larmei şi al sporovăielii şi al gândirii de-acolo. Nu se gândea să-l atingă. Nu se gândea că se vor atinge unul pe altul. În sfârşit, poate că se gândea, dacă a-i mângâia obrazul cu vârful degetelor însemna atingere, în timp ce el ar privi-o în ochi.

— N-ai să fumezi porcăria aia aici, protestă Kira.

— Lasă-mă să fumez liniştită.

— Ai să sfârşeşti ca ăsta, promise Kira, fluturându-i un peşte prin faţă.

De pe acoperişul comandamentului sună o goarnă. Piese de metal zăngăniră cu rost sus, deasupra, şi ţeava mitralierei Maxim se ivi peste marginea jgheabului. Smutny şi Buchar se pregăteau să acopere parada. Soldaţi cehi începură să se îndrepte spre comandament din toate colţurile pieţii. Unul dintre ei păşi încet pe lângă Anna, cu ochii la ţigara ei. Ea crezuse că e şchiop, dar nu era asta. Omul avea doar o cizmă.

— Ţi-ai pierdut o cizmă, observă ea.

— Nu, răspunse soldatul. Am găsit o cizmă.

Îi întinse ţigara, el o luă şi plecă mai departe.

Când s-au adunat cu toţii, cehii formau o linie curbă şi strâmbă în faţa comandamentului. La vremea când au plecat din Praga, în 1914, fuseseră 171. Îi pierduseră pe Hruby, Broz, Krejici, Makovicka, Kladivo şi Kral în Galiţia, în 1916, când încă se mai aflau sub comanda austriecilor şi ruşii atacau. Ruşii l-au împuşcat pe Navratil când au capturat compania, crezând că se pregătea să arunce o grenadă, deşi el voia doar să-şi scoată plosca cu apă. Slezak şi Bures au murit din pricina rănilor, în drum spre lagărul de prizonieri. Compania i-a îngropat într-un mic cimitir de lângă Nipru. Compania a fost pusă la muncă într-o fermă din afara Moscovei şi Hlavacek a fost omorât când şeful de echipă l-a găsit în pat cu nevasta lui. Cei trei fraţi Kriz, acrobaţi, au fost luaţi şi duşi la un circ turcmen, iar Ruzicka, dulgher, a căpătat o slujbă

în oraş. Ruşii au redus raţiile şi Chalupnik a fost executat pentru că a furat o vacă. A fost o molimă în lagăr şi compania i-a pierdut pe Stojespal şi Kolinsky. Compania a plecat spre Kiev, să se alăture Legiunii Cehe, însă Tesarik, Rohlicek, Zaba, Biohem şi Kaspar au zis că nu vor să lupte împotriva compatrioţilor alături de ruşi, aşa că au rămas pe loc, ca prizonieri de război. În februarie 1917, când ruşii au făcut prima revoluţie şi nimeni nu ştia cine conduce, nu se prea găsea pâine. Cerny cel mic a murit de friguri, urmat de Lanik şi Zito. Dragoun şi Najman au murit îngheţaţi în a doua noapte, dosiseră o sticlă de rachiu şi s-au dus s-o bea pe acoperişul vagonului ca să nu fie nevoiţi s-o împartă cu alţii, au adormit acolo şi era un ger năprasnic. Compania a trebuit să-i desprindă cu drugi de fier când s-au oprit lângă Cernigov. Kratochvil, Jedlicka, Safar, Kubes şi Vasata, veşnic interesaţi de politică, au înfiinţat un soviet în ultimul vagon şi l-au decuplat noaptea de restul trenului. Când compania a ajuns la Kiev şi s-a alăturat unui nou regiment, lucrurile au mers mai bine o vreme, ucrainenii erau cumsecade cu ei. Bilovsky a lăsat gravidă o fată din Brovarî şi i s-a îngăduit o liberare onorabilă când tatăl fetei i-a dat lui Matula cel mai bun cal al său, iar Vrzala a început să se furişeze afară noaptea şi să meargă la cazinouri şi s-a făcut traficant de cocaină. Când au ajuns la linia frontului, erau deja mai graşi şi mai puţin bolnavi. Ruşii au pus compania în ofensiva lor. Cerny cel mare a încasat un glonţ pe când ieşeau din tranşee şi s-a prăbuşit fără un sunet. Matula le striga soldaţilor că pot să-şi croiască prin luptă drumul înapoi spre Boemia, şi, de fiecare dată când se uita la careva, omul cădea secerat şi el alerga înainte şi compania îl urma şi Matula îi spunea lui Mutz să nu se lase pe vine, că dă exemplu prost, şi Mutz se ridica drept în picioare. Toţi se ridicau în picioare şi Strnad a încasat atâtea gloanţe în gât că i-a zburat capul pe spate ca dopul unei sticle de bere. Alături de Cerny şi Strnad, compania i-a înmormântat pe Vavra, Urban, Mohelnicky, Vlacek, Repa, Precechtel, Ruzicka, Rochazka, Zahradnik, Vavrus şi Svobodnik. Knedlik şi Kolar au murit mai târziu, din cauza rănilor. Pe urmă, a avut loc revoluţia bolşevică şi ruşii din Kiev au întrebat compania dacă era dispusă să-i ajute să lupte împotriva bolşevicilor, şi Kadlec a fost împuşcat de o femeie în haină de piele. Ucrainenii au preluat controlul şi compania i-a ajutat să obţină hrană din satele de pe malul stâng al Niprului. După ce compania a împuşcat nişte ţărani, Buchta şi Lanik au spus că tovarăşii lor sunt nişte împuţiţi de pui de căţea reacţionari şi au trecut la bolşevici. Biskup şi Pokorny, care se tot plângeau că nu sunt plătiţi, au întins-o să jefuiască o bancă din Odessa, şi se zicea că s-au îmbogăţit şi au traversat Marea Neagră şi au ajuns în Batumi, fiecare cu câte trei fete azere şi cu un căsoi la mare şi purceluşi negri care alergau printre palmierii din ograda lor. Se mai zvonea că au fost spânzuraţi.

Pe urmă, cehii din vest au zis că Legiunea trebuie să înainteze şi să lupte cu nemţii pe frontul de vest, şi singura cale de-a o face era să înconjoare lumea, să meargă pe

calea ferată transsiberiană până la Vladivostok şi să traverseze Pacificul, America şi Atlanticul până în Franţa, aşa că Legiunea a început să se deplaseze spre est. Când Troţki a încercat să ia armele Legiunii, Matula şi ceilalţi ofiţeri au crezut că urma să le predea nemţilor şi au început să se lupte cu ei, şi Legiunea a cucerit tot Transsiberianul şi, pentru o vreme, singura Cehoslovacie liberă au reprezentat-o zece mii de kilometri lungime pe doi metri lăţime care se întindeau de la Urali la Pacific. Compania se afla în Irkuţk când au început luptele, iar feroviarii erau de partea Roşiilor. Compania s-a luptat cu ei toată vara în tuneluri de cale ferată şi pe lacul Baikal. Skounic, Marek şi Zaba au murit când partizanii au deraiat un tren, iar Brada a fost rănit în luptă, în pădure, şi a murit de cangrenă. Myska a trecut la Roşii. Când compania l-a capturat după o vreme, Matula l-a împuşcat în cap. În toamnă, Roşiii au ambuscat compania pe malul Baikalului şi i-au omorât pe Vasata şi Martinek. Matula s-a înfuriat şi compania s-a deplasat într-un oraş numit Staraia Krepost. Matula a ordonat ca toţi muncitorii din fabrică şi familiile lor să fie scoşi în piaţă şi compania a împuşcat zeci de bărbaţi. După aceea, au dezertat Kubec şi Koupil. Roşiii au pus afişe în care spuneau că Matula era un măcelar setos de sânge şi un duşman al poporului. Au luat cu asalt cantonamentul companiei şi Benisek a fost ucis, însă au apărut revoluţionarii socialişti şi i-au ajutat să-i alunge pe Roşii. Baikalul îngheţase deja de la un cap la altul şi compania a aflat că partizanii treceau pe gheaţă. A plecat după ei, dar nu i-a putut găsi pe întuneric şi gheaţa a început să se spargă pentru că apa îngheţase prea de timpuriu. În zori, compania a descoperit că Hajek se înecase şi, în timp ce-şi număra cazurile de degerături, Roşiii au deschis focul de pe mal, omorându-i pe Zikan, Noha şi Smid. Matula a fost lovit în piept şi în gât şi îi năvălea sângele în trahee şi nu mai putea respira, iar Mutz i-a făcut un orificiu în gât cu vârful cuţitului, salvându-i viaţa. Jahoda i-a scos pe soldaţi de pe gheaţă şi el s-a scufundat când au ajuns ei la mal, iar Mutz l-a cărat în spate pe Matula. Al doilea glonţ părea să-i fi trecut lui Matula direct prin inimă însă, cum-necum, nu l-a ucis. După acea întâmplare, compania a fost încartiruită la Iazîk. După uciderea lui Kliment, mai rămăseseră 101.

Când porniseră în marş spre gară, la Praga, în 1914, purtau uniforme noi de bumbac de culoarea norilor de furtună şi cizme noi, aveau insigne şi catarame strălucitoare şi, cu toate că nu credeau în rostul a ceea ce făceau, îşi dăduseră osteneala să rămână în formaţie, din pricină că răzvrătirea li se părea la vremea aceea un pas prea mare şi pentru că, pe timp de vară, proaspeţi, nevătămaţi, pe străzi cu fete care-i priveau, marşul părea un soi de dans.

Într-o haltă siberiană, toamna, cinci ani mai târziu, răzvrătirea atârna în crengi, chiar prea coaptă pentru a mai fi culeasă, cădea singură. Uniformele soldaţilor erau încropite din lucruri jefuite şi petice, cârpite cu aţă de furat, pantaloni căzăceşti sub o

tunică englezească kaki, cămăşi americane pătate de sânge, vin şi gălbenuş de ouă crude găurite uşurel cu vârful baionetei şi supte prin paiele de unde fuseseră luate în urmă cu doi ani, o cataramă făcută în Hiva şi purtată până în zăpezile din nord de un feroviar mort la comanda locomotivei sale, care ajunsese să eşueze, venită din primăvara Asiei Centrale, în iarna liniştită din lunile dintre revoluţii; o uniformă cehă completă, aşa cum fusese ea înmânată de intendent în Boemia, când purtătorul ei era încă cetăţean al Imperiului Austro-Ungar, acum defunct, dar înşelătoare, căci fiecare mânecă şi garnitură, fiecare bucăţică fuseseră înlocuite de când fusese nouă până acum şi din original nu mai rămăsese decât ideea vechii sale identităţi. O sută de bărbaţi duceau cu ei rămăşiţele a două duzini de armate, unele vechi şi dispărute, altele formate şi risipite într-o lună pe nemărginitul continent de iarbă, zăpadă şi pietre dintre Europa şi Manciuria, când un cartofor carismatic, generos, violent şi ambiţios, după chef, putea să intre într-un magazin dintr-un oraş oarecare, fără străzi pavate, să trântească un sac greu de aur de toate felurile pe tejghea şi să comande echipament pentru cavalerişti, cu garnitură roşie, şi flamuri cu lance şi panglici pentru coamele cailor pentru o cohortă de războinici samavolnici şi pentru caii lor şi, într-o lună, după un singur raid sau chef cu vodcă sau ceartă, toate fineţurile aveau să fie vândute sau să zacă, însângerate şi îngheţate, în noroi, la dispoziţia oricui ar fi vrut să le culeagă. Puştile unora din oamenii lui Matula îşi arătau primele dâre portocalii de rugină; pe toate se vedeau locuri în care lacul se ştersese de pe lemn. Capetele le erau acoperite cu un bestiar de piele, lână şi blană. Un soldat, Habadil, îşi schimbase ceasul – personal, nu de captură – în Omsk, pe o căciulă care semăna cu scalpul unui bătrân chel cu păr lung, roşu care, jurase vânzătorul, era de la un soi de om-fiară care trăia în munţi, în Altai. Cizmele cu care erau încălţaţi raportau cinci ani de deplasări şi frica de o a şasea iarnă, cu pielea zbârcită ca a străbunicilor, pingelite cu petice din lemn, cauciuc de anvelope, scoarţă de copac, toate îndesate pe dinăuntru cu paie şi cârpe şi resturi de pâslă sau blană ca să ţină de cald, cu toate că încă nu venise frigul în Iazîk. O sută de bărbaţi care numărau împreună 945 de degete la picioare, diferenţa fiind răpusă de degerături, şi 980 de degete la mâini; 199 de ochi; 198 de picioare; 196 de mâini; stomacuri răvăşite de microbi; unul din zece sifilitic, unul din zece tuberculos, şi majoritatea simţind în gură prima duhoare a scorbutului.

Matula veni spre ei, cu sabia înfiptă, fără teacă, în cingătoare. Dezort îl urma la câţiva paşi. Sergentul Ferko le ordonă soldaţilor poziţia de drepţi. Aceştia scuipară, strănutară, îşi traseră nasul, tuşiră, îşi frecară tălpile una de alta şi îşi aburcară puştile pe umeri, înclinate în toate direcţiile. Ferko şi Matula se salutară şi Matula începu să vorbească, privindu-i pe soldaţi în ochi, pe fiecare în parte. La rândul lor, soldaţii întorceau privirea sau îşi studiau picioarele. Unii chiar preferau să închidă ochii, decât

să contemple farmecul narcotic al buzelor căpitanului şi pustiul sufletului din ochii lui.

— Soldaţi, rosti Matula, camarazi. Prieteni. Am luptat cinci ani împreună. Am luptat pentru împăratul austriecilor împotriva împăratului ruşilor. Am luptat pentru împăratul ruşilor împotriva împăratului austriecilor. Am luptat pentru Teroarea Albă a monarhiştilor împotriva Terorii Roşii a bolşevicilor. Am luptat alături de revoluţionarii socialişti şi de cazaci împotriva cazacilor şi a revoluţionarilor socialişti. Pot să vă spun, cu mândrie, că nici măcar o dată nu ne-am compromis idealurile. Am luptat împreună cinci ani. Am luptat pentru alţii. E vremea să luptăm pentru noi înşine. Ştiu că sunteţi obosiţi. Ştiu că n-aţi mai vrea să luptaţi. Ştiu că vreţi să mergeţi acasă.

Până atunci, soldaţii rămăseseră tăcuţi, dar când Matula a rostit cuvântul „acasă", tăcerea lor s-a schimbat, a îngheţat, s-a crispat. S-a încordat. Devenise important să nu fie lăsată să se rupă.

— V-aş putea sugera ca, în loc să mergem acasă, în Europa, să ne facem un cămin aici, continuă Matula. V-aş putea reaminti despre ce şanse există pentru nişte bărbaţi întreprinzători în acest teritoriu gol, atât de puţin colonizat şi atât de nepăsător îngrijit de alţi slavi ca şi noi, de ruşi. V-aş putea convinge că propria noastră ţară nouă din înghesuita Europă, ţara numită Cehoslovacia, va avea nevoie de propriul său imperiu şi de propriile sale colonii, aşa cum au alte mari naţiuni europene albe civilizate, moderne. Dar voi vreţi să mergeţi acasă. Voi vreţi să vă întoarceţi la acea mică, sigură patrie verde. Eu sunt comandantul vostru şi spun: n-am să vă împiedic. Cu toate că n-a venit nici un ordin de la preşedintele Masaryk să plecăm, cu toate că ar fi ruşinos să părăsim acest bogat pământ virgin, unde am vărsat atâta sânge, eu n-am să vă împiedic să mergeţi acasă.

Soldaţii mei, există totuşi un obstacol în calea plecării voastre. Este vorba de un ofiţer al acestei companii, locotenent Josef Mutz. El nu e aici. A pornit spre Verhni Luk cu o treabă şi nu putem decât să ne rugăm să nu i se întâmple nimic rău pe drum. Locotenentul Mutz este de părere că sub nici un motiv nu trebuie să părăsim Iazîkul până când nu primim un ordin clar de evacuare. Am încercat mereu să-l conving: i-am arătat cât de nerăbdători sunteţi să plecaţi. Se uita la mine cu o expresie... nu i-aş zice rece, nu i-aş zice birocratică, nu i-aş zice obraznică... rea, ar fi să mă exprim prea dur, fără inimă, cam aşa... oricum, m-a avertizat că va denunţa personal la statul-major din Omsk şi Vladivostok orice încercare din partea vreunui soldat sau ofiţer de-a părăsi Iazîkul până nu vine ordinul în acest sens. Am fost surprins de asprimea lui. Într-adevăr, el nu e ca noi; prima lui limbă a fost germana, nu ceha; el face parte din acea rasă care l-a ucis pe Domnul nostru Isus Christos pe cruce şi continuă să-şi îndeplinească misterioasele ritualuri private; în ceasurile cele mai grele ale campaniilor noastre el rămânea în urmă şi privea de la distanţă, ca şi cum ar fi pregătit în taină un

dosar pe care să-l folosească împotriva noastră la un viitor tribunal; dar eu n-am gândit nimic rău despre el până acum. Fără îndoială, potrivit literei noului nostru cod militar pe care, în chip ciudat, pare să-l cunoască mai bine ca noi, el e corect, chiar dacă încăpăţânarea lui încalcă toate legile justiţiei naturale. Soldaţi, lucrul este cert: nu putem părăsi Iazîkul atâta timp cât locotenentul Mutz este în viaţă, adică atâta timp cât el gândeşte cum gândeşte. De aceea, între timp, haideţi să ne mai îndeplinim puţin îndatoririle noastre aici. În primul rând, asta înseamnă să apărăm acest loc împotriva ameninţării Roşiilor, a căror artilerie probabil că aţi auzit-o. Să nu fiţi îngrijoraţi: pot să vă asigur că Roşiii de prin partea locului n-au decât trei proiectile şi le-au folosit pe toate. Poate, apărând Iazîkul, vom învăţa să iubim pădurea şi bogăţia ei.

Soldaţi, ştiu că sunteţi dezamăgiţi. Ştiu că sunteţi frustraţi. Trebuie să vă atrag atenţia să nu vă îndreptaţi furia împotriva locotenentului Mutz. Poate că s-a înstrăinat de camarazii lui. Este adevărat că, dacă unul sau mai mulţi dintre voi îl prind în vreun loc izolat, o cale ferată să zicem, ar fi imposibil, în ciuda unei investigaţii complete, să se stabilească cine a tras focul fatal. Nu cedaţi tentaţiei. Asta-i tot.

Ferko le dădu drumul soldaţilor. Anna Petrovna se duse la Matula, care vorbea cu Dezort şi cu Hanak. Cei trei formau un triunghi de spinări. Ştiau că ea este acolo şi o ignorau. Hanak o privi o secundă apoi întoarse capul. Îşi cususe deja pe umeri stelele smulse de la Kliment. Anna vedea atârnând fire rupte din haina mortului.

Anna, stând în spatele lui Matula, vorbi tare:

— Vă rog să-l eliberaţi pe domnul Samarin.

Matula se întoarse încet, continuând să vorbească în cehă cu locotenenţii. Dădu din cap şi îşi reluă conversaţia. O lăsă să aştepte zece minute, apoi veni la ea, cu gura de copil zâmbind fals şi cu ochii oglindind cinstit lipsa oricărui semn de afecţiune, şi îşi lăsă mâna grea pe umărul ei. Femeia îşi scutură umărul şi-i dădu mâna la o parte.

— O să-i daţi drumul? Vă daţi seama acum că nu e un ucigaş.

— Dar i-am promis prietenului dumneavoastră evreu să-l ţin închis până se întoarce el.

— Locotenentul Mutz se înşală în tot felul de probleme.

— Anna Petrovna! exclamă Matula, apucând-o de-o mână şi ţinând-o strâns în timp ce ea încerca să scape. Mâinile lui erau fierbinţi. Asta am spus şi eu mereu! Ce minunat că sunteţi de acord cu mine!

— Nu sunt de acord cu dumneavoastră în nici o privinţă, replică Anna, roşind.

Reuşi să-şi smulgă mâna dintr-a lui şi făcu un pas înapoi.

— Trebuie să-i daţi drumul.

— Şi să-l las să se afunde în pădure? Să-l părăsesc în pustiu?

Anna privi în pământ.

— Poate să stea la mine, zise, privindu-l apoi pe Matula în faţă. Îmi asum eu răspunderea pentru el.

Matula îşi linse buzele şi dădu din cap, zâmbind mai tare.

— Asta-i interesant. Dacă pricep eu bine, doriţi să rupeţi relaţia cu evreul şi să-l înlocuiţi cu puşcăriaşul? Sunteţi sigură? Poate ar fi mai bine să alegeţi pe unul dintre oamenii mei? Cred că pot să găsesc unul care n-a fost niciodată în închisoare şi nici unul dintre ei nu-i jidan. Atenţie, sunt şi câţiva catolici aici, poate ar fi mai pe gustul dumneavoastră.

Annei îi bătea inima să-i spargă pieptul. Se gândi dacă să-l pocnească pe Matula. Aproape că simţea pielea lui aspră şi cicatricea sub mâna ei. Se gândi să scuipe, însă asta cerea iscusinţă.

— Nu mă puteţi provoca, spuse ea. Vă cunosc deja. Ironizaţi-mă toată ziua, dacă vă face plăcere, dar daţi-i omului drumul.

— Asta nu pot s-o fac, zise Matula şi zâmbetul îi dispăru. Asta se numeşte „cauţiune“. Ce garanţie am eu că n-o să fugă înainte să hotărăsc ce să fac cu el?

— Vă promit eu că n-o să fugă.

— Garantaţi?

— Am să mă asigur.

— Ia te uită! Dacă fuge, vă împuşc pe dumneavoastră.

Anna ridică din umeri.

— Credeţi că altfel mă simt în siguranţă?

Lui Matula îi reveni zâmbetul şi ochii i se mişcară, ca un mecanism care trece la operaţia următoare.

— Locotenentul Mutz va fi dezamăgit când se va întoarce azi şi-şi va găsi prietena, pe Anna Petrovna, locuind cu un puşcăriaş în care el nu are încredere. Sau, poate, speraţi că nu va veni înapoi.

— Dacă găseşte o cale de-a ajunge acasă, la Praga, sper să nu vină. Credeţi că el nu ştie că vă întărâtaţi soldaţii să-l ucidă?

— Rece! rosti Matula. Aveţi nişte ochi atât de mişcători, obraji atât de îmbujoraţi, şi sunteţi atât de rece faţă de bietul Mutzie. Daţi-i drumul, luaţi-l în stăpânire pe nefericit şi ţineţi-l ocupat, dacă nu doriţi ca băiatul dumneavoastră să rămână orfan.

Înăuntru

Anna a fost lăsată să aştepte în faţa comandamentului până a fost adus Samarin afară. Acesta nu părea surprins că ea îi obţinuse eliberarea. I-a strâns mâna şi i-a spus că-i era recunoscător. Ea nu i-a spus care erau condiţiile cauţiunii, doar că el n-avea voie să părăsească Iazîkul, altfel ea avea să suporte consecinţe neplăcute. Au pornit

spre casa ei. Drumul părea scurt şi aerul mai puţin rece. Anna se simţea curată şi uşoară, de parcă fusese spălată de-o pată grea şi urâtă. Vorbea în propoziţii scurte, precaute, despre oraşul ei natal. Se afla doar la o noapte de mers cu trenul de locul unde crescuse Samarin. Limba lui Samarin era mai apropiată de a ei, mai apropiată decât a cehilor cu accentele lor, decât a castraţilor cu conversaţia lor despre Biblie sau decât a căpitanului districtual şi a familiei lui, cu preocupările lor pentru clasă şi rang. Aveau amândoi aceeaşi vârstă. Samarin a întrebat-o de ce s-a mutat în Iazîk după moartea soţului ei. Un moment Anna a fost speriată şi furioasă, apoi a înţeles că era o întrebare corectă, era de aşteptat să fie pusă, o întrebare ce avea să fie pusă tot mai des, pe măsură ce veneau alţi străini. I-a spus o poveste despre o casă care aparţinuse unui unchi decedat, despre nevoia de linişte şi singurătate şi dorinţa de a sta departe de vremurile tulburi ale Rusiei europene.

Samarin n-a spus nimic din care să reiasă că n-o crede şi au mers mai departe în tăcere. Anna Petrovna s-a îndreptat spre el, l-a privit o clipă, apoi s-a întors. El a întrebat-o ce s-a întâmplat.

— Nimic. Am să vă spun mai târziu.

— Veţi uita.

— E o prostie.

— Totuşi?

— M-am aşteptat să fiţi mai nerăbdător să fiţi liber. Să mă faceţi să înţeleg cât de mult doriţi să vă aflaţi departe de-aici. Să fiţi mai supărat.

— Aş putea să fiu supărat. Doriţi asta?

— Nu.

— Din câte înţeleg, casa dumneavoastră urmează să fie noua mea temniţă, iar dumneavoastră – noul meu temnicer. E corect?

— Cred că da, zise Anna Petrovna şi râse.

— Un puşcăriaş cu experienţă, atunci când e mutat într-o nouă închisoare, va vorbi şi va face cât mai puţin cu putinţă, până când reuşeşte să exploreze noul mediu şi să afle cât de severi sunt gardienii. E vorba de orice puşcăriaş, inclusiv cei periculoşi.

— Dumneavoastră sunteţi periculos?

— Da, spuse Samarin.

Anna se uită la el să vadă dacă zâmbeşte, însă, chiar dacă zâmbea, zâmbetul era ascuns.

O prezenţă umedă, îngheţată atinse ceafa Annei, în moalele locului dintre tendoane, acolo unde începe şira spinării. Ningea. Un fulg îi poposi pe ochi şi ea clipi şi-şi ţinu ochii deschişi, cu toate că o înţepa. Înălţă capul să urmărească scamele cenuşii care se destrămau din cerul alb, coborând spre ei. Un fulg i se opri pe gură. Îl linse şi se desfăta

cu gustul de nor – cristal, ploaie, peregrinare.

Intrară în curte prin poarta din spate. Alioşa lua poze marţiale şi imita zăngănitul oţelului cu o sabie de lemn în mână, un băţ cojit cu un mâner pe care-l legase singur. Anna îl strigă, el n-o băgă în seamă. Îl strigă iar, mai tare. Se întoarse şi alergă spre ei şi cu braţul întins atinse pieptul lui Samarin cu vârful săbiei.

— Predă-te, îl somă.

Samarin îşi ridică mâinile.

— Laşule! strigă Alioşa.

Anna îl luă de umeri şi-l dădu la o parte, dojenindu-l pentru obrăznicie.

— Dânsul este Kirill Ivanovici, student, zise ea. O să locuiască la noi o vreme. A venit aici pe jos din Arctica. A evadat dintr-un lagăr de deţinuţi foarte aspru. Aşa că poartă-te frumos.

Alioşa îl privi pe Samarin în faţă. Mândria lui nu ştia ce să facă cu această informaţie.

— Tatăl meu a luptat la cavalerie, îl informă el pe Samarin. A murit lângă Ternopol. Ni s-a trimis o telegramă. A omorât câţiva nemţi înainte să fie secerat de ei. Trebuie să fi primit şi medalie, dar nu ni s-a trimis niciodată. Unii dintre cehi au medalii. Dumneavoastră aveţi medalie?

— Uite-aici, făcu Samarin, ghemuindu-se, ca să ajungă cu capul la înălţimea lui Alioşa, şi arătând o mică cicatrice pe încheietura unui deget. Aceasta i s-a conferit osânditului de rangul întâi Samarin, Kirill Ivanovici, pentru purtare meritorie în timpul marşului din închisoare, când s-a luptat cu foamea, cu setea, cu frigul şi cu fiarele sălbatice, având ca singure arme pumnii lui şi cuţitul lui credincios. În ciuda faptului că a trebuit să parcurgă pe jos o mie cinci sute de kilometri prin tundră şi prin taiga pentru a ajunge la cea mai apropiată aşezare, osânditul Samarin a rămas voios, oprindu-se adesea să schimbe câte o glumă sau o vorbă prietenoasă cu vreun elan sau ren aflat în trecere pe-acolo. În fiecare dimineaţă, după un program viguros de exerciţii, cânta cântece naţionale şi-şi spunea rugăciunile. Se spăla în apă curgătoare de două ori pe zi, spărgând gheaţa la nevoie cu pietre şi cu un sistem de pârghii născocit de el însuşi. În perioada de început a marşului îşi trecea zilele cele mai reci, atunci când păsările cădeau moarte din copaci, împăturindu-şi hainele într-o boccea, legându-le de cap şi alergând gol prin zăpadă, executând din mers exerciţii elementare de gimnastică greacă.

— Ce-i aia gimnastică greacă? se interesă Alioşa.

Un fulg de zăpadă îi ateriză pe vârful nasului şi el îl alungă, suflându-l şi fără să-şi ia ochii de la nou-venit.

— Uite-aşa, zise Samarin şi se ridică, se aplecă înainte, îşi propti palmele pe

pământ, îşi aruncă picioarele în aer şi se cumpăni o clipă pe mâini, cu capul aplecat, tălpile ridicate, apoi îşi încordă umerii şi ţâşni iar drept, în picioare.

— Pot să fac şi eu aşa! declară Alioşa, lăsând sabia din mână şi pregătindu-se să se arunce în noroiul amestecat cu zăpadă.

„Nu!" zise Anna şi Samarin strigă „Aşteaptă!", amândoi în acelaşi timp. În timp ce Anna râdea, Samarin puse o mână pe umărul lui Alioşa şi-i explică:

— Mai întâi, trebuie să înveţi să îmblânzeşti lupi, să-i faci să alerge alături de tine în lumina lunii şi să te apere de viscol cu trupurile lor, şi să dresezi urşi să-ţi aducă peşte şi fructe de pădure. Trebuie să fii în stare să-i faci pe castori să doboare copaci atunci când scoţi din gât un sunet: uite-aşa.

Mărul lui Adam i se umflă când scoase sunetul din gât.

— Mă minţi, se îndoi Alioşa. Nu poţi să faci aşa ceva.

— Poţi. Poţi să faci încălţări şi haine din scoarţă de fag, cusute cu fire de trestie împletită şi cu un ac făcut dintr-o aşchie de colţ de mamut. Poţi să bei spirt distilat din sevă de fag şi sucul fructelor de scoruş. Şi ştii cum poţi să faci lumină noaptea în taiga?

Alioşa scutură din cap. Samarin se aplecă să-i şoptească la ureche:

— Prinzi o bufniţă şi-o faci să dea vânturi.

Alioşa chicoti.

— De unde iei flacăra?

— Răşină de pin, conuri tinere de brad şi ţeste de jder, zise Samarin, numărând pe degete. Pot să-ţi arăt.

— Nu poţi să aprinzi aşa soba noastră. E greu. Ai nevoie de chibrituri.

— Sigur, e mai uşor cu chibrituri, admise Samarin.

Alioşa scormoni pământul cu vârful băţului.

— Hai pe acoperişul grajdului, îi chemă el.

Samarin şi Anna îl urmară. Cu ajutorul lor, băiatul trase afară scara, pe lângă vaca Marusia, şi o propti lângă. Alioşa îi conduse pe acoperiş, unde muşchiul crescut pe scânduri devenise deja alunecos sub zăpada topită. Vedeau cum cobora cerul peste Iazîk, scamele cenuşii deveneau albe când atingeau pământul, zburau peste faţa pădurii, întunecând marginile lumii cu cristale grăbite. Pe măsură ce viscolul se înteţea, lumea se micşora şi clopotniţa bisericii părăginite, islazul comunal şi copacii dispăreau.

Anna i-a lăsat acolo şi a intrat în casă, la căldură, la mirosul închis de lemn încins, pânză şi pene. Curând avea să se întunece. Îl auzea pe Alioşa strigând în curte şi pe Samarin gemând ca un urs rănit. S-a dus în bucătărie, a luat un scaun şi a deschis uşa cămării. A dat jos un borcan mic, de jumătate de litru de pe un raft înalt şi a şters praful şi pânzele de păianjen de pe el. Borcanul avea luciul întunecat al unui lac într-o noapte senină. A scos capacul şi a pus cu lingura gem de afine în trei farfurii. Fructele

se scufundau moale în siropul dulce. S-a uitat peste umăr şi a lins lingura, scuturându-se de gustul acidulat.

Alioşa l-a adus pe Samarin înapoi, băiatul a intrat bătând din picioare, strălucind de ger, lăsând în urmă bucăţi de zăpadă bătătorită, aruncându-şi căciula pe un scaun, puşcăriaşul venea în urma lui, înalt şi precaut. Anna aprinsese lampa în camera de zi şi s-au aşezat toţi trei, fără să vorbească. Anna a turnat ceai şi le-a dat, bărbatului şi băiatului, linguri de gem ca şi când i-ar fi răsplătit cu bănuţi de zece copeici.

Afară

Linia de cale ferată de la Iazîk până la pod mergea pe loc întins printre copaci pe o distanţă de paisprezece kilometri, apoi începea să urce spre culmile printre care se

desfăşura defileul. În prima parte a drumului, Nekovar şi Broucek au acţionat singuri manetele drezinei. Mutz a stat în faţă, aşezat între colaci de frânghie, cu picioarele atârnate peste margine, cu o mână pe frână. Când au ajuns la povârniş, efortul de a ţine drezina în mişcare le-a încetinit viteza. Mutz şi-a scos mantaua şi i s-a alăturat lui Broucek la manetă, cu faţa în direcţia de mers. Nekovar stătea în picioare, cu faţa la ei, acţionând cealaltă manetă.

— Broucek, ce zici de muşchii ăştia? De muşchii umărului? întrebă Nekovar. Sunt importanţi? Femeilor le plac?

Broucek nu răspunse.

— Ţi-a mângâiat vreodată o femeie muşchii umărului înainte să accepte să se culce cu tine? S-a excitat? I s-au dilatat pupilele? A început să respire mai repede?

— O să ningă, anunţă Broucek.

— Poate, zise Mutz.

— Ia zi, Broucek, insistă Nekovar. Ce-ar fi dacă mecanismul erotic femeiesc ar fi răsucit strâns prin presiunea muşchilor bărbatului, atât de strâns că pielea ei moale ar începe să palpite şi să se încingă de tensiune, întinsă pe mecanismul neeliberat, făcând să se întărească sfârcurile şi să se emită lubrifierea în gura valvei ei inferioare, în care mădularul bărbătesc rigid ar aluneca apoi cu uşurinţă, declanşând eliberarea arcului ei sexual încordat şi făcând ca trupul şi membrele să-i tremure şi să se mişte cu energie violentă, care, la rândul...

— Încetează, îl întrerupse Mutz. Încetează cu poezia.

— Nu, frate, zise Nekovar. Încerc doar să înţeleg de la un maestru cum funcţionează ele.

— Femeile nu sunt ceasuri deşteptătoare, spuse Mutz.

— Ştiu şi eu că femeile nu sunt ceasuri deşteptătoare, răspunse Nekovar. Înţeleg cum funcţionează ceasurile deşteptătoare. Pot să folosesc ceasuri deşteptătoare. Pot să le repar. Aş putea chiar să fac unul. Sunt un om practic şi mă străduiesc să-mi îmbogăţesc cunoştinţele. Tu înţelegi cum funcţionează femeile, frate?

— Nu.

— Păi, frate, nu toţi am renunţat să mai încercăm.

— Tu le sperii pe fetele din stabilimente, zise Broucek fără răutate. Bărbaţii care poartă ochelari şi-i scot înainte de-a începe să le giugiulească pe fete. Dar tu îţi pui o pereche de ochelari, îţi sufleci mânecile şi îngenunchezi deasupra lor şi începi să le întorci pe-o parte şi pe alta şi să le cercetezi pe dinăuntru cu degetul, să vezi cum tresar şi ţipă, de parcă ai repara un motor stricat de motocicletă.

— Altfel cum pot să înţeleg mecanismul?

— Nu-i un mecanism! exclamă Broucek, începând să-şi piardă răbdarea dobândită

în ani de zile.

— Băieţi, interveni Mutz. Băieţi. Tunelul.

Tunelul care ducea la pod se afla pe o pantă lungă, puţin adâncă şi drezina lua viteză, iar Nekovar şi Broucek se odihniră la bara de pompare. Ieşiră şi ajunseră pe pod, Mutz trase frâna şi drezina se opri cu o jerbă de scântei. Prin defileu sufla un vânt rece şi norii băteau în galben. La gura tunelului erau rămăşiţele unui cal. Trecuseră hoitari pe-acolo. Oasele fuseseră curăţate peste noapte, iar coama şi coada rămăseseră ca nişte panaşe întunecate şi însângerate pe un rânjet de schelet gol.

Nekovar legă o frânghie de una din traverse şi dădu drumul capătului liber să cadă prin trapă, antrenând colacul după el. Mutz coborî primul, lăsându-se pe spate, cu faţa la frânghie, ca să-şi încetinească alunecarea şi împingând cu picioarele în suprafaţa stâncii. La jumătatea drumului se opri, îşi întinse gâtul să privească mai atent la stâncă, întinse un deget ca s-o pipăie, fu gata să scape frânghia din mâini, se redresă şi coborî până la malul râului. Acolo unde malurile se înălţau şi se îngustau sub pod, vuietul râului era puternic precum răsuflarea a un milion de suflete laolaltă şi curenţii erau sparţi şi mărunţiţi în valuri ca nişte buturugi ascuţite.

Cadavrele zăceau la marginea apei, lângă locul de unde începeau copacii. De pe piciorul drept din faţă al lui Lajkurg fusese tăiată o fâşie şi muştele depuneau ouă pe hoit. Altfel, calul era întreg şi neatins, nici măcar ochii nu-i fuseseră ciuguliţi. Şi nici Lukac, soldatul mort, nu fusese atins de hoitari în timpul nopţii. Nu zăcea acolo unde căzuse. Cadavrul cenuşiu şi umflat era poziţionat în unghi drept faţă de râu, cizmele atingeau marginea apei, braţele erau întinse pe lângă trup. Mâna dreaptă îi fusese tăiată, apoi pusă alături de braţul ciuntit, cu încheieturile degetelor în sus. Pe burta cadavrului era ceva învelit într-o cârpă. Mutz privi înapoi spre pod. Broucek coborâse de pe frânghie, iar Nekovar era la jumătatea distanţei. Mutz îi făcu semn lui Broucek să-şi dea jos puşca de pe umăr şi să supravegheze pădurea.

Mutz se aplecă şi culese pachetul. Era ud. Îl auzi pe Broucek cum trage înapoi închizătoarea armei şi bagă un cartuş în culată. Pachetul era tare şi greu. Mutz îl stoarse. Pachetul rezista sub degetele lui. Din el ieşi o duhoare de carne stricată. Mutz desfăşură cârpa. Dinăuntru arăta spre el o unghie de om, de la degetul mare, ivindu-se dintr-un deget de om, cenuşiu, înnegrit, puţind. Mutz trase o înjurătură şi scăpă pachetul. Îşi frecă palmele cu furie de pantaloni şi se spălă pe mâini în râu.

Era o a treia mână, o gheară intrată în putrefacţie, cu degetele chircite şi tendoanele ivindu-se palide de sub pielea întinsă a încheieturilor, ca la suprafaţa galbenă a ghearelor de găină cojite de solzi. Părţile palmei care fuseseră cândva cele mai cărnoase, părţile numite de ghicitorii în palmă Muntele lui Venus, de sub degetul mare şi Muntele Lunii pe latura opusă, fuseseră mâncate, marginile întărite ale pielii păstrau

urme zdrelite de dinţi.

Broucek veni şi privi în jos la mâna pe jumătate mâncată, zăcând pe prundiş cu palma în sus.

— Uită-te la palmă, zise. Uită-te cât de lungă e linia vieţii.

— Ce reprezintă? întrebă Mutz.

— Viaţă lungă şi fericire.

Mutz se lăsă pe vine lângă cadavrul lui Lukac şi cercetă mâna tăiată, cea originală, cea aşezată lângă încheietura lui Lukac. Ploaia din timpul nopţii o udase, cu toate astea era mai întunecată la culoare decât braţul căruia îi aparţinea.

— Fiţi atenţi la copaci, zise Mutz.

— După ce ne uităm? întrebă Broucek.

— Nu ştiu.

Nekovar veni şi se aşeză spate în spate cu Broucek. Îşi întorceau capetele de la stânga la dreapta, măturând cu privirea pădurea urcată pe povârnişurile de pe ambele maluri. Ochii lor, împreună, nu puteau cuprinde toată culoarea şi geometria şi mişcarea, roşul dolofan al scoruşelor pe crengi, frunzele galbene de fag care-şi fluturau iute în vânt marginile în nuanţe palide şi intense şi mănunchiurile de ace de zadă care dădeau din cap. Între culori, întunericul nu se clintea.

— Aţi auzit ceva? întrebă Nekovar.

— Nu, răspunse Mutz. Cum se înmormântează o mână?

— Mi s-a părut că aud un sunet, zise Broucek.

Îi era frică. Tuturor le era.

Un fulg inform de zăpadă poposi pe mâneca lui Nekovar şi omul înjură:

— La naiba.

Prima zăpadă cobora întunecată şi rară şi abia îngheţată din cerul galben, cu toate astea se întinse curând în pete pe tunicile lor de stofă, ca lichenii care se prind rapid.

— Cineva a supravegheat acest loc, spuse Mutz. Lukac n-a căzut în poziţie de drepţi.

— Poate că a fost acela care i-a tăiat mâna. L-a scos afară şi pe urmă a plecat, opină Nekovar. La naiba, nu pot să sufăr să văd cum ninge peste mort.

— Cineva a ţinut lupii la distanţă de trupul lui şi ciorile la distanţă de ochii lui până în această clipă, zise Mutz. Cineva e prin preajmă.

— Dar nu i-a împiedicat pe hoitari să mursece mâna aia care e în plus, ce zici? constată Nekovar.

— Lupii nu-şi ambalează hrana, rosti Broucek.

— Cel mai periculos hoitar de-aici este şi mai primejdios animal de pradă, zise Mutz, şi are destui dinţi şi merge pe două picioare.

Mutz şi Nekovar rămaseră tăcuţi. Fulgii de zăpadă le atingeau feţele. Broucek rostea în şoaptă, pentru sine, un Tatăl Nostru. Simţeau furnicături în muşchi la gândul că ar putea fi hrană pentru alt om. Într-un loc întunecat din taigaua nesfârşită, un măcelar cu picioare încrucişate îşi apleacă fălcile nemiloase peste o pulpă jupuită, cu o mână încleştată pe încheietura albă a genunchiului tranşat, cu cealaltă pe încheietura albă, tranşată, a şoldului. Şi tot aşa, pe cărările întortocheate, aşternute cu ace de brad, prin labirintul de zadă, până când toate hălcile de carne macră şi părţile moi sunt mâncate şi nu mai rămâne ca hrană decât o mână.

— Să mă ierte Dumnezeu pentru lipsa de respect faţă de morţi, emise Nekovar, dar dacă eu aş fi canibal şi aş ajunge cu proviziile la ultima mână şi aş da peste un cadavru proaspăt şi un cal întreg, m-aş ospăta mai mult decât văd eu aici.

Mutz aprobă din cap. Broucek îşi înălţă puşca, se trase în spate, ochi şi zise:

— Acolo!

Mutz şi Nekovar urmăriră linia de ţintire a armei până în copacii de deasupra lor. Nu vedeau nimic.

— O creatură albă, suflă Broucek. Dumnezeule mare, ca fantoma diavolului în persoană.

— Ce? Un iepure? O vulpe? întrebă Mutz.

— Un om, în formă de om! La nici o sută de metri de-aici. Alb, cu ochi roşii.

— Cum ai putut să-i vezi ochii?

— Eu pot să văd, zise Broucek. N-am ce face dacă văd bine. Aşa m-am născut.

Apoi văzură cu toţii mişcarea. Era o formă ştearsă şi iute, mare şi agilă.

— Nu trage, ordonă Mutz. Nu trageţi până când nu ştim ce este.

— Şi dacă sunt zece? întrebă Nekovar.

O aşchie de piatră ţâşni dintr-o stâncă în apropierea locului unde stătea Mutz şi aerul şuieră la trecerea unui glonţ. După o clipă, auziră împuşcătura. Mutz, Nekovar şi Broucek alergară la adăpostul copacilor. Încă două împuşcături îi urmăriră până la fagi.

— Pe pod, anunţă Broucek. Roşiii.

Mutz distingea două sau trei siluete mişcându-se de-a lungul podului, dar erau doar nişte mişcări întunecate şi nedesluşite prin ninsoarea care se înteţea.

— Poţi să-ţi dai seama?

— Le zăresc chipiele ţuguiate. Stele roşii, îi informă Broucek. Aş putea să zbor măcar una dintre ele.

Îşi ridică puşca.

— Nu trage, ordonă Mutz.

— Ne iau drezina.

Mutz urmărea cum se îndepărtează drezina de ei spre capătul celălalt al podului,

mişcându-se parcă prin proprie voinţă. Roşiii se aflau la cel mult cincisprezece minute depărtare de Iazîk, cu trenul, sau o oră călare. Cine ştia ce voiau de la oraş? Ce uşor îi era să creadă că bolşevismul era o forţă invincibilă ale cărei planuri nu puteau fi cunoscute de inamicii săi, dar care îşi cunoştea perfect propria voinţă! De voinţă era vorba, de dorinţa de-a lupta care migra de la cauză la cauză, de la conducător la conducător, de la popor la popor, fără să poată fi oprită. La Roşii, însă, voinţa găsise un loc de mult adormit, capabil să pună în picioare un colos clădit din milioane de oameni gata să înainteze, străbătând planeta, lăsând în urmă morţi ca nişte fire dintr-o blană care năpârleşte şi iscând noi adepţi care să le ia locul.

— Trebuie să ajungem înapoi la Iazîk şi nu putem s-o luăm pe pod, spuse Mutz. E de presupus că Roşiii n-o să se mişte până mâine. Trebuie să găsim un drum în sus, printre copacii de-aici, apoi pe coasta defileului şi să ajungem de partea cealaltă, şi de-acolo – la calea ferată.

— Se întunecă, ezită Broucek. Acolo, printre copaci, e ceva îngrozitor.

— N-avem de-ales, hotărî Mutz.

Îşi scoase pistolul şi porni să-i conducă mai adânc în pădure, departe de râu.

Începuse să se aştearnă şi zăpada care nu se topea şi umplea spaţiile dintre stânci şi pământ. Restul fulgilor rămâneau prinşi în copaci, deasupra capetelor lor şi începeau să se topească, trimiţând stropi grei pe uniformele lor care se îmbibară curând de apă. Cizmele li se afundau în aşternutul de muşchi, crengi şi frunze putrezite şi scoteau mici trosnete călcând pe ace uscate de zadă. Stâncile erau negre şi luceau de apă. Lui Mutz nu-i fusese niciodată aşa de frig. Îşi lăsase mantaua pe drezină. Tot ce-avea, în afară de tunică, pantaloni, cizme şi chipiu, era pistolul, pe care nu-l curăţase de multe zile. Se întuneca; n-avea habar încotro se îndreptau, doar că mergeau în sus.

Stâncile deveneau mai masive şi suprafeţele lor verticale mai înalte, cu spaţii mai mici între ele. Până şi copacii fuseseră nevoiţi să se cocoaţe pe rădăcini subţiri şi ciudate ca să poată creşte. Mutz, Broucek şi Nekovar începură să se folosească de mâini la fel de mult ca de picioare. Se căţărau în salturi mici; Broucek îi acoperea, în timp ce Mutz se căţăra cu pistolul în toc, iar Nekovar cu puşca atârnată pe spate. Pe urmă urca Broucek, iar ceilalţi supravegheau pădurea şi stâncile din jur.

— Ia haina mea, frate, îi spuse Nekovar lui Mutz.

— Mi-e bine, răspunse Mutz.

— Frate, tremuri.

— Tremuratul face bine, te încălzeşte.

Hainele reci şi ude îi rodeau pielea la fel de rece şi udă. Prin crăpăturile încălţărilor îi intrase apă. Mâinile îi ardeau de parcă lichidul din ele era acid. Strângea din dinţi ca să nu-i clănţăne. Peticul spongios de pământ de sub picioarele lui, aşa îngheţat şi ud

cum era, ar fi fost un aşternut bun. Se întreba dacă Nekovar adusese mâncare cu el.

Broucek le şuieră de deasupra că era momentul să se caţăre şi ei.

— Nu pot să văd nimic, şopti Mutz.

Ninsoarea încetase, dar era beznă.

— În faţa ta. Între stânci, un spaţiu şi pietre ca nişte trepte. Asta-i. Urcă. Drace! Îl văd.

— Nu trage! zise Mutz. Ce vezi?

— Creatura albă. Ne urmăreşte.

— Aşteaptă până ajungem sus.

Mutz se căţără prin spaţiul îngust, strecurându-şi cu greu umerii printre stânci. Un pârâiaş de apă rece ca gheaţa se prelingea din urmele lăsate de picioarele lui Broucek, care păreau că dispar într-un zid orb. Mutz îşi flutură în faţă braţele înţepenite şi descoperi că zidul se sfârşea puţin mai sus, deasupra lui. Cu un efort se apucă de ieşitura din stâncă şi se strecură în sus, prin hornul de rocă, înfigându-şi picioarele şi umerii în laturile lui. Când coatele lui atinseră pământ şi pietriş, simţi că Broucek îl apucă şi-l ajută să se salte. Apoi se aplecară amândoi să-l tragă pe Nekovar în sus.

— Să mergem mai departe, îi îndemnă Mutz.

— Nu reuşesc să găsesc un drum, zise Broucek.

Terasa pe care se aflau, cam de dimensiunile unei camere mari, avea destul pământ pe ea ca să fie noroioasă şi ca să crească pe ea vreo două zade fusiforme. Era închisă între pereţi înalţi de rocă, fără puncte de sprijin sigure pe întuneric. În depărtare, dedesubt, auzeau zgomotul râului. O lumină, sclipind scurt, necamuflată, le indică locul unde-şi instalaseră Roşiii poziţia pe pod. Nu puteau urca; nu puteau coborî.

— Aici rămânem până se crapă de ziuă, zise Mutz.

Spunând asta începu să tremure din nou, se lăsă pe vine şi-şi cuprinse genunchii cu braţele.

— N-ai să rezişti peste noapte fără un adăpost, spuse Nekovar. Ia haina mea.

— N-am să-ţi iau haina.

— Ia-o. Eu am să fac puţină mişcare.

Mutz îl lăsă să-i pună haina grea de apă peste umerii tremurători şi se întrebă dacă nu cumva trupul îi era prea îngheţat ca să-i mai fie de folos. Îl auzi pe Nekovar cum începe să lucreze la zade cu toporişca.

— Şi prietenul nostru alb? se interesă Mutz.

— Dispărut, îl informă Broucek. Nu-l mai văd.

— Ai ceva de mâncare?

— Nu, spuse cu părere de rău Broucek, ghemuindu-se lângă el. Aş vrea să fiu la comandament, în Iazîk.

— Ţinteşte mai sus. La anul ai să fii acasă, ai să bei bere şi ai să mănânci ciolan de porc cu găluşte şi cu sos de muştar.

— Sufăr când te-aud vorbind aşa.

Mutz se străduia să se concentreze pe sunetul toporiştii lui Nekovar, singura informaţie pe care i-o dădea unul dintre simţuri, alungând pornirea de nestăvilit de a dormi. Dacă dormea, cum dormise Samarin pe râul îngheţat, nu s-ar mai fi trezit. Broucek îl întreba ceva care îl irita, pentru că-i solicita gândirea. Broucek întreba despre mâini.

— Ce crezi? zise Broucek. Canibalul ajunge la pod în acelaşi moment în care trece trenul şi se petrece accidentul cu caii.

— Ajunge la pod, murmură Mutz. Având la el mâna victimei sale. Nu-i bucata cea mai aleasă. E ultima rezervă.

— Dar, dacă vede trenul şi caii, îşi dă seama că a ajuns printre oameni. De ce n-aruncă mâna, ca şi cum nici n-ar fi avut-o?

Mutz se lupta să-şi ţină pleoapele deschise. Întunericul dansa în jurul lui, oasele îl dureau. Se trezea şi recădea într-un vis. Gândindu-se la canibal se pomeni urmărindu-l cum merge de-a lungul malului către pod, apoi el era canibalul, Mohicanul, probabil, care urmărea trenul. Pe urmă, Broucek îl zgâlţâia de umăr, spunându-i să nu doarmă, şi Nekovar izbea cu toporişca.

— Păi eu chiar... el chiar aruncă mâna, bâigui Mutz. E singurul lucru care-l ţine să nu moară de foame în sălbăticie, bucata lui de carne atât de greu dobândită. Şi-a câştigat-o cinstit: unul din doi trebuia să moară şi n-a fost el acela. Şi pe urmă, vede podul. Vede trenul. Şi bocceaua pe care o poartă devine, atunci, cea mai respingătoare, mai dezgustătoare, mai oribilă povară care a apăsat vreodată asupra vreunui nefericit. Mâna unui bărbat ucis, purtând pe ea chiar urmele dinţilor lui. Fireşte că o aruncă. Prea curând.

Broucek începu să vorbească. Mutz, treaz acum, îl întrerupse:

— Stai aşa. Îl apucă teama că mâna o să fie găsită. Poate o aruncă în râu. Şi dacă e adusă la mal? Dacă se poate face o legătură între mână şi el? Nu mai poate găsi mâna pe care a aruncat-o. Dar acolo e o altă mână. Mortul, Lukac. Taie una din mâinile lui Lukac şi o îngroapă în pădure, unde n-o să mai fie găsită niciodată. Apoi, dacă se găseşte adevărata mână a victimei sale, n-o să-şi dea nimeni seama că un monstru din pădure a mâncat un om întreg.

— De ce...

— Era urmărit. Nu de pe pod, din pădure. Creatura albă, poate. Un alt om, de orice fel. Noi nu credem în stafii sau în gorile siberiene, nu? Urmăritorul a recuperat ambele mâini, le-a pus acolo, pe trupul lui Lukac, şi a continuat să-l vegheze pe Lajkurg. De ce

el, sau ei, au făcut asta? Ştiau că o să vină cineva ca noi. S-au gândit că am putea să ajungem în pădure. Şi uite c-am ajuns.

Nekovar veni cu braţe de crengi de zadă pe care le aşternu pe pământ, sub peretele stâncii. Rezemă bucăţi de trunchi de peretele stâncii şi întinse crengi peste ele şi între ele ca să facă un acoperiş. Se strecurară înăuntru şi se strânseră unul într-altul. Începea să cadă o ploaie rece ca gheaţa şi Nekovar înjură. Dacă ar mai fi nins, zăpada se putea aşterne pe acoperiş, însă ploaia se prelingea înăuntru, îi mura, şi pale de vânt scuturau adăpostul. Mutz hotărî să nu adoarmă. I se părea că începe să-i fie mai uşor să rămână treaz, ceea ce era bine, deoarece dacă ar fi închis ochii, probabil nu i-ar mai fi deschis niciodată. Se simţea uşor şi conştient. Era deja cufundat în somn. Deja visa.

Cauze

Anna a pregătit supă şi cartofi pentru Samarin şi Alioşa, şi între timp ei au cărat lemne din stiva de-afară şi le-au orânduit lângă sobă. Anna a auzit puţine cuvinte de la Samarin, în schimb Alioşa a turuit despre învăţătorul lui mort, despre cehi, despre vacă, despre cum au gustat ei odată ananas şi despre cum în Mexic câinii n-aveau blană. Samarin îl tot stârnea cu câte o întrebare. În timpul mesei, Samarin n-a prea vorbit, nici ca să-i mulţumească, nici ca s-o întrebe de ce-l primise ca oaspete în casa ei. Când l-a întrebat dacă mai vrea mâncare, el a zis da şi i-a întins farfuria. În timp ce mâncau, ea îl privea. El îi prindea privirea, i-o susţinea o clipă-două, apoi se uita iar în farfurie. Părea mai împăcat decât te-ai aştepta să fie un om venit dintr-un asemenea lagăr de deţinuţi, dar oricum faţa lui nu trăda aroganţă. Nici umilinţă. Când o privea, avea un aer de aşteptare. Era pentru ea un prilej să spună sau să întrebe orice ar fi vrut, oricând ar fi avut chef, ceea ce era mai delicat decât orice mulţumiri politicoase şi o intimida mai tare. Cu atât mai mult cu cât el ştia, fără nerăbdare, că ea va pune întrebări. Ochii lui nu arătau atât curiozitate, cât că era gata să-i stea la dispoziţie cu tot ce era înăuntrul lui – gândire, suflare şi simţire, pentru orice ar fi spus ea. În alte ocazii, cu alţi bărbaţi, ar fi socotit plictisitoare această tăcere expectativă, şi nu înţelegea de ce acum era altfel, doar dacă pe chipul lui nu era ceva ce o fascina, ceva; care promitea că se va dezvălui privirii; dacă ea va surprinde unghiul corect, ceea ce avea să se întâmple curând.

— Doriţi o ţigară? întrebă Anna.

Samarin zise că da, şi-şi aprinseră amândoi câte una. Anna îl duse pe Alioşa la culcare, îl puse să tragă un fum zdravăn din ţigara ei ca să-şi ferească plămânii de infecţii, îi citi o pagină din Ţarul Saltan, îl sărută, suflă în lumânare şi coborî la Samarin, care răsfoia un săptămânal din Sankt Petersburg.

— E vechi de doi ani, zise Anna, arătând cu capul spre revistă. Doriţi puţin coniac?

— Da, răspunse Samarin.

— E tot ce am. Dar n-am nimic dulce ca să meargă la el.

— Nu mă omor după dulciuri.

Anna turnă în două păhărele şi se aşeză în faţa lui la masa din bucătărie. Anna şovăi, apoi, văzând că Samarin n-avea de gând să rostească un toast, îşi ridică paharul şi zise:

— Pentru eliberare!

— Eliberare, rosti Samarin şi îşi atinse paharul de-al ei. Nu-l dădu peste cap. Bău jumătate din conţinut şi puse paharul pe masă.

— Astăzi, când vorbeaţi despre Mohican, zise Anna, vorbeaţi ca şi când l-aţi fi admirat, cu toate că e un ucigaş. Cu toate că voia să vă mănânce.

— Ce e mai rău, să ştii că cineva pune la cale să te omoare, sau să ştii că are de gând să te omoare şi să te mănânce după aceea? Contează ce se întâmplă după aceea?

Anna medită o vreme.

— Da, fireşte, spuse. E mai rău să crezi că însoţitorul tău nu se gândeşte la tine decât ca la hrană. Asta e mai rău decât să fii duşmanul lui. Atunci ai şti cel puţin că se gândeşte totuşi la tine ca la o fiinţă umană.

— În ce priveşte hrana, şi spun asta nu din lipsă de respect faţă de soţul dumneavoastră decedat, sunt sigur că aţi auzit expresia „carne de tun“. Cred că e mai rău să hrăneşti tunurile cu sute de mii de oameni pe care nu-i cunoşti decât să te hrăneşti tu însuţi cu un singur om pe care-l cunoşti.

— Asta nu-i logică! zise Anna.

Îi venea cumva să râdă, nu de Samarin, ci de lume şi de absurdul strădaniei de-a gândi logic în această lume.

— Aşteptaţi, rosti Samarin, ridicând puţin mâinile.

Omul gesticula puţin.

— Fireşte că-mi era frică de Mohican. Îmi doream să cred că vom ajunge prea apropiaţi ca să mă mai folosească în felul ăsta şi, cu cât mai apropiaţi mi se părea mie că suntem, cu atât mă înspăimânta mai tare gândul la clipa în care avea să se năpustească asupra mea. Dar acolo, pe râu, când fugeam şi toată natura încerca să ne ucidă prin frig şi chiar mai înainte, în lagăr, unde mă proteja şi mă îngrăşa, alinarea pe care-o dobândeam gândindu-mă la el ca la un tată era mai mare decât groaza pe care-o simţeam la gândul că avea să mă măcelărească. Nu credeţi că la fel trebuie să fi simţit Isaac? Fiul lui Avraam?

Era un ton nou în vocea lui Samarin, ca şi cum ar fi încercat s-o convingă de ceva, cu toate că ea nu putea să-şi imagineze ce-ar fi fost acel ceva.

— Isaac ştia că tatăl lui avea să-l ucidă, dar a avut încredere în el, l-a crezut şi l-a iubit până în ultima clipă.

— Era altceva, zise Anna. Avraam asculta de Dumnezeu şi Isaac ştia asta, după câte mi-aduc aminte. Mohicanul era doar un criminal, un bandit. N-avea o cauză mai înaltă. Voia doar să rămână în viaţă.

— Este doar un criminal, o corectă Samarin. Aţi spus „era“. Nu uitaţi, cred că se află în Iazîk. Ar putea să asculte. De-afară.

— Bine, acum explicaţi-mi cum poate fi Mohicanul asemeni lui Avraam.

— Credeţi în Dumnezeu?

— Dacă există un Dumnezeu, atunci e nebun.

Anna vorbise mai aspru decât îşi dorise. Acum, lui Samarin avea să-i fie clar că ea avea un resentiment personal. Dar el nu comentă.

— Aşadar, nu credeţi cu adevărat în Dumnezeu, cu toate astea credeţi că Avraam credea şi că asta l-a îndreptăţit să-şi sacrifice fiul? Asta i-a oferit o cauză?

— Nu, răspunse Anna. Un Dumnezeu care pretinde asemenea sacrificii este un Dumnezeu pe care nu merită să-l asculţi. Eu... ştiu oameni care au... care şi-au jertfit propria carne, propriul sânge pentru Dumnezeu şi asta provoacă atât de multă suferinţă, mult mai multă şi mai de durată decât durerea provocată de o rană. Dar nu văd ce-are asta de-a face cu Mohicanul. N-aţi afirmat deloc că era un om credincios. N-aţi afirmat niciodată că era un suflet chinuit.

— Poate, rosti Samarin rar. Poate va veni o vreme când veţi auzi mai multe despre toate lucrurile pe care le-a făcut.

— Ce vreţi să spuneţi?

Samarin nu răspunse, se lăsă pe spate în scaun, cu ochii puţin dilataţi şi buzele strânse. Privindu-l, Anna simţi un gol lăuntric; pielea capului o furnica şi avea un sentiment neplăcut că el se închidea în sine. Îşi dori ca starea aceea să înceteze. Îşi bău restul de coniac, se ridică, umplu paharele, mai bău puţin dintr-al ei, lăsă sticla pe masă şi starea încetă. Îşi lăsă şi mâna dreaptă să se odihnească pe masă, aproape de pahar. Samarin îşi redobândise autocontrolul. Senzaţia de groază se estompa şi Anna se întreba dacă fusese doar în închipuirea ei. Samarin se aplecă, îşi puse mâna peste a ei şi o întrebă dacă putea să i se adreseze cu familiarul *tî*[10. Ea acceptă dând din cap şi-şi lăsă degetele moi într-ale lui.

— Ai dreptate, spuse Samarin. Mohicanul n-avea nici o cauză, în afară de cauza lui personală. Am şi spus-o azi-dimineaţă. Nedumerirea mea e asta: dacă nu jaful, dacă nu Dumnezeu, ce altă cauză ar putea exista care să îndreptăţească un om să-şi măcelărească şi să-şi mănânce însoţitorul în sălbăticie? Nu vorbim aici de tragere la sorţi, de poveştile cu naufragiaţi sau cu exploratori polari care hotărăsc între ei la noroc cine trebuie să moară ca să trăiască ceilalţi. Vorbim despre un om care nu numai că-şi foloseşte forţa brută de bătăuş ca să-şi învingă însoţitorul şi să-l mănânce, ci îşi şi creşte însoţitorul pentru acel scop, aşa cum un fermier îngraşă un porc.

— Nu pot să mă gândesc la o cauză care să justifice aşa ceva. Bea.

Samarin îşi înghiţi băutura, desprinzându-şi delicat degetele de ale Annei. Femeia umplu iar paharele. Era surprinsă că el şi-a retras mâna şi nu fusese surprinsă când şi-o pusese peste a ei.

— Să presupunem, continuă Samarin, că un om, canibalul, ar şti că soarta omenirii

depinde de evadarea lui din închisoare. Să zicem aşa. E un om atât de devotat fericirii lumii viitoare încât îşi propune să nimicească cât mai mulţi funcţionari corupţi şi cruzi şi să le desfiinţeze funcţiile în care se lăfăie, până când se nimiceşte şi pe sine însuşi. Să presupunem că şi-a dat seama că politica, revoluţia însăşi, e prea blândă, doar roteşte puţin oameni şi funcţii. Nu e vorba că el vede întregul trib de birocraţi, aristocraţi şi căutători de bani care chinuiesc poporul şi-l fac să sufere. Ci doar că ei se prăbuşesc în faţa lui şi a celor ca el aşa cum se prăbuşeşte un oraş sub o alunecare de teren. El nu e un distrugător, el e distrugerea însăşi, care-i lasă pe oamenii buni care rămân să construiască o lume mai bună pe ruine. A spune că el este întruchiparea voinţei poporului e o expresie slabă, o glumă, ca şi când poporul l-ar fi ales. El este însăşi voinţa poporului. El este suta de mii de blesteme pe care oamenii le rostesc în fiecare zi împotriva înrobirii lor. A-l judeca pe acest om după aceleaşi reguli ca pe oamenii obişnuiţi ar fi ciudat, ca şi când ai duce lupi la judecată pentru că ucid elani, sau ca şi când ai încerca să împuşti vântul. Poate să-ţi fie milă de omul nevinovat pe care-l măcelăreşte, dacă e nevinovat. Dar faptul că hrana apare sub forma unui om este o stricăciune accidentală. E fără răutate. Ceea ce pare un act de răutate faţă de o singură persoană este un gest de iubire al poporului faţă de fiinţa sa viitoare. Până şi să-l numeşti canibal e o greşeală. El este furtuna pe care a invocat-o poporul, de furia căreia nu toţi oamenii buni se pot adăposti la vreme.

— Aşa era Mohicanul? întrebă Anna.

— Îţi cer doar să-ţi imaginezi existenţa unui astfel de om, spuse Samarin.

Anna era puţin ameţită. Şi o ştia. Imaginaţia ei era tulbure. Personajul imaginar, terorist-revoluţionar-canibal, al lui Samarin n-o speria aşa cum s-ar fi întâmplat dacă ar fi fost trează şi ar fi fost în stare să-l vadă în minte clar şi la lumina zilei, cu sânge în jurul gurii, privind în sus. Vocea lui Samarin devenea tot mai caldă şi el vorbea tot mai repede şi ochii lui o făceau să se simtă importantă, şi asta îi plăcea mai mult decât îi displăceau cuvintele pe care le rostea.

— Canibalul tău imaginar pare teribil de înfumurat, spuse ea.

Cu vârful arătătorului mângâie încheieturile degetelor lui Samarin. Nimeni nu putea plăti un preţ pentru o atingere atât de nevinovată. Începu să se joace cu degetele lui.

— Bărbaţii n-ar trebui să facă jertfe de sânge pentru lucruri pe care nu le pot cunoaşte, cum ar fi Dumnezeu sau poporul, zise ea.

— Nu trebuie să existe idealuri?

— Credeam că tu eşti cinicul. Hai să vorbim despre altceva. Vino în camera de zi.

Samarin o urmă pe Anna.

— Povesteşte-mi despre locotenentul Mutz, îi ceru el. Ţi-e prieten?

AVAHI

Mutz se trezi dintr-un vis vag şi încâlcit. Se afla pe o podea tare, de pământ, şi la picioarele lui ardeau tăciunii unui foc pe trecute. Se afla într-un spaţiu închis; aerul era nemişcat, deasupra capului şi din laturi pâlpâia slab o lumină reflectată şi mirosea a fum de lemn şi a lână care se usucă.

— E treaz, zise Broucek.

Mutz îşi propti mâinile pe pământ şi se săltă în capul oaselor, cu spatele spre stâncă şi cizmele tot îndreptate spre foc. Se aflau într-o peşteră. Focul pâlpâia la gura peşterii. Un bărbat pe care Mutz nu-l putea vedea clar stătea aşezat cu picioarele încrucişate lângă foc, privind fix la tăciuni; nu era nici Broucek nici Nekovar, care păreau să se afle alături de el.

— Cine e? întrebă el.

— Creatura albă, răspunse Broucek. N-am putut să te trezim.

— Un băştinaş?

— Tungus, zise Nekovar. Un băiat cu piele palidă şi păr alb.

— Vorbeşte ruseşte?

— Da, spuse omul de lângă foc.

Acum că-l putea vedea mai bine, Mutz îşi dădea seama că era aşa cum îl descrisese Samarin, între băiat şi bărbat, cu părul alb ca luna. Avea ridicată pe frunte o pereche de ochelari ca de aviator, făcuţi în casă, cu lentilele acoperite cu un fel de împletitură întunecată, şi purta haină, obiele şi cizme din piele de ren. Pe genunchi ţinea o carabină veche.

— Încercam să te trezim, îi murmură Nekovar lui Mutz la ureche. Şi cineva a început să dea drumul la conuri de zadă peste noi. Ne uităm în sus şi vedem capul băştinaşului ivindu-se dintre stânci. Broucek era gata să-l împuşte, dar eu l-am oprit. Îmi dădeam seama că e un tungus, nu vreun monstru al pădurii, şi doar un băietan, şi, iartă-mă că-ţi spun, frate, însă n-ai fi apucat ziua fără căldură şi un adăpost. Aşa că l-am întrebat dacă avea foc. A întins mâna şi m-a tras sus, într-o deschizătură între stânci, deasupra acelei platforme unde rămăseserăm înţepeniţi. Nici măcar Broucek n-o văzuse pe întuneric. Toţi trei am reuşit să te săltăm acolo sus şi pe urmă a fost o

escaladare uşoară de o sută de metri până la peştera lui.

— Roşiii o să vadă focul, zise Mutz.
Se simţea slăbit, însă aveau mintea limpede şi îi era îngrozitor de foame. Pe măsură ce se încălzeau, oasele începeau să-l doară. Ce prostie, să-şi uite mantaua. În primul rând, nu avea constituţia solidă a lui Broucek şi Nekovar şi n-avea ce face în această privinţă, decât să fie mai isteţ. Le era recunoscător, dar recunoştinţa era şi o povară.

— Gura peşterii se află în direcţie opusă, explică Nekovar.

— Îţi suntem recunoscători, zise Mutz, ridicând vocea ca să se adreseze albinosului. Ai ceva de mâncare?

Albinosul se aplecă şi-i întinse o desagă murdară de bumbac cu carne de ren uscată. Mutz mestecă puţin. Era prea tare ca s-o poată mesteca; ar fi putut la fel de bine să fie piele de vacă. O păstră în gură să se înmoaie şi din când în când sugea din ea. Era ceva ce amintea de hrană.

— Şamanul tău e mort, zise Mutz.

— Ştiu, răspunse albinosul.

— De unde ştii?

— Tocmai mi-ai spus.

Broucek râse.

— Stai, zise Mutz, punând o mână pe umărul lui Broucek şi continuând să-i vorbească albinosului. Tu călătoreşti cu el, nu? Nu vreau să te neliniştesc cu întrebări, dar e ceva aici în legătură cu un alt bărbat care e important pentru noi. De ce mergeaţi, tu şi şamanul, atât de departe spre sud, separat?

— Omul Nostru mă lasă în pădure. El merge înaintea mea la oraş. El îmi spune o lună.

— Iazîk?

— Da.

— După băutură?

— Nu numai. El vrea un cal. El spune: „Vino peste o lună“.

— La ce se referea, voia un cal?

— El vede caii şi vrea şi el unul. El vrea să ajungă la Lumea de Deasupra. Renii, el spune, se mişcă prea încet pentru mine. Eu sunt prea mare, el spune. Eu am nevoie de un cal ca să călăresc până la Lumea de Deasupra, eu şi băutura împreună. El spune: „Dacă nu m-am întors într-o lună, vino şi ia trupul meu“.

— Dar aţi fi putut pleca împreună.

— Da.

— Şi atunci de ce n-ai plecat cu el?

— Mi-e frică.

— Frică de ce?

— De avahi.

— Pentru voi toţi europenii sunt avahi, nu?

— Nu!

Albinosul îşi ridică ochii de la foc şi roşul din ochii lui împrumută sclipirea tăciunilor.

— Ăsta nu e nume ca pentru toţi voi. Ăsta unu' este avahi. Ăsta demon este. El e din Lumea de Dedesubt. Noi îl vedem şi el ne hăituieşte.

— L-aţi văzut?

— În pădure.

— Ce făcea?

— El omoară prieten. Îl omoară şi-i scurge sângele. Îl atârnă de un copac. El scoate hainele prieten. Îl spintecă de-aici până aici, scoate ficatul şi îl mănâncă, aşa cald, cum omoară un ren.

Nekovar şi Broucek se retraseră în fundul peşterii, invocând protecţia lui Dumnezeu şi a tuturor sfinţilor.

— S-au luptat? întrebă Mutz.

— Nu. Noi urmărim pe ei şi vedem totul. Dar el vede pe noi.

— Ce-aţi văzut?

— Ei doi merg împreună, în josul râului. Ei mănâncă toată hrana pe care o duc în spinare. Ei flămânzi. Ei nu ştiu cum vânezi. Avahi rămâne în urmă. Amândoi merg încet. Sunt obosiţi. Avahi înalţă capul. Celălalt nu vede. Avahi scoate cuţit. Celălalt nu vede. Avahi nu e obosit. El se preface că este. El face salt înainte, o dată, ca un câine, iar, ca un urs. Sunetul paşilor lui pe pământ face pe celălalt priveşte în jur. El vede avahi. Ridică mâinile. Avahi e peste el. Un braţ îi trage capul pe spate. Celălalt braţ trage cuţitul peste gâtul lui. Tot sângele e scurs. Greutatea trupului lui avahi îl aruncă pe celălalt la pământ. Avahi linge cuţitul. El atârnă cadavrul prietenului de un trunchi de copac. Îl măcelăreşte. Taie fiecare parte. Atârnă totul sus, într-un fag, să se usuce, picioarele şi braţele şi carnea tăiată de pe coaste. Până se usucă, el mănâncă măruntaiele. El îngroapă capul şi coastele. Noi îl urmărim zile şi zile. El nu se teme. El crede că nu sunt oameni aproape. Aprinde focuri.

— De ce nu l-aţi oprit? întrebă Mutz.

— De ce să-l oprim?

— Atunci, de ce l-aţi urmărit?

— Şamanul n-a mai văzut până atunci o creatură din Lumea de Dedesubt. Adică nu fără ciuperci. Poate scapă ceva ce putem folosi noi. Nu e treaba noastră când un bărbat mănâncă prieten. Dacă vrea să mănânce pe cineva dintre noi, e altceva. Atunci noi îi oferim să cumpere în schimb un ren. Sunt mulţi reni în preajmă. Avahi nu-i poate

mirosi. Asta e ciudat pentru un avahi.

Mutz îi simţea pe cehi încremeniţi de-o parte şi de alta a lui. Fuseseră, fireşte, surprinşi şi îngreţoşaţi de dezvăluirea unui act de canibalism în vremelnica lor parohie siberiană nemărginită, dar erau deja obişnuiţi cu aşa ceva. Era ca o relatare din presa de senzaţie, întotdeauna îi însufleţea, ca o faptă care nu se mai petrecuse niciodată şi, fiind oameni moderni şi progresişti, Nekovar şi Broucek se desfătaseră o clipă cu acea senzaţie, iar acum erau pregătiţi să afle şi altceva, pentru că noutăţile acestei ere a miracolelor aduceau cu sine certitudinea că, aşa cum asemenea lucruri nu se mai petrecuseră niciodată până atunci, cu siguranţă aveau să se mai petreacă. Ce-l făcea pe el să mai pună întrebări, când tremura atât de tare, era ameţit şi flămând şi-l dureau toate cele, ca pe un reumatic? Deci, poate că nu Mohicanul era cel care încercase să-l mănânce pe Samarin, ci Samarin era cel care evadase cu succes din lagăr cu Mohicanul în burtă. În adâncul său, Mutz se ruşina să recunoască ceea ce descoperise, anume că socotea un mărunt avantaj pentru clasa sa faptul că intelectualul îl mâncase pe criminal, şi nu invers. Cu toate astea, dorea să dovedească vinovăţia lui Samarin. Structurile Rusiei se modificaseră, se fărâmiţaseră şi se prăbuşiseră, dar nu atât de mult încât să nu poată institui un tribunal care măcar să judece un canibal. Acolo unde se întruneau trei persoane, fie ei un rabin, un cazac şi un bolşevic, sau un castrat, o văduvă şi un ofiţer ceh evreu, aceştia puteau să cadă de acord că nimic nu justifica o asemenea faptă. Păi, nu? Samarin era ţinut bine la păstrare, sub cheie, până la întoarcerea lui Mutz, dar acum el putea să-l convingă pe Matula că acesta trebuia să rămână închis. Dacă Roşiii se ţineau la distanţă. Ocazia de a-i arăta Annei Petrovna ce fel de om era studentul puşcăriaş – un mincinos, un ucigaş şi un mâncător de oameni – era atrăgătoare. Cel mai tare avea s-o doară minciuna. Şi iarăşi recunoscu răutatea care sălăşluia înăuntrul lui şi nesfârşita contabilizare de scoruri, de plusuri şi minusuri, şi se cutremură. Trebuia admirat un bărbat pentru că recunoştea răutatea latentă din el şi ştia cum s-o ţină ascunsă şi, în general, sub control, sau conduita corectă cerea ca răutatea să nici nu existe? Arunc-o în foc. Aşa cum făcuse Balaşov. Nu asta. Nu ăsta era locul unde sălăşluia. Nu acolo.

— Cum a descoperit că îl urmăreaţi? întrebă Mutz.

— Într-o dimineaţă el nu e acolo, la tabăra lui unde doarme, unde se hrăneşte cu măruntaie de om. Uneori, noaptea, noi îl vedem fluturând foc în faţa lupilor. Acum nu se mişcă. Nu-l vedem. Vedem mâinile, picioarele şi carnea de pe pieptul prietenului atârnate. Carnea acum e uscată. Când bate vântul, bucăţile se mişcă. Omul Nostru spune că o să mănânce ciuperci. Când el mănâncă ciuperci, vede limpede pe avahi. El mănâncă ciuperci şi noi aşteptăm. E dimineaţă. Omul Nostru cântă. Eu ascult cântecul lui. Eu mănânc o ciupercă. Noi călătorim împreună, Omul Nostru şi cu mine, pe

drumul care duce în jos, spre Lumea de Dedesubt. Ne întâlnim cu prietenul lui avahi. E furios, pentru că e tăiat în bucăţi. El spune: „Uite! Braţele mele sunt aici, picioarele mele sunt aici, capul meu şi pieptul meu sunt îngropate, inima mea, ficatul, plămânii, rinichii mei şi toate celelalte măruntaie sunt mâncate. Tot ce am este mâncat şi ce rămâne e hrană pentru lupi şi ciori. Spiritul meu merge despuiat în Lumea de Dedesubt". Chiar atunci, e un sunet de parcă se sparge cerul şi avahi stă deasupra noastră.

— Era un vis? întrebă Mutz. Vreau să pricep. Voi aţi mâncat ciupercă nebună şi aţi visat că eraţi în iadul vostru şi vedeaţi stafia bărbatului mort. Samarin... avahi era în visul vostru sau era real?

Albinosul aprobă din cap.

— Da. El e cu noi acolo, în Lumea de Dedesubt. E furios. E aievea. E orbit în Lumea de Dedesubt fiindcă a mâncat măruntaiele însoţitorului şi nu poate vedea spiritul însoţitorului acolo. El strigă la noi. El flutură cuţitul. Fălcile lui sunt mânjite de sânge. Dinţii lui sunt ascuţiţi şi negri. Răsuflarea lui duhneşte a carne. E înalt până la cer. Cuţitul lui e mare cât un copac. Taie soarele când îl înalţă. Nori roşii sângerează din soare. El spune că o să ne omoare. El nu poate să vadă ce putem noi să vedem. El ascultă când Omul Nostru povesteşte călătoria spiritului însoţitorului lui în Lumea de Dedesubt. El ascultă cum Omul Nostru spune că spiritul însoţitorului lui o să fie trist în Lumea de Dedesubt, fără trup. Omul Nostru spune lui avahi: „Prietenul tău stă lângă tine. El întreabă dacă poate să-şi dobândească trupul înapoi. El spune: «Coborâţi braţele mele şi picioarele mele şi carnea pieptului meu de pe copac, dezgropaţi capul meu şi coastele mele, şi coaseţi-le la un loc»".

Avahi se supără şi mai tare. Unghiile lui sunt ca ţepe ruginite. Dinţii lui sunt ca ţurţuri de gheaţă. El îl apucă pe Omul Nostru. Îl împinge la pământ. Îngenunchează pe pieptul lui. Îi scrijeleşte fruntea cu cuţitul. Ciopleşte cuvântul MINCINOS pe limba voastră. Omul Nostru ţipă. Al treilea ochi al lui e orbit. Avahi zice că ne ucide pe amândoi dacă ne mai vede. Plecăm din Lumea de Dedesubt pe poteci separate. „Vino după mine peste o lună", spune Omul Nostru. „Dacă nu m-am întors. Acum am nevoie de un cal să ajung în Lumea de Deasupra." După ce plec din Lumea de Dedesubt, după ce ciuperca se termină, avahi dispare. Îşi ia carnea cu el. Omul Nostru dispare. Nu poate să găsească Lumea de Deasupra, înţelegeţi. Acum n-o vede. Nu poate să ajungă acolo fără cal.

— L-ai văzut pe avahi aici, lângă râu? îl întrebă Mutz.

— Eu îl văd cum aruncă ultima bucată din prietenul lui în apă. Mâna lui. El taie mâna unui soldat mort şi o îngroapă. Mănâncă puţin din cal. Se caţără pe pod. Se întâlneşte cu un bărbat pe pod. Pleacă amândoi. Eu aduc mâinile...

— Cum arăta bărbatul ăsta cu care s-a întâlnit avahi pe pod?

— E prea departe să văd.

— Are un nume acest avahi, un nume în limba rusă?

— Da.

— Care?

— Nu pot să-ţi spun. Mă omoară. El promite.

Mutz băgă mâna pe sub tunică şi scoase din buzunarul cămăşii un carneţel legat în piele şi un creion. Marginile paginilor erau ude, însă mijlocul hârtiei era uscat.

— Poţi să faci focul să lumineze mai tare? întrebă el.

Albinosul suflă peste tăciuni şi puse deasupra nişte crengi verzi. Din foc veni miros de răşină şi ţâşni o cunună de flăcărui. Mutz se ridică. Era ameţit şi gata să cadă. Îşi reveni şi se ghemui lângă foc. Îşi aşeză carnetul deschis pe genunchi, ţinându-l cu o mână şi cu cealaltă începu să schiţeze. Desena ca un gravor, făcând serii de linii paralele şi haşurându-le încrucişat pentru a obţine suprafeţe întunecate. Nekovar şi Broucek veniră să privească. Cu gurile întredeschise. Flăcările se reflectau de pe chipurile lor şi luminau mai bine hârtia. Albinosul nu privea. Se întorsese cu spatele să privească întunericul de-afară. Timp de un sfert de oră n-a vorbit nimeni. Se auzea sfârâitul şi trosnetul răşinii care fierbea în foc, fâşâitul creionului lui Mutz care alerga pe hârtie şi respiraţia bărbaţilor.

Mutz termină şi netezi schiţa cu muchia palmei.

— Bun, zise Broucek. E bun. E el.

Mutz desenase două capete ale lui Samarin, fiecare trei sferturi faţă, unul cu capul ras şi fără barbă, celălalt cu păr şi barbă. Îi arătă desenul albinosului, care nu privi. Mutz îl atinse pe umăr. Albinosul aruncă o privire şi îşi întoarse capul cât putu de mult în partea cealaltă.

— Te rog, priveşte, îl îndemnă Mutz. El este? Acesta este avahi?

Albinosul privi iar. Trase aer pe nas.

— Da, spuse el.

Cântece

Anna se aşeză pe divan, lăsând loc pentru încă o persoană. Aşeză paharul ei şi sticla pe bufet şi mai aprinse o ţigară. Nu mai rămăseseră multe, dar ea nu fuma des. Samarin o urmă, luă ţigara oferită de ea, îşi aplecă trupul spre chibrit şi se aşeză într-un fotoliu de partea cealaltă a încăperii. O singură lampă ardea în colţ. Îi lumina la fel pe amândoi, dar Annei i se părea că jocul de umbre şi suprafeţe făcea lumina să strălucească mai puternic şi oblic pe chipul lui Samarin, subliniindu-i adânciturile obrajilor şi ochii. El alesese să se aşeze la distanţă. Nu-i nimic, era timp. Era captivul ei. Avea să-l fotografieze mâine. Anna luă o înghiţitură de coniac şi râse.

— Cum e să fii prizonierul meu? întrebă ea.

— Confortabil, răspunse Samarin.

Oare ce-o întrebase?

— Mă întrebai despre Mutz. A zis ceva despre mine?

— Era supărat că am găsit o fotografie a ta pe care o pierduse cineva.

— Mă vizita des. Rămânea peste noapte.

Anna îşi ţinu respiraţia, încercând să vadă dacă Samarin va reacţiona la vorbele ei. Nu reacţionă.

— O femeie se simte singură aici. Crezi că sunt o stricată?

— Nu!

— Îmi place un pahar. Îmi place să am companie, uneori. Îmi place să mă plac atunci când mă uit în oglindă. Cânt. Aşa că Mutz... m-a plăcut, şi ăsta-i lucrul cel mai atrăgător la oricine. E un om bun. Are o faţă bună. Nu vreau să zic chipeş, cu toate că e aproape aşa, şi nu vreau să zic că faţa lui exprimă intenţii bune, cu toate că e adevărat. Nu poţi separa cele două aspecte; probabil ar fi urât fără intenţiile bune şi ar arăta ca

un idiot fără trăsăturile bine făcute. Poate că a fi civilizat înseamnă nu să te sileşti să-ţi placă oamenii indiferent de cum arată, ci să te sileşti să nu te mai întrebi dacă felul în care arată contează ca să-ţi placă. E inteligent. Ştie mult despre multe. Da, e evreu. Da, un soldat evreu în Rusia e ca un pinguin în deşert. Ştii că aici contează mai puţin? Siberia. Orice fiinţă umană vie e exotică în părţile astea. Aş fi avut eu forţa să-mi iau un soţ evreu în Europa, să fac faţă calomniilor şi suspiciunilor neamului său şi neamului meu şi, mai ştiu eu ce, să zicem cărămizilor aruncate prin fereastră? Nu ştiu. Poate că asta m-ar fi făcut să-l iubesc. Dar n-am făcut-o, nu aici. Nu sunt sigură de ce. Nu pentru că este evreu. Nu e un om credincios. E un străin printre cehi, dar asta mai curând pentru că în ochii lor e mai mult neamţ decât evreu. Pentru unii dintre ei nu contează că el vorbeşte ceha mai bine decât ei. În mintea lor, el e neamţ. Şi într-un fel poate au dreptate. Chiar şi acum, chiar şi aici, el trăieşte într-un loc care nu mai există, un imperiu cu toate soiurile de limbi şi naţionalităţi, dar în care regulile erau în germană şi se vorbea germana în birouri, unde trenurile circulau în germană. Lucra ca gravor la o firmă din Praga care tipărea certificate de acţiuni în acel imperiu. Toate în germană. Nu vreau să zic că e ceva rău cu germana, vreau să zic că el era ataşat acelei lumi cu o anumită ordine. Ataşat într-un fel în care n-ar trebui să fim, faţă de organizaţii, dar adesea bărbaţii sunt aşa. Imperiul lui a fost bun cu el şi el a suferit că imperiul a murit. Cred că a fost dezamăgit că imperiul austriac n-a devenit Statele Unite Austriece. Ce mă nemulţumea era că în spatele dorinţei lui de ordine, al felului corect de-a face lucrurile, al nevoii lui de-a pune totul la locul cuvenit şi de-a înţelege cine ce face şi cui se afla acest corp de legi şi maniere dintr-o lume care nu mai există. Am fost furioasă când cehii l-au împuşcat pe învăţător. Noi îi spuneam învăţătorul, era un surghiunit care l-a învăţat pe Alioşa să citească, să scrie şi să socotească. Fireşte, Josef a fost şi el furios, dar a spus ceva pentru care n-aş putea să-l iert niciodată. A spus: „Avem reguli atât de stupide". Ca şi când problema erau regulile, iar nu omorul. Înţelegi?

— Da, înţeleg, spuse Samarin.

— A fost cumsecade, totuşi. Este cumsecade. N-ar putea niciodată să-i vorbească lui Alioşa ca tine. Şi-a pierdut toată familia când era copil, în chipul cel mai ciudat. Când zic pierdut nu înseamnă că au murit. Pierduţi. Rătăciţi. Părinţii, fraţii şi surorile lui au emigrat în Statele Unite când el era foarte mic şi în ultima clipă s-a îmbolnăvit. Familia lui avea călătoria plătită, avea foarte puţini bani şi Josef a fost lăsat acasă, cu un unchi, şi ceilalţi au plecat. Planul era ca el să li se alăture mai târziu. Ceilalţi membri ai familiei au ajuns în America şi au dispărut. Cine ştie ce s-a întâmplat cu ei? Poate au murit într-un incendiu sau într-un accident de cale ferată. Poate s-au rătăcit scrisori; o înţelegere greşită a modului american de-a scrie adrese. La zece ani după plecarea lor, când avea douăzeci de ani, Josef s-a dus în America să-i caute. I-a căutat prin Chicago

trei luni încheiate. Nu i-a găsit. Chiar şi aşa, toată lumea a fost surprinsă că s-a întors la Praga.

Anna se întrerupse, având senzaţia că vorbise prea mult. Era pe cale să se îmbete, iar Samarin stătea acolo cu ochi adânci şi atenţi, care păreau să devină tot mai adânci, pe măsură ce ea-i umplea cu gândurile ei întortocheate. Ea avea să mai bea un pahar, la fel şi el. El avea să adune numeroasele ei poveşti într-una singură. Avea această putere. Anna s-a ridicat şi i-a umplut iar paharul, l-a umplut şi pe-al ei, şi s-a aşezat la loc. Şi-a încrucişat şi descrucişat picioarele, ca să-l facă pe el să le privească, şi el le-a privit. Se întreba dacă el era cu adevărat nevinovat. Se întreba dacă ei înşişi îi păsa.

— E ciudat că ai găsit fotografia, zise. Am dăruit-o unuia dintre localnici. Gleb Alekseevici Balaşov. El ţine magazinul din piaţă. M-a bătut la cap atâta vreme să-i dau o fotografie, şi pe urmă a plecat şi-a pierdut-o.

Samarin dădu din cap.

— Ai fost generoasă că i-ai dat o asemenea fotografie.

Anna roşi şi spuse repede:

— Balaşov e un om de treabă, dar foarte religios. Ştii că oamenii din acest oraş nu sunt cu adevărat ortodocşi, nu?

— Nu ştiam.

— Îmi pare rău că n-am un gramofon. Ne-ar trebui puţină muzică.

— Ai o chitară acolo.

— E dezacordată.

— Am putea s-o acordăm.

— Cânt foarte prost.

Samarin se ridică, apucă chitara de gât, îi potrivi cutia sub braţ şi îşi trecu degetul mare peste coarde. Veni şi i-o întinse Annei.

— E perfect acordată, zise. Ai adus vorba de muzică, anume ca să ţi-o aduc, probabil. Cântă.

— Bine, stai jos, zise Anna, făcând semn cu capul către locul gol de pe divan, lângă ea, şi aşezând instrumentul în poală.

Atinse coardele deschise una câte una şi lucră la cheile de acordaj. Simţi greutatea bărbatului instalându-se pe divan şi roşi.

— Cânt foarte prost, repetă ea.

— Toată lumea cântă prost, zise el.

Ea-l privi. El se aşeză pe divan, rezemându-se de colţul spătarului, cu mâna pe după cap, urmărind-o cu privirea şi zâmbind. Un peştişor de argint înota în sus, gâdilându-o, din pântec spre piept, lăsând un siaj de efervescenţă. Încerca să nu-l lase să vadă lumina de îngăduinţă din ochii ei şi-şi apăsa dinţii uşor în buza de jos, ca să nu

zâmbească prea mult.

Începu să ciupească coardele. Era un cântec bărbătesc pe care i-l cânta lui Alioşa şi acum se străduia să-l cânte mai duios, fără ritmul aspru, de marş.

Înălţimea Voastră,
Nobile Adio,
Fraţi am fost destulă vreme
Ca să ştim cine minte din doi.
Scrisoare într-un plic
N-o scoate, aşteaptă
Moartea o să-mi dea mai mult răgaz
Să înţeleg iubirea ce-i.
Înălţimea Voastră,
Dragă Doamnă Şansă,
Uneori soseşti la timp,
Alteori te pierzi pe drum.
Un gram de plumb în inima ta?
Ascultă şovăiala degetului tău pe trăgaci:
Moartea o să-mi dea mai mult răgaz
Să înţeleg iubirea ce-i.
Înălţimea Voastră,
Majestate Înstrăinare,
Când îi strângi pe unii-aşa în braţe
Eu ştiu că eşti doar amăgire.
Îţi văd năvodul de mătase fină
Aşteaptă doar o vorbă să-ţi mai spun:
Moartea o să-mi dea mai mult răgaz
Să înţeleg iubirea ce-i.

Anna se opri, îşi înclină capul şi râse.

— Mai sunt versuri, dar nu mi le amintesc, zise, în timp ce Samarin zâmbea şi bătea din palme. Anna îi întinse chitara.

— Acuma cântă tu.

— Nu ştiu decât un cântec, zise Samarin.

— Păi, trebuie să fie bun, zâmbi Anna. Cântă!

Samarin aşeză chitara pe genunchi şi începu să cânte, fără să mai piardă vremea cu acordatul sau cu zdrăngănitul, sau cu plimbatul degetelor în susul şi în josul cutiei.

Cântecul lui Samarin nu era în gamă majoră sau minoră. Anna nu-şi dădea seama în ce cheie era. Îi trecu prin minte „cheia sincerităţii“ şi zâmbi.

Samarin cânta:

Ajunge să numesc doar o singură stea
Printre lumile unde noaptea nu îngăduie nici o scânteie,
Şi nu pentru că steaua asta-i dragostea mea
Ci fiindcă pentru mine întunecate sunt toate celelalte stele,
Şi nu pentru că steaua asta-i dragostea mea,
Ci fiindcă pentru mine întunecate sunt toate celelalte stele
Şi dacă în noapte îmi este inima grea
Eu încă am de ce s-o preţuiesc,
Şi nu pentru că e mai multă lumină cu ea,
Ci fiindcă alături de ea nu-mi trebuie lumină ca să trăiesc.
Şi nu pentru că e mai multă lumină cu ea,
Ci fiindcă alături de ea nu-mi trebuie lumină ca să trăiesc.

Anna sări în picioare şi bătu din palme, se aşeză şi îşi trecu repede mâna peste capul şi umărul lui Samarin.

— Încă unul! ceru ea.

— Ţi-am spus, nu-l ştiu decât pe ăsta.

— Mai cântă-l o dată!

Roşiii

Cehii au dormit cu rândul în jurul focului, câte două ore fiecare. Când Nekovar l-a trezit, Mutz a încercat să se încolăcească şi să se tragă de sub mâna care-l scutura. Îşi simţea capul şi trupul de parcă se desprindeau unul de altul printr-un spaţiu fără suprafaţă. Nekovar insistă şi Mutz se ridică în capul oaselor. Parcă avea sare în ochi şi îl cuprinse greaţa. Frigul de-afară care intra în peşteră îi atinse obraznic ceafa şi ameţeala se domoli. Îi spuse lui Nekovar să doarmă şi se trase mai aproape de foc. Albinosul mai adusese lemne. Mutz le puse pe foc. Afară începuse iar să ningă. Broucek dormea sub haină, cu capul pe o piatră în chip de pernă şi arăta satisfăcut. Albinosul dormea cu capul în culcuşul mâinilor împreunate. Chiar şi în somn, părea să aştepte o lovitură. Oare şamanul l-o fi chinuit? Mutz îşi cercetă propria inimă ca unic instrument de care dispunea pentru a ghici etica celui mort şi conchise că şamanul nu-l chinuise. Se uimi de cât de urât se purtaseră ei, cehii, cu şamanul şi cât de puţin le păsase că a murit, de parcă fusese ucis de slăbiciunea lui pentru băutură, de parcă fusese el însuşi responsabil de propria-i moarte. Te uitai la faţa şamanului şi a albinosului şi le ştiai povestea, ştiai cum uneori se ospătau şi erau adăpostiţi în blănuri, fără îndoială, dar alteori erau înfriguraţi şi flămânzi şi hăituiţi şi vânaţi în pădurea siberiană. Şi te gândeai: ei sunt obişnuiţi cu toate astea. Dar aşa gândeau întotdeauna cei care sufereau mai puţin despre cei care sufereau mai mult, că ei sunt obişnuiţi, că ei nu mai simţeau cum simţeai tu. Nimeni nu se obişnuieşte cu asta niciodată. Tot ce învaţă să facă e să nu mai lase să se vadă.

Odată aţâţată, conştiinţa dogorăşte nedomolită şi starea de vină te ia în stăpânire. Mutz se gândi la Balaşov şi simţi un nou val de greaţă, amintindu-şi cum îi ceruse să-şi convingă soţia şi copilul să plece din oraşul lui pentru totdeauna. Dacă s-ar întoarce în Iazîk, i-ar cere iertare lui Balaşov. Ar face chiar mai mult. I-ar cere sfatul lui Balaşov. Pe cine să întrebe mai bine despre Anna decât pe soţul ei, care o iubise ca bărbat şi acum, aşa cum susţinea, încă o mai iubea, ca nebărbat? S-ar duce la Balaşov umil şi l-ar întreba despre iubire. Râdeau de Nekovar, care căuta secretul ce declanşează mecanismul sexual al femeilor, dar, în felul lui, Nekovar i-o luase înainte lui Mutz, cel puţin el punea întrebări.

S-ar împrieteni cu Balaşov. Duşmanii lui erau Matula şi Samarin, polii gemeni ai

nebuniei din Iazîk. Nimic nu putea avansa atâta timp cât Matula îi împiedica pe cehi să se întoarcă acasă, iar Anna rămânea fermecată de Samarin. Nu părea cu putinţă ca o femeie al cărei soţ se castrase de dragul lui Dumnezeu să suporte un iubit care ucisese şi mâncase un tovarăş de puşcărie. Mutz îşi dădu seama că zâmbea. Aceia care comit acte extreme se expun întotdeauna nu numai la pedepsele extreme, ci şi la ridicolul extrem. Abia de se terminase războiul în Europa şi deja prin toată emisfera nordică circulau glume despre bărbaţi demobilizaţi ale căror testicule fuseseră spulberate de gloanţe şi şrapnel. Ce-ar face soţiile unor astfel de bărbaţi? Din anumite puncte de vedere, pentru ele era mai rău decât pentru Anna Petrovna. Nu, nu era deloc amuzant. Era oare cu putinţă ca automutilarea soţului ei s-o fi făcut imună la grozăviile care ar încinge imaginaţia altora la auzul istoriei cu canibalismul din pădure? Samarin ar putea susţine că, în comparaţie cu brutalitatea lui Balaşov faţă de sine însuşi, faptul că el îl ucisese şi-l mâncase pe Mohican reprezenta un gest de autoconservare. Un criminal ca Mohicanul putea să fie spânzurat. Undeva, la vest de Vladivostok şi la est de San Francisco, ar putea exista o societate de entuziaşti care să strângă semnături întru susţinerea ideii de a-i mânca pe criminali. Mai modern şi mai economicos. În America, ucigaşii erau prăjiţi cu electricitate. Nu. Nu canibalismul în sine era problema. Era ceea ce făcuse Samarin după aceea, fapte descrise prin halucinaţia albinosului, când tânărul îl văzuse stând deasupra lor la lumina zilei, în pădure, cu chip de demon, pe câmpiile de cenuşă şi zgură din infernul tungus. Scrijelind litere pe fruntea unui om. Le văzuse chiar Mutz. Văzuse cum era Samarin capabil să-şi modifice chipul, cum îşi ţinea toate înfăţişările ca pe un cadran şi ţinea ascunsă înfăţişarea celui care rotea cadranul. Şi totuşi, era greu să-i pui în seamă o asemenea sălbăticie. Şi dacă Samarin îl omorâse şi-l consumase pe Mohican pentru a-şi asigura evadarea din Grădina Albă, cine-l ucisese pe Kliment şi-i scrijelise litera pe frunte? Să mai fi existat un al treilea bărbat în pădure?

Toate întrebările de acest fel, despre femei şi bărbaţi cunoscuţi lui Mutz, se aflau acum la celălalt capăt al unui element care se modificase de când îl întâlnise el ultima oară – Roşiii. În 1918, Roşiii fuseseră oameni care stăpâneau o Idee. Acum, Ideea însăşi stăpânea oameni şi trenuri blindate şi pământ. Din puţinul pe care-l cunoştea Mutz, oamenii care stăpâneau cândva o Idee, încă mai mai discutau semnificaţia ideii; şi asta era ceva ce Ideea, acum că ea însăşi stăpânea oameni şi trenuri blindate şi pământ, n-avea să tolereze multă vreme.

Era treaz. Îi zgâlţâi pe Nekovar, pe Broucek şi pe albinos. Îl întrebă pe albinos dacă voia să vină cu ei în Iazîk, să ia trupul şamanului. Albinosul aprobă somnoros din cap.

— Mai e ceva ce trebuie să facem înainte, zise Mutz, privind spre Broucek şi Nekovar, îngrozit de încrederea pe care o citea pe chipurile lor. Trebuie să mergem jos,

la Roşii.

— Or să te lege, zise Broucek. N-ar trebui să ne întoarcem întâi în Iazîk?

— Ai să faci ce-ţi spune locotenentul Mutz, îi spuse Nekovar.

Mutz le explică:

— Ne putem strecura pe lângă ei acum, întorcându-ne în Iazîk, dar nu putem scăpa din Iazîk fără ei. Podul e în stăpânirea lor.

Broucek medita, încă încrezător, fără să evite privirea lui Mutz, dar aşteptând mai multe detalii.

— Pot să atace Iazîkul când vor şi să ne omoare pe toţi, zise Mutz. N-avem alte mijloace să-i oprim, doar să le vorbim.

— Să mergem, frate, zise Nekovar. Doar, hai să ne asigurăm că ştim de ce mergem. Nu numai Roşiii sunt cei care ne împiedică să plecăm.

— Nu, făcu Mutz. Mă bucur că pricepi. Dar tu, Broucek, pricepi?

Broucek rămase multă vreme tăcut. Apoi zise:

— Îl omor pentru tine. Nu-mi pasă. E ca şi când aş împuşca un câine turbat.

— N-o faci pentru mine, răspunse Mutz. Nici măcar să nu te gândeşti că e pentru mine.

Cu toate că aşa era. Ce simplă era trădarea când se gândeau mai mulţi la aceeaşi cale de-a trăda şi când îşi deschideau toţi inimile în aceeaşi clipă. Acum, el citea în sufletul lui Matula pentru că dobândea şi el un suflet la fel. Momentul şi locul potrivit, între război şi lege, când nu era nevoie decât de o armă şi un cuvânt ca să scapi de-o problemă. Ce firesc păruse cândva să-i salveze viaţa lui Matula pe gheaţă! Ce firesc părea acum să-i vândă Roşiilor cadavrul! Mutz simţea o pornire irezistibilă să sară înapoi, înăuntrul frontierelor unei naţiuni raţionale, sau ale unui imperiu, ca acela în care trăise cândva, şi să trântească uşa în faţa unei asemenea anarhii. Dar acum nu putea s-o facă decât sporind şi mai mult anarhia. Ah, Moise! Ultimul lucru de care aveai nevoie în sălbăticie erau cele zece porunci. Asta trebuia să rămână pentru mai târziu.

Ningea cu fulgi rari, grei, uzi. Mutz încă mai purta haina lui Nekovar. Era neplăcut să părăsească peştera, însă stratul de zăpadă nu era mare şi terenul alb ajuta la orientare. L-au urmat pe albinos pe o pantă uşoară, preţ de un kilometru şi jumătate, până când au ajuns la o îngrămădire de stânci deasupra liniei de cale ferată, la câteva sute de metri de gura tunelului. Puteau privi în jos de pe stânci la calea ferată, fără să poată fi zăriţi prea uşor. Trenul Roşiilor se întindea din tunel, în nemişcare întunecată. Un aparat compact se iţea de pe un vagon platformă cuplat în faţa locomotivei: piesa lor de artilerie. În spatele tenderului locomotivei se aflau vagoane de marfă, vagoane platformă cu mitraliere ascunse de saci de nisip şi vagoane de călători cu ferestre, unele

întunecate, altele prin care se zărea lumina unor lămpi. Mutz simţea mirosul de fum de cărbune venit de la sobele din fiecare vagon. Santinele, în grupuri de câte trei, stăteau îmbrăcate în mantale groase în jurul unor focuri mici, cu puşti pe genunchi. Cel mai apropiat grup se afla la o sută de metri distanţă.

Mutz le făcu celorlalţi semn să urce.

— Nu-s gata să pornească, şopti Nekovar. Ţin locomotiva doar cât să nu îngheţe, dar nu-i sub presiune. O să le ia două ore. Probabil o să pornească în zori.

— Sârmele pentru ce sunt? întrebă Broucek. Sunt sârme care merg de la tren la linia de telegraf.

— Trebuie să aibă un telegraf la bord, fu de părere Nekovar.

— Poate au şi un restaurant, zise Broucek.

— Fac pariu că au şi nişte fufe roşii la bord, şopti Nekovar. Doar asta-nseamnă comunismul, parte dreaptă pentru fiecare, nu, domnule locotenent, frate?

— Da, aprobă Mutz. Sau ar putea doar să te-mpuşte.

Se despărţiră. Broucek şi albinosul urmau să rămână în urmă, ascunşi, în timp ce Mutz şi Nekovar mergeau să ducă tratative. Dacă tratativele mergeau bine, Broucek şi albinosul aveau să plece şi să-i aştepte într-un canton dărăpănat în susul liniei, la jumătatea drumului spre Iazîk. Mutz privi pentru ultima oară în jos, la tren. Ninsoarea încetase şi se făcuse mai frig. Nori sparţi se încolăceau în jurul lunii. Zăpada de pe pământ şi de pe crengi începea să îngheţe şi să sclipească. Masa solidă, ghintuită a trenului şi cercul de focuri strălucitoare din jurul lui se întindeau din tunel, din păienjenişul planetar de linii de cale ferată şi fire de telegraf, ca o antenă a inteligenţei lumii, care pipăie în întunericul şi haosul vidului lui Samarin şi al lui Balaşov şi al lui Matula, căutând un lucru pe care poate că îl pierduse. Antena se întindea spre Mutz. La Londra şi Paris şi New York, Roşiii erau văzuţi ca o ameninţare anarhică, distrugătoare, turbulentă, care se cerea controlată. Aici, în pădurea întuncată, privind spre cercul de lumini, Mutz vedea doar o nouă ordine, un nou imperiu care venea să-şi ocupe locul printre cele vechi; şi cum îşi mai dorea el să se afle înăuntrul cercului, iar nu în afara lui, unde erau mâncători de oameni, îngeri făuriţi de mâna omului, vizionari narcofili şi dictatori militari veniţi din Boemia. Şi cum îl durea inima să ştie că Anna se afla în afara acelui cerc şi, cu toate că trebuia să urască acest loc pustiu al nebuniei pe cât de mult îi spunea înţelepciunea ei, ea găsise acolo un izvor fără de care nu putea trăi. Chiar când ordinea noului stat urma să se reverse în jurul ei, ceea ce era inevitabil, ea n-avea să sufere multă vreme un bărbat care a fugit cu atâta nerăbdare de extremele pe care le întâlnise aici, care, chiar mai rău, a căutat să explice extrema şi s-o vindece.

Un lup a început să urle undeva, departe, în pădurea din spatele lor. I s-a alăturat

încă unul, apoi al treilea. Câteva santinele s-au întors, dar nimeni nu s-a ridicat. Mutz puse mâna pe umărul lui Nekovar. Cei doi se priviră şi dădură din cap. Mutz îşi scoase centura şi tocul cu pistolul şi i le dădu albinosului, care se încinse cu ele cu neaşteptată iuţeală, arătând ca un pirat fantomatic. Nekovar îi dădu puşca sa lui Broucek şi-l îmbrăţişă sfios. Mutz îşi scoase batista cândva albă. Nekovar dădu la iveală şi despături o bucată de hârtie pe care era schiţat ceva ce arăta ca un proiect de femeie artificială, acţionată electric. Ridicând aceste steaguri de predare deasupra capetelor, se căţărară pe lângă pâlcul de stânci şi ieşiră la câmp deschis, în raza vizuală a santinelelor. Era un clar de lună strălucitor.

Nu-i observa nimeni. Mutz trase adânc în piept aerul îngheţat şi strigă:

— Nu trageţi! Vrem să vorbim! Nu trageţi!

La auzul vocii sale care traversa zăpada, cu un uşor ecou datorat reflectării pe flancul trenului, santinelele se ridicară, negre şi indignate. Mutz auzi un clănţănit de piedici de puşti, trase şi împinse, şi ruşii alergau spre ei, cu poalele hainelor fluturând, cu puştile împungând înainte, ca nişte ţărani care se pregăteau să-l ţintuiască pe dracul la pământ cu furcile. Mutz îşi înfrână pornirea de-a fugi şi de-a se arunca la pământ. Strigă iar: „Nu trageţi!“ Nekovar îşi uni vocea cu a lui.

Fură înconjuraţi de o duzină de ruşi. Purtau şepci civile şi căciuli cu urechi şi aveau banderole roşii pe mânecile mantalelor de fabricaţie britanică. Înfoiaţi şi afişând o îndreptăţită încruntare, câţiva dintre ei le strigară cehilor să ridice mâinile şi mai sus. Alţii cerură să li se spună cine sunt. Mâini nenumărate îi cercetau, pătrunzându-le în buzunare, scoţând documente, bani emişi de Matula, fotografii. Unul dintre Roşii apucă hârtia lui Nekovar şi în jurul ei se formă un grup profund încruntat. Printre toţi aceia, unul care purta o scurtă de oaie, o şapcă de piele şi cizme militare începu să împingă gloata înapoi. Numindu-i pe soldaţi tovarăşi, el ceru ordine şi-i întrebă pe Mutz şi Nekovar dacă erau neînarmaţi.

Îi conduse pe Mutz şi Nekovar la uşa deschisă a unuia din vagoanele de călători. Gloata de santinele îi urmări, în timp ce şeful lor urcă şi intră în vagon. Soldaţii se ţineau la distanţă de cehi. Câţiva aveau baionete la arme. Feţele lor trădau suspiciune şi curiozitate. Erau la fel de dornici să ucidă pe cât erau să vorbească. Le-ar fi priit oricum. Printre ei se aflau şi femei.

— Suntem cehi, explică Mutz. Din Iazîk, o localitate la capătul căii ferate.

— Intervenţionişti, zise unul dintre Roşii.

— Javre albe.

— Contrarevoluţionari.

— Sunt burghezi?

— Disidenţi!

— Cum să fie disidenţi? zise un Roşu deşirat, cu o şapka din blană de veveriţă, înghiontind un rival în umăr.

Câţiva Roşii râdeau. Din guri le ieşea abur.

— Sunteţi comunişti? întrebă Nekovar.

— Comunişti! răspunseră câţiva şi da-uri profunde răsunară din tot semicercul.

— Suntem muncitori feroviari, spuse unul.

— Ăsta-i secret militar!

— Da, ţine-ţi gura, prostule!

— Eu sunt mândru că sunt comunist şi muncitor feroviar, zise un bărbat cu barbă albă şi o puşcă bine unsă, adresându-se tuturor, de parcă s-ar fi aflat la o întrunire şi era rândul lui să vorbească; nici unul din Roşiii mai tineri nu părea dispus să-l întrerupă. Am muncit treizeci de ani la căile ferate şi nu mi-au dat nimic şi şeful îmi vorbea ca unui copil, şi mi-au dus fiul la război şi nu s-a mai întors. Mi-au dat o casă proastă. Mică. Igrasioasă. Nu se îndurau să se despartă de banii lor, paraziţii. Soţia mea a răcit şi a murit. Mare păcat.

— Corect, Stiopa 'Ksandrovici. Zi-i.

Stiopa Aleksandrovici se strecură în faţă, spre Mutz şi Nekovar, îşi vârî faţa într-ale lor şi îi împunse cu degetul. N-avea dinţi.

— Ăsta-i un tren al poporului, îi informă el. Asta – se bătu el peste puşcă – e o carabină a poporului. Poporul – ăştia suntem noi. Aşa s-a publicat.

— I-am împuşcat pe şefii noştri. Erau nişte porci.

— Ţine-ţi gura, Fedia.

— Dumnezeu să-l apere pe Lenin cel Roşu!

Când Roşul cel deşirat auzi asta se iscă o ceartă.

Din tren sări un bărbat. Scârţâitul cizmelor lui pe zăpadă şi pe pietrişul terasamentului îi făcu pe ceilalţi Roşii să tacă şi să se tragă înapoi câţiva paşi. Cearta încetă.

Preşedintele Sovietului Muncitorilor Feroviari din Verhni Luk era un bărbat abia trecut de douăzeci de ani, cu o mustaţă blondă, plină, îngrijită. Chiar şi la lumina lunii, Mutz putea vedea că omul îl privea cu o extraordinară speranţă în ochi; nu speranţa că Mutz avea să-i dea ceva de care avea el nevoie, ci o imensă speranţă că orice persoană nouă pe care o întâlnea, bărbat sau femeie, avea să se dovedească a fi un prim mesager al noii societăţi pe care o aştepta, cu toate că fusese de atâtea ori dezamăgit.

Era tovarăşul Bodnarenko, cu haină neagră de piele, cu pistol, căruia îi plăcea să fie tânăr în miezul unei revoluţii şi să ştie că e aşa, de unde şi anumite gesturi desprinse parcă dintr-un film de actualităţi. Ceilalţi Roşii îl plăceau pentru că arăta tânăr şi chipeş şi nepătat, cu toate că-i condusese într-o acţiune care se sfârşise cu executarea

administratorilor căii ferate loiali Albilor sau măcar loiali vechii ordini bazate pe proprietate. Mutz văzu că Roşiii se uitau la Bodnarenko de parcă el ar fi fost depozitarul virtuţii lor, garanţia lor că li se va reda onoarea, intactă, atunci când vremea omorurilor avea să treacă.

Bodnarenko ordonă ca lui Mutz şi Nekovar să li se lege mâinile la spate, ceea ce s-a făcut cu bucurie şi fără răutate. Bodnarenko se urcă înapoi în tren şi Mutz cu Nekovar fură împinşi după el, fiecare cu câte un bărbat înarmat în spate. Grupul străbătu vagonul de călători prin culoarul care trecea prin faţa compartimentelor. Uşile glisante ale compartimentelor erau deschise. În vagon era o căldură înăbuşitoare. Mirosea a tutun prost, a picioare de bărbaţi, supă chioară şi pansamente vechi. În compartimente se vedeau bărbaţi fumând, jucând cărţi, citind ziare, discutând politică şi dormind somnul de invidiat al celor epuizaţi, cu braţele şi picioarele răsfirate care-ncotro, aşa cum se prăbuşiseră. Într-un compartiment erau bolnavi şi răniţi. Doi bărbaţi cu pieptul gol, unul cu capul bandajat, celălalt cu un braţ bandajat, stăteau întinşi sub pături până la brâu, cu câte o mână sub cap, ţintuindu-i pe cei care treceau pe lângă ei cu acea privire atentă şi scormonitoare pe care o au răniţii din trupele neregulate.

Mutz şi Nekovar fură conduşi într-o încăpere amenajată într-o jumătate de vagon. La ferestre erau transperante bej şi pe jos un covor verde subţire, care fusese nou până de curând. Era încreţit şi mânjit cu noroi negru şi bucăţi de zăpadă. Pe panouri erau prinse hărţi tehnice ale reţelei feroviare central-siberiene şi mai era şi o masă goală de proiectant. În colţul opus, lângă o uşă pe care scria INTRAREA INTERZISĂ, se afla un birou acoperit cu postav verde. Pe birou, o lampă se reflecta în apele lemnului de nuc lăcuit. Pe o bucată de ziar de pe birou erau pahare de ceai murdare şi un măr mâncat pe jumătate şi alte ziare, în vrafuri, unele arătând a fi proaspăt tipărite, zăceau pe podea, lângă birou, alături de o ladă deschisă care conţinea grenade de mână ambalate în paie. Pe perete, un ceas arăta ora 8:45. Instalarea lui Bodnarenko în vagonul care aparţinuse foştilor şefi ai căii ferate era deliberat nepăsătoare. Voia să arate cât de puţin îi păsa de însemnele burgheze ale vechiului aparat birocratic, fără să excludă posibilitatea că ar putea avea nevoie de ele în viitor. Nu că Bodnarenko ar fi fost un cinic, observă Mutz, pe când preşedintele se aşeza în scaunul pivotant capitonat din spatele biroului; mai curând, era umil şi destul de încrezător dinaintea înţelepciunii poporului cât să ştie că nu ştie exact la ce să se aştepte de la o nouă ordine atunci când vor câştiga războiul. Lui Mutz îi amintea de Balaşov, dar, poate, ca războinic cu frica lui Dumnezeu, aşa cum era el când îl cunoscuse Anna în Europa, înainte de război.

— Am o propunere, zise Mutz.

Bodnarenko zâmbi şi păru interesat, însă scutură din cap şi-l întrerupse pe Mutz când acesta încercă să continue. Începu să le povestească despre căderea Omskului,

eveniment petrecut cu două zile mai înainte. Ştiau ei de asta? Armata Roşie a tovarăşului Troţki era învingătoare, albii se aflau într-o retragere ruşinoasă la vest, spre Irkuţk şi Revoluţia triumfase. Trenul amiralului Kolceak, plin de beţivani, cocaină şi prăzi de război, era blocat în mijlocul unei debandade care se întindea pe sute de kilometri la vest, până în Siberia, unde cazacii înconjurau sate unde se distrau măcelărind toţi locuitorii şi nelăsând pe nimeni în viaţă, iar bogătaşii plăteau cu casete de bijuterii pentru un loc într-un vagon blindat cu destinaţia Vladivostok sau China. Elevi militari albi, târfe, impresari, chelneri, escroci, cântăreţi de revistă, zarafi, negustori – zăceau cu miile morţi de tifos lângă liniile de cale ferată şi jefuitorii îi despuiau de aur şi de blănuri şi de cizme.

— Noi înţelegem că Albii sunt terminaţi şi Roşiii câştigă, spuse Mutz. Cehii din Iazîk nu doresc altceva decât să meargă acasă. Aceasta este esenţa propunerii mele.

— Cehii din Iazîk, făcu Bodnarenko, cu o tristeţe care lui Mutz nu-i plăcu.

Preşedintele întâlni iar privirea lui Mutz şi întoarse capul. Cu toate astea, în ochii lui persista acea speranţă nemărginită. Lui Mutz îi trecu prin minte că această speranţă, care-i păruse atât de seducătoare, putea să nu însemne altceva decât speranţa că el şi Nekovar vor fi destul de bărbaţi să priceapă de ce decizia în legătură cu viaţa sau moartea lor aparţinea Ideii, iar nu lui, un simplu Bodnarenko.

— Aş vrea să vă citesc o telegramă pe care sovietul nostru a primit-o acum o lună – o lună – de la statul-major al Armatei Roşii din Urali, zise el, scoţând o hârtie dintr-un sertar al biroului. Aş vrea să-mi spuneţi dacă credeţi că asta îmi lasă mie loc de îndoială. O clipă.

Puse hârtia cu faţa în jos pe masă, îşi scoase pistolul, extrase încărcătorul, numără gloanţele, introduse la loc încărcătorul, aşeză atent arma pe postav cu ţeava îndreptată spre cehi şi apucă foaia de hârtie. O substanţă amară îşi făcu simţită prezenţa în saliva lui Mutz şi locotenentul înghiţi. Încercă să citească literele de pe telegrama străbătută de lumină, dar nu se vedeau decât fâşii de bandă telegrafică lipite pe hârtie.

Bodnarenko rosti foarte rar, repetând unele cuvinte:

— Scrie aşa: Lui Bodnarenko, preşedinte, Sovietul Muncitorilor Feroviari din Verhni Luk. Referitor la cehii lui Matula din Iazîk. Linia ferată terminus de la Iazîk nu prezintă importanţă militară imediată. Cu toate acestea. Cu toate acestea. Având în vedere actele bestiale – actele bestiale – comise de această unitate la Staraia Krepost, vi se ordonă să eliberaţi cu primul prilej Iazîkul cu forţa armelor, indiferent de preţul de sânge al militarilor sau al civililor de acolo. Se mai ordonă ca fiecare ceh – fiecare ceh – luat prizonier în Iazîk, să primească de la voi judecată revoluţionară rapidă şi fără milă, sub forma pedepsei cu moartea – pedepsei cu moartea. Toţi cehii lui Matula care încearcă să fugă sau să se predea – să fugă sau să se predea – înainte să atacaţi voi vor fi trataţi

în acelaşi fel. În – acelaşi – fel. Semnat Troţki. Troţki!

— Asta este... începu Mutz.

Bodnarenko îl întrerupse.

— Aşteaptă, zise, întorcând telegrama spre el. Uite-aici. Ştiţi amândoi să citiţi ruseşte, nu? Citiţi-o. Ce ordin poate fi mai limpede? Veniţi.

Îşi luă pistolul şi se ridică. Mutz şi Nekovar fură săltaţi din spate pentru a-i forţa să stea în picioare. Amândoi se împotriveau, aşa că li se traseră scaunele de sub ei şi căzură la podea.

— Nu pot să cred că un slujitor devotat al poporului ar comite un asemenea act, zise Mutz.

— De ce? rosti Bodnarenko, jignit şi dezamăgit de lipsa de înţelegere a lui Mutz. Tovarăşul Troţki este Comisarul Poporului.

Mutz îl auzi băgând iar mâna în sertar. Rusul se lăsă pe genunchi lângă capul lui Mutz, care stătea pe covor. Cizmele îi scârţâiră. Flutură ceva în faţa ochilor lui Mutz. Erau documentele de identitate ale lui Bublik şi Racansky.

— Pe ăştia i-am împuşcat deja azi, îl informă Bodnarenko. I-am săltat azi după-masă, când ne îndreptam spre pod. Ne-au spus că sunt comunişti, dezertori şi voiau să ni se alăture. A trebuit totuşi să-i executăm. E extraordinar să vezi cum funcţionează puterea poporului. Camarazii voştri păreau să fie oameni buni, cu toate astea Revoluţia n-avea ce face cu ei. Unul dintre ei, Racansky cred, ne-a spus că-l omorâse dimineaţa pe unul dintre propriii ofiţeri.

— Kliment?

— Poate. Nu-mi aduc aminte. Gata cu vorba. Să-i ducem afară.

Cehii au fost ridicaţi în picioare. De data asta nu s-au mai zbătut. Bodnarenko era din nou în faţă şi ei îl urmau.

— Nu-i a bună, frate, zise Nekovar.

Mutz constată că mintea lui nu reuşea să priceapă ce se întâmplă. Mintea lui era obişnuită să numere etape imaginare înainte, spre un posibil viitor sau altul şi să se întoarcă aducând veşti despre ce văzuse. Acum, imaginaţia lui trimitea înainte mesager după mesager pe singurul drum posibil şi nici unul nu se întorcea. Cum era posibil să te pregăteşti de moarte dacă nu ţi-o poţi imagina? Acum, că viaţa lui se măsura în minute, ar fi dorit ca Anna să ştie ce s-a întâmplat cu el. Spre uimirea lui, nici o rugăciune nu se năştea în el, nici un Dumnezeu. Era foarte înspăimântat că i se va scurge conştiinţa în oceanul morţii şi nu va mai fi. Nu era ca somnul. Mutz nu se simţea viteaz sau demn, însă preşedintele era atât de prietenos încât ştia că n-avea nici un rost să-i cerşească viaţa. Ceea ce descoperi cu totul neaşteptat era furia pe care-o simţea faţă de sine pentru că nu se va întoarce în Iazîk să-i avertizeze pe Anna şi pe cehi şi pe

scopiţi. Acela era un loc în care imaginaţia lui putea merge foarte uşor, viaţa preţioasă a Annei, viaţa din ea care era mult, mult mai importantă decât viaţa unei persoane obişnuite, să se stingă în durere şi spaimă. El n-ar muri împăcat.

— Cât mai durează până veţi ataca Iazîkul, tovarăşe Bodnarenko?

— Câteva ore, răspunse Bodnarenko, fără să se întoarcă. O să fie rapid.

Canibalii

Samarin şi-a mai cântat cântecul de două ori, la insistenţele Annei şi a refuzat să-l cânte şi a patra oară. A lăsat jos chitara cu grijă, rezemată de măsuţă, ca să nu stea între ei. Anna mai auzise şi altă dată cântecul, însă Samarin făcuse din el o parte a vieţii lui.

S-au aşezat şi s-au privit câteva clipe. Inima Annei bătea cu putere. Ar fi dorit să întindă mâna, să-l cuprindă de ceafă şi să-l sărute, mângâindu-l cu cealaltă mână, şi se întreba de ce el nu vedea dorinţa şi abandonul pe chipul ei şi nu acţiona. O părăsise frumuseţea într-o noapte, de curând, sau chiar cu o oră în urmă? Era bătrână? Se purta prosteşte? Pe chipul lui Samarin se ivi o schimbare. Zâmbea şi deveni dintr-odată un Samarin mai tânăr, mai vioi, o eliberare, văzu Anna imediat, mai reală decât orice eliberare simţise când evadase din Grădina Albă sau când i se dăduse drumul din închisoarea lui Matula. O închisoare lăuntrică îl eliberase şi el se uimea de asta şi lumea exterioară strălucea cu atât mai mult cu cât îi venise în cale atât de neaşteptat.

— De ce zâmbeşti? întrebă ea.

— Din pricina ta, răspunse el. Cad în capcana curiozităţii tale. E aşa înverşunată.

Anna ridică din umeri:

— Atunci cazi, zise cu voce răguşită.

El se apleacă şi o sărută pe buze, cuprinzându-i mijlocul cu mâinile. Capetele lor se înclinară şi vârfurile limbilor li se atinseră. Anna îi cuprinse tâmplele în palme şi-l trase aproape. Ochii ei se plimbau pe chipul lui. Se întâmplau atât de multe deodată. Capul lui era cald şi ea îi simţea pulsul. Ochii lui rămâneau aţintiţi într-ai ei.

— Ce faci? şopti Anna.

— Ce vrei tu să fac.

— Poţi să ştii ce vreau?

— Da.

— Ce simplu!

— Ştii, a trecut foarte multă vreme, spuse el. Poate am uitat. Poate toate femeile sunt ca tine. Dar nu cred c-am uitat. Nu cred că ele sunt ca tine.

— Te uitai mereu la mine azi, în sala de judecată, spuse Anna. Te uitai la mine tot timpul. Aveam senzaţia că mă cunoşti.

— Te cunosc. Am să te cunosc mai mult.

Anna îl sărută iar. Auzi paşi pe scări şi pe Alioşa strigând după ea.

— Aşteaptă, spuse ea şi o luă în sus pe scări, în întâmpinarea băiatului.

— Mi-e frig, se plânse Alioşa. Pot să dorm cu tine?

— Sigur că ţi-e frig, dac-o zbugheşti aşa din pat, fără papuci, zise Anna. Mama nu merge încă la culcare. Să nu-mi spui că soba s-a stins deja.

Dar se stinsese. Sobiţa din colţul camerei lui Alioşa, în care Anna aprinsese focul când apunea soarele, ca să încălzească încet, cât dormea Alioşa, trebuia reaprinsă şi Alioşa culcat la loc. Anna aşeză surcelele în grabă şi la început lemnul nu se aprinse. Îl certă pe Alioşa, făcându-l pacoste.

— Rămâi cu mine, zise Alioşa. Soba de jos s-o fi stins şi ea.

— Ţi-e capul plin de prostii, zise Anna, mai aspru decât ar fi vrut.

Se ridică de lângă sobă, care se aprinsese în sfârşit, şi se aplecă peste el. Adormise, cu obrazul lipit de mână. Probabil vorbise în somn. O să viseze o mamă cu limbă ascuţită care-i întoarce spatele? Nu-i nimic. O să audă şi lucruri mai rele în viaţa lui. Totuşi, era tulburată. Îl sărută şi coborî.

Samarin stătea în picioare, privind fotografiile care atârnau pe pereţi de-o parte şi de alta a portretului lui Balaşov pictat de tatăl ei. Unele le făcuse în oraşul ei natal, când era tânără; altele erau din Ucraina.

— Tu le-ai făcut? întrebă Samarin.

— Da.

O clipă, Anna se aşteptă la o laudă. Însă nu era stilul lui Samarin. El socotea că interesul lui era o laudă în sine şi ea înţelese că aşa şi era.

— Cine sunt aceşti oameni?

Samarin se uita la fotografia unei familii de ţărani într-o gară, în 1912. Era iarnă. Tatăl şi mama, înfăşuraţi în ţoale ponosite, erau aplecaţi ca două movile deasupra unui prunc culcat printre boccele, degetele lor groase legau scutecele copilului. În prim-plan, o fată, aşezată pe altă boccea, întoarsă cu spatele la copil, se uita ţintă în lentila aparatului, cu faţă neajutorată şi mândră, cu ochi mari şi lipsiţi de interes, încercănaţi

de o dâră de praf. Părea flămândă.

— Nu ştiu, zise Anna. I-am fotografiat. Nu ştiu ce s-a întâmplat cu ei. O mulţime de ţărani au trecut prin gară în acel an. Recoltele erau slabe în noile teritorii. Nu ştiu unde se duceau.

— Nimeni n-ar trebui să fie nevoit să pribegească atunci când recoltele sunt slabe, nu crezi? spuse Samarin. Ar trebui să poată invoca o năpastă care să-i distrugă pe cei care au bani, însă nu-i hrănesc.

Anna văzu cum vechiul Samarin iese iar la suprafaţă şi avu o tresărire de frică. Cel care a schimbat subiectul a fost chiar Samarin.

— Nu-i nici o fotografie a soţului tău, constată el.

— Tabloul, se grăbi Anna să răspundă. Nu prea seamănă. Tatăl meu era un artist mediocru. În plus, soţul meu m-a cunoscut când făceam fotografii la o demonstraţie. El a împiedicat un cazac să mă bată sau să mă omoare. În acest fel e prezent în toate fotografiile.

— Şi nu sunt nici fotografii cu oamenii din Iazîk.

— Am câteva. Dar nu-i interesează să fie fotografiaţi.

— Sunt foarte credincioşi, spuneai, ca Balaşov, dar nu ortodocşi. Nu asta spuneai? Şi celălalt lucru pe care l-ai spus e că tu cunoşti oameni care şi-au sacrificat propria carne şi propriul sânge pentru Dumnezeu. M-am gândit că e o expresie foarte neobişnuită. Balaşov e unul dintre ei?

— Ce vrei să spui? zise Anna neajutorată.

El ştia, dar era nevoită să se prefacă. Bine măcar că nu se folosea de ce ştia ca s-o chinuiască şi că nu ştia că Balaşov era soţul ei. Întrebările lui erau pline de blândeţe; nu era avid de amănunte picante şi nici nu căuta să câştige un avantaj. Se străduia să-i deschidă mintea delicat şi să pătrundă înăuntru. O parte a ei era conştientă că îi plăcea felul în care îi punea întrebări pentru că dorea să-l atingă, să-l sărute iar şi să înceapă să se joace cu trupul lui, dar nu voia să ia în seamă acea parte a ei.

Samarin întrebă:

— Balaşov e scopit?

Anna dădu din cap că da, neplăcându-i deloc să audă cuvântul din gura lui Samarin. Şi nu felul în care-l rostise, ci cuvântul în sine, rostit cu voce tare de un bărbat, mai ales de acest bărbat şi în acest moment. O lovise ca un pumn în plex şi îşi aminti ce mult însemnase pentru ea cândva Gleb cel întreg şi cât de mult păruse să însemne ea pentru el şi că gestul lui nu fusese doar un act împotriva ei, nu doar o nesocotise pe ea în favoarea lui Dumnezeu, bătându-şi joc de dragostea lor trupească şi copilul lor, ca fiind nebunii de tineri păcătoşi, la fel ca jocul de cărţi şi duelul; ci fusese un act care aproape ucisese în ea speranţa că existau bărbaţi demni de iubirea pe care le-o dăruiesc

femeile, o speranţă deja ciuntită de descoperirea că tatăl ei era un prost.

— Ce contează pentru tine dacă e castrat sau nu? Dă-i pace omului să-şi ducă amarul în linişte.

Anna se aşeză pe divan cu buzele strânse şi-şi privi degetele în poală, jucându-se cu inelul.

— Nu cer detalii intime despre Balaşov sau despre vreunul din aceşti oameni, explică Samarin, aşezându-se alături şi aplecându-se spre ea.

Înviorarea lui o excita şi dorinţa lui de-a continua să vorbească despre castraţi îi displăcea.

— Dar n-ar trebui să te surprindă că mă mir. Tu trăieşti aici. Uiţi cât de mulţi oameni la vest de Urali cred că n-au existat niciodată castraţi, sau că li s-a stins speţa acum un secol. Asta arată că există speranţă.

— Speranţă?

Anna ridică privirea. Râse. N-auzise de multă vreme ceva aşa de nostim.

— Speranţă la gândul că omul modern este în stare de asemenea sacrificii pentru ceva în care crede, pentru mai mult decât ceva după care poţi să întinzi mâna şi să atingi. Că nu totul este tranzacţie.

O clipă Anna simţi că i se scurge toată greutatea trupului, lăsând-o uşoară şi goală şi tristă ca un lampion chinezesc solitar legănat de vânt. Începu să vorbească şi la primul sunet care-i ieşi din gură faţa i se înroşi; începu să plângă şi pe măsură ce-şi ridica vocea ca să-şi stăpânească lacrimile se înfuria tot mai tare.

— Speranţă, zise ea. Speranţă! Un măscărici îşi pune capăt bărbăţiei în pădure cu un cuţit când primeşte cuvântul de la Dumnezeu. Da, se crede un bărbat grozav, stând acolo cu palma făcută căuş plină de sânge care i se prelinge printre degete, crede că a făcut o faptă curajoasă. Şi-a făcut legământul cu acel porc bătrân şi însetat din paradis. Însă paradisul e atât de departe, atât de îndepărtat, ştii tu, Kirill Ivanovici? E atât de mult de mers până acolo şi, când în sfârşit ai ajuns, sângele nu mai e fierbinte, e tot uscat şi nu-l poţi pune la loc, şi îi spui lui Dumnezeu: „Uite! Uite ce-am făcut pentru tine!“ Şi Dumnezeu zice: „Mulţumesc“. Şi tu priveşti în jur şi vezi toate capetele plecate în jurul lui, toate milioanele care i-au adus lui jertfe de sânge şi ştii ceva? Dumnezeu n-are timp de ei. Şi te gândeşti: „Şi dacă n-aş fi făcut-o?“ Dacă aş fi rămas cu oamenii pe care-i cunosc, dacă aş fi rămas cu oamenii pe care i-am iubit, în loc să merg atât de departe cu micul şi meschinul meu sacrificiu pentru Dumnezeu, care n-are nevoie de el? N-ar fi fost asta un sacrificiu mai mare? Prea târziu! Şi canibalul tău. Prea târziu! Şi-a clădit un viitor luminos pe carnea tovarăşului lui? Chiar crezi că un om îl poate mânca pe altul fără ca asta să-şi pună pecetea pe fiecare act al lui de după aceea şi pe fiecare consecinţă a fiecărui act? Chiar crezi că duhoarea acelei unice trădări n-o să se

întindă peste toate actele tuturor anarhiştilor pe care-i inspiră?

— Nu-i aşa, spuse Samarin calm.

Anna îşi şterse ochii cu dosul mâinii şi continuă mai blând.

— Când aud un bărbat vorbind aşa, mă gândesc la un copil răsfăţat care şi-ar ucide mama dacă nu-l lasă să se ducă să încerce să prindă curcubeul.

Samarin întinse mâna şi atinse obrazul umed şi înroşit al Annei.

— Bine, spuse el. Şi dacă acest canibal imaginar n-ar fi de fapt un revoluţionar anarhist?

Îşi apropie faţa mai mult de a Annei, privind-o în ochi de la doar câţiva centimetri distanţă.

— Ţi-ar plăcea mai mult dacă ar ucide şi ar mânca un om din dragoste?

Anna era încă ameţită de cât de tare vorbise, repede şi necontrolat printre lacrimi. Cu toate astea, putea să desluşească o schimbare la Samarin. Cu cât se apropia, sinele lui eliberat pălea, ca şi când sinele lui mai aspru, mai rece îl trăgea pe Samarin cel tânăr şi deschis înapoi într-o carceră lăuntrică. Ea nu voia să se întâmple aşa ceva.

— Dacă mi-ar plăcea mai mult? repetă ea.

— Dacă ar ucide şi ar mânca un om din dragoste. Dacă şi-ar măcelări însoţitorul, l-ar tranşa şi l-ar mânca, astfel încât să poată să-şi prelungească viaţa pentru a apuca s-o revadă pe femeia iubită. Ţi s-ar părea mai bine?

Samarin, acel Samarin care-i plăcea Annei, dispărea şi Anna dorea ca el să revină şi voia să-l urmeze.

— Da, spuse ea, mi-ar plăcea mai mult.

Îşi puse buzele pe gura lui şi gura lui se deschise şi îşi împinse trupul înainte şi sânii ei se striviră de pieptul lui. Îi strecură o mână între picioare şi simţi binecuvântata asigurare a erecţiei lui şi, ca şi când speranţa ei ar fi exercitat un magnetism, mâna lui stângă se strecură sub fusta ei.

— Gândeşti? Nu gândi, spuse ea. Îţi plac.

Îl mângâie, îşi ridică fusta şi juponul în jurul şoldurilor şi-şi scoase chiloţii. Cu amândouă mâinile ridică mâna lui, mâna care ajunsese între picioarele ei, îi îndoi degetele, lăsând drepte arătătorul şi mijlociul. Îi trase mâna în jos şi strecură cele două degete în crăpătura ei, care era de mult umedă. Privi în ochii lui Samarin, aţâţându-se cu buricele degetelor lui.

— Hai să ne urmăm unul pe altul, zise ea. Nu gândi.

Samarin zâmbi şi dădu din cap. Anna vedea că el se străduieşte să nu gândească, deşi era atras înapoi, înăuntrul său. Anna plătise un tânăr castrat, un băietan, să-i facă aşa într-o noapte, când era puţin beată şi se simţea singură şi el îi spărsese lemne toată ziua. Băiatul îşi lăsase degetele în voia ei, dar ce mai chicotise, ca o fetiţă.

În Rai, pe întuneric

În sala de întrunire a castraţilor, Drozdova strigă întoarcerea lui Balaşov din Rai în mijlocul enoriaşilor şi castraţii îl salutară. Balaşov se străduia să stea nemişcat. Până atunci, nu se mai rotise niciodată atât de mult. Stropi de sudoare îi picurau pe podea. Se clătină şi se prăbuşi. Drozdova şi Skripaci îl ridicară în picioare, rămânând lângă el. Tremura.

— Ce departe a călătorit! strigă Drozdova.

— Departe, departe, veni ecoul dinspre congregaţie. Adevăr!

Arătau flămânzi. Pe chipurile lor rotunde şi netede se citea o extraordinară speranţă că vor fi hrăniţi.

— Da, şopti Balaşov. Da.

Castraţii se foiră, aplecându-se să-l asculte. Acum vorbi mai tare.

— Uneori călătoria e mai anevoioasă. Chiar şi îngerii, chiar şi preferaţii lui Dumnezeu, trebuie puşi la încercare. Eu am fost pus la încercare. Pe drumul spre Rai din care m-am întors, Mântuitorul nostru Isus Christos a ascuns lumina de la mine şi am fost nevoit să-mi găsesc drumul pe întuneric. Am fost nevoit să-mi găsesc drumul.

Acest Paradis întunecat e totuşi paşnic şi se aud cântări, curge apă şi e iarbă sub tălpi. Dar nu e lumină. Auzi voci în jurul tău şi auzi aripile îngerilor fâlfâind deasupra ta şi în jurul tău, dar nu poţi recunoaşte pe nimeni. În întuneric, Paradisul e plin de suflete. Orice voce poate fi a Domnului.

— Vrăjmaşul! rosti un enoriaş.

— Nu, prietene Kruglov, Vrăjmaşul nu se află în locul acela. E o încercare, nu o înşelăciune. Ascultaţi: am mers prin întunericul Paradisului ore întregi, care mi s-au părut ca zile, până când l-am găsit pe Mântuitor, stând singur lângă o cascadă. Venea o lumină din cascadă şi i-am văzut conturul feţei profilat pe ea. Auzisem multe voci şi nu eram sigur dacă printre ei era Christos sau nu: dar când l-am văzut pe el, am ştiut că era el. S-a întors spre mine şi, la lumina cascadei, mi-am dat seama că era plin de întristare. N-a vorbit, dar a ridicat spre mine ceva ce ţinea în mâini, pe genunchi. Era o sabie. Sabia a început să strălucească. Avea o strălucire roşie, fierbinte, ca şi când ar fi ieşit direct din forjă. Îmi dădeam seama că-i ardea mâinile şi că îndura cu siguranţă mari dureri, şi am ştiut că eu trebuia s-o iau de la el, însă mi-a fost frică şi n-am luat-o. Şi m-am întors la voi.

Congregaţia tăcea.

— Fraţi şi surori, iertaţi-mă, continuă Balaşov. Nu ştiu să vă spun ce înseamnă asta.

— E de bine, frate, socoti Skripaci. Este cea mai bună însărcinare, pe care ţi-o dă însuşi Dumnezeu, sabia înfricoşătoare, ca arma de pază cu care îngerul străjuia Edenul.

— Poate, frate, întări Drozdova. Poate e un semn al marii tale puteri de a converti, că vor fi o mulţime de suflete şovăielnice de prin partea locului care vor încăleca pe calul alb prin lucrarea bisturiului tău sfânt.

— Semăna cu o sabie pe care o purtam eu cândva, zise Balaşov. Când eram soldat.

— Doamne apără, şoptiră voci din congregaţie.

— Acela nu erai tu, zise Drozdova. Acela era trupul unui bărbat de care te-ai despărţit când ai devenit înger.

Femeia începu să cânte, urmată de Skripaci şi de întreaga adunare. După o oră, credincioşii se risipiră. Balaşov le-a ascultat plângerile şi le-a spus să-şi încuie uşile, pentru că prin preajmă se afla un ucigaş.

Mai târziu, Drozdova s-a aşezat să citească pasaje din Iov, în timp ce Balaşov mătura podeaua şi Skripaci copia articole dintr-o serie de catastife răspândite pe o masă cu capră.

— Lui Kruglov nu-i ajunge gazul de lampă, zise Skripaci.

— Nimănui nu-i ajunge, interveni Drozdova.

— E vecin cu gemenii Darov, zise Balaşov. Ei cum se descurcă cu lumina?

— Ei au mai mult, însă doar pentru încă vreo două luni.

— Să împartă gazul cu el, hotărî Balaşov. Pot să citească şi să scrie şi să-şi cârpească cizmele la aceeaşi masă.

— Darovii îl socot pe Kruglov un leneş.

— Să-i ajute să-şi repare acoperişul. Dacă n-o face, vorbesc eu cu el.

Skripaci continuă:

— Ne-au mâncat lupii o vacă.

— Fără asta, câte mai rămân?

Skripaci urmări o coloană cu degetul:

— Potrivit cehilor, nouăzeci, zise, şi deschise alt registru. După lista mea, avem două mii patru sute optzeci şi şapte ascunse în pădure.

Balaşov se rezemă de mătură, lăsă capul în jos şi se adresă podelei:

— Mă tem că vor fi găsite.

— Până acum, prin mila lui Dumnezeu, n-au fost găsite niciodată.

— Până acum Raiul n-a fost niciodată întunecat pentru mine. Ar putea fi un semn că trebuie să fiu alungat?

Drozdova se ridică repede şi-l îmbrăţişă.

— Cum să fii alungat? Eşti cel mai bun dintre noi, un înger printre îngeri. A fost un semn bun, chiar dacă n-ai putut să-l citeşti.

— Am vorbit cu locotenentul evreu, cu Mutz, le spuse Balaşov. L-am ocărât pentru că mi-a cerut să fac ceva ce n-aş putea face şi l-am refuzat şi el a plecat gândind că nu mi-a păsat. Dar s-a înşelat.

— Ce ţi-a cerut să faci? întrebă Drozdova.

— Să-i conving pe văduvă şi pe fiul ei să plece.

— Ştiam eu că văduva e amestecată în treaba asta. Gleb Alekseevici, ce fel de afecţiune ciudată poţi avea dumneata pentru ea? Acum nu mai eşti bărbat.

— E o femeie bună.

— E o târfă boită! Se lăfăie în lanţurile desfrâului ca între ghirlande de flori! O ştii şi dumneata. Gleb Alekseevici, cum poţi să-mi spui mie asemenea lucruri? Nu c-aş vrea să micşorez însemnătatea actelor dumitale de purificare, dar ştii ce durere, ce lungă şi tristă suferinţă este pentru o femeie să i se înfigă cuţitul în sâni.

Începu să plângă şi se întoarse la scaunul ei şi strânse Biblia în braţe, legănându-se. Skripaci ridică o clipă privirea, apoi îşi îngropă capul mai adânc în registre. Balaşov lăsă mătura jos, se duse la Drozdova şi-i puse mâinile pe umeri.

— Olga Vladimirovna, ştiu. Dar este exact aşa cum i-am spus locotenentului Mutz. Dacă spunem că iubirea moare cu o lovitură de cuţit, ce fel de îngeri suntem noi? Iubirea mea pentru Anna Petrovna nu se deosebeşte de iubirea mea pentru dumneata, sau pentru Skripaci, sau pentru prietenul Kruglov.

— Ar trebui să se deosebească, zise Drozdova. Ea nu e de-a noastră. Ar trebui să mă iubeşti pe mine mai mult decât pe ea. Şi cum a început această afecţiune? O cunoşteai din viaţa dumitale anterioară?

— Puţin.

— Ştiam eu. Evreul avea dreptate. Trebuie să-i spui să plece. Ea este de cealaltă parte. De partea de care ne-am despărţit. Să ardă!

— Poate că eu sunt acela care trebuie să ardă, zise Balaşov. Sabia înroşită în foc îl arde pe cel care o ţine; poate că eu trebuie să mă întorc.

Drozdova nu mai avea nici lacrimi de atâta tulburare.

— Dumneata nu poţi să te întorci, rosti ea. Ai îndeplinit actul. Te-ai purificat.

— Un înger care săvârşeşte un păcat de moarte tot trebuie să ardă în Iad pe vecie, zise Balaşov. După ce ne-am aruncat toate cheile Iadului în foc, trebuie noi să întoarcem spatele tuturor acelora care n-au făcut-o, de teamă să nu ne pătăm puritatea? Sunt oare de-ajuns ritualurile şi regulile şi obiceiurile traiului în comun?

— Da! Sunt de-ajuns! Suntem deja aproape de Rai. De ce să ne întoarcem?

— Dumnezeu s-ar bucura de fapta unui înger care s-ar îndrepta spre osânda veşnică pentru a pune capăt suferinţei unui păcătos.

— Prostii! Blasfemie! Unde te duci? S-o vezi pe ea?

— Nu. Am alte drumuri de făcut.

— Gleb Alekseevici!

Drozdova se ridică în picioare cu mâinile împreunate şi-l strigă:

— Ia-ţi căciula!

Balaşov a apucat-o pe o cărare care ducea din spatele prăvăliei sale spre sud, către păşuni. Zăpada care căzuse mai devreme îngheţase şi picioarele lui lăsau urme uşoare şi un iz vag de pământ, ultima ţărână a toamnei, iute înghiţit de fumul trimis în aer de sobele oraşului. S-a lăsat în jos, ca să evite o santinelă cehă ce se legăna de pe un picior pe altul ca să se încălzească, cu hârtii înfăşurate pe botul cizmelor, cu faţa ascunsă într-un fular ca să se apere de primul geruleţ. Balaşov a intrat pe drumul spre ogoare şi a început să alerge. În lumina lunii, pe zăpadă se profilau brazdele, adânci şi ascuţite, şi piciorul lui spărgea gheaţa ca un beţiv care îşi face drum spre casă printr-o arcadă. De pe drum a apucat-o de-a lungul unei liziere de mesteceni şi a mers un kilometru până la un câmp care se întindea într-o mică vale, înconjurat de pini înalţi, bătrâni şi asimetrici. La adăpostul pinilor, greu de văzut din afara câmpului, de oriunde te-ai fi uitat, se aflau o colibă, o fântână şi o clădire mai mare, fără ferestre.

Balaşov s-a dus la fântână şi a coborât găleata. A cărat găleţi pline şi le-a turnat într-un butoi de lângă gardul padocului, spărgând gheaţa subţire care se forma deasupra, până când butoiul a fost pe două treimi plin. Şi-a scos cizmele şi hainele, atârnându-le

de gard, şi şi-a înălţat trupul alb şi slab pe bara de sus. Pielea îi lucea netedă în lumina lunii, lumina crudă care împrumuta pinilor bătrâni înfăţişarea unor servitori. Între picioarele lui nu mai rămăsese nimic; după ce soţia lui încercase să-l forţeze, el ridicase cuţitul asupra sa însuşi a doua oară, într-un nou gest de purificare. A alunecat în butoi, fornăind printre dinţii încleştaţi şi tremurând o secundă în timp ce se scufunda în apa neagră, proptindu-şi mâinile de laturile butoiului ca să-şi vâre capul sub apă şi rămânând puţin acolo nemişcat, înţepat de cioburile de gheaţă. Pe urmă, s-a ghemuit şi a sărit în sus, apucând buza butoiului cu mâinile şi săltându-se pe deasupra şi apoi jos, pe pământ. Şi-a luat hainele şi cizmele şi a intrat în fugă în colibă.

În întunericul cu miros de funingine şi răşină, a găsit o pătură aspră şi s-a înfăşurat în ea, a închis cu grijă uşa şi s-a asigurat că oblonul la fereastră e tras. Pe pipăite şi din obişnuinţă a găsit lampa şi chibritul de lângă ea, a făcut lumină şi a aprins soba. În cameră erau un pat tare şi îngust, două cufere, soba şi o masă. Balaşov a împăturit pătura şi hainele şi le-a pus teanc pe unul dintre cufere. Din celălalt, a scos o rubaşcă albă, curată, pantaloni albi şi obiele, s-a îmbrăcat, pe urmă şi-a pus cizmele. Şi-a pieptănat părul şi barba. A luat o forfecuţă de pe masă şi şi-a tăiat unghiile la mâini. După ce-a adunat o grămăjoară de unghii tăiate le-a aruncat în sobă.

Balaşov a luat o cheie de pe masă, a stins lumina şi a ieşit din colibă. A traversat pământul îngheţat până la cealaltă clădire, a descuiat un lacăt şi a intrat. A închis uşa în urma lui. În întuneric, un animal mare şi cald şi-a mişcat copitele şi a fornăit.

— Salut, Omar, i-a spus Balaşov.

A aprins altă lampă. Omar avea sânge arab şi sămânţă rusească. Pielea lui neagră strălucea. Avea o boxă în colţul clădirii. Pereţii staulului erau groşi şi căptuşiţi în parte cu baloţi de paie şi căldura calului alunga frigul din aer. Omar l-a privit atent pe Balaşov, a făcut câţiva paşi înainte şi şi-a frecat botul de stâlpii boxei. Balaşov i-a cerut blând să aibă răbdare şi s-a dus să-i pregătească hrana. Cât timp a mâncat Omar, Balaşov a stat în boxă cu el, rezemându-se de el, cu braţul pe spinarea lui, mângâindu-l.

— Mănâncă, frumosule, l-a îndemnat el. Ce bucuros sunt că nu poţi să vorbeşti! Ştiu că asculţi. Nu cred că înţelegi. Adică, eu cred că tu înţelegi că vorbitul este ceea ce fac oamenii în loc să acţioneze. Dar tu asculţi. Pentru mine, Omar, eşti ca o oglindă. Când îţi vorbesc, tăcerea ta înseamnă că pot să aud cum le sună probabil cuvintele mele altora. Ştii, le-am vorbit enoriaşilor, enoriaşilor mei. Noi suntem îngeri, pricepi? Noi ne-am eliberat de păcat. E minunat. Suntem foarte buni. Ne ajutăm unii pe alţii. Nu mâncăm carne, nu bem, nu fumăm şi, fireşte, fireşte, nu ucidem. Omorul e un păcat de moarte, fie că eşti soldat, fie că nu. Şi nu poate fi vorba de plăceri trupeşti, Omar, sau de procreare pentru că, asemenea îngerilor şi spre deosebire de tine, nu avem cu ce să

facem aşa ceva. Eu am tăiat totul. Aşa că toate sunt minunate. Noi trăim în Paradis. Este totuşi ceva, Omar, care mă supără. Uite ce: eu mint tot timpul. Tu n-ai de unde să ştii ce înseamnă să minţi. Caii nu ştiu să mintă. Ar fi nostim dacă ar şti. Şi despre ce-ar minţi? Că ăsta nu-i mânzul tău? Că nu te-ai atins niciodată de iapa aia? a râs Balaşov. Ăsta n-a fost râsul unui înger, aşa-i, Omar? A fost un râs de batjocură, nu de bucurie. Şi eu nu cred că e un lucru îngeresc să fii mincinos. Să vedem. Minciunile. Da, i-am scris o scrisoare soţiei mele, prin care-i spuneam că devenisem înger şi că îi mărturiseam totul, însă, cumva, n-am fost în stare să-i spun că, asemeni prietenului meu Cerneţki, m-am dus cu o curvă de zece ruble în noaptea de dinainte ca regimentul meu şi calul meu – îl chema Hijaz, dragă Omar, ţi-ar fi plăcut foarte mult – în noaptea de dinainte să fie toţi măcelăriţi. Dumnezeu vede sfârşitul ca şi începutul tuturor lucrurilor, ţine minte asta, Omar, şi eu cred că Dumnezeu m-a pedepsit mai curând pentru acea minciună, lăsând să fie măcelăriţi tovarăşii mei, decât pentru că m-am dus cu fata aceea. Ştii, Omar, ce e formidabil la minciuni este că dau naştere altor minciuni. Uite-aşa, eu îi mint pe soţia mea şi pe locotenentul evreu, zicând că mi-am ţinut promisiunea făcută ei de-a nu mai purifica alţi bărbaţi sau alte femei, când, de fapt, acum două nopţi am castrat un tânăr la Verhni Luk şi l-am adus la Dumnezeu. Cu mâna mea am ţinut bisturiul. Şi, ca să apăr acea minciună, a trebuit să spun alta. A trebuit să mint despre uciderea şamanului de către puşcăriaşul Samarin. Nu cred că sunt un înger bun, iar un înger trebuie să fie desăvârşit. Omar, am început să descopăr ce uşor e să mint, chiar şi pentru a-mi apăra mândria, iar eu nu trebuie să am mândrie. M-am întors din viziunea unui Rai întunecat astă-seară, povestind că Christos mi-a oferit o sabie înroşită în foc. Era adevărat. Dar am spus că avea chipul trist şi asta era o minciună, Omar! Christos râdea! Îmi întindea sabia cu mâinile lui arse şi-mi râdea!

La execuţia lui Mutz

După felul în care se dispuseseră în zăpadă feroviarii, Mutz şi-a dat seama că îi va împuşca Bodnarenko însuşi şi că mai avea de trăit mai puţin de un minut. Îi era drag sunetul paşilor lui pe zăpadă; i se părea că e proprietatea lui, că fiecare fărâmă de gheaţă îi aparţine. Brusc, simţi nevoia s-o guste.

— Aşteptaţi, zise. Înainte să trageţi.

— Noi nu obişnuim aşa ceva, rosti Bodnarenko, oprindu-se şi întorcându-se. Nu îndeplinim o ultimă dorinţă.

Mutz îi anticipă iuţeala de mână. Avea de-a face cu un bărbat care trăgea imediat ce-şi scotea pistolul. Fără vorbe. Expeditiv.

— Mi-e sete, spuse Mutz. Daţi-mi voie să pun puţină zăpadă pe limbă.

Bodnarenko nu spuse nimic şi mâna nu-i porni spre armă, iar Mutz îngenunche şi luă puţină zăpadă în căuşul palmei. Se ridică şi-şi scufundă limba în pulberea rece. Cristalele de gheaţă dureau şi gustul lor îl cotropi. Mutz, băiatul, şi Mutz, bărbatul, se recunoscură reciproc şi, pentru o clipă, fu copleşit de o bucurie atât de intensă, că abia se putea ţine pe picioare.

Îl auzi pe Nekovar vorbind. Omul lui întreba cât e de veche telegrama. Nekovar avea dreptate. Nekovar putea să-i aducă înapoi, la întunecimea rece a războiului şi la o cale ferată şi la posibilitatea de-a trăi în continuare. Şi Mutz pricepu că e bine ce face, dar el văzuse pentru o clipă, la răspântie, o cale de-a lua certitudinea morţii şi marele miracol al vieţii şi de-a le ţine în balanţă, nici una negând-o pe cealaltă şi fiecare luminând-o pe cealaltă, moarte şi viaţă, inima roţii şi obada deopotrivă. Moartea dădea vieţii frumuseţea finitului, frumuseţea liniei de hotar, şi viaţa, fie şi o secundă din ea, făcea ca moartea să fie neînsemnată. Şi Mutz ştiu că, deşi putea pricepe toate astea doar în această clipă, mai târziu ar putea să bâjbâie şi fie să nu-şi amintească ce însemna, fie să nu creadă sau să nu-şi amintească şi, cu toate că nici Anna, nici Balaşov şi nici Samarin n-aveau să priceapă niciodată, ei deja trăiau la acea răspântie.

— Ce-ar fi să cereţi prin telegraf noi ordine? i se adresă Nekovar lui Bodnarenko.

Sergentul privi tulburat spre Mutz, aşteptând sprijin.

— Telegraful e stricat, zise Bodnarenko.

— Ce fabricaţie e?

— Siemens.

Nekovar scutură din cap, se lovi peste coapsă şi se întoarse de la Bodnarenko la Mutz şi înapoi.

— L-aş putea repara într-o jumătate de oră.

— Ar putea să-l repare, tovarăşe comisar, confirmă Mutz.

— Pentru ce? zise Bodnarenko.

Nu pentru că voia să-i omoare, îşi dădu seama Mutz, însă era obosit şi voia să doarmă şi faptul că ei erau vii îl ţinea pe el treaz. În plus, nu voia să şovăie în faţa colectivului.

— Tovarăşe Bodnarenko, explică Mutz, revoluţia dumneavoastră are nevoie de gloanţe şi de proiectile. Aveţi şi oameni răniţi. Fireşte, dacă atacaţi Iazîkul îi veţi bate pe cehi, dar vor mai fi răniţi şi alţii din colectivul dumneavoastră, vor fi ucişi cetăţeni paşnici, vor fi distrugeri şi veţi consuma muniţie. Noi nu dorim decât să ni se îngăduie să părăsim Rusia prin Vladivostok şi să ne vedem noua patrie. Înţeleg că la Staraia Krepost a fost comisă o ticăloşie. Ordinele au fost date de comandantul nostru, căpitanul Matula. Un tiran, un criminal şi un nebun. Dacă noi vi-l putem aduce ca prizonier, trebuie să ne lăsaţi să mergem în pace spre apus prin răsărit. Camaradul meu

Nekovar va repara telegraful şi îi veţi putea întreba pe comandanţii dumneavoastră.

Bodnarenko înălţă din sprâncene, îşi strânse buzele, se scărpină după ceafă cu ţeava pistolului. Făcu semn cu arma spre Mutz, privind către Nekovar.

— Aş putea să-l împuşc pe locotenent, şi dumneata ai putea totuşi repara telegraful.

— Aş putea, dar n-aş face-o, zise Nekovar.

— *Ladno*[11, spuse brusc Bodnarenko, punând arma la loc şi bătând din palme, alungându-şi somnul cu o revărsare de hotărâre. O să ţinem o şedinţă cu comitetul organizatoric.

Se îndepărtă câţiva paşi şi ajunse în centrul unui semicerc de comunişti care vorbeau pe rând. Nekovar şi Mutz erau păziţi între timp de nişte bărboşi scunzi, îmbrăcaţi cu haine ce stăteau rău pe ei, care nu ziceau nimic, doar îi cercetau cu privirea. După o vreme, Bodnarenko reveni, ceilalţi membri ai comitetului risipindu-se în urma lui.

— Am discutat cazul vostru şi am ajuns la o concluzie, îi informă Bodnarenko.

Toţi membrii comitetului văzuseră filmul Sălbăticie, făcut de studioul Cinematograful Roşu, care descria masacrele de la Staraia Krepost. Tovarăşul Stepanov susţinuse că, pe baza comportamentului lor din film, toţi cehii trebuiau executaţi fără milă. Tovarăşul Jemciujin spusese că, unii dintre cehi şi locotenentul evreu Mutz încercaseră să oprescă masacrul. Tovarăşul Stepanov spusese că filmul era o lucrare artistică şi că felul în care actorul l-a portretizat pe locotenent era o reprezentare falsă a realităţii, deoarece nu era posibil ca un ofiţer evreu să fie atât de deosebit de oamenii lui şi să li se împotrivească fără ca ei să încerce să-l ucidă. Tovarăşul Jemciujin spusese că dacă portretizarea locotenentului era falsă, poate că actorii care jucau celelalte roluri nu puteau fi nici ei crezuţi că spun adevărul despre ce făcuseră cehii. Tovarăşul Stepanov spusese că tovarăşul Jemciujin era un contrarevoluţionar şi că afirmaţia lui era o calomnie la adresa Cinematografului Roşu. Tovarăşul Titov avusese îndoieli în legătură cu căpitanul Matula; nu cumva era ca un personaj dintr-o melodramă ieftină, cu cruzimea lui sălbatică? De ce nu se răzvrătiseră cehii împotriva lui? Tovarăşul Bodnarenko spusese că problema era că telegraful era defect şi ar fi fost de folos să funcţioneze din nou. Dacă nu putea fi reparat, puteau foarte bine să-i împuşte pe prizonieri dimineaţa, înainte să atace Iazîkul. Propunerea lui a fost aprobată.

Bodnarenko îi conduse înapoi, în vagonul lui de stat-major. Mutz observă că Nekovar se întorcea tot timpul să se holbeze la el în timp ce mergeau. Se simţea jenat. Mutz primise şi până atunci dovezi de respect şi solidaritate din partea lui Nekovar, dar niciodată de veneraţie.

— Ce este? îl întrebă. Îţi mulţumesc că mi-ai salvat viaţa. De ce mă priveşti aşa?

— Te-au pus într-un film!

— Nu pe mine, zise Mutz. Eu n-am încercat deloc să opresc masacrul.

— Filmul arată că da, frate, şi asta-i bine pentru noi.

În tren, Nekovar a fost trimis cu doi paznici înarmaţi în camera telegrafului, prin uşa pe care scria INTRAREA INTERZISĂ, cu avertizarea că dacă atingea măcar una din cărţile cu coduri, avea să fie împuşcat.

— Noroc, frate, zise Mutz, şi ultimul cuvânt îi uimi gura ca un medicament nemaiîncercat.

— Jumătate de oră, frate! anunţă Nekovar, intrând în lumina scăzută de dincolo.

Bodnarenko îi aduse lui Mutz un scaun şi-l aşeză la câţiva paşi de biroul lui, cu spatele la o fereastră. Un ceferist intră cu două pahare de ceai şi le lăsă acolo. Mutz cuprinse cu mâinile îngheţate suportul din metal ciocănit al paharului. Ce-o fi făcând Balaşov acum? Oare eunucii se visau potenţi? Bodnarenko era aplecat peste birou, gura i se îndrepta spre pahar, ca şi când era prea obosit să-l ridice. Ceaiul bolborosi între buzele lui. Arăta nu numai epuizat când se lăsă pe spate în scaun, dar şi lipsit de împlinire. Spre surprinderea lui Mutz, vorbi: şi comisarul dădu la iveală o curiozitate de care părea totuşi ruşinat.

— Cehii, zise el. Totdeauna gata să se omoare între ei. De ce? Dumneata, fireşte, nu eşti ceh.

— Sunt cetăţean al Republicii Cehoslovace.

— N-am reuşit să înţeleg de ce soldatul dumitale, Racansky, l-a omorât pe camaradul dumitale, ofiţerul. Era foarte agitat, iar sergentul dumitale, Bublik, era şi mai agitat şi-l tot întrerupea. Nu se aşteptau să-i împuşcăm.

— Erau comunişti, ca şi dumneavoastră.

— Aşa ne tot explicau şi ei. Ceva din ce spuneau părea rezonabil. Dar erau cehi, iar noi aveam acest ordin. Şi, cu accentul lor, era foarte greu să înţelegi ce spun.

— Au fost îngropaţi?

— Sunt pe o platformă, la coada trenului.

— Au familii în Boemia.

— Toţi avem familii.

— Trebuie să scriu familiilor lor.

— Toţi trebuie să scriem astfel de scrisori. Soldatul, Racansky, vorbea întruna despre uciderea ofiţerului. Mi s-a părut că aşteaptă să-l lăudăm sau să-i dăm vreo funcţie. Şi tot vorbea despre un mare revoluţionar din Iazîk. Sabia voinţei poporului, aşa-l numea. Vorbire distinsă pentru un simplu soldat, un străin. Ca şi cum ar fi citat. Aveţi un mare revoluţioar acolo, în Iazîk?

— E un puşcăriaş evadat, un intelectual, student. La el se referea.

— Un surghiunit?

— El zice că a evadat dintr-un lagăr-închisoare din Arctica, numit Grădina Albă. Îl cheamă Samarin.

Pe Bodnarenko nu părea să-l intereseze subiectul. Îşi înclină scaunul pe cele două picioare din spate, îşi împreună palmele după cap şi căscă, privind în gol. Prin uşă se auzea sunetul sculelor pe metal.

— De ce lagăr-închisoare? se miră Bodnarenko, fără să se uite la Mutz. E o formulare prea pompoasă. Era o singură deţinută acolo şi aceea a murit. E scris totul în Flamura Roşie.

Apucă un ziar de pe podea, de lângă scaunul lui, îl flutură pe dinaintea lui Mutz şi-l puse pe birou. Mutz simţi o greutate rostogolindu-i-se în piept şi o ameninţare teribilă şi apropiată, de neînţeles, măruntă cât un ac şi grea cât un munte.

— Poate că v-a minţit, continuă Bodnarenko. Savantul nostru, academicianul Frolov, a vizitat Grădina Albă cu aeronava lui, acum câteva luni. Ştii probabil despre expediţia Frolov, nu? zise el, aplecându-se în faţă, mai treaz acum. E o călătorie minunată în jurul Arcticii pe calea aerului, închinată Revoluţiei din Octombrie şi realizată în numele poporului. Întreaga lume o urmăreşte. Academicianul Frolov a fost întotdeauna unul de-ai noştri. Nu ca acel câine de la Grădina Albă, Apraksin-Aprakov. Prinţul Apraksin-Aprakov, geologul. Grădina Albă a fost tabăra lui, expediţia lui în Peninsula Taimîr. Credea că acolo se află aur şi nichel. Avea cabane acolo şi servitori aduşi de-acasă şi alţi geologi.

— Cine era deţinuta?

— O tânără revoluţionară, o teroristă. Oamenii ţarului i-au dat-o lui Apraksin-Aprakov s-o folosească.

— S-o folosească?

— Da, s-o folosească. Asta era etica lor. Oricum, se pare că nu le-au mai sosit proviziile, cu revoluţia, şi-au murit de foame. Aşa i-a găsit academicianul Frolov. Morţi de foame şi de ger acolo, uscaţi, ca nişte mumii.

Mutz întrebă cum o chema pe deţinută. Îl auzi pe Bodnarenko ridicând ziarul apoi, după o clipă dând o pagină.

— Orlova, răspunse Bodnarenko. Ekaterina Mihailovna.

— Tovarăşe, anunţă paznicul. L-a reparat.

Mutz se ridică în timp ce Bodnarenko se îndrepta spre camera telegrafului. Peste umeri, zări chipul lui Nekovar care privea aparatul cu bucurie şi afecţiune. Telegraful începu să ţăcăne şi îi auzi pe ruşi şoptind şi râzând. Bodnarenko se întoarse cu o fâşie de bandă de hârtie imprimată în mâini şi îi făcu lui Mutz semn cu ea. Veni spre el. Mutz se mişcă şi Bodnarenko îl îmbrăţişă.

— Victorie! exclamă comisarul şi-i strânse mâna, strigând peste umăr: Scoateţi cehul

de-acolo!

Se arătară cehul şi paznicii lui. Nekovar zâmbea larg şi Mutz îl bătu pe umăr şi-i strânse mâna. Îmbrăţişatul nu-i stătea în fire.

— Eşti un geniu, zise.

Nekovar ridică din umeri, frecându-şi nasul.

— Siemens, spuse el.

— Tovarăşe Bodnarenko, rosti Mutz. Transmiteţi, vă rog, mesajul comandanţilor dumneavoastră.

Pe chipul lui Bodnarenko se aşternu aceeaşi expresie de speranţă pe care o văzuseră la prima lor întâlnire, ca şi când triumful lui Nekovar asupra tehnicii germane îl asigurase încă o dată că mişcarea din care făcea parte nu putea fi înfrântă. Cu toate astea, Mutz ştia acum în ce fel moartea întruchipa fundalul întunecat care dădea formă speranţei.

— Telegrafistul nostru e bolnav, delirează, îi informă Bodnarenko.

— Sergentul Nekovar poate transmite, zise Mutz.

— Acest mesaj trebuie codificat, explică Bodnarenko. Nu pot să vă las să vedeţi cartea cu coduri. Eu sunt singurul care-l poate transmite. O să dureze mai mult. Poporul Rusiei vă este recunoscător pentru munca voastră, dar cel mai probabil vă vom fi împuşcat şi Iazîkul va fi luat cu mult înainte ca noi să primim un răspuns. Nu ne mai rămâne decât timpul până în zori ca să primim veşti de la ei, apoi trebuie să ne pornim.

Mutz se uită la ceas. Arăta 9:30.

— Asta vă lasă un răgaz de cel puţin nouă ore, zise.

Bodnarenko îl privi cu sinceritate, îndemnându-l să priceapă.

— Noi suntem ceferişti. Ceasurile noastre sunt potrivite după ora Petrogradului. Ora locală e întârziată cu patru ore. Dacă nu primim veşti de la reprezentanţii poporului de la statul-major al lui Troţki în cinci ore, va trebui să fiţi împuşcaţi, iar camarazii voştri, lichidaţi.

— Să fie aşa de greu pentru dumneavoastră să codificaţi şi să transmiteţi o telegramă scurtă? întrebă Mutz.

— Dar apoi aceasta trebuie să-şi găsească destinaţia. Sunt douăzeci de circuite telegrafice pe care telegrama trebuie să le străbată de-aici până la statul-major, şi astea trec prin toate nuanţele de roşu şi alb. Care sunt şansele ca fiecare din aceste circuite să fie intact? Partizanii noştri ar trebui să taie firele de telegraf peste retragerea Albilor, iar Albii ar trebui să le taie în spatele lor pe măsură ce fug. Chiar dacă firele sunt intacte, cât de probabil este ca fiecare din aceste douăzeci de staţii de telegraf să transmită mai departe un mesaj în codul nostru? În inima lor, majoritatea telegrafiştilor sunt de partea noastră, chiar şi în zonele controlate de Albi, dar nu toţi. Cunosc un centru de telegraf

pe drumul Uralilor, unde schimbul de zi ridică un steag negru, alb şi auriu în memoria ţarului Nikolai cel Sângeros, şi schimbul de noapte ridică o flamură roşie în locul lui. Chiar dacă mesajul soseşte în primele ore ale dimineţii, cineva trebuie să-l citească şi să întocmească un răspuns. Şi apoi acesta trebuie să străbată tot drumul înapoi.

Mutz se uită la Nekovar.

— Nu te îngrijora, frate, zise Nekovar.

Atât putuse rosti în chip de încurajare şi Mutz îşi dădu seama că ştia deja ce spunea Bodnarenko şi se resemnase să moară. Repararea telegrafului fusese un gest de sfidare la adresa unui proces pe care nici măcar Nekovar nu-l putea reduce la mecanică şi electricitate.

Bodnarenko trase scaunul mai aproape de birou şi-şi aplecă trupul peste un teanc de formulare de telegrame, cu un aer stângaci şi copilăresc. Începu să scrie, vorbind între timp:

— Le spun că vă oferiţi să ni-l predaţi pe Matula, viu sau mort, până la căderea nopţii, în schimbul amânării atacului nostru şi al vieţii şi trecerii în siguranţă spre est a celorlalţi cehi. Sună generos.

Desprinse foaia, se ridică şi se duse spre camera telegrafului. Mutz îi mulţumi şi Bodnarenko nu răspunse. Intră în camera telegrafului şi închise uşa după el. După o vreme auziră ţăcănit; ţăcănea de câteva ori, apoi o pauză lungă, în timp ce Bodnarenko consulta cartea cu coduri. Nekovar şi Mutz fuseseră lăsaţi în sarcina a doi paznici care stăteau în picioare, veghindu-i cu armele coborâte, fiecare la câte o uşă. Negreala de pe feţe le făcea ochii mai strălucitori. Nekovar îl întrebă pe cel de lângă el cum îl cheamă. Era tovarăşul Filonov. Se muta de pe un picior pe altul în timp ce vorbea, de parcă arma i se părea o povară stânjenitoare. În spatele bărbii, ascundea o faţă agitată. Dădea impresia unui om intimidat.

— Deci, ai văzut filmul despre noi, Filonov? întrebă Nekovar, aşezându-se pe podea, lângă Mutz.

— Ei?

— Ţi-aminteşti dacă era acolo un actor care juca rolul unui sergent ceh? Era chipeş?

— Tu nici măcar nu erai acolo, zise Mutz. Ai fost lăsat la gară în ziua aia.

— Nu mi-amintesc, răspunse Filonov.

Nekovar era dezamăgit.

— Puteau să mă fi pus şi pe mine acolo, frate, i se adresă el lui Mutz. Atunci aş fi putut să mă văd dinafară şi să mă repar.

— Să te repari?

— Da, frate. Un bărbat care nu place doamnelor e o maşină care ştie că e stricată, dar nu se poate repara singură, pentru că nu se poate vedea dinafară. Eu, frate, pot să

repar orice, orice maşină, orice dispozitiv îmi dai, dar trebuie să mă uit la ea dinafară, s-o întorc pe toate părţile în mâinile mele, să înţeleg cum funcţionează, cercetând-o. Cu mine nu pot să fac aşa ceva. Am încercat să cercetez femei, cum zicea Broucek, am încercat să pricep cum funcţionează ele, dar am ajuns să cred că poate nu femeile sunt defecte, ci eu. Şi ştiu că aş putea să mă repar, pe mine dintre toţi oamenii, aş putea s-o fac, dar eu sunt singurul lucru pe care nu-s în stare să-l repar.

Mutz simţi că-l cuprinde iar acea enervare nedesluşită.

— Da, frate. Mai mare păcatul, conchise Nekovar. Mi-ar plăcea să mă văd în film.

— După cum stau lucrurile, e destul de probabil că peste cinci ore ai să fii atât de defect, încât n-o să mai poţi fi reparat de nici un fel, zise Mutz şi în chiar clipa când rostea aceste cuvinte, simţi că nu făcuse decât să sporească necazul în care se aflau, dându-i glas.

Era iarăşi greu, după acel moment de răgaz din pragul execuţiei. Gândurile lui o luau înainte şi de data asta nu se mai topeau în vasta anticipare a morţii. Se izbeau de un zid de nepătruns, negru, moale la atingere, dar rezistent, ca o catifea lipită de o stâncă de granit. Şi în acelaşi timp erau alte gânduri care zburau cu uşurinţă peste obstacol, ajungând la Anna în zilele ce-aveau să urmeze şi la Alioşa, la Broucek şi chiar la Dezort, supravieţuind masacrului roşu, poate, dar acestea erau gânduri ciudate, palide, văzute prin fereastră, pentru că erau gânduri despre ce-avea să fie după ce el nu va mai fi, şi aceia pe care el îi atinsese aveau să trăiască mai departe, de necrezut, fără el. Oare asta erau fantomele? Gânduri despre cei vii în viitor, gânduri îndreptate spre cei vii de către morţi când aceştia erau încă în viaţă?

Un individ burduhănos de vreo cincizeci de ani, cu barbă argintie şi smocuri de păr ţâşnindu-i din urechi şi de pe cap, cu un halat alb, boţit, cu pete de sânge uscat pus peste un costum negru, intră în vagon cu o sticlă de vodcă şi trei pahare. Faţa lui avea o expresie puhavă, somnoroasă, boţită, morocănoasă, ca a unui nou-născut, ca şi când nici un răsfăţ nu-l putea despăgubi pentru suferinţa pe care i-o provocase naşterea sa. Se aşeză pe scaunul lui Bodnarenko, începu să umple paharele şi zise:

— Cehi?

— Cehi, confirmă Mutz.

— Credeam că v-au împuşcat deja. Sunt doctorul Samsonov.

Le dădu paharele şi îl ridică pe-al său.

— Am şi eu nevoie de-o sută de grame, îl informă Filonov.

— Soldaţii nu beau când sunt la datorie, nu ştii asta? zise doctorul. Hei, cehilor. În cinstea întâlnirii noastre. Mă înduioşează prezenţa voastră, pentru că sunt sigur că am să vă cunosc tot restul vieţii voastre, aşa scurtă cum se anunţă a fi. Pentru prietenia de-o viaţă!

Ridicară paharele şi le goliră.

— Şi dumneata eşti la datorie, protestă Filonov.

— Aceasta este doctorie prescrisă cu reţetă, zise Samsonov şi umplu iar cele trei pahare.

— Am nevoie de doctorie, se plânse Filonov. Mă doare peste tot. Am febră.

— Încordează-te, îl sfătui Samsonov.

Îşi ridică paharul din nou şi se uită întrebător la Mutz.

— Pentru sistemul telegrafic rus, închină Mutz şi băură toţi pentru el.

— Regret că n-avem de mâncare, zise Samsonov. Oare foametea să fi declanşat revoluţia, sau revoluţia a declanşat foametea? Chestia asta n-am reuşit niciodată s-o desluşesc.

— E din cauză că unii care sug sângele poporului, ca dumneata, nu vor să împartă cu alţii ceea ce au, de-aia flămânzesc oamenii, zise Filonov.

Samsonov suspină.

— Eu sunt liberal, după cum ştii, îi aminti el. Mi-am petrecut toată viaţa vorbindu-le prietenilor mei despre libertate, despre ziua în care ţarul va dispărea, aristocraţii vor dispărea, preoţii vor dispărea. Am dorit să se întâmple aşa. Şi acum că s-a întâmplat, nu-mi place.

Umplu iar paharele şi le împărţi. Nekovar se ridică încet şi-i oferi paharul său lui Filonov, care-l primi.

— Oho! rosti doctorul. Condamnatul îndeplineşte dorinţa călăului. Aşa ceva n-am mai văzut până acum.

— PENTRU VICTORIA REVOLUŢIEI MONDIALE! răcni Filonov şi dădu paharul pe gât.

Doctorul şovăi, apoi îl bătu peste spate. Mutz îi urmă exemplul. Gura doctorului se lăţi ca a unei broaşte şi nasul i se strâmbă.

— Paharul ăsta n-a mai alunecat aşa de bine ca celelalte, constată el.

Uşa care dădea în camera telegrafului se deschise şi Bodnarenko reveni. Îşi făcu uşor loc pe lângă Filonov şi se uită la doctor care dădea să se ridice din scaun. Mişcările doctorului erau intenţionat jenate, ca şi când s-ar fi străduit să imite un servitor surprins în biblioteca stăpânului.

— Stai jos, îi zise Bodnarenko. Şi dumneata lucrezi aici.

Doctorul se aşeză şi Bodnarenko se întinse pe podea, în faţa lui Nekovar şi a lui Mutz, cu capul sprijinit de peretele vagonului. Închise ochii.

— Aţi trimis-o, tovarăşe Bodnarenko? întrebă Mutz.

Doctorul, continuând să joace rolul caricatural al servitorului greu de cap, turnă încă un pahar de vodcă, golind sticla şi păşi exagerat pe vârfuri, ca o pasăre de baltă,

spre locul unde stătea culcat Bodnarenko. Acesta deschise ochii, privi în sus, scutură din cap şi închise ochii la loc. Doctorul se întoarse tot pe vârfuri şi goli paharul din mers.

Mutz încercă iar:

— Tovarăşe...

— Da, am trimis-o. Dormiţi, cehilor. N-ar trebui să doarmă, tovarăşe doctor?

— Da, aprobă doctorul, dând din cap şi încercând să mai stoarcă un ultim strop din sticlă în paharul său. Dacă dorm zdravăn, o să-şi cunoască soarta într-o clipă. Şi, dacă visează, minutele din vis o să treacă precum anii şi o să li se pară că au trăit vieţi întregi în orele rămase până în zori. Oricum, eu aşa trăiesc.

Mutz i se adresă lui Nekovar:

— Frate, zise şi se încruntă, apoi zâmbi. Acum ştiu ce înseamnă frate. Te rog, nu mă mai privi aşa.

— Cum, frate?

— Ca şi când ai fi mai îngrijorat pentru mine decât pentru tine însuţi. Care e numele tău mic?

— Mai bine să nu ţi-l amintesc, frate. Când o să ne întoarcem printre ceilalţi, va trebui să mă strigi iar pe numele de familie şi ai să te simţi jenat.

— Doar nu crezi că o să plecăm vii de-aici.

— Ba da, frate. Am încredere în acea scânteie care călătoreşte de-a lungul sârmei. E o sârmă subţire, frate, şi e lungă, dar scânteia aia merge repede, ca lumina. E un mesager minunat. Nu simte frigul, nu oboseşte şi nu flămânzeşte. E aici şi e acolo, la şaptezeci de kilometri distanţă, aproape în acelaşi timp. Nu-ţi face griji, frate. Mesajul a şi ajuns acolo.

— Dar telegrafiştii trebuie s-o transmită mai departe.

— Pentru ei nu pot răspunde, frate. Dar ei se află acolo numai şi numai pentru a sluji scânteia, mesagerul. Cine sunt ei s-o oprească?

Fiind nemâncat, lui Mutz îi era greaţă de la băutură, sângele îi zvâcnea în tâmple, ochii îl usturau şi membrele îl dureau. Adormea. Ar fi putut încerca să rămână treaz, să-şi savureze ultimele ore. Doar că nu era nimic de savurat în acest vagon sufocant, care duhnea. Îşi dădea seama, după cum respira Bodnarenko, că preşedintele adormise deja. Doctorul era aplecat peste masă, cu faţa cuibărită în braţele încrucişate. Filonov încă mai era treaz, însă acum se rezema de peretele vagonului, cu ţeava proptită de podea. Era ora 10:25 la Moscova şi 2:15 noaptea aici. Anna probabil dormea dusă.

— Nekovar, zise Mutz.

Vedea scânteile lucind între coline, sărind din orizont în orizont, în întunericul Siberiei.

— Eu ştiu cum funcţionează femeile. Pot să-ţi explic. M-asculţi? Au nevoie să creadă că tu le trimiţi un mesaj. Nu contează dacă e codificat şi ele nu înţeleg. Au nevoie să creadă că e important, că tu contezi pe ele să-l transmită mai departe. Pricepi, Nekovar?

Nekovar, dus departe, pe-o banchiză, nu răspunse.

Mutz se trezi. Telegraful ţăcănea harnic. Ceasul arăta unu: cinci dimineaţa în Iazîk. Toată lumea, cu excepţia gărzilor, dormea, iar gărzile moţăiau. Mutz se ridică.

— Tovarăşe Bodnarenko! strigă el. Telegraful! Răspuns!

Ocupanţii vagonului se mişcară. Filonov îşi înălţă arma şi-o îndreptă spre Mutz. Bodnarenko căscă, clipi, se frecă în creştet cu degetele şi se ridică. Se uită la Mutz, dădu din cap şi păşi agale spre camera telegrafului. Nekovar se ridică. Lui Mutz îi părea că miroase apropierea zorilor şi a unui vânt de răsărit trecând prin acele de zadă.

— Scânteia, exclamă Nekovar.

Bodnarenko se întoarse cu mâinile pline de serpentine de hârtie. Se uită la Mutz şi clătină din cap.

— Informări locale, zise. Mesaje de la Verhni Luk pe circuitul local. Filonov, soţia ta a născut un băiat.

Filonov roşi şi zâmbi larg.

— Slavă... începu el.

Apoi se opri şi privi în pământ. Când şi-a ridicat iar ochii, reuşise să-şi stăpânească zâmbetul şi avea un aer serios.

— Fără nume de sfinţi, hotărî el. Pe acesta îl vom numi după Marx, Engels, Lenin, Octombrie, Revoluţie şi Troţki. Melort!

— Melort, zise Bodnarenko, aprobând din cap. Un nume bun, care reflectă realitatea noastră socialistă. Cu adevărat slavă.

— Dacă ai să ai un nepot, se trezi doctorul, vorbind prin straturi de flegmă, poate să-l cheme Melort Melortovici.

Filonov se duse la doctor şi-l pocni zdravăn peste ureche cu dosul palmei. Doctorul strigă şi se clătină, dar nu căzu. Un pahar căzu de pe masă şi se rotogoli pe covor, fără să se spargă. Bodnarenko îşi ridică privirea din benzile de telegraf pe care le citea.

— Doctore, ţi-am spus, rosti el fără patimă. Nu-ţi bate joc de oamenii muncii. Cei din clasa dumitale doar asta au făcut dintotdeauna, au batjocorit în dreapta şi în stânga şi şi-au bătut joc unii de alţii. Vremea voastră a trecut. Dacă vă bateţi joc de oamenii moderni de acţiune, ei vă vor lovi, pentru că le staţi în cale. Tovarăşe Filonov, poate Rosa ar fi un nume mai potrivit.

Toate privirile se îndreptară spre el.

— Am citit greşit banda. E fată.

Mutz nu putea dormi. Telegraful clănţănea fără oprire. Ceasul n-avea secundar.

Minutarul avansa risipitor, sărind câte un minut de fiecare dată. Era greu să nu-l priveşti. Bodnarenko, aşezat pe podea, parcurgea încet şi somnoros benzile de telegraf. Mutz privea când la ceas când la Bodnarenko. Ar fi trebuit să-l implore pe Bodnarenko să meargă şi să stea lângă telegraf, dar îl copleşise deznădejdea. Era ca şi când altcineva urma să fie împuşcat, iar el, Mutz, era deja mort şi acest vagon era viaţa lui de apoi. Era deja prima schimbare de lumină, se albăstrea întunericul? Banda de hârtie foşnea în mâna lui Bodnarenko, doctorul sforăia, telegraful ţăcănea şi tot miracolul lumii şi al vieţii lumii era adunat în saltul tăcut, de doi milimetri, al unui arătător de ceas sub sticlă. Mai aveau o oră şi patruzeci şi cinci de minute. Fără să facă vreun efort, Mutz simţi o schimbare în el, o revenire a stării de veghe şi de conştienţă. Nu se mai simţea obosit. Greaţa dispăruse şi simţurile i se ascuţiseră. Vedea şi mirosea, simţea şi auzea mai multe amănunte deodată decât fusese obişnuit să perceapă într-o zi. Urmele de degete de pe sticla de vodcă, tuburile strălucitoare de alamă ale cartuşelor lui Filonov, două scame fine de pe marginea benzii de telegraf frecându-se una de alta, micile spaţii dintre scândurile podelei sub covorul pe care şedea, mirosul de piele de încălţări care se uscau, felul în care zvâcnea în somn maxilarul lui Nekovar. Îşi aminti cum îl descrisese Samarin pe Mohican, stăpânirea lui de sine şi capacitatea de-a vedea viaţa care trecuse şi viaţa de acum şi viaţa care urma ca un unic tablou întreg, de a îşi vedea acţiunile ca tuşe în acel tablou pe care nimeni altcineva nu-l putea pricepe înainte să fie terminat.

— Doctore, chemă el. Doctore, trezeşte-te. Doctore. Trezeşte-te, doctore. Te rog. Doctore. Ascultă. E important. Crezi că un om poate să fie atât de stăpân pe sine, pe pasiunile sale, încât să poată sta ascuns înlăuntrul său, ca un pilot înăuntrul unei nave, şi să se cârmească în orice direcţie alege, să facă să le pară altora că el este orice gen de om vrea el să pară?

— Of, Dumnezeule, replică doctorul. Atâţia morţi şi capul mă doare aşa de tare şi dumneata vorbeşti de aşa ceva.

— Să zicem, insistă Mutz, să zicem că un bărbat s-ar manifesta, în momente diferite, ca un canibal puternic, nemilos, ucigaş şi ca un tânăr student inteligent, atrăgător, plin de compasiune? Ar însemna că e nebun, sau ar însemna chiar opusul, adică e un om care deţine controlul absolut asupra manifestării sale exterioare?

— Ca student, am fost întotdeauna flămând, articulă doctorul cu greutate. Aş fi putut să-l mănânc întreg pe profesorul de anatomie. Avea carne pe el.

— Nu la asta mă refer, zise Mutz.

Fără să-şi ridice ochii din hârtiile lui, Bodnarenko interveni cu o voce calmă, optimistă:

— Şi totuşi, de ce n-ar putea fi un student canibal, sau un canibal student?

— O metodă bună de-a studia anatomia, remarcă doctorul.

Bodnarenko privi către Mutz. Se frecă la ochi şi îşi trecu limba peste dinţi.

— Gândeşti prea mult în manieră învechită, zise el. Asemenea oameni chiar există şi, într-o zi, toţi oamenii vor fi aşa, însă nu cum spui. Acest pilot interior nu va fi secret. Secretele sunt pentru capitalişti şi paraziţi burghezi. Omul comunist va fi stăpânul pasiunilor sale şi nu va avea nici un motiv să ascundă acest lucru. Va fi mândru. Va naviga prin viaţa omenirii exact aşa cum decide el, exact aşa cum decide voinţa poporului; drumul ales de el şi drumul ales de popor se vor apropia tot mai mult, până când va fi cu neputinţă să le mai deosebeşti.

— Dar de ce s-ar mânca unul pe altul? întrebă Mutz.

— Nimeni n-a spus c-o vor face, răspunse Bodnarenko.

— Dacă viaţa celor mulţi e mai importantă decât viaţa unuia singur, insistă Mutz, de ce n-ar face-o? De ce nu şi-ar sacrifica seamănul şi nu l-ar mânca, de dragul poporului?

Bodnarenko medită o vreme.

— Ar trebui să existe un motiv foarte întemeiat, hotărî el.

— Motiv dulce! zise doctorul.

— Şi, fireşte, o plenară a sovietului respectiv, cu vot.

— Motiv, dreptate şi canibalism, rezumă doctorul. Utopie!

— Astea sunt fanteziile voastre de la masa de scris, afirmă Bodnarenko, zâmbind pe rând către Mutz şi către doctor. Ele nu fac decât să explice de ce clasa voastră îşi trăieşte ultimele zile. După revoluţie, toată avuţia va fi împărţită corect şi nimeni, niciodată, nu va mai flămânzi. Sunteţi ca nişte copii. N-aţi văzut niciodată egalitatea, aşa că nu credeţi în ea. Dar, fireşte, ea nu este posibilă dacă nu credeţi mai întâi în ea.

— Ca în Dumnezeu sau ca în zâne, zise Mutz.

— El a spus-o! i se adresă doctorul lui Bodnarenko, arătând spre Mutz. Nu eu!

Bodnarenko rămase netulburat.

— Un om nu-l va găsi niciodată pe Dumnezeu sau pe Diavol în afara minţii lui, indiferent unde i-ar căuta, explică el. Dar va găsi pretutindeni nedreptate din partea altor oameni. Am dreptate, tovarăşe Filonov?

— Cândva, mă rugam tot timpul, zise Filonov. De dimineaţă până seara. Sărutam icoana, ţineam sărbătorile, posteam ca un sfânt. Tata şi bunicul, la fel. Şi lu' popa ăla mic, un beţivan curvar şi pungaş, îi dădeam jumate din leafa mea pentru lumânări şi să spună rugăciuni pentru familie. Nevasta a făcut un copil. Un băiat. O frumuseţe, voinic şi blond, ca un pui auriu de urs. Nume bun, bisericesc, pentru băiat, Mefodi. Popa vrea o rublă pentru botez. N-o avem. E iarnă, familia are nevoie de haine. Mâncarea-i cam puţină. Popa zice: nu-i dau rubla, nu-l botează. Nu poţi să laşi băiatul nebotezat, deja

datorez prietenilor juma' din câştigul pe un an, iau un avans pe leafă de la şefu' de atelier, plătesc popii, botez băiatul. Băiatul cade la pat. Trebe bani pentru doctor. Prietenii nu mai au. Şefu' zice: deja ne eşti dator cu leafa. Încerc la popă. Biserica plină de aur, faţă la el ca un ceas de gară, mănâncă cât cinci, are bucătarul lui, lumină electrică în casă. Mi-a supt sângele ani de zile. Părinte, zic, împrumută-ne o rublă pentru doctor. Nu pot, zice. De ce nu poţi, zic eu, după tot ce ţi-am dat. Nu-s banii mei, zice el, sunt ai lui Dumnezeu. Băiatul moare. Oamenii din atelier meşteresc un sicriu mic din plăci ruginite de cazan. Popa e acolo, la mormântul din cimitir. Nu-ţi fă griji de înmormântare, zice. Poţi să-mi plăteşti mai târziu.

Doctorul deschise gura să vorbească. Îl văzu pe Filonov ridicând mâna şi rămase tăcut.

Arătătorul ceasului făcu un salt înainte. Mutz se întrebă dacă ar putea fi împuşcat în somn şi dacă n-ar fi mai bine pentru el. Nu-şi bătea capul să arate viteaz. Nu voia să moară peste o oră, dar părea că aşa se va întâmpla. Cât timp avea nevoie să trăiască? N-avea nevoie de un an. N-avea nevoie nici măcar de-o lună. O săptămână era de-ajuns. Putea face multe într-o săptămână. Putea să ajute mulţi oameni şi putea să descopere multe taine, ştiind că avea să moară în şapte zile şi oamenii şi-ar aduce aminte de el după ce murea şi ar gândi de bine despre el. Şi apoi, în acea ultimă oră, şi-ar da seama că-i mai trebuia încă o săptămână. Nimeni nu era niciodată gata să moară peste o oră.

— Tovarăşe preşedinte Bodnarenko, zise. Ar fi cu putinţă să mai trimiteţi o telegramă? Nu codificată. O simplă întrebare. Aţi putea s-o adresaţi tuturor secţiilor de poliţie ruseşti. Poate, după ce mor, investigatorii dumneavoastră vor putea să se folosească de răspuns pentru a stabili istoria adevărată a minunatului revoluţionar Samarin din Iazîk. Există sau a existat un hoţ şi un bandit cu clicika de Mohicanul. Aţi putea să trimiteţi o telegramă prin care să întrebaţi poliţia rusă, albă sau roşie, ce ştie despre el? S-ar putea ca cineva să răspundă.

— Noi nu avem poliţie, răspunse Bodnarenko. Comuniştii nu fură unii de la alţii.

— Veţi trimite telegrama?

— Nu.

Mutz dădu încet din cap şi-şi încrucişă braţele peste piept. Privi în jos, la Nekovar, care adormise din nou şi părea că zâmbeşte. Doctorul tăcuse, cu capul pe masă. Lui Mutz i se părea că în acest moment era important să-şi amintească, cu toate acestea nu se putea gândi decât la cine o să-şi amintească de el. Trecuseră şase luni de când primise o scrisoare de la unchiul lui din Praga. Familia lui nu mai era. Nekovar avea să moară cu el. Anna se va întreba ce se întâmplase cu el, dar nu pentru multă vreme. Din nu se ştie ce motiv, cel mai mult îşi dorea să-şi amintească de el Alioşa. Era ceva profund înălţător şi frumos să fii amintirea din copilărie a altei persoane. Acum nu va

mai ajunge să fie tată, însă acei bărbaţi care nu pot să fie taţi pot fi totuşi taţi pentru o oră sau un minut. Brusc simţi pentru prima oară ceva ce percepuse înainte doar cu intelectul şi cu prejudecăţi, nefericirea lui Balaşov şi a Annei, soţul şi soţia, tatăl şi mama, trăind la distanţă de mai puţin de doi kilometri, despărţiţi pe veci şi de un univers întreg printr-o singură lovitură de cuţit. O simţea fără să-l condamne pe Balaşov, fără furie geloasă faţă de Anna. Demonii lumeşti ai războiului şi vinovăţiei, ai religiei şi dezgustului de sine care îi insuflaseră dispreţul faţă de Balaşov erau la fel cu aceia care împinseseră cuţitul castrării asupra cavaleristului. Dacă el, Mutz, ar trăi, lucrul cel mai important ar fi să-i unească pe cei doi, aceiaşi pe care se străduise să-i despartă. Nu că avea să trăiască. Se pomeni privind la propriul său cadavru în zăpadă, uimit de nemişcarea lui, uimit că acest mecanism minunat putea fi oprit atât de uşor. Adormi.

Îl trezi un sunet ciudat, de hârtie fluturând aproape de capul lui. Simţi lumina zilei înainte să deschidă ochii şi sufletul i se cufundă în adâncul său. Deschise ochii. Era dimineaţă. Bodnarenko stătea deasupra lui, fluturându-i o telegramă în faţă.

— Trezeşte-te, frumosule, zise Bodnarenko. Ai de lucru.

Mutz nu pricepu, dar i se păru că intră într-o lume nouă. Nekovar se foi lângă el. Se ridicară amândoi în picioare.

— Tovarăşul Troţki a dat vestea cea bună. El nu doarme niciodată, îl informă Bodnarenko. A sosit acum zece minute. Aveţi termen până mâine la vremea asta să ni-l predaţi pe Matula, viu sau mort. Acum trebuie să plecaţi. Va trebui să mergeţi pe jos. Doi tovarăşi vă vor însoţi până la avanposturile noastre.

Mutz nu era în stare să vorbească. Bucuria care-l năpădea era otrăvită de perspectiva unei trădări cu sânge rece. Era bine şi rău să fii în viaţă, aşa cum fusese întotdeauna, dar acesta era un timp al extremelor, care te ridica în înaltul cerului şi dădea iar cu tine de pământ la iuţeală. Porni spre uşă împreună cu Nekovar.

— Aşteptaţi, zise Bodnarenko, întorcându-se spre birou şi apucând un teanc de ziare legate strâns cu o sfoară. Acestea sunt foile voastre propagandistice, cred. S-ar putea să vă folosească.

— Da, răspunse Mutz, luând pachetul în braţe.

Nekovar se uita lung la ziare. De sub ambalaj, se zărea partea de sus a primei pagini.

— Vezi ce zice, frate? spuse Nekovar. Ordine bune de la Praga.

— Da, răspunse Mutz. Ordine bune de la Praga.

— Şi-au amintit de noi, se bucură Nekovar.

Bodnarenko băgă mâna în buzunar şi extrase o altă telegramă, împăturită în patru. I-o dădu lui Mutz. Locotenentul se uită la hârtie, apoi la Bodnarenko. Bodnarenko

strălucea de optimism.

— Ţi-am îndeplinit cealaltă cerere, zise el. Ca să vă ajut. Acum, sunteţi de partea noastră. Pentru că veţi ajunge să credeţi că singurul adevăr este al nostru.

Mutz despături telegrama şi-o citi.

+++ EX PANOV IRKUŢK + ATENŢIA MUTZ Iazîk + REF MOHICAN + CRIM FF PERICULOS-ACTIVIST POL +

MOHICAN MEMBRU ORG ZAŢII REVOLUŢ + JAFURI BĂNCI ODESSA 1911 ORENBURG 1911 ALASKA 1912

+ BOMBE PETERSBURG 1911 KIEV 1912 + UCIS FAMILIE GEN BODROV 1913 + CREDEM RESPONSAB ALTE 10 ASASINATE +

CONDAMN MOARTE 1913 + EVADAT + ULTIMA DATĂ CUNOSCUT ORGNIZ CELULE REVOLUŢ FRONT PRUS 1914 + NĂSC 10 AUG 1889 REG VOLGA +

NUME REAL +

SAMARIN, KIRILL IVANOVICI +

TERMINAT +++

Locomotiva

Alioşa îşi pierduse puţin răsuflarea, străduindu-se să se ţină de Samarin, care avea

un pas lung şi iute, şi Samarin îl ţinea de mână, strângând-o în palma lui aspră şi caldă. Picioarele bărbatului se afundau în zăpada ca hârtia şi ale băiatului mărunţeau drumul în ritm cu el, uşor şi iute, doi paşi pentru fiecare pas de-al lui. Mergeau pe drumul care ducea de la casă la gară. Samarin se înălţa deasupra lui Alioşa, un munte de oase legănându-se în lână. Bărbatul nu privea în jos. Lumina din jurul lor era curată şi albastră. Din întunecimea pădurii răsuna croncănitul spart al ciorilor şi o pisică salută soarele în grădina dulgherului, întinzându-se şi îngustându-şi ochii.

— Mama o să se trezească îndată, spuse Alioşa.

— Ce, nu vrei să vezi locomotiva? îl întrebă Samarin, privind o clipă în jos, dar fără să-şi întrerupă mersul.

— Ba vreau, răspunse Alioşa.

— Noi putem să mâncăm micul dejun la orice oră, dar trenul se încinge doar o dată pe zi, dimineaţa devreme.

— De ce?

— Ca să se asigure că funcţionează, fireşte.

La asta, Alioşa nu răspunse. Era o mare revelaţie pentru el faptul că se putea lua micul dejun la orice oră. El ştia că se trezise cu-adevărat în acea dimineaţă. Muşcătura gerului pe obrazul lui nu era un vis. Doar că străbătuse Iazîkul în cruciş şi-n curmeziş, pas cu pas, de-a lungul anilor, şi nimeni nu-l dusese pe drumul pe care mergea acum. Alergase şi se plimbase şi fusese dus pe lângă aceste case de multe ori, dar cu Samarin era un drum nou, care începuse atunci când se trezise cu Samarin aplecat deasupra lui, privindu-l cum doarme. Când Alioşa deschisese ochii, Samarin îi zâmbise, îşi dusese degetul la buze, se aplecase şi-l ridicase de sub plapumă şi Alioşa se simţise ca o pâine caldă, atunci scoasă din cuptor. Şoptindu-i: „Asta nu-i pentru fete. Asta fac băieţii când fetele dorm”, Samarin îl purtase aşa până jos, în bucătărie, unde îl aşteptau hainele. Când Samarin l-a dus în braţe, scara nu scârţâise aşa cum scârţâia când pleca Mutz dimineaţa de la ei din casă. Mutz era mai neîndemânatic şi secretos şi niciodată nu voia să se joace sau să stea de vorbă. Când s-a trezit, primul lucru pe care l-a văzut Alioşa a fost o altă expresie pe chipul lui Samarin, nu zâmbetul. Era ca şi cum s-ar fi uitat în oglindă. Ca şi când şi-ar fi surprins chipul în oglindă când se gândea pe ceva important.

— Kirill Ivanovici, zise Alioşa. Poţi să trezeşti pe cineva doar uitându-te la el?

— De ce nu?

— Cu toate astea n-ai trezit-o pe mama.

— Nu.

— Unde-ai dormit azi-noapte?

— Într-un loc ferit.

— Cu mama?

— Oho. Ai să te faci procuror, nu cavalerist sau inginer.

— Eu vreau să fiu prizonier.

— De ce?

— Ca să pot evada.

Ajunseră la gară. Sunetul locomotivei venea ca răsuflarea unui câine bătrân dinspre capătul îndepărtat al clădirilor galbene ale gării. Trei cehi cu mâinile în buzunare îşi întrerupseră conversaţia şi se întoarseră spre Samarin şi Alioşa şi-şi apucară puştile de gura ţevii, de unde le sprijiniseră de zid.

— Aşteaptă aici, zise Samarin, dând drumul mâinii lui Alioşa.

Alioşa îl urmări cu privirea pe Samarin cum se duce să vorbească cu cehii. Cehii erau bănuitori. Au privit în direcţia în care mâna lui Samarin arăta spre el, pe urmă i-au pus lui Samarin alte întrebări. Alioşa ştia că Samarin îşi petrecuse noaptea în camera mamei lui. Sperase doar că bărbatul ar putea să-i spună câte ceva despre dansul ciudat şi înfricoşător pe care mama şi bărbaţii îl desfăşurau acolo noaptea. Uneori suna ca şi cum ar fi durut, dar a doua zi ea era mai blândă şi mai mulţumită. Poate Samarin o să-i povestească despre asta mai târziu.

Samarin îi făcu semn şi el se duse acolo. Cehii se uitară la el, doi zâmbind, unul încă bănuitor. Îl întrebară în ruseasca lor stricată dacă voia să vadă locomotiva. Proştii! Păi, nu tocmai le spusese Samarin? Oamenii mari repetau vorbele prea mult. Dădu din cap. Unul dintre cehi puse mâna pe după ceafa lui Alioşa şi se pregătea să-l împingă înainte, spre tren.

— Vreau să merg cu unchiul Kirill, zise Alioşa, aşa cum îl învăţase Samarin.

Samarin voia şi el să vadă locomotiva. Era interesat. Se pricepea la abur. După câteva minute de alte consultări, cei trei porniră împreună, Samarin ducându-l pe Alioşa de mână, soldatul ceh alături de ei, cu puşca atârnată de umăr.

Locomotiva era o fiară verde-închis care duduia promiţător. Mirosea a fum şi ulei. Făcuseră oamenii o asemenea ispravă? Părea să se fi iscat dintr-o crăpătură a pământului, gata să tragă gara şi tot Iazîkul înapoi la gura iadului, cu case şi oameni şi drumuri zguduindu-se şi şerpuind în urma ei. Dar această locomotivă nu era ataşată de nimic, cu excepţia unui tender încărcat ochi cu butuci proaspăt tăiaţi şi a unui singur vagon platformă gol. Înăuntrul locomotivei erau doi bărbaţi, tot cehi, tot bănuitori, doar că ei erau bănuitori faţă de oricine intra în împărăţia lor de abur, iar nu pentru că intruşii erau deţinutul rus şi băiatul văduvei. Samarin îl săltă până la scară şi apoi se căţără şi el. Soldatul ceh rămase jos, la câţiva metri distanţă, veghind.

Mecanicul îl salută din cap pe Samarin, privi în jos la Alioşa fără să-şi schimbe expresia şi se întoarse la cadranele şi manetele lui. Fochistul ridică privirea şi reîncepu

să treacă buşteni de pe tender în cuptor. Braţele lui goale străluceau roşu când ajungeau în dreptul focului. Căldura îi apăsa pielea lui Alioşa.

— Ăsta-i focul, zise Samarin. Şi ăsta-i lemnul.

Alioşa luă un lemn de pe tender şi i-l dădu fochistului când acesta se întoarse de la cuptor. Fochistul îi făcu semn spre uşa deschisă a cuptorului şi Alioşa aruncă lemnul înăuntru. Îşi simţi mâna ca pârjolită când se apropie foarte tare de căldură.

Samarin începu să explice cum funcţiona locomotiva, ce importantă era temperatura cuptorului, cadranul cu ac ce indica presiunea aburului, regulatorul care trimitea aburul să pună în mişcare roţile, frâna şi micul tub de sticlă care arăta cât de multă apă se afla în marea trompă a maşinii, şi care nu trebuia să fie niciodată goală. În timp ce vorbea Samarin, povestindu-i lui Alioşa despre diferite tipuri de locomotive din America şi din Africa şi Anglia, mecanicul începu să mormăie afirmaţii monosilabice. După o vreme începu să dea şi el explicaţii.

Samarin se arătă surprins că echipajul nu purta arme.

— E un pistol! zise Alioşa înainte ca mecanicul să apuce să răspundă, arătând spre un Mauser într-un toc deschis, atârnat de un cârlig lângă capul mecanicului.

— Mulţumesc, Alioşa, nu-l văzusem, spuse Samarin. Acuma, mă întreb unde e fluierul.

— Aici, arătă mecanicul. Se aplecă, îl ridică pe Alioşa şi-i înfăţişă o bucată de lanţ, negru de ulei uscat, care cobora din acoperişul cabinei.

— Pot să trag de el? întrebă Alioşa.

— Trage, zise mecanicul.

Mâna lui Alioşa strânse lanţul şi trase. Cum nu se întâmpla nimic, trase mai tare, până când simţi că în măruntaiele maşinii se deschide o valvă şi că forţa vibrează prin lanţ în palma sa. Locomotiva scoase un ţignal lung şi răguşit. Alioşa se simţea puternic, de parcă locomotiva îi trimitea peste taiga strigătul lui de singurătate şi dor.

Alioşa descoperi că, atunci când se petrec brusc evenimente violente şi neaşteptate, devine greu, peste o clipă, să-ţi aminteşti ordinea precisă în care s-au petrecut, indiferent cât de vie este amintirea fiecărui eveniment în parte. Înăuntrul sunetului fluierului veni alt sunet, ascuţit, izbucnind din ţignal. Mai mult decât un sunet, o lovitură în urechile lui, un pocnet, o explozie. Totodată, Alioşa văzu o mână care scotea pistolul din toc. Trebuie să fi fost mâna lui Samarin, şi sunetul armei din care s-a tras venise, desigur, după aceea. Soldatul ceh nu putea să fi căzut la pământ ca o valiză care se deschide decât ca urmare a focului de armă tras asupra lui, iar asta nu se putuse petrece decât înainte ca Alioşa să vadă arma, ţinută de Samarin, îndreptată spre mecanic. Şi totuşi, toate aceste lucruri păreau să se fi petrecut simultan şi toate dansau laolaltă ca nişte năluci nebune pe scena minţii lui Alioşa, gura ţevii ţintind, soldatul ceh

mort, împuşcătura care-l ucisese, iuţeala mâinii lui Samarin întinzându-se să apuce arma, fluierul. În următoarele câteva clipe timpul s-a topit şi Alioşa n-a fost în stare decât să urmărească spectacolul ciudat de şocuri care-i dansau în minte, chiar în timp ce era conştient că se întâmplă alte lucruri, conştient că Samarin îi ordona mecanicului să-l lase jos, că mecanicul îl punea înapoi pe podea, că Samarin îi spunea fochistului să alimenteze focul dacă vrea să trăiască şi că Samarin îi spunea mecanicului să mărească presiunea. Samarin nu striga. Ochii lui se mişcau peste echipaj şi la spaţiul din jur şi înapoi, iuţi, în toate direcţiile, ca insectele pe un iaz. Îi spuse lui Alioşa să sară din locomotivă. Alioşa se lipi cu spinarea de tender şi-şi înfăşură braţul în jurul unui suport de metal.

— Sari, ordonă Samarin. Fă ce-ţi spun. N-am să mă întorc iar.

Alioşa scutură din cap. Îi era frică şi ştia că Samarin era centrul acestei noi şi teribile grozăvii şi îşi dădu seama că voia să fie acolo, în mijlocul grozăviei, nu să vadă cum vine grozăvia peste el sau cum se îndepărtează.

— La dracu', zise Samarin. Alimentează!

Îl lovi pe fochist cu piciorul. Cuptorul duduia.

— Ai presiune bună! constată Samarin. *Paşli*![12

Mecanicul şi fochistul erau palizi şi speriaţi. Se vedea după tăcerea lor şi după mişcările lor precaute. Mecanicul decuplă frâna şi acţionă regulatorul. Vaporii izbiră metalul şi locomotiva se puse în mişcare.

— Sari! zise Samarin.

Fără să privească, întinse mâna pe la spate, să-l apuce pe Alioşa. Băiatul se trase înapoi, ferindu-se de mâna care-l căuta. Fochistul arunca lemne în cuptor acum cu o lopată foarte lată şi lumina care venea dinspre pragul uşii strălucea albă şi fierbinte, ca soarele de vară. Se auzea vuietul unui râu şi piesele vechi şi unse ale marelui motor se întindeau, trăgeau şi se poticneau, şi pistoanele absorbeau şi scuipau abur.

— Încotro mergem? strigă mecanicul.

— Nicăieri, zise Samarin şi, cu două mişcări puternice de picior, una ca să încordeze arcul şi cealaltă ca să-l elibereze, îl împinse pe mecanic afară.

Cehul dispăru şi pe regulator se aşeză mâna lui Samarin. Pornirea lui Alioşa era să se repeadă la uşă să vadă ce se întâmplase cu mecanicul. Înălţimea era mare pentru o cădere fără avertisment şi i se părea că acum se mişcau repede. Dar nu făcu decât să apuce mai strâns bara de metal pentru că înţelegea că Samarin l-ar arunca şi pe el din tren dacă găsea un prilej. Atâta timp cât stătea ghemuit în colţul din spate, era în siguranţă. Samarin urmărea cadranele, avea arma îndreptată spre fochist şi-şi mişca la câteva secunde capul să privească prin fereastră. De unde stătea, Alioşa putea zări imagini fugare de mesteceni şi zade în lumina clară de toamnă. Deja se îndepărtaseră

de Iazîk. Trecuse aproape un an de când călătorise cu trenul, iar ca acum nu mai călătorise niciodată. În stomac îi creştea un gol de îngrijorare, pentru că se îndepărta prea mult de mama lui şi în acelaşi timp vântul care intra prin uşa deschisă, forţa aburului şi spinarea înaltă şi iute mişcătoare a bărbatului straşnic, inteligent din faţa lui, toate promiteau un loc unde va fi în siguranţă, care consta din a alerga tot timpul către o destinaţie îndepărtată, care nu putea fi cunoscută sau văzută, dar care era bună şi exista. Alioşa nu cunoscuse niciodată decât un singur centru, către care se întorcea totul: casă, adăpost, mamă. Acum centrul însemna viteză, călătorie, conducător.

Samarin privi scurt peste umăr, la Alioşa.

— Tot aici eşti? rosti el. Împieliţatule! Ţi-am spus să sari. Am să te arunc de pe primul pod, dacă nu sari.

— L-ai omorât pe soldatul ceh, zise Alioşa, plin de uimire.

— N-am nevoie de un băiat cu mine, care să-mi ţină evidenţa. Alimentează, gunoiule! îi porunci el fochistului.

— Cine eşti, de fapt? întrebă Alioşa.

— Distrugerea.

— Distrugerea a ce?

— A tot ce stă în calea fericirii oamenilor care se vor naşte după ce eu voi fi mort.

— Şi cum rămâne cu mama?

— Ea nu înseamnă nimic pentru mine, Alioşa, şi nici tu nu însemni nimic. Totul în lume e stricat acum şi nu poate fi îndreptat.

Pe Alioşa îl cuprinse groaza.

— I-ai făcut mamei vreun rău?

Samarin se întoarse şi-l privi pe Alioşa. Ochii lui erau mai fioroşi în mânia lor decât orice pedeapsă.

— Nu.

În cabina locomotivei se auzi un sunet ciudat, ca şi când o vergea subţire de metal ar fi plesnit în două. Alte plesnete uşoare răsunară pe toată lungimea locomotivei. Fochistul se prăbuşi inexplicabil în faţă pe când îndesa buşteni în cuptor, împingând înăuntru coada lopeţii până la mâini. Mănuşile lui începură să se înnegrească şi să fumege şi Alioşa văzu cum trupul lui, chiar sub coaste, se întuneca de un lichid care se scurgea dintr-o gaură în stofa hainei. Doar că nu numai stofa era sfâşiată. Părea cu neputinţă, însă o bucată zdrelită din trupul fochistului arăta a se fi desprins de el, şi prin gaura întunecată a acelei fâşii de stofă şi de carne i se scurgea chiar viaţa.

Samarin îl trase pe fochist din dreptul cuptorului şi-l lăsă să zacă în spate, în faţa lui Alioşa.

— Mitraliere, rosti Samarin, întorcându-se la comenzi. Lasă-te în jos.

Alioşa se ghemui pe podea. Privi la fochist. Carnea lui părea să devină deja cenuşie, iar ochii îi erau închişi. Era uluitoare uşurinţa cu care ţi se putea lua viaţa. Alioşa auzea sunetul mitralierelor. Venea de departe, cu totul altceva decât micul clinchet de metal pe metal, când gloanţele loveau locomotiva. Era ciudat că acele mici lovituri metalice ascuţite puteau pune capăt unei vieţi de zeci de ani, cu toată sporovăiala şi mişcarea ei.

Samarin, privind înainte, de-a lungul liniei, strigă ceva ce Alioşa nu putea auzi şi trase semnalul de două sau trei ori. Locomotiva se izbi de un obstacol pe linie, toate şuruburile şi toată tablăraia se zguduiră şi trenul îşi continuă drumul. Sunetul mitralierelor creştea. Urmă o explozie în preajmă, o bubuitură care păru să traverseze capul lui Alioşa, lăsându-l uşor şi gol, cu urechile ţiuindu-i. Locomotiva continua să duduie. Samarin începu să bage mai departe lemne în cuptor. Mitralierele trăgeau în continuare.

Un glonţ pătrunse în interiorul cabinei şi ceva atinse umărul lui Alioşa. Simţi o durere revoltătoare, nefirească învăluindu-l şi se îngrozi. Îşi dădu seama că o parte din el fusese străpunsă de metalul zburător şi se întrebă dacă avea să rămână încremenit şi să devină cenuşiu ca fochistul şi ce-avea să se întâmple cu acea parte din el care nu era încremenită. Spaţiul dintre pieptul şi hainele lui se umplea cu ceva cald şi ud, de bună seamă sânge.

— Kirill Ivanovici, articulă el, uimit de cât de pierită şi subţire îi era vocea.

Samarin n-auzea. Când vorbise, tot trupul îi ardea de durere, însă acum era furios şi speriat şi ţipa.

— Kirill Ivanovici!

Striga tare şi plângea şi, aşa înspăimântat şi cotropit de durere cum era, se simţi totuşi puţin ruşinat şi copilăros atunci când îl văzu pe Samarin întorcându-se şi privind în jos, spre el. Samarin era furios pe el, îşi dădea seama. Samarin îşi puse o mână la ochi, izbi cu pumnul în bord şi se lăsă pe genunchi, înclinându-şi capul atât de tare că lovi podeaua. Pe urmă, îşi înălţă capul şi se întoarse spre Alioşa, îl atinse şi-l chemă pe nume. Alioşa încercă să răspundă, dar buzele lui se mişcau fără sunet. Îi era greu să-şi ţină ochii deschişi. Samarin continua să-i rostească numele şi mitralierele continuau să tragă şi exploziile veneau una după alta. Alioşa auzi sunetul frânelor puse, simţi că locomotiva încetineşte şi se opreşte şi apoi, după ceea ce păru o veşnicie, în timp ce gloanţele loveau de la un capăt la altul, trenul începu să se mişte înapoi, spre Iazîk. Lui Alioşa i se făcu frig. Valuri se rostogoleau peste el, împingându-l tot mai adânc, cu fiece clipă, până când încremeni.

Natura poverii

Anna s-a trezit cu sentimentul minunat pe care-l au insomniacii când ştiu că au dormit bine, de parcă au furat ceva şi au scăpat nepedepsiţi. În asemenea momente, amintirile despre ceea ce-a dus la asemenea somn profund se ţin la distanţă câteva clipe, şi acele câteva clipe sunt poate singurele în care se poate spune că lumea dă dovadă de îndurare. A auzit fluierul unui tren în depărtare şi s-a întrebat dacă asta era ceea ce-o trezise. Şi-a amintit că se petrecuse ceva extraordinar, primejdios şi încântător. Şi-a amintit că o pătrunsese şi o umpluse un boboc mare, tare. Un bărbat o sărutase cu poftă şi ea trăsese de sexul lui pentru a-l atrage mai iute înăuntrul ei. Ce foame îndelungată împlinită odată! S-a întins şi a dat din picioare pe sub plapumă şi s-a întrebat unde dispăruse el şi cât era ceasul. Afară era lumină, lumină strălucitoare. Se miră că Alioşa nu intrase s-o vadă. Să-l fi tras deja pe Samarin în grădină să se joace de-a cavaleriştii? A zâmbit, probabil aşa era. În ea se furişa sentimentul că făcea parte dintr-un trio şi ştia ce periculos era jocul, pentru că nu putea să dureze, dar aveau să mai fie ore petrecute împreună. S-a sculat şi s-a stropit cu apă pe faţă. Zgomotul mâinilor ei în apa din lighean s-a întâlnit cu un alt fel de linişte, una care părea rece şi nu vibra. Era liniştea unei singure făpturi. Gura Annei se uscă într-o clipă şi, în halat de casă, alergă pe hol şi văzu că Alioşa nu era în camera lui. Auzi împuşcături în depărtare. Rosti cu voce tare numele Domnului în care nu credea, iar şi iar, alergând pe scări în jos. Strigă după Alioşa în bucătărie, în curte şi străbătu în fugă pământul îngheţat, ieşi în goană pe poartă, până când o lacrimă picurându-i pe picior o făcu să-şi dea seama că era fără pantofi şi fără ciorapi. Inspiră adânc, până când simţi c-o dor plămânii şi slobozi aerul într-un urlet care-i sfâşie gâtlejul: „ALIOŞA!"

Scâncind, ştergându-şi nasul cu dosul palmei, tremurând, gâfâind, îşi puse hainele şi-şi încheie ghetele, năucită de roata ameţitoare, grea care începuse să se învârtă în mintea ei, desfăşurând iar şi iar acelaşi şir de gânduri. Îşi ucisese fiul pentru poftele ei. Ea, Anna Petrovna Lutova, îşi ucisese fiul pentru poftele ei. Îl dusese pe ucigaş în patul ei. Îl sacrificase pe Alioşa pentru că nu putuse îndura nevoia de-a fi atinsă, dorită şi satisfăcută. Îşi pierduse băiatul, iubirea ei, bucuria ei, scumpetea ei de băiat, cald, lipicios, fremătător, gânguritor, cu mutriţă nostimă, ţanţoş, adoratul ei prinţ răsfăţat, pe care îl adusese pe lume şi îl îngrijise cu atâta greutate şi atâta vreme, din pricina acelui rău dinlăuntrul ei pe care nu-l putuse îndura. Nici o rugăciune nu i-l putea aduce

înapoi şi ea era blestemată pe vecie. Soţul ei văzuse dezmăţata din ea şi alesese calea cea mai scurtă să se salveze. Era vina ei. Ar mai putea Alioşa să fie în viaţă? Nu, ea era lacomă. Era blestemată. Era nebună. Îşi ucisese fiul pentru poftele ei.

Anna alergă pe drumul spre gară. Dulgherul castrat, Graciov, îi spuse că-l văzuse pe Alioşa de mână cu puşcăriaşul. O întrebă ce se petrece, dar ea nu-i răspunse. Roata se învârtea cu scrâşnet în creierul Annei. Îşi ucisese fiul pentru poftele ei. Putea să mai fie în viaţă? Era nebună. În depărtare continuau împuşcăturile, acum bubuiau arme mai grele. O depăşiră nişte soldaţi cehi. Haosul venea din gară. Un soldat se împiedică şi căzu, se adună de pe jos şi alergă mai departe. Albastrul strălucitor al cerului, sclipirea bălţilor îngheţate făceau peisajul să arate ca Ziua de Apoi reprezentată pe o cutie de ciocolată. Soldaţii răcneau unul la altul în cehă. Alergau ţinându-şi armele cu amândouă mâinile, uitându-se dintr-o parte în alta, aplecaţi uşor înainte, ca şi cum ar fi crezut că duşmanul se află de ambele părţi.

La gară, un trup zăcea acoperit pe jumătate cu o prelată lângă linia de cale ferată, cu cizmele atârnând inerte. Anna simţi că o mână îi pătrunsese în măruntaie, o apucase de inimă şi-i zgâlţâia tot trupul. Era prea zguduită ca să poată striga şi se trăgea de păr. Soldaţii cehi se agitau ca o gloată. Abia de putea să le înţeleagă limba, dar pricepea că un tren, singurul lor tren, fusese furat. Alergă spre centrul acelei mulţimi, un bărbat pe care-l recunoscu, mecanicul trenului cehilor, stătea tremurând într-o pătură. Unul din soldaţi strângea şi răsucea piciorul mecanicului. Mecanicul se strâmba de durere.

— Cine l-a văzut pe fiul meu? întrebă Anna.

Roata scrâşni. Fiul pe care ea îl ucisese.

— Căţea afurisită, rosti mecanicul în ruseşte, privind-o, apoi rosti alte cuvinte în cehă, cu ochii în altă parte.

Ceilalţi soldaţi se holbau la Anna.

— Nu-mi pasă cum îmi spuneţi. Unde-i fiul meu?

— L-a luat puşcăriaşul. Pentru el, suntem toţi ca nişte copii. Vai, micuţul vrea să vadă ce face mecanicul care conduce trenul! Hai sus, să vezi, şi adu-l şi pe unchiu’ cu tine!

Mecanicul scuipă şi soldaţii murmurară. Mecanicul continuă:

— Obrăznicătura de fecioru-tău ştia ce-are ăla de gând, aşa cum ştii şi tu. Nu-ţi face griji pentru băiat. O să ajungeţi amândoi hrană la corbi când o să pună Matula mâna pe voi.

Un bărbat striga şi făcea semne cu mâna de pe linie. Avea un pistol în mână. Era Dezort, care le striga cehilor să se pună în mişcare. Cehii începură să alerge de-a lungul căii ferate, cu Anna printre ei, roşie de lacrimi şi cu sângele în obraji, desluşind cu greu traversele şi şinele, tremurând de ură faţă de sine. Curând, se întâlniră cu restul cehilor,

care traversaseră oraşul până la calea ferată direct din piaţă. Smutny şi Buchar instalaseră mitraliera Maxim, îndreptată în josul căii ferate. Hanak se învârtea în cerc, cu umeri căzuţi şi slăbănog, cu mâinile în buzunare, cercetând pe fiecare cu privirea, când oamenii nu se uitau. Cu picioarele depărtate şi degetele mari înfipte în centiron, proţăpit pe calea ferată ca pe o baricadă, stătea Matula, cu spatele la Anna, cu faţa în direcţia locomotivei. Anna alergă spre el şi îl ocoli, aşa ca să-l poată privi. Cum de puteau ochii lui să perceapă prezenţa unei minţi vii în spatele lor şi să fie atât de lipsiţi de viaţă? Roata se învârti cu scrâşnet înlăuntrul Annei. I se părea că Matula devenise parte a osândei pe care Anna şi-o dobândise pentru că-şi trădase fiul, pentru că-şi adusese în pat un puşcăriaş. Acei ochi opaci ai lui Matula, din care lipsea până şi consolarea maliţiei, dispreţului sau a urii care s-o asigure că era şi el om, păreau acum fireşti. Nu pentru că ochii lui erau, aşa cum crezuse ea mai înainte, străini în lipsa lor de simţire. Ci pentru că ea nu făptuise până atunci păcatul care să-i dea putinţa să înţeleagă cât de mult aparţinea lumii oamenilor lipsa lui de umanitate.

— Unde e fiul meu? şopti ea.

— Târfa satului vrea să ştie unde e fiul ei, strigă tare Matula.

Ceilalţi cehi tăceau, încremeniţi, şi ascultau.

— Te-au părăsit cu toţii! Jidanul tău de Mutz a fugit şi prietenul tău puşcăriaş ţi-a luat băiatul. Nu ţi-a mai rămas nimic, nu-i aşa, doar dacă nu te-o vrea locotenentul Hanak.

— De ce nu te duci după ei? întrebă Anna tot în şoaptă.

— O să-mi cadă toţi în labă, o asigură Matula. Între timp, pierzi cauţiunea pentru puşcăriaş. Viaţa ta, aşa cum ne-am înţeles.

— Am fost o proastă, zise Anna şi începu să plângă. Am făcut greşeli grave. Te rog, salvează-mi fiul, spuse îngenunchind. Te rog, salvează-mi fiul.

Era o foială de cehi în jur, dar nimeni nu vorbea.

— Pupă-mi cizma, ceru Matula.

Anna simţi o clipă de uşurare. Nu trebuia să aştepte. Fusese deja primită la locul de osândă: putea să continue, dar nu putea să fie mai rău. Împuşcăturile încetaseră şi liniştea era totală. Anna îşi înclină trupul şi-şi plecă buzele spre vârful de piele lustruit al cizmei lui Matula. Mirosea a război, a iarnă, a balegă răzuită şi noroi. Îşi apăsă gura pe botul cizmei. Era greu, dar ea voia ca el să simtă. Cu cât mai rău, cu atât mai bine. Îşi îndreptă spatele, îşi şterse gura cu dosul palmei, se ridică în picioare şi-l privi pe Matula în ochi. Gura lui de copil se strâmba de parcă era pe cale să izbucnească în râs, iar a privi în ochii lui era ca şi când ţi-ai fi zdrelit încheieturile degetelor de granit aspru.

— Bine, ia-o de-aici, Hanak, zise căpitanul.

Dar, chiar în clipa când Hanak făcea un pas înainte, văzură cu toţii o siluetă masivă mergând spre ei din locul unde calea ferată dispărea între copaci, cam la vreo patru sute de metri distanţă. Anna începu să alerge către siluetă, dar Hanak o apucă de braţ şi când ea se zbătu şi încercă să muşte, el îi răsuci amândouă mâinile la spate şi o ţinu aşa încât să nu se poată elibera. Era slab şi uşor, dar puternic. Anna strigă numele lui Alioşa.

— Să trimit oameni acolo? întrebă Dezort.

— Nu, zise Matula.

Samarin venea spre ei, călcând printre şine, iute pentru un om care purta în braţe o povară, înfăşurată într-o cămaşă cândva albă, acum pătată de sânge. Anna strigă iar şi iar numele lui Alioşa. Povara nu se mişca. Nimeni altcineva nu vorbea. Priveau toţi, până când au desluşit clar faţa lui Samarin şi au văzut cât de concentrat era la ceea ce făcea. Nimic altceva. Cu toate că păşea iute, se mişca cu mare grijă şi asta i-a turnat Annei otrava speranţei în suflet. Speranţa o ardea ca un acid; Doamne, cum ardea, şi când a strigat iar numele lui Alioşa, vocea ei era mai slabă. Acum auzeau paşii lui Samarin pe pietriş şi răsuflarea. Când ajunse la douăzeci de metri de ei, Anna ştiu că Hanak n-o mai putea ţine şi se smulse, aproape împiedicându-se, şi-şi luă copilul de la Samarin. Simţi căldura băiatului. Ah, fusese iertată puţin! El trăia şi poate că acum numai ea va fi pedepsită, nu şi el? Roata continua să se învârtească. Nu mai vedea şi nu mai auzea nimic din tot ce era în jurul ei. Se uită la faţa lui Alioşa. Era albă şi nemişcată şi ochii erau închişi, dar n-avea înfăţişarea aceea întunecată, golită de expresie a morţilor.

— Alioşa, şopti ea. Dragul meu, alesul meu, iubirea mea, sărmanul meu.

Îşi apropie obrazul de gura lui uşor întredeschisă, apoi urechea. O adiere uşoară venea din plămânii mai mici decât mâna ei. Respira. Departe de tot, ca un zvon, de cealaltă parte a lumii conştiinţei ei, simţi o pornire de mânie. Un iubit ratat, zdrobit, adusese fiul zdrobit la trădătoarea lui mamă zdrobită. Unde erau ceilalţi?

— A fost lovit în umăr, spuse Samarin. A sângerat mult, însă n-au fost atinse organe vitale, nici oase.

Anna se uită la el şi la Matula. Ştia că trebuia să fugă cu Alioşa, dar nu ştia cum.

— De ce l-ai luat? întrebă ea.

N-o interesa să-l rănească pe Samarin, nu mai conta acum, dar văzu că blândeţea vocii ei era ca o lovitură pentru el: până atunci nu-l mai văzuse arătând vreo urmă de îndoială.

— Pentru că este mai important pentru lumea viitoare ca eu să evadez de-aici acum, decât ca Alioşa să trăiască.

— Atunci, de ce l-ai adus înapoi?

— Pentru că sunt slab.

Alioşa se mişcă în braţele Annei, se încruntă şi scoase un sunet firav. Ea îşi înclină faţa spre a lui, îşi frecă nasul de obrazul lui şi-i şopti la ureche că era cel mai viteaz, cel mai bun, cel mai frumos băiat din lume. Alioşa scânci iar, dar nu deschise ochii. Anna privi în sus:

— Are nevoie de un doctor, zise.

Cuvintele risipiră vraja de a privi şi a asculta sub care căzuseră cehii. Mecanicul veni şchiopătând să întrebe de fochistul lui şi Samarin îl privi fără să scoată un cuvânt. Matula întinse un braţ să-l ţină pe mecanic la distanţă. Îşi scoase pistolul şi-l armă.

— Unde-i trenul meu? întrebă el.

— Cazanul s-a golit când am dat înapoi, ca să mă îndepărtez de Roşii, spuse Samarin.

Matula ridică pistolul şi făcu semn către Anna şi Alioşa.

— Mergi şi stai în faţa puşcăriaşului cu bastardul tău, cucoană. Am să văd dacă vă pot rezolva pe toţi trei cu un singur glonţ. Mare păcat că nu-i şi evreul aici, că aş putea să vă isprăvesc pe toţi, ca pe-o familie.

— Domnule, interveni Dezort.

— Ce e? întrebă Matula, întorcându-se spre el surprins.

Se întoarse, trase adânc aer în piept şi scăpă pistolul, concomitent cu sunetul unui glonţ izbindu-se de metal. Sunetul împuşcăturii veni o secundă mai târziu. Cehii se aruncară în pietriş şi buruieni, de ambele părţi ale căii ferate. Anna se lăsă încet la pământ, în genunchi. Grija ei pentru Alioşa, grija ca el să nu fie zgâlţâit, îi ţinea panica în frâu. Roata din capul ei nu voia să se oprească din mersul ei scrâşnit. Mesajul se schimbase, acum ea nu făcea decât să repete, iar şi iar, cuvântul NU, ca o rugăciune adresată spaţiului şi timpului. Închise ochii şi-şi puse faţa în spaţiul cald şi întunecat dintre maxilarul lui Alioşa şi umărul lui, căutându-i cu buzele pulsul, ca să se ţină de el, ca de un ritm. Nu se putea împiedica să-l asculte pe Matula cum vorbeşte pe limba lui, bubuit voios, limba lui de bătălie, petrecerea lui.

— Găsiţi trăgătorul, spunea el. Zece mii de hectare de pădure la nord de-aici pe vecie cui îl doboară pe trăgător, şi titlul de prinţ în împărăţia mea şi văduva asta, să se prăsească. Dac-o priponiţi, mai naşte o duzină. Dezort, ia trei oameni şi strecuraţi-vă pe linie, până la locomotivă, asiguraţi-o. O, zei, nu m-am simţit niciodată mai îndrăgostit de locul ăsta. Sângele fiecărui om pe care-l pierdem aici, face ca pământul ăsta să fie şi mai sfânt pentru noi.

O voce de departe se rostogoli prin aer, deformată, amplificată şi metalică, ca şi cum persoana vorbea printr-un megafon. Anna recunoscu vocea. Era Mutz, care vorbea în cehă. Auzi numele lui Broucek. Ceea ce spunea Mutz, nu conta ce, trecu printre cehi ca

un cutremur, îi încremeni şi-i umplu de durere. Matula începu să urle.

— Am să te jupoi! zbieră el. Jidan nenorocit, obială, am să te pun la frigare. Am să-ţi tai simţurile unul câte unul, ochii, urechile, nasul, limba şi pielea! Şi asta e valabil pentru orice gunoi de-aici care ascultă măcar un sunet din ce rosteşte prietenul Roşiilor, jidanul ăla sperjur, care loveşte pe la spate.

Anna se ridică şi deschise ochii. Se uită în jur. Toţi cehii o priveau. Cei câţiva care o priviseră cu ură se străduiau să-şi sporească ura. Ceilalţi încercau să-şi ascundă ruşinea, imitând privirea dură a lui Matula, dar nu reuşeau. Anna se îndepărtă de ei. Alioşa se mişcă în braţele ei. Copilul ei minunat avea forţă. Anna începu să alerge. Samarin nu era acolo: fugise.

Declaraţii

Întins pe pat, Alioşa delira, visând husari şi ciocolată, în timp ce Anna îi curăţa şi-i pansa rana. Fragmentul de metal alunecase în umărul lui mic şi alb sub claviculă, lăsând o despicătură cu margini neregulate la locul pe unde intrase şi o gaură urâtă pe unde ieşise. Nu mai curgea sânge. Băiatul se răsucea şi se încorda când îi atingea carnea vie adânc cu pânza udă şi fierbinte şi Anna se concentra pe curăţarea rănii, şoptindu-i cuvinte blânde, străduindu-se să nu-i strângă prea tare umărul sănătos cu cealaltă mână ca să-l ţină nemişcat. Albinosul tungus stătea într-un colţ, urmărind-o cu privirea. Anna dăduse peste el la ei în curte. Stătea chincit şi privea fix o formă pe care o alcătuise din paie pe zăpadă. Îşi întorsese ochii roşii spre ea, se ridicase şi ea pricepuse că era ucenicul şamanului şi voia doar să ştie ce-ar putea face pentru ea. I-a spus că băiatul ei fusese rănit într-o luptă şi l-a întrebat dacă ştie vreun tratament. Albinosul a ridicat din umeri, dar a urmat-o în casă şi la etaj. Când i-a spus să aducă apă fiartă din bucătărie, el s-a dus s-o pregătească. Mai târziu s-a aşezat pe scăunelul de trestie al lui Alioşa, făcându-l să scârţâie la fiecare răsuflare. Felul în care-l privea pe Alioşa, atent şi nepăsător, ca o pasăre, o liniştea pe Anna.

Îl rugă pe albinos să vină s-o ajute, să ţină bucăţi de scamă lipite de răni, în timp ce ea lega un bandaj strâns în jurul umărului lui Alioşa. Degetele lui cu piele cojită abia dacă erau puţin mai întunecate decât pielea lui Alioşa. Mirosea a fum, a frunze scuturate şi a piele de ren tocită.

— E singurul tău fiu? întrebă albinosul.

— Da.

— Unde e tatăl lui?

— Mort.

— Cum moare el?

— În luptă.

Albinosul medită şi apoi zise:

— Familia ta nenorocoasă.

— Cândva ideea ghinionului mă consola mult. Acum nu. Eu am făcut să se întâmple asta.

— Eşti vrăjitoare?

Anna simţi că-i vine să râdă, un râs de demult, mai stins decât râsul din noaptea trecută.

— Dacă aş fi vrăjitoare, nu l-aş face să se simtă mai bine?

Un nou val de ură de sine o năpădi şi se aplecă să-l sărute pe Alioşa pe pleoape, dar capul lui se zbătea violent dintr-o parte în alta, aşa că îşi puse doar mâna pe fruntea lui fierbinte.

— L-ai văzut probabil pe şamanul tău tratând oameni răniţi, zise Anna.

— Da. El mă trimite să adun ce-i trebuie. Muşchi, pătlagină, miere... ăsta nu-i cel mai bun timp din an.

Anna îl privi pe albinos şi zise aspru:

— Atunci de ce stai acolo? Mergi şi găseşte ce poţi pentru leac.

— Nu, zise albinosul. Ţie nu-ţi trebuie leacul nostru. Ţie îţi trebuie un doctor de-al vostru.

— Nu e nici un doctor aici. Dacă nu pun ceva pe rana asta, orice, e ca şi cum i-aş da drumul de mână în timp ce alunecă pe-o pantă abruptă. N-ar fi mai uşor dacă aş crede în acele puteri miraculoase de dincolo de orizont, ca tine, ca Mutz şi ca Samarin şi ca remarcabilul domn Balaşov, care, nici unul, nu mă poate ajuta acum? Înţeleg că Alioşa nu contează, că eu nu contez, noi suntem mult prea neînsemnaţi. Dar aş vrea ca băiatul meu să însemne mai mult decât atât pentru lume. Vrei să mergi, te rog, şi să vezi ce poţi găsi? Cum te cheamă?

— Igor.

— Numele tău adevărat, pe limba ta.

— Develcen.

Îl rugă din nou să se ducă.

— Eu nu sunt şaman, zise Develcen. Eu nu pot să văd înăuntrul Lumii de Dedesubt şi al Lumii de Deasupra, cum poate Omul Nostru, ca să aflu dacă e păstrat acolo un loc pentru un bolnav.

— Nu-mi pasă de asta! strigă Anna. Nu-mi pasă, pricepi? Nu-mi pasă de raiuri şi de iaduri, de zei şi de demoni, de ţari şi imperii şi comunişti şi de oameni de-un fel şi oameni de alt fel. Nu-mi mai spune nimic. Vreau ceva pentru rana fiului meu şi nu contează ce fel de vrăjitorie din pădure se potriveşte la asta, înţelegi?

Develcen se ridică şi ieşi din cameră. Anna se întoarse la Alioşa şi şopti:

— Asta se întâmplă când o femeie proastă, lacomă, care nu crede, rămâne fără nimic

de care să se sprijine? Când nu crezi în nimic, ajungi într-o zi să crezi în orice? Of, doar să te faci tu bine, fiul meu mic.

Alioşa îşi clătină capul dintr-o parte într-alta.

Develcen ieşi din casă pe uşa din faţă şi-o luă spre răsărit, se îndepărtă de oraş, de gară şi de ogoare şi se adânci în pădure. Se uită o dată în sus, la acoperişul unui hambar înalt care se ridica peste drum de casa Annei, străjuind răscrucea unde se afla, de unde se vedea bine podul la apus şi drumul către gară la nord. Mutz, Nekovar şi Broucek erau acolo, cu alţi bărbaţi înarmaţi pe care Develcen nu-i mai văzuse. Îşi urmă zorit drumul.

Mutz era culcat pe o pătură, pe acoperişul în pantă abruptă, proptindu-se, ca şi ceilalţi, într-o frânghie groasă pe care Nekovar o întinsese pe toată lungimea acoperişului. Cu picioarele sprijinite pe frânghie, puteau să-şi ţină trupurile aproape în totalitate adăpostite, în timp ce supravegheau drumurile care duceau la răscruce. Scopiţii se ascundeau în casele lor. Mutz se întreba dacă ar avea o şansă s-o vadă pe Anna înainte să înceapă lupta în care aveau să fie ucişi cu toţii. Soarele îngroşa mirosul de fum de lemn care se învălătucea peste străzile oraşului. Ce-ar putea să-i împiedice pe Roşii să atace Iazîkul? Luaseră probabil încercarea lui Samarin de-a fugi cu trenul drept un plan dinainte stabilit pentru a-i înşela, cu toate că Samarin se izbise de drezina cu care Mutz şi ceilalţi se întorceau spre oraş, cu o secundă înainte ca ei să scape sărind din ea.

Logica îi spunea că Matula ar trebui să-şi îndrepte toate forţele spre apărarea oraşului împotriva atacului Roşiilor, dar Matula n-avea logică, iar Mutz îl absolvise acum de orice obligaţie pentru faptul de a-i fi salvat cândva viaţa. Era mai probabil că Matula avea să-şi împartă ce-i mai rămăsese din armată în două, o jumătate să apere gara împotriva Roşiilor, cealaltă să atace casa Annei Petrovna, locul în care îşi va închipui că se află Mutz. Roşiii vor distruge apoi oraşul pentru a-l zdrobi pe Matula. Totul era perfect normal.

Împotriva măcelului care urma erau trei, Mutz, Nekovar şi Broucek, poate şi albinosul şi poate încă vreo trei. Dezort era întins lângă Mutz pe acoperiş, cu steagul de armistiţiu pe care-l fluturase la venire înfăşurat în jurul gâtului, ca o eşarfă. Adusese cu el doi soldaţi. Citea unul din ziarele cehe pe care i le dăduse Bodnarenko lui Mutz.

— Ai terminat? întrebă Mutz.

Dezort dădu din cap.

— Eşti de acord că e adevărat?

Dezort dădu iar din cap. Prima pagină a ziarului era dedicată unui decret dat de noul guvern al Cehoslovaciei, promulgat la Praga în urmă cu cinci săptămâni, prin care se ordona întregii Legiuni Cehe din Siberia să se dezangajeze şi să se îndrepte cu toată

viteza spre Vladivostok pentru evacuare.

— Matula ştia probabil de asta de-o lună, zise Dezort. Telegraful spre Irkuţk şi Omsk a funcţionat până acum o săptămână. N-a lăsat pe nimeni niciodată să vadă mesajele, în afară de el însuşi şi de Hanak. Puteam să fim plecaţi, iar acum suntem prinşi în capcană.

— Atunci, eşti de partea noastră, frate? zise Nekovar din celălalt capăt al acoperişului.

Îşi băgă mâna în buzunar şi scoase o grenadă pe care i-o întinse lui Dezort, dând din cap şi zâmbind, ca un om care momeşte cu bunătăţi o pisică ca s-o facă să iasă de sub pat.

— Pare fără speranţă, constată Dezort. Matula are nouăzeci de oameni şi Roşiii sunt gata să atace.

— Păi, tu ai venit, nu? interveni Mutz. Băieţii au auzit ce-am zis eu prin portavocea lui Nekovar despre evacuare. Cum pot să-i fie loiali acum? Toţi îşi dau seama că şi-a pierdut minţile.

— Se tem încă de el şi de gaşca lui. E el nebun, dar e unul din nebunii şireţi, o ştiţi. Şi mai e ceva, Mutzie.

Mutz întrebă ce, cu toate că ştia.

— Matula s-a priceput să-i facă pe toţi să creadă că tu eşti un fel de spion, că pregăteşti un raport despre ce s-a întâmplat la Staraia Krepost, omorurile, ştii tu. Că nu eşti cu adevărat unul dintre băieţi, că n-ai să ne ţii partea. A încercat să dea vina pe tine pentru că a trebuit să rămânem aici, şi eu nu cred că cineva o să creadă asta, însă eu presupun... noi... ei cred că tu ai făcut o înţelegere cu Roşiii, să depui mărturie împotriva noastră în schimbul vieţii tale.

— Spui numai tâmpenii, frate, zise Broucek, fără să-şi ia ochii din cătarea armei, supraveghind drumul gării.

— Sunt la fel de vinovat ca şi ceilalţi pentru ce s-a întâmplat la Staraia Krepost, răspunse Mutz.

— Josef, spuse Dezort, coborând vocea şi apropiindu-şi faţa de-a lui Mutz peste lemnul ud al acoperişului. Tu n-ai făcut decât să priveşti. Te-ai ţinut deoparte. Eu am împuşcat un bărbat în cap când avea mâinile legate la spate.

— Am încercat eu să te opresc?

— Voi, toţi trei, Mutz, Broucek, Nekovar. Asta aveţi în comun. V-aţi ţinut toţi deoparte, în timp ce noi ucideam.

Dezort privi spre Nekovar, care se uita ţintă la el, cu gura întredeschisă, gata să zâmbească dar nezâmbind, jucându-se uşurel cu grenada, de parcă ar fi fost o minge de tenis.

— Nu-mi place cum te joci cu grenada aia, sergent, rosti Dezort, dezvelindu-şi dinţii din faţă, uscaţi, şi umezindu-i cu limba.

Mutz puse o mână pe umărul lui Dezort.

— Am trădat eu vreodată pe cineva din compania asta? întrebă el.

— Încă nu.

— Am încercat eu să împiedic pierderea de oameni în Siberia, chiar şi a lui Matula?

— Până acum, da.

— Vreau să plecăm toţi din acest loc şi vreau să-i car pe acei o sută de nătângi până la Vladivostok fără să moară sau să dispară nici unul dintre ei şi vreau să mergem cu vaporul acasă, în Europa, şi să luăm trenul spre ţara cea nouă şi să ne deschidem vechile noastre uşi din faţă şi să simţim miros de cafea şi de vopsea, şi de tutun bun, şi braţe calde, şi să ne scoatem împuţitele astea de uniforme. Toţi, cu excepţia unuia. Ei, Roşiii, n-au nevoie de noi toţi. Le trebuie doar unul. Un sacrificiu. Sunt o organizaţie mare, o idee mare, aceşti Roşii. Pricepi, Dezort, Roşiii sunt niţel ca un dumnezeu. Oamenii vorbesc despre ei ca şi când ar fi un singur tot real şi mare, cu intenţii, acţiuni şi nevoi, dar pe care nu-l poţi vedea cu adevărat niciodată, doar mici semne ale puterii lui, în lucrurile şi oamenii pe care i-a făcut şi i-a distrus. Chiar când e prezent, nu-l vezi niciodată pe de-a-ntregul. Ca un dumnezeu. Ca un dumnezeu, vrea şi el o jertfă din când în când.

— Pe cine?

Mutz se încruntă la obtuzitatea lui Dezort. Omul părea sincer nedumerit.

— Pe Matula. Doar pe Matula. Restul pleacă liberi.

— Aha.

Dezort ridică din sprâncene şi râse uşurel, precaut.

— Înţeleg. Pentru că a avut şi el o idee cam la fel. El m-a trimis aici să încerc să te conving să te întorci. Pe urmă, el urma să te predea Roşiilor, prezentându-te drept adevăratul organizator al masacrului de la Staraia Krepost.

— Dar tu n-ai fost de acord cu planul lui Matula.

— Bineînţeles că nu!

Iar râsul uşurel, de apărare.

— Pentru că Roşiii au văzut filmul despre masacru. Aceea a fost ancheta lor. Filmul. Şi ei cred că Matula este criminalul şef.

— Sunt şi eu în filmul ăsta?

— Nu ştiu. Eşti cu noi?

— Cum o să-l prindeţi pe Matula?

Mutz privi spre Broucek, care îşi întoarse o clipă privirea să se uite ţintă în ochii lui Dezort şi apoi reveni la cătarea armei sale.

— Aha, făcu Dezort. Pricep. Aşa. Chestia e... ştiu că Broucek e un ţintaş foarte bun, însă Matula n-o să se arate acum.

— L-aş fi nimerit acum o oră, dacă nu i-ai fi distras tu atenţia, se plânse Broucek.

Mutz se îndepărtă de frânghie şi începu să lunece spre jgheab şi spre scara care ducea la pământ.

— Locotenent Dezort, sergent Nekovar, soldat Broucek, vă rog să apăraţi răscrucea cât sunt eu plecat. Nu trageţi în prietenii noştri decât dacă este absolut necesar.

Mutz coborî scara. Merse până la marginea hambarului şi înţelese cu tristeţe că era un soldat bătrân de treizeci de ani. Ca un locuitor al unui oraş expus la vânturi, care ştie din instinct că atunci când dă un colţ e posibil să fie lovit de rafalele mai puternice, Mutz ştiu instinctiv că era pe cale să traverseze o posibilă linie de foc a trupelor lui Matula, pe drumul larg şi neted al gării. Totul părea să fi căzut într-o mare linişte. Mutz lucea de sudoarea iscată din frică şi inima îi bubuia. Măruntaiele i se zbăteau. Începu să-şi imagineze toate felurile în care glonţul ar putea să-l schilodească. Privi în sus, să vadă dacă Dezort veghea. Era ca şi când ar fi văzut o reflectare a propriului său chip. Aceeaşi paloare, aceeaşi înţelegere a faptului că existau linii de foc, că nu ştiau cum să iasă din situaţia asta, că erau atât de departe de casă, că nimănui nu-i păsa.

Mutz traversă strada în fugă şi intră în casa Annei. Se opri o clipă. Era ameţit. O auzi pe Anna strigând de sus, întrebând cine-i acolo.

Mutz tremura. Fricii de glonţ îi luase locul frica de ce-avea să se întâmple acum cu Anna. Alergă la etaj gata să cadă şi se întâlni cu Anna în faţa camerei lui Alioşa. Ea îl cuprinse în braţe şi se lipi, caldă, de el. Îi simţi lacrimile prelingându-se pe gâtul lui.

— Josef, am fost atât de proastă, spuse ea.

Prezenţa lui Mutz, familiaritatea şi blândeţea lui îi păreau ca începutul unui dar al iertării. I se dădea o şansă să se mărturisească şi să se ofere.

— L-am adus pe puşcăriaş în casa mea. M-am culcat cu el. Ar fi trebuit să am încredere în tine. Mi-a furat fiul ca să-l ajute să fure trenul şi Alioşa a fost rănit şi acum mă tem c-o să moară. Merit să fiu spânzurată. Am făcut-o pentru că-l doream, Josef. Îţi vine să crezi? L-am dorit atât de tare pe Kirill Ivanovici încât am uitat să-mi păzesc propriul fiu, frumosul meu fiu. Când tu ai fost atât de bun. Când tu ai încercat să-mi dai ceea ce-mi doream. Sunt mai rea decât o târfă, Josef.

— Nu spune asemenea prostii.

— O târfă ia bani, iar eu n-am luat bani, eu m-am dat acelui ticălos şi apoi el mi-a furat copilul.

— Cum se simte?

— Doarme. Sau moare. N-ar trebui să spun aşa ceva, nu? Nu ştiu ce să fac. Albinosul s-a dus în pădure să facă leacuri. La asta m-am coborât Josef, nu-i josnic? Iat-

o pe Anna Petrovna, curva, care trimite după vraci.

Vorbea precipitat. Se opri, se îndepărtă de Mutz, îşi ridică privirea spre el şi-şi şterse ochii şi nasul cu o batistă mototolită, scoasă din mânecă. O privea cu îndoială, fireşte; trebuia să-l convingă.

— Ai să-mi spui să nu-mi mai plâng de milă. Josef, mă întreb ce e înăuntrul meu, ce m-a împiedicat să am încredere în tine. O febră permanentă. Tu n-ai avut nici o clipă încredere în puşcăriaş. Dacă aş fi fost o mamă bună, ar fi trebuit să te-ascult... Doamne, Josef, de parcă tu n-ai fi fost gata să fii cu mine noaptea! Mi-e ruşine.

Pe Mutz îl lăsa fără grai ura de sine a Annei mai abitir decât îl lăsase mândria ei sau faptul că-i întorsese spatele. Spre surprinderea sa, se trezi întrebând de Balaşov.

— N-a fost aici, răspunse Anna. Poate că nu ştie. Poate că se ascunde de zgomotul armelor. Dacă ar veni, i-aş da drumul în casă. Nu cred c-o să vină. Ce mai contează?

— Alioşa e totuşi fiul lui.

— Ar trebui să ne întoarcem, vreau să-l veghez pe Alioşa. Vino cu mine. Ştiu că trebuie să pleci, o să vină Matula, ştiu, dar o clipă, vino în camera lui Alioşa şi stai şi vorbeşte cu mine, te rog.

Anna îl luă pe Mutz de mână, privindu-l cu o blândeţe şi o umilinţă pe care el nu le mai văzuse până atunci. Se lăsă condus în camera lui Alioşa şi se aşezară amândoi pe marginea patului. Anna mângâie fruntea lui Alioşa şi-i apucă încheietura, să vadă dacă pulsul e bun. Privi spre Mutz, apoi spre Alioşa. Lui Mutz i se părea că Anna îl îndemna să-l atingă pe Alioşa, însă el era prea năuc, nu-şi putea lua ochii de la ea.

— Poţi să pui mâna pe el, zise Anna. Vorbeşte-i. Poate ajută.

Ce ciudat: mai înainte o enerva neîndemânarea lui în relaţia cu Alioşa. Acum o mişca, o emoţiona respectul lui pentru băiat, pentru ea, după tot ce făcuse ea. L-ar iubi pe Mutz, doar să vrea el; l-ar asculta.

Mutz ştia că ar trebui să-i vorbească lui Alioşa, dar nu putea. Nu era în stare decât s-o privească pe Anna. Intrase în casa ei cu un mare atu, cu ceea ce ştia despre Samarin, pentru a o înverşuna împotriva puşcăriaşului. Acum, atuul nu-i servea la nimic. Era mai simplu decât ar fi putut spera. Samarin simplificase lucrurile: n-ar fi putut să-i facă un rău mai mare Annei. Ea era a lui, a lui Mutz, dacă aveau să scape cu viaţă. Ea spusese asta. Şi totuşi, tot ce simţea el era o mare tristeţe. Ea era sinceră. Când se uita la el cu atâta tristeţe şi atâta umilinţă, ea dorea să creadă că ar putea să-l iubească şi că logica şi o minte raţională era tot ce-şi putea dori ea acum. Era convinsă. Dar el ştia că mâine n-avea să mai fie aşa de convinsă. Azi, să creadă că trebuia să-l iubească pe Mutz făcea parte din penitenţa ei, pentru păcatul pe care ea credea că-l făptuise. În chiar clipa în care ea i se oferea, el era foarte convins că nu putea fi niciodată a lui. Neştiind ce să spună şi ştiind că n-ar trebui să aducă vorba de Samarin, el nu se putu abţine să

nu menţioneze ştirea pe care voise de la început să i-o dea.

— Roşiii ne-au ţinut ostatici peste noapte, zise el. Am aflat nişte lucruri despre Samarin.

— Ar fi fost bine să-mi poţi trimite un mesaj. M-a fermecat atât de mult noaptea trecută, în felul lui distant. Am băut coniac. Eram ca o şcolăriţă. Nu înţeleg cum de n-am văzut că e un deţinut de drept comun, ca hoţii de la Grădina Albă, ca acest Mohican care bântuie de colo-colo, ucigând oameni. N-ar fi trebuit să se vadă? Sunt eu chiar atât de proastă?

— Fireşte că nu, zise Mutz. E geniul lui, se cunoaşte pe sine atât de bine încât este capabil să ascundă sau să arate părţi din el care-l fac să pară aşa cum vrea el. N-o să-ţi arate niciodată întregul. Ar fi prea mult chiar şi pentru el să facă aşa ceva, să fie bărbatul întreg. Nu e vorba că se dă drept ceea ce nu este, ci că tu vezi numai latura pe care vrea el să ţi-o arate, şi undeva, deasupra şi dincolo, inteligenţa lui machiavelică vede tot, studentul din el şi criminalul din el, diversele grade de cruzime, trecutul, prezentul şi viitorul lui şi, în depărtare, măreaţa strălucire a utopiei spre care crede el că deschide calea. Anna, gândeşte-te la ce-ai spus acum! Hoţii de la Grădina Albă – cine ţi-a vorbit de acel loc? Samarin. Mohicanul – cine ţi-a vorbit de el? Samarin. Samarin se descrie pe sine ca şi pe Mohican atât de bine pentru că el îi cunoaşte foarte bine pe amândoi, pentru că el este şi unul, şi celălalt.

Anna îşi duse amândouă mâinile la gură, înăbuşind ţipătul care ţâşnea dinlăuntrul ei, scurt şi ascuţit. Mutz vorbea în continuare, dar ei i se părea că vorbeşte mult prea repede, amestecând cuvintele, şi îi era greu să se apere în vreun fel de răul care-i şuiera în urechi. Îşi dădea seama că era efectul sângelui care-i bubuia în cap. Voia să-l roage pe Mutz să vorbească mai rar, dar nu putea vorbi. Se străduia să pună cap la cap ce-i spusese, că nu Mohicanul, bărbatul care ucidea, jefuia şi nimicea fără milă, era cel care se dădea drept Samarin, revoluţionarul anarhist, sau se dădea drept Samarin, studentul fermecător, ci că era vorba de chipuri ale unui singur bărbat, Kirill Samarin Mohicanul. Că acesta era bărbatul care îl ucisese pe şaman cu alcool pentru că şamanul era singurul om din Iazîk care-i cunoştea identitatea, că acesta era bărbatul care-l convinsese pe Racansky, căzut sub vraja lui şi duşman al lui Kliment, să-l omoare pe ofiţer şi să-i scrijelească pe frunte litera M, pentru a-i face pe cehi să creadă că Mohicanul ar putea fi liber prin preajmă, în timp ce Samarin se afla în captivitate.

— Stai, şopti Anna şi tot sângele-i fugi din obraji. Vorbeşte mai rar, Josef. Nu suport gândul că l-am sărutat, că l-am lăsat să facă dragoste cu mine. L-am dorit!

— Aş putea să mă opresc, zise Mutz. Mai bine nu ţi-aş mai spune şi altceva.

Era adevărat. Dacă îşi închipuise că ar fi putut dobândi cea mai măruntă plăcere stingând ce mai rămăsese din gelozia lui faţă de Samarin, se înşelase. Acum, că

Samarin era dus, informaţiile pe care le obţinuse Mutz, fie şi simplul fapt de a se afla în posesia lor, lăsând la o parte chinul provocat Annei cu dezvăluirea lor, îl făcea să se simtă mizerabil, ca un torţionar şi totodată ca o bârfitoare a satului de cea mai joasă speţă.

— Mai e şi altceva? întrebă Anna după un răstimp, cu vocea ceva mai întremată.

— Da.

— Nu e... nu e nimic de bine?

— Poate că e. Dar nu înainte să fie mai rău.

— E greu de înţeles ce spui, Josef, zise Anna şi se cutremură. Dacă Samarin este Mohicanul, înseamnă că Samarin a evadat din Grădina Albă singur? Că nimeni n-a încercat... că nimeni n-a luat un tovarăş de călătorie ca hrană, aşa cum a spus Samarin?

— Nu, zise Mutz. Nu la toate întrebările. Samarin n-a fost singur. El n-a evadat din Grădina Albă. Şi asemenea hrană a existat.

— Vai, Alioşa, suspină Anna, lăsându-se pe spate şi rezemându-şi obrazul de pernă, ca să poată privi chipul băiatului adormit. Ce-am făcut?

— Samarin n-a evadat, zise Mutz. El călătorea spre, nu dinspre Grădina Albă. N-a fost niciodată deţinut acolo. Descrierea lui – atât de veridică, nu? – era o ficţiune. El a făcut-o atât de veridică doarece el însuşi credea în ea, nu pentru că faptele s-ar fi întâmplat în realitate, dar li s-ar putea întâmpla unor oameni ca el în viitor. Asta e întinderea de timp şi de posibilitate pe care lucrează mintea lui. El a fost cu adevărat întemniţat, în trecut. A evadat cu adevărat. Dar nimic din toate astea nu s-a întâmplat acolo şi atunci, în Arctica. Şi pentru că ţarul şi vechea Rusie sunt duşmanii lui Samarin şi-l tratează pe el ca atare, orice mod în care el îşi imaginează că-l tratează duşmanul lui poate deveni modul în care oamenii ca el şi-ar trata duşmanul, dacă ar avea puterea s-o facă. Samarin însuşi nu le va supravieţui Roşiilor. Nimicirea imaginată de el este prea pură. Dar felul în care a descris el Grădina Albă, asta nu era istorie reală, era o previziune. O premoniţie a îndreptăţitei pedepsiri a duşmanilor ţarului.

— Nu înţeleg. Dacă n-a existat nici o Grădină Albă, încotro se îndrepta el?

— A existat o Grădină Albă. A fost o tabără a unei expediţii conduse de un aristocrat, prinţul Apraksin-Aprakov, un geolog amator care credea că există zăcăminte de metale rare la poalele munţilor Putorana, pe cursul superior al fluviului Enisei. Nu ştiu din ce motiv, Samarin a făcut drumul până acolo, sau a încercat să ajungă în acel loc. Dacă a plecat dintr-unul din porturile de pe fluviu din Siberia de sud primăvara, ar fi putut ajunge până acolo şi înapoi în timpul ăsta. Îţi poţi imagina ce greu trebuie să fi fost să treacă prin taiga şi prin tundră, cu râuri şi mlaştini care se topesc şi cu ţânţari, pentru un om care merge pe jos. Ştiuse probabil că n-avea să reuşească dacă nu lua încă un om cu el, pe post de hrană. Şi chiar l-a luat pe acel om şi chiar l-a mâncat, până la

ultima mână, pe care a azvârlit-o alaltăieri, la malul râului, când a ajuns la podul de cale ferată.

Anna închise ochii. După o vreme, îl îndemnă:

— Continuă. Spuneai că ar putea fi şi ceva de bine.

Mutz se simţea la fel de sfios ca atunci când bătuse prima oară la uşa Annei. De atunci, fuseseră atât de apropiaţi, iar acum toate deveniseră amintiri. Fiecare cuvânt pe care-l rostea îi despărţea şi mai mult, o ştia. Era ca şi când ar fi vrut să distrugă ceea ce nu mai putea fi îndreptat.

— M-ai făcut să sufăr când m-ai alungat de la tine şi m-ai făcut să sufăr iar, când te-ai îndrăgostit de Samarin chiar înainte să-l cunoşti.

Anna se ridică grăbită, îl luă pe Mutz de mână şi-l duse de lângă pat, aşa că acum stăteau faţă-n faţă, lângă fereastră. Privi în ochii lui Mutz. Emoţia era prea puternică. El îşi întoarse privirea. Emoţia era prea puternică, dar nu era aceeaşi foame nepotolită din trecut.

— Josef, tu eşti atât de inteligent, cum poţi vorbi aşa, ca un băieţel? Ce vrei să zici, că m-am îndrăgostit? Ştii că nu de asta era vorba. Ştii că nu asta am simţit pentru Samarin. Eşti un om matur şi ştii atât de puţin despre ce-i trebuie unei femei şi despre ce simte? Tu chiar crezi că numai bărbaţii au nevoi carnale? Ştiu că te-am alungat, dar eram nebună, Josef, proastă, nerăbdătoare, lacomă. Am plătit toate astea, nu crezi? Poţi să mă ierţi, nu-i aşa? Putem fi împreună acum, nu?

— Vrei să termin ce am să-ţi spun despre Samarin?

Anna înclină din cap, atingându-i palma cu vârfurile degetelor. Mutz îşi retrase mâna. Se căută în veston şi scoase un ziar, Flamura Roşie, cel pe care i-l dăduse Bodnarenko.

— Ai aici o descriere despre ce a găsit recent o expediţie aviatică în Arctica la Grădina Albă, zise el. Se vorbeşte despre o teroristă, Ekaterina Orlova, care a fost ţinută de prinţ la Grădina Albă ca într-un fel de sclavie, ca pedeapsă pentru că avusese o bombă asupra ei. Acela a fost surghiunul ei. Când l-am arestat noi pe Samarin acum două zile, avea la el o bucată de scoarţă de copac cu un mesaj scrijelit pe ea: „EU MOR AICI. K". Cred că acel K însemna Katia, de la Ekaterina. Cred că Samarin, Mohicanul, a făcut drumul la Grădina Albă ca s-o salveze. Nu ştiu de ce, dacă acţiona conform unei strategii puse la punct împreună cu tovarăşi de-ai lui, terorişti, sau dintr-un alt motiv.

— Ce alt motiv ar fi putut exista?

— Nu ştiu. Dar nu uita că ţi-a adus fiul înapoi. Nu văd cum se potriveşte asta cu vreo viziune a inteligenţei lui distrugătoare. Alioşa şi cu tine ar trebui să nu însemnaţi nimic pentru el. Gata. Asta-i tot ce ştiu. Trebuie să plec. Îmi pare rău de Alioşa. Nu te tortura singură. Roşiii au un doctor. Dacă putem trece de Matula pentru a ne preda la

Roşii, băiatul o să fie salvat.

— Îţi mulţumesc, zise Anna. Ai să mă ierţi?

— Dacă am ceva pentru care să te iert, te iert. Dar iertarea mea nu te va schimba.

— Ia-mă cu tine la Praga după ce plecăm de-aici.

Da, îşi zise ea, asta era ceea ce-şi dorea, de asta avea nevoie Alioşa, un bărbat curajos, grijuliu, inteligent, într-o ţară mică, aşezată, harnică, în Occidentul îndepărtat. Nu o pedeapsă pentru prostia ei, nu, nu, uită-te la bunătatea şi raţiunea şi stăpânirea de sine din ochii negri ai lui Mutz, nimic din nebunia sângeroasă care-i otrăveau pe ceilalţi iubiţi ai ei. Acum va iubi cu înţelepciune.

— Pot să te iau, dacă scăpăm cu viaţă, răspunse Mutz. Vrei să mergi?

— Da!

Mutz nu se putu împiedica să zâmbească, deşi încă nu credea. Ochii Annei aveau aproape expresia de dinainte de toate astea, vioi, cercetători, care te provoacă pentru a-ţi arăta că e capabilă să joace orice joc nou şi dificil care trebuie jucat.

— Am să te întreb iar, mâine pe vremea asta, spuse el.

La parter se auzi o bătaie în uşă.

Cererea lui Samarin

Balaşov dormea în coliba lui întunecoasă de lângă grajd. Uşa se deschise, izbită de cizma unui străin, şi lanţul de siguranţă sări din peretele interior. Îl izbi strălucirea soarelui. Balaşov deschise ochii. Judecând după lumina care trecea pe lângă silueta din prag, era târziu, ora nouă cel puţin. Se ridică în capul oaselor şi-şi coborî picioarele peste marginea patului. Samarin intră şi se aşeză lângă el. Îşi petrecu un braţ peste umărul lui Balaşov.

— Bună dimineaţa, Gleb Alekseevici, rosti Samarin cu aer prietenos şi voios.

— Bună dimineaţa, Kirill Ivanovici, răspunse Balaşov. Ce doreşti?

— Ce neprimitor eşti, pentru un om al lui Dumnezeu! remarcă Samarin. Dumneata întotdeauna eşti de folos cu de-ale gurii, dragul meu. Hai să luăm un mic dejun.

Balaşov îi indică unul din cufere. Samarin se duse să-l deschidă pe celălalt. Era încuiat.

— Secrete, secrete, secrete, constată el, ridicând capacul cufărului pe care i-l indicase Balaşov şi scotocind înăuntru.

După o vreme, scoase nişte peşte uscat, o bucată de pâine, nişte ceai presat, ceşti şi o cratiţă.

— Îmi permiţi?

— Eşti invitatul meu, zise Balaşov, ridicându-se. Stai să aduc apă.

— Nu, îl opri Samarin. Nu, dumneata rămâi aici. Fac eu focul în sobă şi pun de ceai. Ai fost treaz toată noaptea, cred, trebuie să fii obosit. Toate împuşcăturile alea din nordul oraşului şi dumneata n-ai auzit nimic, nu-i aşa? În sfârşit, n-a fost mare lucru, câţiva răniţi.

— Ce răniţi?

— Ai răbdare, Gleb Alekseevici. Toate la vremea lor.

— Am treburi de făcut. Nu doresc să fii aici.

— Asta pentru că nu ţi-am spus de ce-am venit! E un flecuşteţ pe care vreau să-l faci pentru mine şi pe urmă îmi văd de drumul meu.

Samarin pregăti masa în tăcere, întreruptă doar cât a cântat un vers dintr-un cântec. „Printre lumi“, cânta el. Aşteptând să fiarbă apa, rămase în picioare, urmărind-o o vreme, cu spatele la Balaşov, apoi se răsuci pe călcâie.

— Uite-o cimilitură, zise. Ce-i vegetarian, are şase picioare şi o singură sulă mare? Nu ştii? Un castrat călare pe-un cal.

Râse. Balaşov nu.

— Ţi-ai condus calul ca la paradă azi-noapte. De jur împrejurul padocului, om şi animal păşind alături. Încă se mai văd afară, pe zăpadă, urmele de picioare şi copite. După o vreme, nu l-ai mai condus, nu-i aşa? Urmele de paşi încetează, rămân doar urmele de copite! Mi-ar plăcea să spun că urmele de copite arătau ceva mai adânci cu dumneata călare, însă nu ştiu să citesc urme. Trebuie să fie grozav, dacă n-ai scula ta, să mergi în galop mărunt pe un armăsar sub clar de lună, pe zăpadă. Pe deşălate, poate? Măcar de-ar fi iepe sălbatice prin preajmă de încălecat. Te simţi probabil ca un centaur. Jumătate bărbat, jumătate cal. Mă rog, jumătate bărbat, cal întreg. Şi acum, iată-ne împreună în simpatica dumitale colibă. Un bărbat şi o jumătate de bărbat. Calul e frumos, Gleb Alekseevici. Cum îl cheamă?

— Omar.

— Omar. Am intrat dimineaţă în grajd să mă uit la el. E foarte frumos. Nu te uita aşa la mine! Nu m-am atins de el. Dar e foarte frumos. Ar fi o adevărată minune să am un aşa cal. De mult n-am mai văzut un armăsar atât de frumos, zise făcând o pauză şi bătând din picior. Nu, Gleb Alekseevici, se cuvine să spui: „Te rog, ia-l“. E generozitate creştinească. Hai. „Te rog, ia-l.“ Spune-o acum.

— Ăsta e flecuşteţul?

— Nu!

Samarin râse, îi întinse lui Balaşov o ceaşcă cu ceai, în care pluteau resturi de la planta presată. Balaşov refuză scuturând din cap. Samarin o puse pe podea, lângă picioarele lui Balaşov.

— Acum, pâinea, zise Samarin, apucând bucata de pâine uscată de secară. Puţin noroc. Am deja un cuţit bun şi bine ascuţit. Nu cel vechi. Pe ăsta l-am luat din bucătăria Annei Petrovna, înţelegi? E o prietenă a dumitale, aşa-i? Un cuplu cam ciudat.

— Ce-ai făcut acasă la Anna Petrovna?

— Te-am rugat să nu mă mai priveşti aşa, Gleb Alekseevici, cineva ar putea crede că-ţi pasă mai mult de Anna Petrovna decât de Omar. Ştiu că sunteţi prieteni, însă mai mult decât atât n-are cum să fie, nu? Acum n-o mai poţi pune la loc.

— Nu înţeleg, murmură Balaşov.

— Scuze, ce?

— Nu înţeleg la ce serveşte să fii atât de crud?

— Nu serveşte. Eu nu servesc. O ştii. Eu sunt o manifestare. A mâniei prezente şi a iubirii viitoare. Dar asta e o exprimare foarte metaforică, Gleb Alekseevici, şi nu ţi-am răspuns la întrebare, adică: „Ce-am făcut eu acasă la Anna Petrovna?“ Păi, de pildă, am futut-o. Hei! Stai cuminte. Te rog, nu te ridica. S-ar putea să te izbeşti din întâmplare de acest cuţit şi ăsta ţi-ar fi sfârşitul, înainte să apuci să-ţi mănânci peştele. Pentru că e evident că te supără, să ştii că n-am forţat-o. Era foarte dornică. Soţul ei e mort de multă vreme, înţelegi. Totul a fost încântător, şi fututul, şi înainte de futut. Dumneata probabil nu ştii ce plăcut poate fi să atingi cu buricele degetelor locuşorul acela moale şi umed dintre buze şi să vezi cum zâmbeşte ea, închide ochii, şi-şi răsuceşte trupul şi spune ceva care e ca un cuvânt nou de încântare şi o răsuflare, şi o bătaie de inimă, toate în acelaşi timp. Ştii? Fireşte că nu ştii. Probabil că n-ai pus-o niciodată înăuntrul unei femei, înainte s-o fi pierdut. În sfârşit, Gleb Alekseevici, tot ce pot să-ţi spun este că dacă ai şti ce-ai pierdut ai şti şi ce-ţi lipseşte. Aşa că a fost plăcut – te simţi bine, Gleb Alekseevici? Eşti palid. Hai, bea puţin ceai.

Samarin luă o îmbucătură de pâine, rupse o bucată din peşte şi, mestecându-le anevoie, urmă.

— Da, a fost plăcut, dar nu de asta am făcut-o. Adevărul este că voiam să plec de-aici, aveam nevoie să iau un tren şi, ca să iau un tren, trebuia să ajung în preajma lui şi, ca să ajung în preajma lui, trebuia să-l iau cu împrumut pe fiul văduvei. Ce-ar putea fi mai firesc decât curiozitatea unui băiat în legătură cu locomotivele, care-l face să-l tragă după el pe ciudatul său prieten puşcăriaş azi, în zori, în timp ce mămica doarme, ca să se uite la trenul cehilor? Planul a mers de minune. Am furat trenul. A fost supărător că băiatul n-a vrut să sară jos şi a rămas în tren. A fost neplăcut că fochistul a fost împuşcat când am dat peste nişte soldaţi pe calea ferată. Roşiii, cred. A fost neplăcut că băiatul a fost împuşcat. Stai jos, altfel te omor.

Samarin ţinea vârful cuţitului la un centimetru de gâtul lui Balaşov. Cu cealaltă mână îl ţinea de păr.

— Ce s-a întâmplat cu Alioşa? întrebă Balaşov, cu glas întretăiat. Te rog, dă-mi drumul.

Se aşeză la loc şi Samarin se trase înapoi.

— Pari tulburat, zise Samarin. Stăteai cu ochii pe fiul văduvei, gândind să-l pui pe butucul de măcelar? Un moştenitor, poate? Îmi închipui că trebuie să-i pui pe alţii să-ţi facă plozi.

— E rănit grav? Trăieşte?

— Trăieşte, răspunse Samarin. Mă tulbură că-ţi pasă. Credeam că voi, eunuci ţicniţi, vă îngrijiţi numai de-ai voştri.

— Eşti ca locotenentul evreu, zise Balaşov. Îţi închipui că iubirea, chiar prietenia, orice ataşament omenesc, dispare atunci când cheile Iadului sunt aruncate în foc. Nu e adevărat.

— Din toate religiile, a voastră e cea mai năstruşnică, Gleb Alekseevici. Când se vor stinge luminile pentru ultima oară şi lumea se va sfârşi, cineva se va trezi din somnul de pe urmă şi va râde pe înfundate de bărbaţii şi femeile care şi-au mutilat organele genitale crezând că asta-i va transforma în îngeri. Stai locului! Ascultă. Vrei să asculţi? Poţi s-asculţi? S-au petrecut lucruri care nu se vor... care nu voi îngădui să se repete. Secta dumitale este ridicolă, însă purtătoarea unui lucru pe care eu am nevoie să-l iau de la dumneata azi, o metodă care este absurdă din cauza felului în care o aplicaţi şi a credinţelor cu care o asociaţi. Cu toate astea, am nevoie de ea. S-au petrecut lucruri pe care n-am să le las să se repete.

Samarin răsufla greu. Vocea îi era inegală.

— Care e filozofia voastră? Că, pentru a intra în Paradis, trebuie să vă eliberaţi până şi de mijlocul de-a săvârşi un păcat? De ce nu vă scoateţi ochii şi nu vă tăiaţi limba? Nu sunteţi în stare să vă gândiţi decât la fructul oprit şi la cunoaşterea carnală, ceea ce înseamnă – harşt! Cuţitul. E un rahat, prietene. Nu există nici o altă lume în afară de asta şi nici o altă viaţă. Trebuie să ne facem propriul nostru paradis aici, dacă vrem un paradis, dar o să dureze foarte mult şi va trebui să moară multă lume. Ştii cine sunt eu? Eu sunt Samarin. Eu sunt Mohicanul. Eu sunt Samarin-Mohicanul. Sunt hoţ, atentator cu bombă, terorist, anarhist, sunt nimicitorul. Sunt aici, pe pământ, ca să nimicesc tot ce nu seamănă cu Paradisul. Să nimicesc toate funcţiile, toate rangurile, toate serviciile, pe toţi bancherii, pe toţi negustorii, pe toţi generalii, pe toţi popii, moşierii, nobilii, funcţionarii. În zece ani ne-am pus pecetea. A fost greu. S-au petrecut lucruri care nu voi îngădui să se repete. Au fost momente când misiunea a fost grea, Gleb Alekseevici. Grea. Prea... grea. Au fost momente când aceia pe care nimicitorul trebuie să-i folosească şi să-i distrugă dacă e necesar pentru a merge mai departe, sau măcar să-i abandoneze, şi-au... – Samarin clipi repede ca şi când ar fi căutat un cuvânt –, şi-au pus

ei pecetea pe el. Ştii, am avut o linie clară, de-aici până aici – făcu Samarin, desenând atent o linie orizontală în aer – acum şase luni. N-am fost niciodată deţinut la nici o Grădină Albă. Aia a fost o minciună necesară. Eram în libertate şi aveam o călătorie clară şi mijloace de la Moscova până în Georgia, pentru a interveni în cursul a ceea ce ei numeau acolo revoluţie. Asta trebuia să fac. Căzusem de acord cu tovarăşii mei, însă nu era necesar nici un acord. Liniile vieţii şi ale acţiunii şi necesităţii coincideau atât de bine. Cu toate astea, n-am mai ajuns în Georgia. Am făcut o călătorie de şase luni până în Arctica, pe jos, fără alt scop decât acela de-a vedea dacă pot salva o femeie pe care o cunoscusem cândva ca student, şi care era prizonieră acolo. Katia. De ce m-am dus acolo? Ştii cât de mult doream s-o găsesc? Ştii cât de mult însemna ea pentru mine? Am luat un însoţitor cu mine, un tânăr revoluţionar socialist, simpatic, voinic, inteligent, ca să pot să-l ucid şi să-l mănânc atunci când se va termina mâncarea. Şi asta am şi făcut, Gleb Alekseevici.

— Să te ierte Dumnezeu.

— Să te ierte Dumnezeu, să te ierte Dumnezeu – dă-l în mă-sa pe Dumnezeu. Mă auzi? Să plănuieşti să măcelăreşti şi să mănânci alt om, numai pentru că vrei să ajuţi o singură femeie anume, care probabil e oricum moartă? Nu pentru o cauză, ci pentru tine însuţi? Cum îţi sună asta?

— O iubeai probabil foarte mult pe această Katia.

— Idiotule! Ce crezi că înseamnă iubirea? Să mâne iubirea un om aproape două mii de kilometri prin tundră şi să facă din el un canibal?

— Ai găsit-o?

— Da. Era moartă. Toţi erau morţi. Era îngheţată. Deasupra buzei de sus avea ace de gheaţă.

— Kirill Ivanovici...

— Ascultă, la naiba! Nu poţi s-asculţi?

Samarin izbi cu piciorul ceaşca, trimiţând-o sub pat, unde se izbi de perete, de unde ceaiul se lăţi într-o pată mare pe podeaua de lemn negeluit.

— Şi iar! Azi. Un băiat încasează o bucăţică de şrapnel în umăr. Sângerează. Se prăbuşeşte. N-am nici un motiv să mă întorc. Pot să-l las să zacă acolo, să sar din tren, să fug în pădure şi să mă strecor pe lângă Roşii, spre vest. Acolo ar trebui să mă aflu. Acolo trebuie să acţioneze nimicitorul. Şi iar, încă o afurisită de femeie pune stăpânire pe mine şi mă trage înapoi, cu fiul ei în braţe. Trebuia să merg mai departe, iar eu m-am întors, de dragul acelei femei. N-am petrecut decât o noapte cu ea, am cântat amândoi, i-am sărutat cicatricea mică pe sân şi ea m-a avut. Ştii ce vreau să spun, Gleb Alekseevici. Asta nu trebuie să se mai întâmple. Vine o clipă când nu trebuie să se mai întâmple, de dragul unei lumi mai bune decât asta nenorocită de-acum. Pentru mine

clipa asta a sosit. Ia cuţitul. Ia-l. Castrează-mă.

Balaşov, care şezuse aplecat, privindu-şi picioarele, cu mâinile împreunate, îşi ridică ochii şi-l întrebă ce voia să spună.

— Dumneata ce crezi? Ia cuţitul. Fă ceea ce faci. Castrează-mă.

Balaşov luă cuţitul şi-l aruncă pe pat, scuturând din cap. Samarin îl apucă, îi deschise cu forţa degetele lui Balaşov şi-i îndesă mânerul în mână. Îşi azvârli haina, îşi desfăcu pantalonii şi-i lăsă să cadă.

— Nu aici este, zise Balaşov, clătinând din cap. Nu acela e locul unde se află iubirea, altfel ce fel de lume este aceea pe care te străduieşti s-o clădeşti?

— Jugăneşte-mă, ceru Samarin. Nu pot să fiu aşa. Nu e dragoste, e boală, e o putere asupra mea pe care n-o pot îndura.

Se lăsă pe genunchi în faţa lui Balaşov, îşi săltă cămaşa şi-şi apucă scrotul cu mâna. Buzele i se întinseră şi-i zvâcniră şi două lacrimi se rostogoliră lăsând urme pe obrajii lui plini de funingine.

— Castrează-mă, Gleb, suspină el. Altfel nu sunt de folos pentru viitor.

Balaşov lăsă iar cuţitul pe pat, se ridică, lipi capul lui Samarin de pântecul lui şi-l mângâie câteva clipe. Se aplecă să-l sărute, apoi îl lăsă pe Samarin plângând şi o porni spre Iazîk.

Capcană pentru demoni

La parter se auzi o bătaie în uşă. Mutz coborî să vadă cine e. Îşi scoase pistolul. Anna îl auzi armându-l în timp ce cobora, avertismentul morţii industriale în faţa tălpilor de cizme care sunau pe lemn. Auzi cum se deschide uşa. În loc de voci, urmă un moment de tăcere şi ceea ce ar fi putut fi un cuvânt. Apoi uşa se închise şi auzi paşi pe scară. Nu era Mutz.

— Bună dimineaţa, Gleb, îl întâmpină Anna pe Balaşov.

Omul arăta schimbat. Seninătatea lui era tulburată. Nu părea să fi făcut o călătorie bună în Rai în ultima vreme.

— Am auzit de Alioşa, zise Balaşov. Să mă ierţi că am venit, dar am vrut să-l văd.

— E bine c-ai venit, răspunse Anna. E fiul tău, indiferent de orice altceva.

— Mutz a plecat, zise Balaşov. S-a uitat la mine şi mi-a strâns mâna. N-a zis decât atât: „Matula“, mi-a strâns mâna şi a plecat.

— Alioşa doarme. A fost rănit la umăr. I-a trecut direct prin umăr. Rana nu-i foarte

gravă, osul n-a fost atins, însă o să-l doară, mititelul, şi mă tem de-o infecţie. Are febră.

Balaşov se duse la pat şi îngenunche lângă el. Era gata să-l mângâie pe Alioşa pe cap, când se opri şi se duse să se spele pe mâini în ligheanul de pe măsuţă. Anna îl urmărea cu privirea. Era ceva în felul în care se mişca, ceva mai multă nepăsare ca înainte. Arăta aşa cum Anna nu-l mai văzuse de când venise ea în Iazîk: singur. Asta e, ea nu mai avea lacrimi, era pustie acum. Balaşov se întoarse la locul lui de pe podea, lângă pat. O mână a lui Alioşa ieşea de sub aşternut şi Balaşov o luă într-ale sale. Anna se întreba dacă, trezindu-se, Alioşa se va speria sau dacă, undeva în adâncul său, într-un loc pe care nu-l va găsi niciodată, îşi va recunoaşte tatăl ca fiind trup din trupul lui.

— Te superi? întrebă Balaşov.

— Nu. Dar, dacă se trezeşte, nu-i spune că eşti tatăl lui.

— Nu. Te superi dacă mă rog? Fără să vorbesc.

— Nu.

Au urmat minute de tăcere desăvârşită. Balaşov se ridică şi se duse la Anna.

— Te-ai schimbat, constată Anna.

— Ceea ce facem noi... trupurile noastre suferă modificări... explică Balaşov, roşind. Pielea e mai netedă, ne îngrăşăm.

— Nu. De ieri.

— Se vede?

— Necazuri în congregaţia ta?

— Nu mai pot să-i conduc. Am început să-i mint în legătură cu viziunile mele. Te-am minţit şi pe tine şi întotdeauna am intenţia să-ţi spun adevărul şi să-mi ţin promisiunile, după ce mi-am încălcat de-atâtea ori cuvântul dat faţă de tine. Ţi-am promis că n-am să mai ajut pe nimeni să se purifice şi acum câteva nopţi am încălcat acea promisiune.

— Ai ridicat cuţitul asupra unui bărbat?

— Da. Avea nouăsprezece ani.

— Ah, Gleb.

— M-am întâlnit cu puşcăriaşul pe drumul de întoarcere de la Verhni Luk şi el a descoperit ce făcusem. A zis că n-o să spună nimic dacă eu nu spuneam nimic despre faptul că mi-a luat un litru de alcool. Eu ştiam că Samarin l-a ucis pe şaman, Anna. Aş fi putut să vă avertizez pe toţi. E vina mea. Am fost prea mândru ca să vă spun. Am fost prea mândru ca să te las să afli că mi-am mai încălcat o promisiune faţă de tine. Deci am devenit un mincinos. Un mincinos nu poate fi înger în casa lui Dumnezeu. Asta înseamnă că-mi pasă mai mult de ce gândeşti tu decât de ce gândeşte Dumnezeu.

— Asta îmi place.

— Lui Dumnezeu nu-i place.

— Gleb, eu l-am invitat pe Samarin să petreacă noaptea cu mine. M-am culcat cu el. Am făcut dragoste.

— Ştiu.

— Eu am fost proasta care tânjea după el, care nu mai putea fără el şi care s-a încrezut în el. Eu l-am lăsat să-l fure pe fiul nostru.

— Fiul nostru! zâmbi Balaşov. Sună ciudat.

— Orice ai face tu cu tine însuţi, nu poţi face ca el să nu fie fiul nostru.

— De ce-ai venit în Iazîk? Nu mi-am închipuit niciodată c-ai să vii. Când te-am văzut prima oară la gară cu Alioşa, acum patru, cinci ani? O clipă m-am bucurat. Pe urmă, parcă am simţit din nou cuţitul. Te-am urât. M-am întrebat dacă nu cumva Diavolul luase chipul tău ca să mă chinuiască. A fost uşor. M-am rugat, am postit, m-am rotit. Mai târziu, a fost mai greu, când am văzut că eşti tu cu adevărat. La început, am continuat să te urăsc. Mă simţeam ca un copil mic care joacă un joc minunat într-o seară de vară fără sfârşit şi care bagă de seamă că un copil mai mare îl urmăreşte de la distanţă şi, deşi cel mic încă mai crede în joc, nu se poate împiedica să simtă ochii copilului mai mare, care crede că palatul lor e doar un mănunchi de beţe şi mantiile lor fermecate sunt simple cearşafuri împrumutate din casa mare. Pe urmă am încetat să te mai urăsc. Am încercat să te ajut. Îţi aminteşti, asta a fost cel mai greu. Eu părăsisem lumea, mă îmbarcasem pe corabia castraţilor, arsesem cheile Diavolului şi cu toate astea tu mă stăpâneai într-un fel care n-avea nimic de-a face cu pasiunea. Ca şi când noi doi am fi împărtăşit cândva un mare secret şi acum eu îl uitasem şi ştiam că tu îl deţii, dar eu nu mă mai puteam întoarce la tine ca să aflu care era.

Anna îşi dădu seama că nu se gândise niciodată, nici măcar o clipă, că soţul ei era nebun. Ce uşor, mult mai uşor, ar fi fost dacă ar fi reuşit să înţeleagă asta. Vorbea ca şi când ar fi rugat-o să rămână. Ceea ce-o făcea pe Anna să priceapă că, dacă supravieţuiau, ea trebuia să plece.

Alioşa îşi chemă mama şi ea se duse şi se aşeză pe pat şi se foi în jurul lui. Copilul avea ochii deschişi şi era pe jumătate lucid. Avea febră mare şi îl durea umărul. Întrebă de Samarin şi Anna îi spuse că domnul Samarin e bine şi că el, Lioş, era un băiat viteaz. Anna îşi îndreptă privirea spre Balaşov, care aştepta în prag.

— Gleb, îl chemă ea.

Balaşov se duse lângă pat şi-şi reluă poziţia pe podea, cu obrazul la nivelul lui Alioşa.

— Dânsul este Gleb Alekseevici, bunul nostru prieten din sat, zise Anna. A venit să vadă ce viteaz – vreau să zic, a venit să vadă cum te simţi.

— Salut, Alioşa, zise Balaşov.

— Salut, răspunse Alioşa.

— O să ai o cicatrice pe cinste. Prietenii tăi o să te invidieze.

— Am să mă fac husar, ca tatăl meu, îl informă Alioşa. El a avut o sumedenie de cicatrici.

— Da, zise Balaşov. Am auzit că a avut cicatrici.

— A murit în război.

— Aşa? Să ştii, eu sunt sigur că el poate totuşi să te vadă când ai un necaz şi să pună o vorbă bună pentru tine.

Alioşa se încruntă şi trase adânc aer în piept.

— O să mai doară tot aşa şi când am să cresc, în armată?

— Durerea trece. Doar să nu existe ceva care să-ţi amintească de rană. Dar asta nu se întâmplă prea des.

De-afară se auzeau strigăte, zgomot de geamuri sparte şi împuşcături. O singură explozie la câteva sute de metri distanţă făcu să vibreze sticla ferestrei. Anna tresări şi îşi văzu soţul aruncându-se la podea şi acoperindu-şi o secundă capul cu braţele.

— Nu vă temeţi, îi spuse Alioşa lui Balaşov. O să vină husarii.

Balaşov îşi lăsă braţele să cadă.

— La revedere, Alioşa. Am să mă rog pentru tine. Fă-te bine, creşti înalt, fii înţelept, iubeşte-ţi mama.

Îşi sărută fiul pe frunte şi se ridică.

— Ce-ar trebui să facem? zise Anna. Să-l duc la parter? Ar fi mai ferit acolo?

— Nu vă apropiaţi de fereastră, zise Balaşov, îndreptându-se spre uşă.

Anna îl întrebă încotro pleca.

— Dacă un înger cade ca să poată salva pe cineva, asta trebuie să fie pe placul lui Dumnezeu, cu toate că nici pe departe atât de mult încât Dumnezeu să-l poată salva pe înger, rosti Balaşov.

— Aşteaptă, zise Anna. Unde te duci? Măcar să ne sărutăm la despărţire.

Balaşov dispăru pe scări în jos, strigând cuvinte aiuritoare pe care ea nu le putea înţelege decât pe jumătate, de rămas-bun, dovezi de afecţiune poate, cu toate că nu era sigură. Sosi Develcen cu o mână de muşchi şi frunze înnegrite de ger.

— Se împuşcă, zise el. Bărbatul care coboară la parter spune că se duce în iad. Eu îi spun că Omul Nostru ştie cum se trece în Lumea de Dedesubt. Iei o frânghie cu o greutate, zice el. E uşor să-i faci să se împiedice pe demonii cei mari când aleargă spre tine.

Calul de dar

Pe la mijlocul dimineţii, Mutz şi ceilalţi care se aflau pe acoperiş au observat că Roşiii începuseră să atace oraşul spre nord-vest. Din casele de lângă calea ferată irumpeau coloane de fum cenuşiu murdar, iar bubuitul exploziilor ajungea la ei câteva secunde mai târziu. Două case ardeau. Mitralierele ciuruiau aerul de ambele părţi. Spre amiază, împuşcături izolate începură să ţintească poziţia lui Mutz. Aşchii de lemn ţâşneau în sus la lovituri invizibile. Îi vedeau pe cehi alergând pe după colţuri de case spre pod, către vest şi de-a lungul drumului gării, către nord. Dezort şi cei doi oameni ai lui părăsiră acoperişul ca să acopere podul de la sol. Nekovar îi dădu lui Broucek toată muniţia sa de puşcă. Broucek trase câteva rafale în colţurile caselor, străduindu-se să nu atingă pe nimeni, doar să dea de veste că ei sunt acolo. Nici urmă de Matula.

— Credeam c-o să pornim spre casă fără să mai fie nevoie să luptăm iar, zise

Broucek. Mă simt ca un ţăran care are parte de secetă a cincea oară în cinci ani.

Atacatorii aduseră o mortieră mică să tragă spre hambar. Un obuz ateriză în apropiere, spulberând ferestrele de la casa Annei.

— O văd, zise Nekovar. În spatele aninului.

Apucă o bucată de scândură cu o formă vagă de rachetă de tenis, trase cuiul unei grenade, aruncă grenada în aer, se răsuci şi o izbi puternic cu racheta improvizată. Grenada ateriză într-un şanţ în faţa casei unui vecin al Annei şi nu explodă.

— Să nu mai faci aşa ceva, zise Mutz.

— Numai aşa, ca să-i sperii, frate, se scuză Nekovar. Nu-i ăsta jocul meu. Eu prefer fotbalul, după cum ştii. Dar când lucram ca om de teren la Asociaţia Regională de Tenis de Câmp din Boemia îi urmăream cum joacă pe aristocraţi şi pe mahări. De obicei, aşa loveau ei mingea, însă uneori un jucător bun o lovea de deasupra, cu forţă mare. Avea mai multă precizie. Uite-aşa.

Nekovar se ridică în picioare, sprijinindu-se de frânghie într-un echilibru precar, luă o altă grenadă, îi scoase cuiul, o ridică în aer, se lăsă pe spate şi o izbi cu putere, expediind-o în jos. Grenada ateriză foarte aproape de anin şi explodă, umplând zăpada de frunze galbene şi crengi şi punându-i pe fugă pe servanţii mortierei.

— Asta s-ar chema cinşpe la zero, anunţă Nekovar.

Zâmbi, se dezechilibră, alunecă pe acoperiş şi se prăbuşi la pământ. Când au ajuns la el, îi curgea sânge dintr-o rană adâncă de la ceafă şi abia mai respira. Au trecut printr-un baraj de focuri ca să-l poată duce peste drum, la casa Annei. Anna şi Develcen îl aduseseră pe Alioşa la parter, pe divanul din sufragerie. Pe Nekovar l-au întins pe masa din bucătărie. Mutz l-a convins cu greu pe Broucek să se întoarcă pe acoperiş. Anna şi Develcen au rămas să-l îngrijească pe Nekovar. Altceva nu puteau face. Anna stătea în picioare, privindu-l şi întrebându-se de unde să înceapă să-i bandajeze capul, când Nekovar a deschis ochii. Erau uimitor de strălucitori. A privit-o pe Anna îndelung. Priveliştea părea să-l încânte. Apoi a vorbit, cu voce moale, dar clară:

— Pane, surioară, spune-mi, rogu-te. N-ai de ce să-mi ascunzi acum. Spune-mi doar, care e secretul? Care este secretul mecanismului care excită femeile?

— Hm, făcu Anna. Dar promiţi să nu spui nimănui.

— Promit, şopti Nekovar.

Anna se aplecă şi-i suflă încet la ureche:

— E un os mic, mic de tot pe care femeile îl au în vagin, la cinci centimetri în interior, pe partea stângă. E foarte greu de găsit, chiar foarte greu, însă dacă îl găseşti şi-l ciupeşti uşurel de tot, în timp ce-i mângâi lobul urechii drepte, aşa cum ai mângâia urechea unui pui de şoricel, femeia aceea o să te iubească pe vecie. Aşa funcţionăm noi.

— Aha! Ştiam eu că Broucek îmi ascunde taina. Îţi mulţumesc, suspină Nekovar, zâmbind fericit şi închise ochii.

Veni amiaza. Soarele de toamnă târzie mai păstra puţină căldură în miezul zilei. Se reflecta în bălţile dezgheţate din Iazîk. Mutz şi Broucek îl simţeau pe spate. Acum ardeau şi alte case. Simţeau mirosul de fum. Nu ştiau că Nekovar murise. Îşi zăreau foştii camarazi instalând mortiera din nou. Jos, lângă pod, Dezort striga către ei. Scutura din cap şi le făcea semn cu degetele mari în jos.

— Se-aude un cântec? zise Broucek.

— Eu n-aud, răspunse Mutz. Poate ar trebui să mă predau lui Matula.

— Nu te-aş lăsa eu, frate. În plus, ne-ar putea salva asta?

— Am putea să încercăm să fugim în pădure.

— Eu aud cântec.

Acum auzea şi Mutz. Un cor de voci necultivate, dar puternice, care cântau în ruseşte pe o muzică asemănătoare cu imnurile pe care le cântau misionarii englezi şi americani. Broucek arătă în direcţia procesiunii. Venea dinspre piaţă către pod. În frunte era Balaşov, care purta o pânză albă pe o prăjină într-o mână şi cu cealaltă ţinea de căpăstru un cal negru. În spatele lui mergeau zeci de săteni, îmbrăcaţi în alb şi cenuşiu deschis şi crem pe sub haine şi pelerine negre. Cântau toţi şi, pe măsură ce înaintau, alţi săteni, mai ales bărbaţi, dar şi câteva femei, ieşeau din case şi li se alăturau. Au trecut podul şi au dat colţul, intrând pe drumul gării, trecând pe lângă casa Annei şi pe sub Mutz şi Broucek.

— Ce trebuie să fac? întrebă Broucek.

— Nu ştiu, răspunse Mutz. Acoperă-l pe Balaşov cât timp poţi să-l vezi.

Procesiunea număra acum vreo optzeci de suflete, toţi cântau, acoperind sunetul focului de arme mici care continua la nord-vest. Balaşov cânta cel mai tare.

Slăvite părinte, Mântuitorul nostru,
Privighetoare cu ghiers dulce în grădina înverzit,
-Pe când Sfântul Duh, adevăratul început al tuturor
lucrurilor,
Trage clopotele cerului
Chemând oile albe la sine:
„Voi, oile mele, oile mele albe,
Voi veţi merge în Paradis cu bucurie,
În inimile voastre voi veţi fi cu toţii fericiţi,
Voi nu veţi fi goi pe vecie,
În grădină veţi fi păsări rare,

Eu vă voi apăra de toate necazurile,
Eu voi umple de har inimile voastre,
Acela care vrea să dobândească har
Trebuie deopotrivă să şi sufere pentru Dumnezeu.
Trebuie să înţelegeţi lucrările Domnului,
Trebuie să primiţi tăietura de aur,
Ca sufletele voastre să n-aibă păcate de răscumpărat,
Ca inimile voastre să fie curate pe vecie".
Tatăl nostru, Mântuitorul nostru,
E totdeauna la masa lui de aur;
Cei fără de teamă o să-l vadă,
Cei tari, cei curajoşi,
Lor le este dat Sionul.
Pentru ei va fi adus un cal alb,
Încalecă degrabă acest cal alb, prietene,
Şi bucură-te în inima ta,
Ţine strâns frâul de aur,
Pleacă în depărtări,
Străbate-ţi ţara
Şi ucide balaurul cel înfricoşător.
Noi o să semănăm grădini înverzite peste tot locul.

La două sute de metri distanţă de răscrucea podului, o santinelă cehă ieşi în faţă de după o casă şi ordonă procesiunii să se oprească. Balaşov îi spuse că a adus un cal bun pentru căpitanul Matula.

— Cine sunt ceilalţi? întrebă soldatul.

— Aceştia sunt prietenii mei.

— Trebuie să înceteze cu cântatul.

Balaşov se întoarse, făcu semn din cap şi cântarea încetă. Matula ieşi din ascunzătoare cu Hanak, care-i spunea să fie atent la trăgătorul izolat.

— Nu cu lumea asta în jur, murmură Matula, care cerceta calul cu privirea.

Ochii îi erau la fel de lipsiţi de viaţă ca întotdeauna, însă pielea din jurul lor tremura la gândul de-a avea un cal.

— Cât vrei pe el? îl întrebă pe Balaşov.

— E un dar, domnule căpitan.

— Ştiu povestea! Ai ascuns în burta lui douăzeci de soldaţi roşii şi jidani, nu-i aşa?

Matula mângâie calul pe cap. Animalul îşi mişcă picioarele. Era înşeuat.

— Cântaţi ceva despre un cal alb, constată căpitanul.

— Noi cunoaştem cai de diferite culori.

— N-am văzut niciodată până acum pe vreun frate întru Domnul de-ai voştri călărind un cal, ca să nu mai vorbesc de un cal cum e ăsta. De unde l-aţi furat? Ce vreţi?

— Noi sperăm că dumneavoastră puteţi împiedica distrugerea oraşului, răspunse Balaşov. Aţi dori să-l călăriţi?

Matula scrută drumul în sus şi în jos.

— De ce nu-l călăreşti tu, localnicule? zise el. Arată-mi ce fel de mândrie are animalul. Dacă te trânteşte în ţărână ca pe un sac de făină din spatele unei căruţe, am să ştiu că e demn să fie călărit de un ofiţer. Dă-i drumul, încalecă. Hai, omule, nu-i nevoie să te duci să-ţi îmbrăţişezi şi să-ţi săruţi prietenii, e doar un cal, nu o spânzurătoare.

Balaşov dădu să încalece calul, dar puse piciorul drept în scară. Cehii râseră. Balaşov încercă din nou, se aburcă greoi în şa şi trase de frâu, străduindu-se să-l facă pe cal să se întoarcă. Armăsarul refuza să se mişte.

— Ar trebui să te încalece calul pe tine! hohoti Matula, izbindu-se cu palmele peste coapse.

Ochii îi luceau apoşi, ca stâncile după ploaie.

De bine, de rău, Balaşov întoarse calul şi o porniră, om şi animal, la pas, înapoi pe drumul pe care veniseră, prin mijlocul participanţilor la procesiune, care se trăseseră puţin înapoi, de ambele laturi ale drumului. Matula avea grijă să-i ţină pe săteni între el şi Broucek, în timp ce-l urmărea pe Balaşov cum străbate drumul la trap.

— Ca să vezi, a reuşit să rămână în şa, ceea ce e o notă proastă pentru cal, zise Matula. Superb animal, murmură el.

Balaşov ajunse la casa Annei şi-l întoarse iar pe Omar. O văzu pe Anna urmărindu-l cu privirea.

— Ce faci? întrebă ea.

— Plec.

— Unde?

— Unde trebuie să ajung. Intră în casă. Afară e primejdios. Ce face Alioşa?

— E în aceeaşi stare. Gleb, orice ai avea de gând să faci, te implor să te opreşti.

Calul se arcui, îşi scutură capul şi bătu cu copita în zloata drumului pe jumătate îngheţat.

— Ştii, zise Balaşov, când nu mai eşti bărbat şi nu mai eşti nici înger, viaţa poate fi foarte plictisitoare.

Anna porni spre el.

— Îmi pari acuma mai bărbat decât mi te-ai arătat vreme îndelungată, zise ea.

— Şi, cu toate că ai fost bună azi, nu mai sunt tată.

— Ţi-am spus, rămâi tată. Am ars toate fotografiile pe care le aveam cu tine, zise Anna, ridicând aparatul de fotografiat. Mi-au mai rămas câteva plăci fotografice. Îmi dai voie?

— Trebuie să plec, răspunse Balaşov.

Anna oftă şi declanşă.

— S-a făcut, zise.

— Rămas-bun, spuse Balaşov. Ne-am iubit cu adevărat, nu-i aşa?

Se aplecă, şopti ceva în urechea lui Omar şi porni.

— Da, răspunse Anna, când el deja nu mai putea s-o audă. Ne-am iubit.

În capul drumului, Matula se încrunta urmărindu-l pe Balaşov cum se întoarce în galop.

— N-o să poată să-l stăpânească la viteza asta. O să-şi rupă gâtul. Mai mare păcatul să prăpădească şi calul.

Cal şi călăreţ se apropiau în galop.

— E un miracol că se ţine în şa. Şi-a uns probabil cizmele cu lipici. Deşi...

Matula îşi mângâie colţul gurii, un gest pe care îl făcuse ultima oară sub tirul inamic, pe gheaţa Baikalului.

— Mă întreb dacă localnicul nu ne-a înşelat puţin în privinţa îndemânării lui, Hanak. Cum îl cheamă pe individ?

Cu o clipă înainte de a ajunge la Matula, atât de iute că doar Matula înţelese ce se petrecea, Balaşov îşi retrase mâna dreaptă de pe frâu şi de sub haina lui lungă scoase o sabie de cavalerie, o ridică sus, deasupra capului, o trase înapoi peste umărul stâng, se propti bine în scări şi se aplecă din şa, spre stânga. În dreptul lui Matula, toată forţa braţului său eliberat şi elanul puternic al calului în atac se uniră în rotirea săbiei grele şi ascuţite împingând-o în golul dintre bărbia şi gulerul lui Matula.

— Frumoasă lovitură! strigă Matula.

Vocea îi scăzu, făcându-se şoaptă gâjâită în timp ce partea de sus a gâtlejului şi gura din care se isca descriau un arc prin aer împreună cu capul, aterizând într-o tufă de măcriş, de cealaltă parte a drumului. O arteziană absurdă de sânge ţâşni din omul fără cap care mai rămase o clipă în picioare, înainte să se prăbuşească în zăpadă, în timp ce mulţimea se risipea. Hanak trase două focuri de pistol în direcţia lui Balaşov, împuşcându-l în spate şi ucigându-l în timp ce-l strunea pe Omar, înainte ca Hanak însuşi să fie lovit de un singur foc tras de Broucek.

Anna auzi împuşcăturile şi ţipetele sătenilor. Putea să se ducă acolo. Dar nu voia. Nu voia să-l lase pe Alioşa singur. Era sigură că n-avea să-şi mai vadă niciodată soţul în

viaţă. Se zări într-unul din puţinele geamuri rămase întregi în casă. Se înspăimântă de propriul chip. Era ca unul din acele chipuri de pe platformele de cale ferată din vremuri de foamete, sau ca ale evreicelor din vremuri de pogrom, când oamenii se strămută din viaţă în suferinţă.

Alioşa era treaz. Auzise calul.

— Au venit husarii? întrebă el.

— Nu. Era domnul Balaşov.

— Zicea că-l cheamă Gleb, ca pe tata.

Anna îl îmbrăţişă.

— Nu-i decât un nume, zise ea. Cu toate că, puiul meu, domnul Balaşov are anumite lucruri în comun cu tatăl tău. Pentru unii bărbaţi, cu cât mai la îndemână e un lucru, cu atât le pasă mai puţin de el, şi cu cât e mai îndepărtat, cu atât îl doresc mai mult. Ah, nu mă lua în seamă. O să plecăm din Iazîk. Trebuie să găsim un oraş mare în care să locuim. Ce părere ai de locotenentul Mutz? Îţi place?

Între lumi

Anna şi Mutz nu prea s-au văzut şi n-au vorbit până a doua zi. Odată cu moartea lui Matula, cehii au acceptat autoritatea lui Mutz şi a lui Dezort şi promisiunea lor că vor pleca din Iazîk. Au pus cadavrul lui Matula pe o targă, cap şi trup laolaltă şi s-au dus cu el la Roşii, sub un steag alb. Doi dintre Roşii fuseseră răniţi în luptă. Într-o şedinţă, s-a dezbătut cu aplomb şi s-a votat ca toţi cehii să fie daţi morţii. Bodnarenko a pledat pentru clemenţă, măcar din motive sanitare şi, când discuţia părea să se întoarcă împotriva lui, a tras capul lui Matula de sub pătura care-l acoperea şi l-a fluturat pe

dinaintea feroviarilor adunaţi acolo, astâmpărându-le dorinţa de răzbunare. Mutz a văzut că ochii lui Matula erau deschişi. În moarte dobândiseră în sfârşit o expresie. Era ceva mai mult decât surpriză sumbră, cu toate că Mutz se întreba dacă desluşea acolo ecoul unei clipe de admiraţie pentru lovitura de sabie care-l decapitase şi, în acea secundă, o recunoaştere a înfrângerii sale mai mari, a faptului că mai erau şi alţii, în afară de el însuşi şi de tunguşi, care se luptau pentru supremaţie în taiga.

Trenul Roşiilor a intrat în gară, manevrând în faţă locomotiva avariată a cehilor. Părţile combatante îşi îngrijeau răniţii, în timp ce castraţii stingeau incendiile şi începeau să-şi repare casele. Nici unul dintre săteni nu fusese rănit în timpul luptelor, dar majoritatea caselor de lângă calea ferată suferiseră stricăciuni sau fuseseră distruse în întregime şi se iscau tulburări, castraţii acuzându-i pe cehi sau pe nou-veniţi de jaf. Pe gară şi pe clădirea administrativă se ridicau steaguri roşii. Bodnarenko a condus un escadron prin oraş ca un vrăjitor, arătând spre unele lucruri şi declarându-le proprietatea poporului. Mutz a dus muncă de lămurire ore în şir: să-l convingă pe medicul extenuat şi mahmur al Roşiilor să meargă să-l consulte pe Alioşa, să-l convingă pe Bodnarenko că trebuie să li se îngăduie cehilor să-şi păstreze armele şi, până când ajung la Pacific, şi trenul, să-i convingă pe cehii bănuitori că Roşiii sunt oameni de încredere şi să-i convingă pe cehii socialişti că nu sunt. Nu s-a ajuns la nici o fraternizare până seara, când Mutz, Dezort şi Bodnarenko au ieşit după ore de negocieri infructuoase asupra condiţiilor pentru plecarea cehilor şi au aflat că şeful bucătar comunist şi cel ceh căzuseră la o înţelegere asupra celui mai potrivit mod de-a găti o junincă, victimă a focului de mortiere. (Aveau s-o fiarbă.)

A doua zi dimineaţa a sosit o trupă de cavalerie roşie, cu caii plini de noroi până la genunchi şi călăreţii murdari şi obosiţi, înfofoliţi în cojoace de oaie peste mantale. Comandantul lor, un avar pe nume Magomedov, cu căciulă de astrahan şi pelerină căzăcească, îl invidia pe Bodnarenko pentru telegrama de felicitare pe care o primise de la Troţki pentru cucerirea Iazîkului şi Mutz s-a trezit luat de Bodnarenko ca aliat în disputa care se stârnise în legătură cu părţile din proprietatea poporului în care să fie încartiruiţi oamenii celor doi comandanţi. Gorbunin, ofiţerul politic al lui Magomedov, s-a scuzat şi a ieşit să cerceteze oraşul pe jos. A dat peste Anna Petrovna, care stătea în pragul casei, îmbrăcată în palton negru, cu coate peticite. Femeia ţinea în mâini un aparat de fotografiat.

— Bună dimineaţa, îl întâmpină ea.

— Bună dimineaţa.

— Aveţi ferestrele sparte.

— Aştept tâmplarul.

— Gorbunin, Nikolai Efimovici, se prezentă el.

— Lutova, Anna Petrovna.
— Ţărancă?
— Nu.
— Muncitoare?
— Dumneavoastră ce credeţi?
— Parazită burgheză?
— Văduvă şi mamă.
— Aparatul de fotografiat e al dumneavoastră?
— Al meu.
— Faceţi poze bune?
— Mă pricep.
— Ce ziceţi de asta?
Gorbunin scoase un ziar subţirel, patru pagini tipărite pe o singură foaie de hârtie îndoită. Se numea Copitele Sovietelor.
Anna îl cercetă. Gerul îi înroşise obrajii şi, cum doctorul trecuse pe-acolo şi-i dăduse asigurări în legătură cu starea lui Alioşa, ochii ei luceau iar de curiozitate şi nerăbdare.
— Nu are deloc fotografii, zise Anna.
— E ziarul meu, o informă Gorbunin.
— Felicitări.
— Vă place aici?
— Nu.
— Plecaţi?
— Da.
— Încotro?
— La Praga.
— Când?
— Curând.
— Eu vă plac?
— Nu-mi dau seama.
— Dumneavoastră îmi plăceţi.
— Ce doriţi?
— Ştiţi să călăriţi?
— Da.
— Copii?
— Un băiat. E rănit, dar o să se însănătoşească în curând.
— Călăreşte?
— Poate să înveţe.

— Ziarele au nevoie de fotografii.
— Da.
— Vreţi să părăsiţi Rusia?
— Nu.
— Vreţi să lucraţi?
— Depinde.
— Veniţi să lucraţi pentru mine.
— În ce calitate?
— Fotograf.
— O să avem hrană?
— Fireşte.
— Îmbrăcăminte?
— Ne asigură poporul.
— Şi casa mea?
— Confiscată.
— De ce?
— Provenienţă burgheză.
— Şi dacă rămân?
Gorbunin medită o secundă.
— Tot confiscată, hotărât.
Anna se încruntă şi acceptă, dând uşor din cap.
— Fotograf.
— Da.
— Şi şcoală pentru băiatul meu?
— Sunt trei profesori în unitatea mea. Inclusiv eu.
— Ce predaţi?
— Filozofie, franceză şi călărie pentru începători.

Anna îl studie atent pe bărbatul bine clădit, nu înalt, de vreo patruzeci şi ceva de ani, cu riduri în jurul gurii şi al ochilor, trădând vioiciune, o viaţă în care a trebuit să cumpănească asupra unor lecţii dure şi o predispoziţie spre râs. Avea ochi negri şi pătrunzători.

— Ce fel de fotograf? întrebă Anna.
— Sunteţi fotograf, alegeţi.
— Ce-aţi văzut săptămâna trecută?

Gorbunin intră în casă, să-i spună ce-a văzut şi, în timp ce el bea ceai la ea în bucătărie, Anna începu să vadă imagini printre cuvintele povestirilor lui: o femeie foarte bătrână plângând deasupra unei pâini calde. Trei corbi deasupra unui cadavru.

Un călăreţ prinzând în cuie, din şa, un portret al lui Lenin pe o uşă de biserică. Umbre de călăreţi pe zăpada strălucitoare, atunci căzută. Chipul lui Gorbunin reflectat în apă ruginie. Urme în noroi, în jurul unei statui prăbuşite. Doi ţărani la un foc, înspăimântaţi de ochiul de sticlă al unui tătar. O fată obosită. Un prunc nespălat. Un tată furios. Dinţi de aur într-o palmă de bătrân. Intrarea în oraşe amuţite. Flamuri roşii fluturând în vânt şi guri deschise pentru cântec.

Îl întrebă pe Gorbunin:

— Când să fie?

— Curând, răspunse Gorbunin. Veniţi?

Anna dădu din cap.

— Fireşte, zise, şi râse.

Cehii i-au îngropat pe Matula, Nekovar, Hanak şi Horak, fochistul, în acea dimineaţă, în morminte dintr-o parcelă de lângă gară. Mai târziu, în aceeaşi zi, un al cincilea, Smutny, a murit de pe urma rănilor primite în luptă. Castraţii au refuzat să primească trupul lui Balaşov în cimitirul lor, de înmormântare nici pomeneală. Omul se afla în iad, ziceau ei, pentru păcatul de moarte de a-l fi ucis pe Matula. Cadavrul lui i-ar fi pângărit. Mutz i-a explicat lui Skripaci, noul lor conducător, că, ucigându-l pe Matula, Balaşov salvase oraşul şi Skripaci a dat din cap şi a zis că era adevărat.

— Socotiţi că el credea cu adevărat că se îndrepta spre iad? îl întrebă Mutz.

— Da, replică Skripaci.

Lângă el, Drozdova plângea.

— Atunci, pentru voi şi pentru noi, el a făcut o jertfă mult mai mare decât viaţa lui. Nu vă e ruşine?

— Nu, rosti Skripaci. Ar fi trebuit să rămână nepătat, un înger, şi să se supună voinţei lui Dumnezeu.

— Dar jertfa de sine nu e pe placul lui Dumnezeu?

— Domnului îi este mai pe plac umilinţa.

— Nu-i nici urmă de logică în toată treaba asta, zise Mutz.

— Voi sunteţi cu logica, noi cu credinţa, replică Skripaci. Nu gândim, doar credem.

Samarin dispăruse.

Mutz se duse s-o vadă pe Anna. Se sărutară pe obraji şi Anna îi spuse că Alioşa se însănătoşea.

— Pari fericită, zise Mutz.

Femeii îi revenise culoarea în obraji, la fel şi zâmbetul.

— Vrei să zici în ciuda faptului că mi-a murit soţul? zise Anna. Nu uita că sunt în doliu de cinci ani.

Mutz îi povesti despre castraţi şi cum nu voiau să accepte trupul lui Balaşov.

— Bine, atunci, o să-l înmormântăm noi, la marginea pădurii. Ştiu eu un loc, zise Anna. Întotdeauna vântul aduce acolo toamna valuri de frunze, mormane de frunze. Tu cu mine şi cu Broucek. O să vă faceţi timp, nu?

— Sigur.

— Am să spun câteva cuvinte. Ce să spun? Îţi cunosc privirea asta! Crezi că ar trebui să fiu mai tristă, să arăt mai mult respect pentru sacrificiul lui. Am să spun aşa: „Cândva, eu am avut un soţ şi un iubit şi Alioşa a avut un tată şi acel bărbat a murit. Gleb Balaşov n-a putut să-l înlocuiască pe acel bărbat şi nu s-a străduit. Uneori, îmi amintea de soţul meu şi, poate, uneori eu îi aminteam de o femeie pe care o iubise cândva, cu tot atât de multă vreme în urmă, dar n-am putut face altceva decât să ne ţinem la distanţă unul de altul şi asta pe mine mă chinuia. Îmi pare rău că Gleb Balaşov e mort şi sunt bucuroasă că în ultima zi a vieţii lui a încercat să se transforme în ceva mai asemănător cu bărbatul care fusese al meu, acela pe care l-am iubit în 1914. Însă eu n-am de gând să mai jelesc încă cinci ani pentru că un bărbat îşi lasă la o parte religia lui rea de dragul meu în ultimele lui ceasuri de viaţă. Gleb, nu eşti nici în iad, nici în rai, eşti adormit acum, în pace. Nu te vom uita".

Mutz dădu din cap, făcându-şi de lucru cu o telegramă, răsucind-o şi netezind-o. Se uită afară prin fereastră. Nu voia s-o privească pe Anna. Nici ea nu i-ar fi înfruntat privirea acum.

— Vrei să vii cu Alioşa împreună cu mine la Praga? întrebă el.

— Nu pot, Josef. Iartă-mă. Am de gând să lucrez ca fotograf la comunişti.

Anna îi aruncă o privire vinovată. Văzu cât era de tulburat, cu toate că el se aştepta la asta. Cu o zi în urmă fusese sinceră în hotărârea de a merge cu el. Oare o stare de spirit atât de profundă să nu fie altceva decât o haină pe care o porţi o zi şi pe urmă o schimbi? Care era adevărata ei natură, când ea nu era în stare, ca Samarin, să-şi vadă toate eurile deodată şi să aleagă?

— Ştiam de ieri că ai să te răzgândeşti, deşi credeai ceea ce spuneai, zise Mutz. Dar mă surprinde cât de mult mă doare.

— Josef, zise Anna, în stare acum să-l privească. Nu e bine să te aperi prin îndoieli. Poate că, dacă nu te-ai fi îndoit de mine ieri, eu nu m-aş îndoi de mine acum.

Au rămas tăcuţi o vreme. Mutz îşi dădea acum seama că simte pentru ea o iubire aprinsă ce se transformă în prietenie şi se întreba dacă, presupunând că ar fi trăit destul de mult în acelaşi oraş, prezenţa acelui nou sentiment, mai domolit, nu le-ar şterge pe cele mai vechi, alungându-le până şi amintirea.

Au vorbit o vreme despre lucrurile pe care le făcuseră împreună, despre chipul Annei pe banii lui Matula, despre cum ar putea arăta o Rusie comunistă. Mutz a întrebat-o pe Anna dacă poate să doarmă pe canapeaua ei. A dormit patru ore, pe

urmă s-a dus să se ocupe de săparea unui mormânt pentru Balaşov. După-amiază, târziu, Mutz şi Broucek au dus trupul lui Gleb Alekseevici într-un cearşaf până la mormânt, urmaţi de Anna, şi l-au înmormântat. I-au aşezat în dreptul inimii fotografia Annei pe care i-o furase Samarin. Mutz sperase că Anna o să i-o ofere lui, însă Anna nu se gândise la asta, iar el nu i-o ceruse. Anna şi-a rostit necrologul aşa cum îl exersase, dar cu mai puţină mânie şi în ultimul moment a desfăcut linţoliul să vadă faţa soţului ei înainte să-l acopere pământul.

În Iazîk, în următoarele câteva zile, Bodnarenko şi Gorbunin, fiecare în felul lui, s-au străduit să le explice castraţilor natura noilor lor libertăţi şi faptul că în comunism totul le aparţinea tuturor în mod egal, în timp ce castraţii le explicau că ei deja duceau o viaţă în comun, aşa cum demonstra viteza cu care s-au unit ca să repare casele distruse în lupte. Sătenii şi-au ţinut turma de vite ascunsă. Căpitanul districtual şi soţia lui au fost daţi de exemplu, fiind singurii reprezentanţi la îndemână ai clasei exploatatoare. Casa lor a fost confiscată şi ei au fost aruncaţi în stradă. Slujnica lor, Pelagheia Fedotovna a primit o banderolă roşie şi sarcina de-a transforma clădirea într-o casă de cultură.

Într-o zi, una cu adevărat de iarnă, când o viforniţă de scurtă durată împinsese temperatura dincolo de minus zece grade, Mutz a ţinut ultima trecere în revistă a cehilor la gară, aproape de locomotiva lor reparată, cu cazanul deja sub presiune, care avea ataşat un vagon de împrumut cu geamuri sparte. Căpitanul districtual şi soţia lui, care-şi pierduseră rangul de fiinţe umane în ochii Roşiilor, erau deja îmbarcaţi. Sperau să emigreze. Mutz le-a citit supravieţuitorilor companiei lui Matula telegrama prin care era numit căpitan interimar până când aveau să ajungă în Cehoslovacia. Când a rostit „Cehoslovacia“, unul dintre cehi a început să plângă. Mutz n-a citit cu voce tare ultima propoziţie din telegramă, care îl înştiinţa că la sosirea în Praga avea să revină la gradul lui adevărat de caporal şi urma să dea explicaţii în legătură cu acţiunile unităţii la Staraia Krepost.

— Să mergem, fraţilor, le zise. Plecăm.

Se întrebase dacă o să aclame careva. Nimeni n-a rostit nimic. A rămas în picioare, lângă scara vagonului, să numere oamenii pe măsură ce urcau. Acum nu putea fi uitat nici un om. Spre surprinderea şi stânjeneala lui Mutz, când primul soldat şi-a îndreptat paşii cu sunet înfundat de zăpada pufoasă spre scară, acesta s-a oprit, l-a îmbrăţişat pe Mutz, i-a strâns mâna şi a spus: „Mulţumesc, frate“, apoi a urcat. La fel au făcut toţi ceilalţi, fiecare cu o îmbrăţişare lungă, puternică, un cuvânt de recunoştinţă, uneori o strângere de mână, alteori o sărutare, un salut sau două din partea celor de modă veche. Ultimul care a trecut a fost Broucek.

— Tu ai organizat asta? îl întrebă Mutz.

— N-ar fi făcut-o numai pentru că le-am cerut-o eu, frate, răspunse Broucek. Toţi te iubesc şi îţi sunt recunoscători.

Mutz a fost ultimul care s-a urcat în tren. A privit în lungul drumului gării, poate vede pe cineva venind în fugă, rugându-l să rămână sau să-i ia cu el, dar îşi luase deja rămas-bun de la ea şi ea nu venea. A urcat treptele şi a închis uşa vagonului. Când trenul s-a pus în mişcare, cehii chiar au aclamat, abia atunci, strigând şi bătând darabana cu picioarele şi cu armele pe podea şi pornindu-se pe râs şi povestind, ca şi când şi-ar fi înfipt deja rădăcinile înapoi, în pământul patriei.

Mutz stătea în picioare pe culoar, urmărind cum dispare în zare Iazîkul. Trenul înainta încet, tresărind şi scârţâind. Au trecut prin dreptul drezinei spulberate. Samarin nu mai fusese găsit. Era greu de crezut că se va întoarce şi va face necazuri în Iazîk. De ce-ar fi făcut-o? Dorinţa lui disperată de-a fugi din oraş şi de-a călători spre vest părea să spună că el şi cei care gândeau ca el hotărâseră deja să lucreze întru nimicirea noii ordini roşii. Asta dacă nu cumva acelaşi spirit al distrugerii hotărâse că şi-ar putea găsi cel mai bun debuşeu pornind din mijlocul comuniştilor, iar nu împotriva lor. La urma urmei, de ce să asasinezi câţiva birocraţi, când i-ai putea teroriza şi extermina pe toţi, cu sutele de mii? Înăuntrul unor astfel de grozăvii se afla un mister mai profund, acela că subversivul însuşi era supus acţiunilor subversive, că însuşi spiritul distrugerii era măcinat pe dinăuntru, că aceeaşi minte bolnavă care putea imagina atât de desăvârşit un lagăr de muncă în Arctica, unul care încă nu existase, călătorea către o Grădină Albă reală, la fel de nemiloasă, dar pentru un motiv cu totul diferit, un motiv care avea legătură cu o femeie anume pe care ar fi dat orice ca s-o găsească.

— Mi-e dor de Nekovar, spuse Broucek, stând lângă Mutz.

— E frig, răspunse Mutz, fără să gândească.

— Nu numai pentru că el ar fi reparat încălzirea aici. N-o să-mi mai placă niciodată aşa de mult să fiu cu o femeie, ştiind că el n-o să mai fie mai târziu prin preajmă, să-mi pună toată ziulica întrebări despre cum funcţionează chestia.

Broucek şovăi, pe urmă continuă:

— Nu te gândi la văduvă, frate. Ştiu un loc în Irkuţk care o să te ajute să uiţi.

Începu să-i înşire nume de bordeluri şi şantanuri pe care aveau să le întâlnească pe drum, pe care le puteau vizita în timp ce-şi urmau calea, încet-încet, spre est, pe Transsiberian, prin teritoriul Albilor, prin Krasnoiarsk, spre Irkuţk, pe lângă Baikal, prin munţii Iablonov, chiar la nord de Mongolia, fix pe lângă frontiera chineză, de-a lungul fluviului Amur, către Marea Japoniei. Puteau trece câteva luni până să ajungă la Vladivostok şi n-aveau să fie decât la jumătatea drumului.

— Mă îngrijorează că trebuie să traversăm America în tren, mai zise Broucek. Dacă trebuie să ne croim drum prin luptă, ca aici?

— Nu cred că o să trebuiască.

— Nu-i la fel? Am citit de-astea. Am văzut filme. Câmpii întinse şi păduri, indieni în loc de tunguşi, zăpadă şi arşiţă, Munţii Stâncoşi în loc de Urali, cowboy în loc de cazaci. Nu sunt Roşii în America, frate?

— Ba da. Însă ăia nu cutreieră prin Colorado în trenuri blindate.

Au trecut pe lângă Develcen, albinosul, care se îndrepta spre nord, purtându-l pe Omar prin zăpada care-i trecea de copite, departe de drumurile bătute. Trupul şamanului era legat de cal. Din toate diligenţele lui Mutz, cel mai greu fusese să-i convingă pe Roşii să renunţe la armăsar în favoarea albinosului. Calul n-avea să supravieţuiască mult. N-avea importanţă. Mutz nu era sigur ce anume avea de gând albinosul, însă înmormântarea şamanului urma să se petreacă aşa: trupul avea să fie atârnat şi lăsat să se legene de o creangă înaltă de zadă, într-un cocon de scoarţă de mesteacăn. Oare Omar urma să fie şi el înfăşurat în scoarţă de copac şi atârnat alături de şaman? Şi să fie el calul şamanului, armăsarul jinduit, pe care avea să zboare către Lumea de Deasupra, mai iute decât renii şi decât propria lui beţie? Spiritul calului lui Balaşov avea să-l poarte pe şaman, cu talismanele clinchetind în vântul astral, cu cei trei ochi ai săi lucind ca nişte tăciuni, cu o tobă într-o mână, o sticlă de trăscău într-alta şi cu spuma fumurie a ciupercilor mestecate între gingii, acolo unde dorea el să ajungă, după bunul lui plac şi împotriva voinţei lor, în Lumea de Deasupra, ca să le râdă zeilor în faţă.

Mulţumiri şi note

Două cărţi m-au ajutat în mod deosebit să cunosc secta castraţilor, numiţi în rusă

skopţî. Acestea sunt La Secte Russe des Castrats, o traducere în limba franceză a lucrării lui Nikolai Volkov, din 1929, cu un excelent studiu introductiv de Claudio Sergio Ingerflom, Communistes contre Castrats; şi Klîst de Aleksandr Etkind. Imnul castraţilor din partea finală a romanului este preluat din prima carte. Cu toate că a fost reprimată de autorităţile sovietice, secta pare să fi supravieţuit până la jumătatea secolului XX. Ingerflom face referire la o carte în rusă, publicată în 1974, Iz mira relighioznovo sektanstva (Din lumea sectelor religioase), al cărei autor, A.I. Klebanov, a întâlnit castraţi în 1971 în Tambov, Crimeea şi Caucazul de Nord. Un număr din 1962 al revistei academice sovietice Nauka i relighia (Ştiinţă şi religie) conţine un articol, „Resturile unei corăbii naufragiate“, în care sunt descrise acte de castrare religioasă săvârşite după sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial.

Judecând după discuţiile recente pe care le-am avut cu cehii, povestea Legiunii Cehoslovace nu este prea cunoscută astăzi în Republica Cehă în afara cercurilor academice, cel puţin nu de către generaţia tânără. Majoritatea istoricilor războiului civil rus se referă în treacăt la ea, dar singura relatare completă pe care am găsit-o în engleză este o monografie din 1991, scrisă de John Bradley, The Czechoslovak Legion in Russia, 1914-1920 (Legiunea Cehoslovacă din Rusia, 1914-1920). El relatează că un convoi de nave japoneze cu cel puţin 67 739 de membri ai Legiunii la bord a părăsit Vladivostokul pe data de 2 septembrie 1920, încheind odiseea siberiană a acestora. Cititorii care cunosc Peripeţiile bravului soldat Švejk al lui Jaroslav Hašek s-ar putea să ştie că autorul a fost unul dintre cehii care au luat parte la războiul civil din Rusia, dar nu de partea comuniştilor, şi nu cu Legiunea. Peripeţiile lui din Rusia stau la originea nuvelelor adunate sub titlul Comisarul roşu şi traduse în engleză de Sir Cecil Parrott.

Practica răspândită printre condamnaţii evadaţi ruşi şi sovietici de-a lua cu ei un însoţitor naiv pe post de hrană este atestată documentar. Un articol din Manualul Gulagului, al lui Jacques Rossi, sub titlul korova (vacă), începe aşa: „Persoană desemnată a fi mâncată; fără să bănuiască nimic, orice infractor novice, invitat de mai-marii lui să li se alăture într-o evadare, se potriveşte în acest rol [...] dacă, pe parcurs, rezervele de hrană ale evadaţilor sunt epuizate, fără perspectiva de-a fi refăcute, «vaca» va fi măcelărită...“ Rossi notează că practica exista de dinainte de sistemul Gulagului sovietic, fiind menţionată într-o revistă medicală rusă încă în anul 1895. Primul de la care am aflat aceste lucruri a fost Ruben Sergheiev de la biroul din Moscova al publicaţiei Guardian.

Îi sunt recunoscător preşedintei organizaţiei Arun din oraşul Tura, Regiunea Autonomă Evenkă (evenki este numele populaţiei băştinaşe siberiene pe care mai înainte ruşii o numeau „tungusă“) pentru că mi-a dăruit Epopei evenki (Eposul eroic al evencilor), un dar pe care, la vremea respectivă, am încercat, nepoliticos, să-l refuz,

gândindu-mă că n-am să citesc niciodată cartea. M-am înşelat. Le sunt recunoscător locuitorilor din Tura, Krasnoiarsk, Eniseisk, Norilsk, Novosibirsk, din Kuzbass şi Ciukotka pentru ospitalitatea şi răbdarea pe care mi-au arătat-o când am vizitat acele locuri, şi publicaţiilor Guardian şi Observer, datorită cărora am putut să întreprind acele vizite.

Cititorii ruşi ar putea să recunoască în cântecul lui Samarin încercarea mea de-a traduce un poem de Innokenti Annenski din 1901. Am ajuns să-l cunosc prima oară în versiunea mult mai târzie, pusă pe chitară de Aleksandr Suhanov. Ulterior am descoperit că Suhanov făcuse mici modificări în textul original, însă eu am tradus versiunea lui. Cântecul Annei este, bineînţeles, Vaşe blagorodie a lui Bulat Okudjava, scris la multă vreme după evenimentele descrise în carte şi, sper, după ce acestea au devenit doar un anacronism tulburător.

Le cer scuze cititorilor vorbitori de cehă şi slovacă pentru hotărârea mea de a nu include semne diacritice în redarea numelor cehe şi slovace. Totodată, am urmat practica literară engleză obişnuită de-a nu pune accente pentru a indica pe care silabă cade accentul în numele ruseşti. „Samarin“ se pronunţă cu accentul pe a doua silabă, „Balaşov“ pe ultima.

Aş dori să le mulţumesc celor care mi-au oferit locuri în care să scriu, departe de marile oraşe, adică Tania şi Slava Iliuşenko şi John Byrne şi Tilda Swinton; lui Leslie Plommer pentru găzduirea din Berlin; lui Duncan McLean, Eva Youren, Lenka Buss, Marion Sinclair, Michel Faber, Natasha Fairweather, Susan şi Russell Meek şi Victoriei Clark, care au citit cartea în manuscris şi mi-au dat sprijin şi sfaturi preţioase; lui Jamie Byng şi Francis Bickmore de la Canongate; şi scumpei mele Iulia, pentru că mi-a corectat limba rusă, mi-a tolerat absenţele şi m-a înveselit cu glume.

James Meek

Londra, 2004

1 Deformare a numelui lui Aubrey Beardsley. (N. tr.)

2 Bande reacţionare, antirevoluţionare şi antisemite apărute în Rusia în timpul şi după Revoluţia rusă din 1905, care se conduceau după deviza ţarului: „Autocraţie, ortodoxie şi caracter naţional". (N. tr.)

3 Populaţie mongolă din Siberia răsăriteană. (N. tr.)

4 Prin urmare (rus.). (N. tr.)

5 Domnişoară (rus.). (N. tr.)

6 Ei, domnule (rus.). (N. tr.)

7 Draga mea (rus.). (N. tr.)

8 Poreclă (rus.). (N. tr.)

9 Uncheş, nene (rus.). (N. tr.)

10 Tu (rus.). (N. tr.)

11 Bine (rus.). (N. tr.)

12 Dă-i drumul! (rus.) (N. tr.)